ICAC
Institut Català d'Arqueologia Clàssica

Memòria d'Activitats 2009

Centres de recerca de Catalunya

Presentació 3

1. Estructura organitzativa i equipament **7**

1.1. Desenvolupament de l'estructura organitzativa 7
1.2. Incorporació progressiva, via contractació, de personal per cobrir els llocs previstos en el pla quadriennal d'activitats 11
1.3. Incorporació d'investigadors adscrits i investigadors col·laboradors 12
1.4. Habilitació i equipament de la seu de l'Institut 15

2. La recerca **17**

2.1. Línies, programes i projectes de Recerca 21
2.2. Programes Específics 65
2.3. Programes Transversals 77

3. Unitats de suport a la recerca **89**

3.1. Unitat d'Estudis Arqueomètrics 91
3.2. Unitat de Documentació Gràfica 95
3.3. Centre de Documentació - Biblioteca 99

4. Tesis doctorals **111**

5. Activitats de formació avançada i de difusió **135**

5.1. Doctorat Interuniversitari en Arqueologia Clàssica 137
5.2. Màster Oficial Interuniversitari en Arqueologia Clàssica 137
5.3. Màster en Papirologia 138
5.4. Altres cursos de formació avançada 138

6. Activitats de difusió científica **141**

6.1. Seminaris, taules rodones, conferències i altres reunions científiques organitzades o coorganitzades per l'ICAC 143
6.2. Participació d'investigadors de l'ICAC en conferències, seminaris, cursos, taules rodones i altres reunions científiques no organitzades o no coorganitzades per l'ICAC 153
6.3. Les publicacions de l'ICAC 161
6.4. Col·laboració en llibres publicats per l'ICAC 173
6.5. Col·laboració en llibres publicats per altri 174
6.6. Articles en actes de reunions científi ques de prestigi reconegut 175
6.7. Articles en revistes de prestigi reconegut 175
6.8. Articles en d'altres revistes 176
6.9. Publicacions en premsa 176

7. Espai web, exposicions i altres activitats de difusió **183**

7.1. La pàgina web de l'ICAC 185
7.2. Participació de l'ICAC en exposicions i altres projectes de divulgació arqueològica 189
7.3. Mitjans de comunicació (ràdio, televisió i premsa) 196

8. Objectius estratègics i indicadors de seguiments **197**

8.1. Taula sobre el grau d'assoliment dels objectius operatius fixats per al 2009
8.2. Taula d'indicadors de seguiment

Annex: dossier de premsa

Presentació

D'acord amb el que es va acordar al segon Pla Quadriennal d'Activitats (2007-2010) i després al Pla Estratègic (2007-2012) de l'ICAC, l'activitat de l'Institut durant el 2009 s'ha centrat en alguns dels objectius prioritaris que es fixaven en aquests documents, fent especial incidència en la millora del creixement, posicionament i consolidació de l'ICAC per tal d'ubicar-lo com un centre de referència en el seu àmbit d'actuació.

A nivell de creixement durant l'any 2009 l'ICAC ha experimentat una gran millora en tots els sentits, sobretot a nivell econòmic, fent que el pressupost hagi crescut molt per sobre de la seva quantitat inicial.

També a nivell de recursos humans l'ICAC ha tingut un notable creixement atès que, a més de superar les expectatives previstes, en alguns moments del 2009 s'ha arribat a comptar amb la participació de més de 80 persones a l'ICAC entre contractats laborals, becaris, investigadors adscrits, col·laboradors i visitants. Aquest creixement ha estat afavorit per l'adjudicació d'ajuts per via competitiva (90% dels ajuts sol·licitats) que ha permès dur a terme nous projectes i ampliar-ne de nous, organitzar activitats de difusió dels resultats científics i fins i tot, contractar nou personal investigador i de suport a la recerca.

A nivell de recerca, l'ICAC durant aquest 2009 ha continuat creixent en el ritme adequat amb un total de 42 projectes de recerca en actiu i havent-ne finalitzat ja alguns dels que eren vigents el 2008. L'aportació per part de l'ICAC de resultats científics ha crescut, doncs, de forma significativa en el conjunt de la recerca en l'àmbit de l'arqueologia clàssica. Aquesta millora ha estat també valorada per la Direcció General de Recerca que l'any 2009 ha reconegut tres grups de recerca: 2 de consolidats (amb el lideratge repartit entre l'ICAC i la UAB) i 1 d'emergent liderat per l'ICAC. A més, alguns dels investigadors de l'ICAC formen part d'un altre grup de recerca liderat des de la UB. La presència dels investigadors de l'Institut en aquests grups de recerca refermen una vegada més l'important paper de l'ICAC en el món de la recerca catalana de primer nivell.

Si prenem com a referència per observar el creixement d'un institut de recerca la seva presència en els projectes competitius de l'I+D+i finançats pel Ministeri, observem que l'ICAC participa actualment en 7 projectes I+D+i, 3 d'ells liderats per investigadors de l'ICAC.

Un altre element a destacar a nivell de recerca, és l'alt nombre de tesis doctorals que actualment s'estan cursant des de l'ICAC, un total de 17 i de les quals se'n preveu la seva defensa en els pròxims 3 anys.

Pel que fa a la projecció de la recerca, l'any 2009 ha estat especialment productiu atès que des de l'ICAC s'ha liderat un elevat nombre d'activitats de debat científic i presentació de resultats (congressos, col·loquis, seminaris, etc.) Aquesta activitat no només ha afavorit la projecció internacional de l'ICAC com a centre europeu de referència en el camp de la investigació arqueològica, sinó que ha contribuït a augmentar la participació en aquestes activitats d'investigadors i especialistes de reconegut prestigi internacional així com també el nombre d'inscrits. En aquest sentit, cal destacar l'èxit de l'edició del Màster Interuniversitari en Arqueologia Clàssica, que en el curs acadèmic 2009-2010 ha començat amb un total de 35 inscrits provinents de diversos punts de l'estat espanyol i de l'estranger. En l'àmbit de la formació de tercer cicle cal destacar també l'important posicionament que l'ICAC està prenent en els estudis de la papirologia antiga gràcies a l'organització del Màster de Papirologia, únic en tot l'estat espanyol.

Acte inaugural del IX Congrés Internacional ASMOSIA

La difusió científica també passa per les publicacions impulsades per l'ICAC o en les que l'Institut ha col·laborat. També en aquest sentit l'any 2009 ha estat un any molt actiu atès que s'ha duplicat, envers l'any 2008, el nombre de publicacions fet que ha contribuït a enaltir la condició de l'ICAC com a editor científic de reconegut prestigi en la seva especialitat tant a nivell nacional com internacional. Les noves vies de difusió que actualment ens aporten les tecnologies de la comunicació i la informació han demostrat, un cop més, ser un gran aliat de l'ICAC, com es pot comprovar seguint les estadístiques de la web de l'ICAC.

Al parlar de creixement de l'ICAC, cal fer esment també de l'activitat desenvolupada durant el 2009 des de les seves unitats de suport a la recerca. Les notes que ens marquen aquest creixement es poden resumir en els següents fets: el reconeixement internacional de la Unitat d'Estudis Arqueomètrics que va quedar palesa amb el congrés internacional ASMOSIA IX, els serveis prestats per la Unitat de Documentació Gràfica a Roma a l'Ajuntament de Roma i la catalogació del fons docu-

mental del Dr. Pere de Palol, referent únic en el camp de l'arqueologia paleocristiana a l'estat espanyol, per part del Centre de Documentació de l'ICAC.

A l'iniciar la presentació de la Memòria de les activitats de l'ICAC de l'any 2009 enunciàvem el posicionament de l'ICAC com el segon gran eix de referència del quadrienni. Aquest posicionament adequat de l'ICAC en l'àmbit català, espanyol i europeu de l'arqueologia clàssica és clau per tal de poder-se ubicar entre els centres de referència europeus. En la lectura de la memòria es pot comprovar com, en aquest sentit, l'any 2009 ha representat un salt qualitatiu, tant en l'àmbit català, espanyol, europeu com internacional.

Com ja es comentava al principi d'aquesta presentació, tant pel que fa al volum d'activitats com de la seva significació, l'ICAC ha aconseguit posicionar-se en els darrers anys i, molt especialment durant el 2009, com el centre de referència de l'arqueologia clàssica catalana. A banda de l'activitat científica duta a terme en indrets significatius de l'arqueologia de Catalunya, les activitats de difusió científica adreçades a la ciutadania han estat remarcables, tant les que s'han dut a terme des d'àmbits més locals en connexió amb la ciutat de Tarragona com les que s'han realitzat des d'aquells punts d'interès per al conjunt català en general.

Activitats com el congrés *Artes ad Humanitatem* que s'ha fet amb col·laboració amb la URV, la participació de l'ICAC en l'activitat anual de la fira *Tarraco Viva* amb la mostra de documentals arqueològics, en les activitats del Museu Nacional Arqueològic de Tarragona com l'exposició *Tàrraco: pedra a pedra* o el cicle de cinema i història *Pedres a l'antiguitat* i en algunes especialment significatives com l'homenatge a l'investigador Theodor Hauschild organitzat per la Reial Societat Arqueològica Tarraconense, o la col·laboració de l'ICAC en la V Reunió d'Arqueologia de Calafell o d'altres orientades a la formació de professors de l'ensenyament secundari com el cicle de conferències sobre *l'estudi detallat dels principals monuments de Tàrraco i la seva aplicació didàctica* han posicionat l'ICAC com un centre de recerca proper a la ciutadania que, a banda de ser un centre d'excel·lència científica, també sap fer difusió a aquest nivell. Aquest és precisament un dels objectius finals de l'ICAC, el poder apropar a la societat el coneixement. En aquest sentit, durant l'any 2009 s'han fet importants avenços, un d'ells és la redacció del Pla director de la vil·la romana de la Llosa de Cambrils i l'altre, la posada en valor i musealització del jaciment arqueològic de Can Tacó – Turó d'en Roina (Montmeló i Montornès del Vallès) gràcies a l'adjudicació d'un ajut FEDER. Aquest projecte que ha estat encomanat pels ajuntaments implicats a l'ICAC és

Imatge aèria del jaciment de Cant Tacó-Turó d'en Roïna

un motiu d'orgull pel nostre Institut i el millor exemple de com la recerca pot revertir en la ciutadania.

Gràcies a la organització per part de l'ICAC en el campus universitari de Tarragona, d'activitats de caire nacional i internacional, la ciutat s'ha convertit sovint durant aquest 2009 en una capital d'esdeveniments de primer ordre. El paradigma més destacable ha estat la celebració, per primera vegada a Espanya, del IX Congrés Internacional de l'*Association for the Study of Marbles and Other Stones in Antiquity. Interdisciplinary studies on ancient stones* (ASMOSIA) que ha aplegat durant una setmana a Tarragona els millors especialistes, a nivell mundial, de l'estudi dels materials lapidis de l'antiguitat. Paral·lelament a aquest congrés, l'ICAC va organitzar a l'edifici del rectorat de la URV una exposició inèdita sobre els diferents tipus de marbres existents a la Península Ibèrica que anava acompanyada d'un catàleg explicatiu de la mostra. Altres activitats com el col·loqui internacional *El paisatge periurbà durant la Protohistòria i l'Antiguitat a la Mediterrània Occidental* coorganitzat amb la Universitat de Montpellier, el II Col·loqui Internacional sobre l'espai a l'antiga Grècia amb la conl·laboració de l'IEC, la Third Summer School sobre *La ceràmica romana a la Mediterrània Occidental. Tipologia producció i comerç* i activitats més puntuals com van ser les *Jornades sobre arqueologia i museografia de Cartagena* han convertit Tarragona durant alguns moments del 2009 en ciutat de referència en el món de l'arqueologia clàssica.

A nivell de recerca, cal destacar també del 2009 la coorganització amb el Museo de Arte Romano de Mérida del XI Col·loqui internacional d'art romà provincial titulat *Roma y las provincias: modelo y difusión* que es celebrava per primera vegada a l'estat espanyol.

El bon posicionament de l'ICAC no ha estat tan sols fruit d'haver liderat l'organització d'actes significatius com els esmentats sinó també gràcies a la presència dels seus investigadors en nombrosos congressos, col·loquis i seminaris nacionals i internacionals on han presentat els resultats dels projectes que es desenvolupen des de l'Institut.

D'altra banda, la significativa acció de l'ICAC ha permès també que se li reconegués el lideratge per preparar els actes en homenatge al Prof. Pere Bosch i Gimpera, eminent català i pare de l'arqueologia catalana, que es van dur a terme a Mèxic en el marc de la *XXI Feria del libro de Antropología e Historia* o bé que se'l convidés a presentar els resultats provisionals del seu projecte de recerca sobre l'*Ager Tarraconensis* a la ciutat de Roma amb motiu de la presentació d'una nova seu de la Fundació Abertis a aquesta ciutat.

El posicionament de l'ICAC li ha permès també convocar, juntament amb l'Institut d'Estudis de la Mediterrània (IEMED), tots els responsables de Patrimoni dels països la riba de la Mediterrània on hi ha presència d'arqueòlegs catalans, des del Marroc fins a Espanya passant pels països del nord d'Àfrica, del Pròxim Orient i d'Europa. La proposta va tenir una gran acceptació per part dels convocats i durant aquestes jornades, polítics i arqueòlegs van poder debatre sobre la importància d'aquests projectes de col·laboració internacional i sobre la necessitat de la seva continuïtat.

Per acabar aquest apartat de presentació de la Memòria 2009, cal esmentar que el total de 27 convenis de col·laboració signats en un any, molts d'ells amb noves institucions, és una bona mostra del posicionament i reconeixement que va aconseguint l'ICAC per tal d'acomplir amb el seu deure fundacional d'assolir la condició de centre de referència europeu en l'àmbit de l'arqueologia clàssica. Per desenvolupar aquest rol internacional calia posar en funcionament un dels òrgans estatutaris de l'Institut que és el seu Consell Científic Assessor. Aquest organisme va ser aprovat en la reunió del Consell de Direcció de l'ICAC i es va convidar a formar-ne part a 10 investigadors de reconeguts prestigi d'àmbit internacional que no fossin catalans.

Al començar la presentació comentàvem que l'any 2009 ha estat un any de creixement i posicionament de l'ICAC amb l'objectiu de consolidar-se com un centre de referència en l'àmbit de la seva actuació. Aquesta consolidació s'ha anat forjant gràcies al treball conjunt amb d'altres institucions: locals, de govern, universitats, centres de recerca, museus etc i és precisament aquesta col·laboració un dels factors que més han contribuït a convertir l'ICAC en una institució activa i àgil que opta per una millora constant en l'eficiència de la seva acció. Tot i la seva relativa recent creació, l'Institut ja ha pogut demostrar la seva capacitat d'obtenir recursos econòmics que garanteixin la seva sostenibilitat com a centre de recerca.

Com ja s'ha comentat, l'acció de l'ICAC té un retorn a la societat que el sustenta i acull, no tan sols en la transferència del coneixement sinó que també vol reconèixer a les institucions que col·laboren activament amb aquesta voluntat de preservar i difondre el patrimoni arqueològic. Amb aquest objectiu, durant el 2009 s'ha decidit atorgar la distinció Honos, creat el 2008 pel Consell de direcció de l'ICAC a l'empresa Abertis en reconeixement de la seva tasca de suport al món de l'arqueologia i el seu interés per la preservació del patrimoni cultural de Catalunya.

Així doncs podem concloure que l'any 2009 ha estat un any important per l'ICAC que l'ha posicionat com a centre europeu de referència en investigació arqueològica i difusió dels resultats de la recerca.

1. Estructura organitzativa i equipament

1.1. Desenvolupament de l'estructura organitzativa

Redacció i signatura de convenis de col·laboració

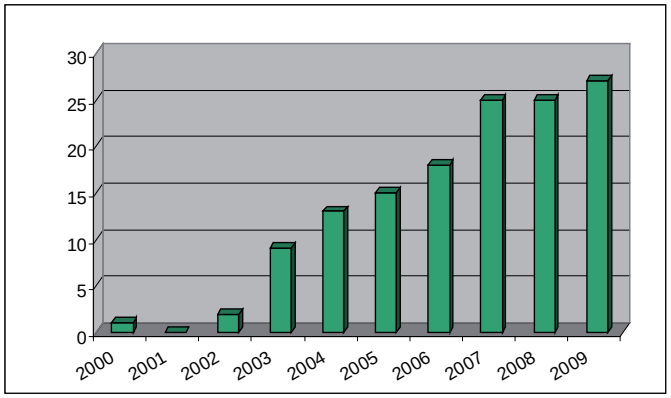

Any	Total
2000	1
2001	0
2002	2
2003	9
2004	13
2005	15
2006	18
2007	25
2008	25
2009	27

Total convenis signats	135
En tràmit	39
Total	174

Convenis signats en el decurs del 2009

- ✓ Conveni de col·laboració entre l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica i Abertis Infraestructuras, S.A. 23 de gener de 2009.
- ✓ Convenio de colaboración entre el Institut Català d'Arqueologia Clàssica y la Fundación Academia Europea de Yuste. 27 de gener de 2009.
- ✓ Contracte programa entre la Generalitat de Catalunya i l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica 2007-2012. 14 de febrer de 2009.
- ✓ Addenda al conveni de col·laboració entre ACESA i l'ICAC per a l'execució dels treballs de cales de delimitació arqueològica en relació a les obres d'ampliació de l'Autopista AP-7. 17 de febrer de 2009.
- ✓ Convenio entre la Excma. Diputación Provincial de Palencia y el Instituto Catalán de Arqueología Clàssica 24 de febrer de 2009.
- ✓ Addenda al conveni de col·laboració entre ACESA i l'ICAC per a l'execució dels treballs d'obertura en extensió (Fase 3a) de les àrees d'expectativa arqueològica en relació a les obres d'ampliació de l'autopista AP-7. 25 de març de 2009.
- ✓ Conveni de coedició entre l'Institut d'Estudis Catalans i l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica. 31 de març de 2009.
- ✓ Conveni marc de col·laboració entre l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica i l'Institut Europeu de la Mediterrània. 30 d'abril de 2009.
- ✓ Addenda al conveni de col·laboració per a la gestió i execució del Projecte arqueològic de Can Tacó – Turó d'en Roïna (Montmeló – Montornès del Vallès, Vallès Oriental) 12 de maig de 2009.
- ✓ Conveni marc de col·laboració entre l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica i el Patronet Museu de Granollers. 19 de maig de 2009.
- ✓ Conveni marc de col·laboració entre l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica i l'Institut Català de Paleoecologia Humana i Evolució Social. 3 de juny de 2009.
- ✓ Conveni específic de col·laboració entre l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica i l'Institut Català de Paleoecologia Humana i Evolució Social. 3 de juny de 2009.
- ✓ Conveni de col·laboració entre l'Ajuntament de Sabadell, la Universitat Autònoma de Barcelona i l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica per a la redacció d'un Pla director de

Els representants de les tres institucions després de la signatura del conveni de Sant Pau de Riu-sec

4 DIARI DE SABADELL — Sabadell — DISSABTE, 6 DE JUNY DEL 2009

La UAB convertirà Sant Pau de Riusec en «molt més que un parc arqueològic»

La rectora, Anna Ripoll, i l'alcalde Bustos posen en marxa el pla director del projecte

El projecte just comença. L'alcalde, Manuel Bustos, i la rectora de la UAB, Anna Ripoll, van signar ahir el conveni que n'inicia l'elaboració. Però a l'arqueòleg Albert Roig, present a la signatura, l'emoció li va animar la imaginació. «Serà més que un parc arqueològic, o que un parc temàtic», va dir.

JOSEP ACHE

La Universitat Autònoma de Barcelona (UAB), en conveni amb l'Ajuntament de Sabadell, es farà càrrec de la gestió i la divulgació dels jaciments arqueològics de Sant Pau de Riusec, que abasten des del segle II a C., en els inicis de la romanització a Catalunya, fins a les èpoques medieval i moderna. Serà, en concret, el camp de pràctiques del Departament d'Arqueologia, de la Facultat de Lletres.

Però les pràctiques no consistiran tan sols en excavacions. Incloueran, de manera preferent, la divulgació a peu de jaciment. A més d'estudiants i professors, el catedràtic d'Arqueologia de la UAB, Jaume Guitart, el va imaginar ahir «ple d'escolars, visitants i autocars», i això, «en l'entorn dinàmic i vital del parc empresarial», que en va destacar Isabel Rodà, directora de l'Institut Català de Cultura Clàssica.

Entusiasme i passió

Els jaciments, i amb ells el futur parc arqueològic, son precisament al que havia de ser la zona verda del Parc Empresarial que s'està urbanitzant a Sant Pau de Riusec, entre l'aeroport, Badia i l'autopista C-58. En la descripció que en va fer ahir Manuel Bustos, «un espai industrial modern i innovador, situat en un punt estratègic, on hi esperem també les activitats econòmiques de més valor estratègic en la Regió Metropolitana, que és tan com dir Catalunya».

Les invocacions a la «passió» i «l'emoció», que ocasionalment solen salpebrar els discursos de Manuel Bustos, fins i tot es van quedar curtes enmig de l'entusiasme que, en efecte, va animar l'acte protocolari de la signatura del conveni. Al valor dels jaciments s'hi afegia la relació que des de la dècada dels 1970, que hi van començar a excavar, hi han tingut els arqueòlegs de la Universitat Autònoma, entre elles Isabel Rodà, i el sabadellenc Albert Roig.

Tot un salt

«Llavors era un jaciment paleocristià i medieval. I ara, a més, és romà, amb restes que destaquen entre les més antigues a Catalunya», en va destacar Isabel Rodà, especialista en aquest moment històric. El salt l'ha donat la troballa d'una vila romana del segle II a C., el passat novembre durant les excavacions efectuades dins les obres d'urbanització i amb càrrec a la promotora.

La realització del Pla Director del futur Pla Arqueològic, acordat en el conveni signat ahir, concloirà en la propera tardor, segons va anticipar Isaac Àlvarez, comissionat de l'Ajuntament de Sabadell per al patrimoni. S'hi concretaran les fases d'intervenció arqueològica i les actuacions a realitzar-hi.

Anna Ripoll, Manuel Bustos i Isabel Rodà en la signatura del conveni, ahir a l'Ajuntament

La romanització, la cristianització, els templers i el barroc en un mateix indret

A Sant Pau de Riusec hi ha una de les primeres viles romanes de Catalunya, del II a C. i, també, un dels primers altars cristians, del segle IV. Damunt seu es va erigir l'església romànica, que en temps va ser una dependència de l'Orde del Temple, i al seu voltant va viure una comunitat pagesa que es va extingir al segle XVIII. La rectoria barroca n'és el darrer testimoni. A aquesta excepcional continuïtat, al llarg de formes diverses en el poder i l'ocupació del territori, s'hi suma la qualitat de les peces arqueològiques que la testimonien. Només en l'última campanya s'hi ha trobat una arada romana, única en la seva antiguitat (II a C.), ceràmica de la Campània i una guardiola medieval, també peça única.

Manuel Bustos en una visita a Sant Pau de Riusec

Difusió a la premsa de la signatura del conveni entre l'Ajuntament de Sabadell, la UAB i l'ICAC pel projecte arqueològic de Sant Pau de Riu-sec

les actuacions al jaciment arqueològic de Sant Pau de Riu-sec (Sabadell, Vallès Occidental) i pel desenvolupament d'ulteriors actuacions. 5 de juny de 2009.

- ✓ Addenda al conveni de col·laboració per a la gestió i execució del projecte Estudi de *Les Termes públiques romanes de Iesso* (Guissona, La Segarra). 4 de juliol de 2009.

- ✓ Acuerdo marco de colaboración entre la Universidad Rovira i Virgili y el Instituto Catalán de Arqueología Clàssica para la creación y desarrollo del Campus de Excelencia Internacional de Cataluña Sur (CEICS). 4 de setembre de 2009.

- ✓ Addenda al conveni de col·laboració entre ACESA i l'ICAC per a l'execució dels treballs d'obertura en extensió (Fase 3B) de les àrees d'expectativa arqueològica en relació a les obres d'ampliació de l'autopista AP-7. 17 d'agost de 2009.

- ✓ Addenda al conveni de col·laboració entre ACESA i l'ICAC per a l'execució dels treballs de cales de delimitació arqueològica en relació a les obres d'ampliació de l'autopista AP-7. 28 d'agost de 2009.

- ✓ Conveni específic de col·laboració entre l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica i l'Institut Europeu de la Mediterrània per a la celebració de les Jornades de debat "Missions arqueològiques catalanes a la Mediterrània". 14 de setembre de 2009.

- ✓ Addenda al conveni de col·laboració entre ACESA i l'ICAC per a l'execució dels treballs de control i seguiment arqueològic dels moviments de terres (fase 4) a les obres d'ampliació de l'Autopista AP-7. 17 de setembre de 2009.

- ✓ Conveni marc de col·laboració entre l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica i l'Institut Català de Recerca en Patrimoni Cultural. 22 de setembre de 2009.

- ✓ Conveni marc de col·laboració entre l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica i el Patronat del Museu Arxiu Tomàs Balvey i Casal Dr. Daurella. 8 d'octubre de 2009.

- ✓ Conveni marc de col·laboració entre l'Ajuntament de Tarragona, l'Arquebisbat de Tarragona i l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica per a l'Estudi de la Basílica Visigoda de l'Amfiteatre romà de Tarragona. 23 d'octubre de 2009.

- ✓ Addenda 1a. Activitat específica del conveni marc de col·laboració entre l'Ajuntament de Tarragona, l'Arquebisbat de Tarragona i l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica per a l'estudi de la Basílica Visigoda de l'Amfiteatre romà de Tarragona de data 23 d'octubre de 2009. 23 d'octubre de 2009.

- ✓ Addenda al conveni de col·laboració entre ACESA i l'ICAC per a l'execució dels treballs de cales de delimitació arqueològica en relació a les obres d'ampliació de l'Autopista AP-7. 26 d'octubre de 2009.

- ✓ Conveni de col·laboració amb l'Ajuntament de Montmeló per a la gestió i la execució del projecte de cofinançament

FEDER: Parc Natural i Arqueològic "Observatori de la Via Augusta" (Montmeló i Montornès del Vallès). 2 de desembre de 2009

- ✓ Conveni de col·laboració amb l'Ajuntament de Montornès del Vallès per a la gestió i la execució del projecte de cofinançament FEDER: Parc Natural i Arqueològic "Observatori de la Via Augusta" (Montmeló i Montornès del Vallès). 2 de desembre de 2009.
- ✓ Conveni marc de col·laboració entre l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica i l'Institut Ramon Muntaner. 10 de desembre de 2009.

S'ha seguit treballant, entre d'altres, la redacció dels convenis següents

- ✓ Conveni marc de col·laboració amb la Universidade do Minho i la Universitat Rovira i Virgili.
- ✓ Conveni de col·laboració amb la Escuela Española de Historia y Arqueología de Roma (EEHAR).
- ✓ Conveni marc de col·laboració amb l'Institut Català d'Investigació Química.
- ✓ Conveni marc de col·laboració amb la Universitat Nacional de Kapodistrias d'Atenes.
- ✓ Conveni marc de col·laboració amb l'Arxiu Nacional de Catalunya.
- ✓ Conveni específic de col·laboració amb la Universidad Complutense de Madrid / Real Colegio Complutense.
- ✓ Conveni marc de col·laboració amb el Museu Arqueològic de Catalunya.
- ✓ Conveni marc de col·laboració amb el Museu d'Història de Catalunya.
- ✓ Conveni marc de col·laboració amb la Universitat del Caire.
- ✓ Conveni marc de col·laboració amb l'Institut Ametller.
- ✓ Conveni marc de col·laboració amb el Museu de Gavà.
- ✓ Conveni marc de col·laboració amb el Museu Episcopal de Vic.
- ✓ Conveni marc de col·laboració amb el Museu de Lleida

El Dr. Josep Guitart (UAB-ICAC) explicant el projecte en l'acte de signatura del conveni pel projecte FEDER "Parc Natural i Arqueològic de Can Tacó"

Signatura del conveni del projecte de Can Tacó entre els Ajuntaments de Montmeló, Montornès del Vallès i l'ICAC

Públic assistent a la signatura del conveni entre els Ajuntaments de Montmeló, Montornès del Vallès i l'ICAC pel projecte FEDER "Parc Natural i Arqueològic de Can Tacó"

- ✓ Conveni específic amb la Universitat Autònoma de Barcelona i la Universitat de Sevilla per l'elaboració CIL XVIII.
- ✓ Conveni marc de col·laboració amb l'Instituto Andaluz de Patrimonio Histórico.
- ✓ Conveni marc de col·laboració amb l'ICOM.
- ✓ Conveni marc amb el Museu Epigràfic d'Atenes per a projectes relacionats amb l'arqueologia grega.
- ✓ Conveni marc amb la Universitat Aristòtil de Tessalònica per a projectes relacionats amb l'Arqueologia grega i per l'intercanvi d'estudiants.
- ✓ Conveni marc de col·laboració amb la Universitat de Xipre per als projectes relacionats amb l'arqueologia grega i per l'intercanvi d'estudiants.
- ✓ Conveni marc de col·laboració amb l'Ajuntament de Roses relacionats amb l'arqueologia grega.
- ✓ Conveni marc de col·laboració amb l'Ambaixada d'Atenes: Escuela Española de Atenas i la Casa de España en Rodas.
- ✓ Conveni marc de col·laboració amb l'Ajuntament de Cerdanyola per fixar el marc de col·laboracions amb el Centre de Recerques Arqueològiques de Cerdanyola.
- ✓ Conveni marc de col·laboració amb el Museu de Manresa.
- ✓ Conveni específic de col·laboració per al desenvolupament d'una base de dades en un entorn web sobre ceràmiques comunes tardoromanes de la Mediterrània occidental.
- ✓ Conveni marc de col·laboració amb el Museu d'Història de Barcelona.
- ✓ Conveni marc de col·laboració amb el Museu Nacional de la Ciència i la Tècnica de Terrassa.
- ✓ Conveni marc de col·laboració amb el Deutsches Archäologisches Institut de Roma. 27
- ✓ Conveni marc de col·laboració amb la Universitat Jaume I.
- ✓ Conveni marc de col·laboració amb l'Ajuntament de Burriana.
- ✓ Conveni marc de col·laboració amb la Universitat de Southampton.
- ✓ Conveni específic per a la realització del Congrés internacional de ciutats termals en època romana (Chaves).
- ✓ Conveni específic de col·laboració amb el Museu del Montsià per la realització de l'estudi "El poblament rural a l'antiguitat. El cas de l'Ager Dertosensis"
- ✓ Conveni marc de col·laboració amb la revista Sàpiens.
- ✓ Contracte programa per al desenvolupament de la planificació estratègica dels centres de recerca de la Universitat Rovira i Virgili.
- ✓ Conveni específic de col·laboració sobre cessió de fotografies amb el Deutsches Archäologisches Institut.
- ✓ Conveni marc de col·laboració amb la Universidad de Sevilla.
- ✓ Conveni específic amb la Sopraintendenza Archeologica di Roma per a l'estudi i publicació de l'excavació del Tiberinum.
- ✓ Conveni marc de col·laboració amb la Universitat de Pàdua.
- ✓ Conveni específic de col·laboració amb el Geolab. Laboratoire de Géographie Physique et environnementale.

1.2. Incorporació progressiva, via contractació, de personal per cobrir els llocs previstos en el pla quadriennal d'activitats

L'any 2009, d'acord amb les previsions del Pla quadriennal 2007-2010, es va assolir la contractació de personal següent:

Tipus de personal	Nombre
Investigadors[1]	17
Investigadors en formació	17
Suport a la investigació	11
Administració[2]	11
TOTAL	56

Durant l'any 2009 es van crear 7 llocs de treball fix a l'ICAC: 1 de tècnic superior de gestió i d'activitats de recerca i difusió i 4 de tècnic especialistes i administratius i 2 d'auxiliars tècnics i administratius. El llocs de treball són per a les Àrees de la Recerca (suport i unitats), la de Direcció, la de Formació avançada, la de Difusió i la d'Administració.

D'acord amb el Pla estratègic de l'ICAC (2007-2012), l'any 2009 l'ICAC va treure una convocatòria de contractes laborals temporals per a investigadors en formació. Amb la figura de l'investigador en formació, l'Institut pretén ajudar a desenvolupar la tesis doctorals en el marc dels projectes i programes de recerca de l'Institut. Aquestes tesis estan dirigides per investigadors de l'ICAC.

Els contractes, que es van convocar i cobrir, van ser per a 4 arqueòlegs que disposaven la suficiència investigadora (DEA) o bé que havien cursat un màster relacionat amb l'àmbit de l'arqueologia clàssica i que estaven interessats a participar en les activitats de l'ICAC. La durada inicial del contracte és de 2 anys i es pot allargar fins a 3 anys, si el seu compliment s'ho mereix.

D'altra banda, l'ICAC ha seguit desenvolupant, mitjançant convocatòria pública, el seu programa de beques per a la formació avançada en el camp de l'Arqueologia Clàssica. Aquestes beques van adreçades a estudiants de postgrau, per tal de completar la seva formació mitjançant la col·laboració en projectes de recerca de l'ICAC, la formació en universitats estrangeres i, a la vegada, permetre'ls acréixer els seus coneixements pràctics en el món de l'arqueologia clàssica. Aquesta convocatòria de beques té les modalitats següents:

1.1- Beques de col·laboració (BC) per tal que els estudiants de postgrau en l'àmbit de l'arqueologia clàssica puguin participar en projectes de recerca impulsats per l'ICAC.

1.2- Beques per al treball de recerca (BTR) per tal que els estudiants de postgrau en l'àmbit de l'arqueologia clàssica puguin preparar el seu treball de recerca corresponent als estudis de postgrau en el marc dels programes de recerca de l'ICAC.

1.3- Beques de mobilitat (BM) per tal que els estudiants de postgrau en l'àmbit de l'arqueologia clàssica puguin estudiar un trimestre a la Université de Provence (Aix-Marseille I) o bé a la Seconda Università degli Studi di Napoli. Aquestes universitats organitzen juntament amb la Universitat Autònoma de Barcelona, la Universitat Rovira i Virgili i l'ICAC el Màster Internacional en Arqueologia. Arqueologia de la Mediterrània antiga (ARCHEOMED).

El nombre de beques que s'han ofert ha estat de 24 repartides en les següents modalitats: 8 beques de col·laboració (BC), 8 beques per als treballs de recerca (BTR) i 8 beques de mobilitat (BM). D'aquest nombre, s'han adjudicat 7 beques de col·laboració, 5 beques per a treballs de recerca i 3 beques de mobilitat.

Per la via competitiva cal assenyalar que l'ICAC durant l'any 2009 ha comptat amb: 1 contracte d'ICREA junior, 1 de Juan de la Cierva, 1 de Beatriu de Pinós, 1 de Formación del Profesorado Universitario (FPU), 2 de Formació d'investigadors (FI) i una beca de Formació de Personal Investigador (FPI).

[1] *Inclou el director i 1 investigador del Programa Ramón y Cajal (Ministeri d'Educació i Ciència).*
[2] *Inclou l'administrador.*

1.3. Incorporació d'investigadors adscrits i investigadors col·laboradors

A més dels investigadors contractats, l'Institut ha comptat amb personal col·laborador procedent de diverses universitats, museus, centres de recerca, etc., ja sigui per participar en les Línies, Programes i Projectes com en les activitats de formació avançada i difusió.

1.Universitats dels Països Catalans

Universitat de Barcelona (UB)
Mercè Roca
Josep Padró Parcerisa
Santiago Riera Mora
Sílvia Valenzuela
Víctor Revilla
Montserrat Jufresa
Francesc Tuset
Núria Castellano
Joan Sanmartí Grego
Marta Miñarro
Joan Santacana
Alessandra Pecci
Evanthia Tsantini
Miguel Ángel Cau (ICREA-UB)
Paul Reynolds (ICREA-UB)
Eduard Ble Gimeno
Xavier Espluga
Maria Teresa Clavo
Montserrat Reig
Xavier Riu
Carles Miralles
Marisol Madrid
Silvia Valenzuela
Albert Casas
Javier López-Cachero

Universitat Autònoma de Barcelona (UAB)
Eva Koppel
Montserrat Claveria
Joaquim Pera
Oriol Olesti
Sílvia González
Francesc Busquets
Joan Manel Asensio
Joan Pera
Teresa Giménez Candela
José Martínez Gázquez
Aureli Àlvarez (UAB/ICAC)
Miquel Molist
Oriol Nel·lo
Lluis Casas
Joan Gómez Pallarès
Josep Guitart (UAB-ICAC)
Esther Rodrigo (UAB-ICAC)
Maria Isabel Panosa (UAB-ICAC)
Maria Saña
Núria Rodriguez
Lídia Colominas

Universitat Rovira i Virgili (URV)
Antoni Gonzàlez Senmartí
Ricardo Mar
Eva Subías
Jesus Carruesco (URV-ICAC)
Josep Giné (Hospital Joan XXII/URV)
José Ignacio Fiz (URV-ICAC)
Roger Miralles
Encarnació Ricart
Jordi Diloli
Amancio Isla
Pau de Solà de Morales (URV-ETSA)
Josep M. Toldrà (URV-ETSA)
Francesc Xavier Grau

Universitat Oberta de Catalunya (UOC)
Cèsar Carreras (UOC/ICAC)

Universitat de Lleida (UdL)
Núria Rafel
Joaquín Ruíz de Arbulo
Natàlia Alonso

Universitat de València (UV)
Consuelo Mata
Andrea Moreno
David Quixal
Pilar Iborra
Guillem Pérez Jordà

Universitat d'Alacant (UA)
Feliciana Sala
M. Angeles Garcia del Cura
Salvador Ordoñez

Universitat de Girona (UDG)
Josep Maria Nolla

Universitat Pompeu Fabra (UPF)
Marina Picazo
Núria Torras
Maria Eugenia Aubet

Universitat Politècnica de de Catalunya (UPC)
Pedro Azara

Universitat Internacional de Catalunya (UIC)
Maite Salagaray

Universitat de les Illes Balears
Jordi Hernández Gasch
Rafa Micó
Damià Ramis
Pedro V. Castro Martínez
Trinidad Escoriza Mateu
M. Encarna Sanahuja Yll
Amalia Pérez-Juez

2. Altres universitats i centres de recerca espanyoles

Ramón Julià (IJA-CSIC)
Yannick Miras (CNRS, França)
Emilio Provinciale (Hospital Universitari Joan XXIII-URV)
Angel Morilllo (Universidad de León)
Miguel Beltrán (Museo de Zaragoza)
Dario Bernal (Universidad de Cadiz)
Sebastián F. Ramallo (Universidad de Murcia)
José Miguel Noguera (Universidad de Murcia)
Jaime Vizcaíno (Universidad de Murcia)
Alicia Fernández (Universidad de Murcia)
Begoña Soler (Universidad de Murcia)
Antonio Murcia (Fundación Teatro Romano de Cartagena)
Elena Ruiz (Fundación Teatro Romano de Cartagena)
Carlos García Gual (Universidad Autònoma de Madrid)
Àfrica Pitarch (IJA-CSIC)
Paula Ballesteros (Instituto de Estudios Galegos Padre Sarmiendo-CSIC)
Pilar Lapuente (Universidad de Zaragoza)
Hernando Royo (Universidad de Zaragoza)
Arturo Ruiz (Universidad de Jaén)
Manuel Molinos (Universidad de Jaén)
José Luis Serrano (Universidad de Jaén)
Eva Montes (Universidad de Jaén)
Andrés Adroher (Universidad de Granada)
Alejandro Caballero (Universidad de Granada)
María Oliva Rodriguez (Universidad de Jaén)
Francisca Chaves (Universidad de Sevilla)
Pilar León (Universidad de Sevilla)
Arturo Ruíz (Universidad de Jaén)
Virginia Garcia Entero (UNED)
Gonzalo Ruiz Zapatero (Universidad Complutense de Madrid)
Enrique Cerrillo (Universidad de Extremadura)
José María Luzón (Universidad Complutense de Madrid)
Rafael Arana (Universidad de Murcia)
José Beltrán (Universidad de Sevilla)
Rosa Esbert (Universidad de Oviedo)
Emilo Galán (Universidad de Sevilla)

3. Museus

Jordi Principal (MAC - Barcelona)
Xavier Nieto (Centre d'Arqueologia Subaquàtica de Catalunya)
Xavier Aquilué (Museu d'Arqueologia de Catalunya-Empúries)
Jaume Massó (Museu Comarcal Salvador Vilaseca, Reus)
Andreu Muñoz (Museu Bíblic Tarraconense)
Antonio Moro i García (Museu de Terrassa)
Júlia Beltrán (MUHBA)
Pere Castanyer (MAC- Empúries)
Joaquim Tremoleda (MAC-Empúries)
Mertxe Urteaga (Museo Romano de Oiasso, Irún)
Joan Josep Menchon (Museu d'Història de Tarragona)
Pere Izquierdo (MAC-Barcelona)
Gerard Martí (Museu d'Història de Cambrils)
Jordi Aguelo (MUHBA)
Josefa Huertas (MUHBA)
Joan Ramon Torres (Museu d'Eivissa)
Núria Tarradell (Museu d'Eivissa)
Esther Pons (Museo Arqueológico Nacional)
Montserrat Tenas (Museu de Montmeló)
Marta Santos (MAC-Empúries)
Anna Maria Puig (Museu de la Ciutadella de Roses)
Margarita Moreno (Museo Arqueológico Nacional)
Dolors Zamora (Museu de Mataró)
Joan Roca i Albert (Museu d'Història de Barcelona)
M. Ángeles Pérez (Museo Nacional de Arqueologia Subacuática de Cartagena)
Rafael Azuar (Museo Nacional de Arqueologia Subacuática de Cartagena)
Enriqueta Pons (MAC-Girona)
Xavier Llovera (MAC-Barcelona)
José María Blázquez (Real Academia de Història)
Trinidad Nogales (Museo Nacional de Arte Romano)
José María Álvarez (Museo Nacional de Arte Romano)

4. Altres centres i institucions nacionals

Maria Teresa Miró (Servei d'Arqueologia Paleontologia)
Margarida Genera (Servei d'Arqueologia Paleontologia)
Olivier Codina (Ministeri d'Afers Exteriors, Cultura i Cooperació del Govern d'Andorra)
Carles Gascón (Consell Comarcal de l'Alt Urgell)
Josep Pou (Ajuntament de Calafell)

Antoni Martín (Diputació de Barcelona)
Josep Ros (Patronat d'Arqueologia de Guissona)
Rafel Gabriel (Reial Societat Arqueològica Tarraconense)
Immaculada Teixell (Ajuntament de Tarragona)
Mònica Mercado (Estrats SL)
David Asensio (Empresa Rocs-UAB)
Maite Mascort (Direcció General del Patrimoni Cultural)
Albert López Mullor (Diputació de Barcelona)
Albert Martín (Ajuntament de Cabrera de Mar)
Carles Velasco (Ajuntament de Teià)
Concepció Piedrafita (Societat Catalana d'Egiptologia)
Núria Rodríguez Corcoll (Societat Catalana d'Egiptologia)
Antón Castro (Instituto del Patrimonio Cultural de España)
Josep Maria Carreté (Direcció General del Patrimoni Cultural de Catalunya)
Carmen Baldés (Institut Universitari del Pròxim Orient Antic-Universitat de Barcelona)
Albert Ribera (Ajuntament de València)
Frederic Cervelló Rodes (Apex)
Anna Oliver (Patronat d'Arqueologia de Guissona)
Xavier Paya (Patronat d'Arqueologia de Guissona)
Albert Martín (Ajuntament de Cabrera de Mar)
Georgina Sales (ArqueoCat)
Joan Casas (Arkeolik S.C.P)
Gemma Cavallé
Pedro Otiña
Santiago Giralt (CSIC)
Juan José Ibañez (Institució Milà i Fontanals-CSIC)
Alicia Perea Cavea (Centro de Humanidades-CSIC)
Magí Seritjol (Ajuntament de Tarragona)
Joana Virgili (Camp d'Aprenentatge de Tarragona)
Núria Montardit (Camp d'Aprenentatge de Tarragona)
Dirce Marzoli (Intituto Arqueològico Alemán)
Walter Trillmich (Intituto Arqueològico Alemán)
Josep lluís Ferrer Merino (Ajuntament de Castellvell)
Àngel Xifré Arroy (Ajuntament d'Almoster)
Manuela Moya (Ajuntament de Vila-Seca)
Xavier Martínez (ACESA)
Sagrario Huelin (ACESA)
Lluis Serra (ACESA)
Oscar Gasulla (ACESA)
Miquel Camacho (ACESA)
José Luis Gimenez (ACESA)
Marga Tejedor (ACESA)
Salvador Giner (IEC)
Josep Poblet (Diputació de Tarragona)
Eudald Roca (Consell Comarcal de Tarragona)
Josep Fèlix Ballesteros (Ajuntament de Tarragona)
Empar Pont (Ajuntament de Reus)
Pere Abelló (Ajuntament de Vilallonga del Camp)
Joan Rocasens (Ajuntament de Cambrils)
Robert Benaigues (Ajuntament de Cambrils)
Silvia Albizuri (Associació Catalana de Bioarqueologia)
Rafael Martínez Valle (Área de Arqueología y Paleontología IVCR. Instituto Valenciano de Conservación y Restauración de Bienes Culturales)
Pere Miquel Guillem Calatayud (Área de Arqueología y Paleontología IVCR. Instituto Valenciano de Conservación y Restauración de Bienes Culturales)
Alfred Sanchís Serra (Diputació de València)
Dan Cabanes (Equipo de Investigación de Atapuerca)
Joan Hilari Muñoz (IES Joaquim)

5. Altres centres i institucions internacionals

Dominique Garcia (Centre Camille Jullian, Université Aix-Marseille)
Hassan Ibrahim Amer (Universitat del Caire)
Marguerite Erroux-Morfin (Université Paul Valéry, Montpellier III)
Simon J. Keay (University Southampton/British School at Rome)
Greame P. Earl (University Southampton/British School at Rome)
Leif Isaksen (University Southampton)
François Ricou (ComCom Champsaur)
Philippe Leveau (Université de Provence)
Felice Costabile (Università Mediterrania de la Regio Calabria)
Michèle Ducos (Université de Paris)
Enzo Lippolis (Università La Sapienza di Roma)
Giovanni Manetti (Università degli Studi di Siena)
Julien Averty (Université de Pau)
Arnaund Zucker (Université de Nice)
Giuseppina Santese (Università di Roma, La Sapienza)
François Quantin (Université de Pau)
Lydia Trakatelli (Universitat Aristòtil de Tessalònica)
Georges Fabre (Université de Pau)
Henri Tréziny (CNRS, Centre Camille Jullian, Aix-en-Provence)
Patrick Pion (Université de Paris X)
Xavier Lafon (Université Aix-Marseille)
Rosa Plana (Université de Montpellier III)
Aurora Martín (MAC-Ullastret)
Ghislain Bagan (CNRS, UMR 5140)
Éric Gailledrat (CNRS, UMR 5140)
Valérie Bel (INRAP, Université de Nantes)
Jean-Yves Breuil (INRAP, Université de Nantes)
Martial Monteil (INRAP, Université de Nantes)
Hervé Pomarèdes (INRAP, Université de Nantes)
Pierre Séjalon (INRAP, Université de Nantes)
Laurent Vidal (INRAP, Université de Nantes)
Pierre Rouillard (CNRS, Maison René Ginouvès, Nanterre)
Francesco D'Andria (IBAM – CNR)
Francesca Pallarés (Università di Roma, La Sapienza)
Jeroen Poblome (Katholieke Universiteit Leuven)

Daniele Malfitana (IBAM-CNR, Catània)
Carlos Fabiao (Universidade de Lisboa)
Michel Bonifay (Centre Camille Jullian –CNRS)
Abdel Hamid Marouf (Centre de documentació del Consell Suprem d'Antiguitats d'Egipte)
Fréderic Husseini (Direcció General d'Antiguitats del Liban)
Zülkuf Ylmaz (Departament de Museus i Relacions Externes de Turquia)
Nabil Kallala (Direcció General i de Recerca de Tunisia)
Salih Abdellah (Patrimoni Cultural del Marroc)
Mourad Betrouni (Direcció de la Protecció Legal dels Béns culturals i de la Valorització del Patrimoni Cultural d'Algeria)
Stefano de Caro (Direcció General del Departament de Béns Arqueològics d'Itàlia)
Michel Al-Maqdisi (director General d'Antiguitats i Museus de Síria)
Ricardo Olmos (Escuela Española de História y Arqueología en Roma-CSIC)
Ioanna Venieri (Departament d'Institucions, Organismes i Escoles Arqueològiques Gregues i Internacionals de l'Àrea d'Antiguitats Prehistòriques i Clàssiques del Ministeri de Cultura de Grècia)
Frank Braemer (CNRS/École Française de Rome)
Neijia Laridhe Ouazaa (Universitat El Manar II, Tunísia)
Leif Isaksen (University of Southampton)
Christine Rendu (FRAMESPA-Toulouse-Le Mirail)
Carlo Recigno (Seconda Università degli studi di Napoli)
Jonathan Edmondson (York University)
J-C. Bessac (Institut Française du Proche-Orient, Damas)
Vassiliki Gaggadis-Robin (CNRS-Centre Camille Jullian, Aix-en-Provence)
Gobain Ovejero(Las Cruces S.A.)
Emanuele Papi (Università di Siena)
David P. S. Peacock (Southampton University)
Robert Sablayrolles(Université de Toulouse II-Le Mirail, France)

1.4. Habilitació i equipament de la seu de l'Institut

Durant l'any 2009 s'ha continuat fornint el fons de la biblioteca i l'equipament informàtic en general (remodelació i ampliació de l'equipament amortitzat) i no s'han fet d'altres inversions destacables.

2.
LA RECERCA

Línia de recerca **Arqueologia de la ciutat antiga**

Programa *TÀRRACO*

Projecte Estudi de l'àrea funerària oriental de Tàrraco
Projecte Excavacions a la Catedral de Tarragona. Noves aportacions al recinte de culte del *Concilium Provinciae Hispaniae Citerioris*
Projecte Estudi de la decoració arquitectònica del recinte de culte del *Conciclium Provinciae Hispaniae Citerioris*
Projecte Estudi arquitectònic del circ romà de Tarragona (sector pretori)
Projecte Estudi de la basílica paleocristiana de l'amfiteatre de Tarragona

Programa ARQUEOLOGIA DE LA CIUTAT ANTIGA DE *IESSO* (GUISSONA)

Projecte Excavació i estudi de les termes públiques romanes de *Iesso*
Projecte Estudi del *Cardo Minor* núm. 2 de la ciutat romana de *Iesso*
Projecte Estudi de la muralla nord del recinte fortificat de *Iesso*

Programa MISSIÓ ARQUEOLÒGICA A OXIRINC (MÍNIA, EGIPTE)

Projecte Excavació a la necròpolis alta
Projecte Excavació a l'*Osireion*
Projecte Excavació al suburbi occidental de la ciutat d'Oxirinc

Altres projectes

Projecte La ciutat egípcia en època clàssica: organització de l'espai a l'Egipte Hel·lenitzat (I+D)
Projecte Intervencions arqueològiques al Bovalar (Serós, Lleida) (1968-1987)
Projecte Redacció del Pla director del jaciment de Sant Pau de Riu Sec (Sabadell)*

Línia de recerca **Arqueologia del paisatge, poblament i territori**

Programa FORMES DEL PAISATGE I ANTROPITZACIÓ DELS ESPAIS DE MUNTANYA DE LA PROTOHISTÒRIA A L'EDAT MITJANA

Projecte Ocupació del sòl i formes del paisatge de muntanya als Pirineus orientals de l'Antiguitat a l'època medieval: la vall del Madriu-Perafita-Claror (Andorra)
Projecte Ocupació del sòl i formes del paisatge de muntanya als Pirineus orientals de l'Antiguitat a l'època medieval: la serra del Cadí (Alt Urgell)
Projecte Integració de dades paleoambientals i arqueològiques per a la interpretació de les interaccions climàtiques, socials i ambientals en una conca del NE peninsular: II Dades arqueològiques (InterAmBar) (I+D)
Projecte El jaciment romà de Can Tacó i el seu entorn (Montmeló – Montornès del Vallès, Vallès Oriental)
Projecte Estudi arqueomorfològic de la Satalia en el context de la muntanya de Montjuïc (Barcelona): aproximació historicogeogràfica i dinàmica territorial
Projecte Centuriació i estructuració de l'*ager* de la colònia de *Barcino*. Anàlisi geomorfològica i modelació del paisatge

Programa *AGER TARRACONENSIS*

Projecte Estudi del paisatge arqueològic antic a l'*ager Tarraconensis* (a la dreta del riu Fancolí)- (PAT)
Projecte Les centuriacions de l'*ager Tarraconensis*. Anàlisi planimètrica, digital i estructuració del territori*.
Projecte Intervencions arqueològiques en l'ampliació del tercer carril de l'AP-7

Programa LES FORMES D'HÀBITAT RURAL: LES VIL·LES I ALTRES TIPUS D'ASSENTAMENTS

Projecte La vil·la romana de la Llosa (Cambrils)
Projecte La vil·la romana de la Gran Via – Horta Farrerons (Premià de Mar, Maresme)

Línia de recerca ***Instrumentum domesticum.*** **Materials i comerç en el món antic**

Projecte Marques i terrisseries d'àmfores a Catalunya *(Barcino)*
Projecte Marques iterrisseries d'Amfores a Catalunya (Baix Llobregat)*
Projecte Laboratori de documentació virtual sobre les ceràmiques tardoantigues de la Mediterrània (I+D)*

Línia de recerca **Arqueologia clàssica i produccions artístiques**

Programa *CSIR (Corpus Signorum Imperii Romani)*

Projecte *Escultura romana de Segòbriga (Cerro del Griego, Saelices, Conca- Hispania Citerior)* de J. M. Noguera i R. Cebrián

Programa específic **Arqueologia de la protohistòria a la Mediterrània Occidental**

Programa Formació i desenvolupament de societats complexes en la protohistoria catalana

Projecte La necròpolis protohistòrica de Sebes (Flix, Ribera d'Ebre)
Projecte El poblat ibèric del Castellet de Banyoles (Tivissa, Ribera d'Ebre)
Projecte El poblat ibèric del Castellot de la Roca Roja (Benifallet, Baix Ebre)

Programa L'impacte de l'exèrcit romà sobre les comunitats indígenes del NE d'Ibèria

Projecte Intervencions arqueològiques en el campament romà de la segona guerra púnica de La Palma (L'Aldea, Baix Ebre)
Projecte Intervencions arqueològiques en el campament del camí del Castellet de Banyoles (Tivissa, Ribera d'Ebre)*

Programa Missió arqueològica a Althiburos (El Kef, Tunísia)

Projecte Evolució social i formació de l'estat númida: les poblacions de la regió de Sicca Veneria (El Kef, Tunísia) i les seves relacions amb la civilització púnica. Prospeccions i excavacions a Althiburos

Programa específic **Arqueologia grega**

Projecte El concepte de l'espai en l'arquitectura i la iconografia gregues

Programa transversal **Mètodes i tècniques de les ciències experimentals aplicades a l'arqueologia clàssica**

Subprograma Arqueologia ambiental i paleoambient

Subprograma Arqueometria

Projecte Explotació, ús i intercanvi de matèries primeres inorgàniques entre el nord d'Hispània i el sud de la Gàl·lia i els ports de Roma (I+D)
Projecte Roma i els seus ports: el comerç de marbres amb Hispania septentrional*
Projecte Mesures arqueomagnètiques en forns romans de Tarragona i Tunísia

Programa transversal **Tecnologies de la informació i la comunicació aplicades a l'arqueologia clàssica**

Projecte Simulació de les xarxes de transport a la Península Ibèrica amb SIG*
Projecte Actualització del sistema d'informació arqueològica (SIA) Hipòdam
Projecte Avenços en tecnologies SIG per a l'estudi del paisatge agrari romà*

Programa transversal **Arqueologia clàssica i ciències de l'antiguitat. Fonts textuals, epigrafia i numismàtica**

Projecte Corpus d'inscripcions ibèriques de Catalunya*

2.1. Línies, programes i projectes de recerca

2.1.1. Línia de Recerca **Arqueologia de la ciutat antiga**

Programa *Tàrraco*

Podeu consultar els orígens del programa *Tàrraco* en el marc de la línia de recerca Arqueologia de la ciutat antiga a la *Memòria d'activitats 2007* de l'ICAC.

Aquest programa inclou els següents projectes:

1. Recerca i intervencions arqueològiques preventives
➔ Estudi de l'àrea funerària oriental de Tàrraco

2. Recerca i col·laboració institucional
➔ Excavacions a la Catedral de Tarragona. Noves aportacions al recinte de culte del *Concilium Provinciae Hispaniae Citerioris*
➔ Estudi de la decoració arquitectònica del recinte de culte del *Concilium Provinciae Hispaniae Citerioris*
➔ Estudi arquitectònic del circ romà de Tarragona, sector Pretori
➔ Estudi de la basílica paleocristiana de l'amfiteatre de Tarragona

1. Recerca i intervencions arqueològiques preventives

Estudi de l'àrea funerària oriental de Tàrraco

Línia de Recerca Arqueologia de la ciutat antiga
Programa Tàrraco
Investigadors responsables Josep M. Macias Solé (ICAC), Josep Giné (Hospital Joan XXIII - URV)
Investigadors participants Emilio Provinciale (Hospital Joan XXII - URV), Judit Ciurana Prast (ICAC) i Maite Salagaray (UIC)

Descripció El present projecte té com a principal objectiu conèixer el món de la mort de la ciutat de Tàrraco entre els segles II a. C. i el segle IV d. C. Tradicionalment, l'interès dels investigadors en el camp de l'arqueologia funerària s'havia centrat exclusivament en l'estudi dels materials procedents de les tombes. Aquestes eren estudiades individualment, sense un context més ampli on inserir-les. Així, les tombes apareixien orfes d'un context social i ideològic que les fés entenedores. Durant els últims deu anys, la recerca en el camp de l'arqueologia funerària ha avançat molt gràcies a l'afinament del mètode estratigràfic però sobretot per la creixent col·laboració entre diversos especialistes (arqueòlegs, historiadors de la religió, antropòlegs, arqueozoòlegs). Dins aquest projecte al sí de la línia de recerca "Arqueologia de la Ciutat Antiga", a part d'arqueòlegs, participen altres especialistes que dediquen els seus esforços a l'estudi de les restes òssies procedents de la necròpolis oriental de la Tarragona romana. El seu objectiu és conèixer les característiques físiques dels seus habitants, quines malalties patien, els seus hàbits alimentaris, etc. En concret s'estan desenvolupant dos estudis que tenen com a objectiu l'anàlisi de les restes òssies recuperades durant les excavacions arqueològiques. El primer, desenvolupat per Emili Provinciale, es titula "Enterraments a la Tarragona romana dels segles II a IV d. C. Estudi dels esquelets: valoració antropomètrica i patologia que ha deixat empremta a l'os". El segon estudi el porta a terme Maite Salagaray sota el títol: "Estudio antropológico dental. Patología, morfología y odontometría de una muestra de población romana de la capital de la *Provincia Hispania Citerior* (Tàrraco- Tarragona, s. I- III d. C.)". Un dels principals eixos de la recerca és l'estudi dels rituals funeraris presents a la necròpolis oriental de Tàrraco.

Amulets i espasa de fusta d'un aixovar de tomba infantil (segle II d. C.)

Parella en una estela funerària trobada a Tarragona

A part de les evidències materials també s'utilitzen les fonts escrites. Aquestes permeten inserir els funerals i el culte als morts en un quadre ideològic més general. No obstant això, les indicacions explícites i clares corresponen a Roma, en el període més concretament comprès entre el segle I a. C. i els primers segles de l'Imperi. Les fonts literàries ens expliquen entre poc i res sobre les pràctiques funeràries de la resta d'Itàlia i les províncies. A més, els textos fan referència als comportaments de l'èlit ciutadana i ignoren les pràctiques de les classes més humils. Aquest panorama contrasta amb el major coneixement que avui en dia tenim dels rituals i les necròpolis a nivell arqueològic. Per aquest motiu és clau creuar les informacions escrites amb les evidències arqueològiques i calibrar-ne la seva validesa. L'anàlisi detingut del registre arqueològic permetrà conèixer millor els gestos realitzats al costat de les tombes i connectar-les amb la societat que les utilitzava. Perquè un espai de necrópolis no és només un espai de deposició de cadàvers, presenta un paisatge propi amb les seves construccions, recintes, jardins i els elements de senyalització que li són propis (esteles, altars, inscripcions). I en aquest entorn tant divers a l'espai urbà, les famílies commemoren els seus difunts a través de rituals (sacrificis, libacions, banquets) que deixen empremta en el registre arqueològic.

En el projecte "Estudi de l'àrea funerària oriental de Tàrraco", els estudis d'antropologia física ens permetran conèixer la vida quotidiana de les persones. L'estudi des del punt de vista del ritual ens introduirà en la seva mentalitat, en les seves creences i en la seva manera d'enfrontar-se a la realitat física i social de la mort. L'arqueologia tarragonina s'ha consagrat durant anys a l'estudi de la gran edilícia imperial de manera reeixida. És hora però, de desplaçar el focus d'atenció per redescobrir les societats que van construir aquests grans edificis i els van viure.

Data d'inici gener del 2006

Data de finalització desembre del 2010

Activitat realitzada el 2009

S'ha continuat preparant l'edició d'una monografia científica, dins la sèrie *Hic et Nunc*, fonamentada en el treball de recerca "Praxi i rituals funeraris a l'àrea funerària del *suburbium* oriental de Tàrraco (segles I - III d. C.)", elaborat per Judit Ciurana. Aquesta publicació també recull col·laboracions d'altres arqueòlegs, antropòlegs i epigrafistes. Per altra banda, s'ha continuat amb la realització de les tesis doctorals dels tres investigadors col·laboradors del projecte, que estan estudiant conjunts funeraris conservats al Museu Nacional Arqueològic de Tarragona, dels museus locals i comarcals de l'antic *territorium*. Pel que fa a les tasques de difusió cinetífica, es presentà una ponència amb els resultats de la recerca al Seminari *Mors omnibus instat: aspectos arqueológicos, epigráficos y rituales de la muerte en Roma* organitzat per la UNED- Tudela i el grup de joves investigadors Bellatrix (16-18 octubre 2008). En el mateix sentit s'han preparat diversos articles (actualment en premsa) que aborden problemàtiques més concretes a l'entorn de l'arqueologia del ritual i la interpretació de certs objectes procedents de contextos sepulcrals: "*Mors immatura*. Morir abans d'hora a *Tarraco* (segles I- III d. C.)" i "Les monedes en els contextos funeraris del suburbi oriental de *Tarraco*: més enllà de Caront". Durant aquest últim any s'han desenvolupat de manera paral·lela diversos projectes relacionats en l'aprofundiment del coneixement de la realitat funerària de Tàrraco. En primer lloc, un projecte de tesi dut a terme per Judit Ciurana titulat: "Pràctiques i rituals funeraris a Tàrraco i el seu *ager* (segles II a. C. - IV d. C.)". L'objectiu principal de la recerca és identificar i interpretar els rituals de la mort presents a les àrees funeràries de Tàrraco i del seu territori (les actuals comarques del Tarragonès, Alt i Baix Camp i Baix Penedès) al llarg de cinc segles d'història a través d'una visió articulada i multidisciplinar. Per aconseguir-ho, s'han analitzat materials i evidències arqueològiques així com s'estudien fonts textuals, epigràfiques I literàries. Considerant la riquesa de la ciutat pel que fa a restes funeràries, és important aprofitar aquest registre d'informació per poder argumentar l'evolució que ha sofert el ritual funerari a la ciutat i al seu *ager* des del segle II a. C. fins el segle IV d. C. La recerca ha perseguit establir relacions comparatives entre les diverses àrees de necròpolis de la ciutat i alhora, entre les zones funeràries de la urbs i les del seu entorn de ritual, relacions i també influències entre la manera de prendre cura dels morts a la ciutat i al camp. Dins d'aquestes coordenades espai- temps, s'han analitzat totes les unitats funeràries amb els seus respectius aixovars i dipòsits funeraris. La unitat funerària no es concep com un ítem aïllat en el seu anàlisi, ans al contrari, s'han establert relacions amb les unitats funeràries més pròximes i amb els assentaments ru-

rals i urbans veïns. Per aquest motiu s'ha realitzat un buidatge exhaustiu de totes les fonts disponibles, des de bibliografia, memòries d'excavació, cartes arqueològiques fins a fonts primàries representades per l'epigrafia i textos llatins i grecs. Paral·lelament, s'han revisat i estudiat els materials arqueològics més significatius procedents de les àrees de necròpolis que es troben en els fons de museus i col·leccions particulars. La informació s'ha emmagatzemat en una base de dades al voltant de tres eixos fonamentals: les intervencions de caràcter arqueològic, les unitats funeràries documentades i les fonts textuals primàries.

Inhumació femenina amb diversos elements d'aixovar a l'interior de la fossa (segle II d. C.)

Al llarg de l'any 2009 s'han tancat les tasques de recopilació d'informació. S'ha iniciat la redacció dels primers capítols que ha permès d'esbossar ja els primers resultats en relació amb l'evolució dels rituals, la seva identificació a través de les restes materials i l'estudi del paisatge funerari.

Gràcies al buidatge de memòries i informes d'excavació s'ha pogut elaborar un complet inventari de construccions de tipus funerari (monuments, recintes, elements petris) que seran de gran ajuda per tal d'analitzar el concepte de paisatge funerari, el seu ús i freqüentació. També s'han elaborat taules resum que contenen tota la informació relacionada amb les unitats funeràries estudiades i on consta la datació, els objectes relacionats, les dades antropològiques de les restes humanes i la seva ubicació dins dels espais funeraris. A través de càlculs estadístics s'està afrontant la realitat urbana amb la rural per copsar si existeixen diferències a nivell ritual. La posada en solfa de tota la informació sobre les necròpolis de la ciutat de Tàrraco ha permès esbossar un panorama general del món funerari en època altimperial. Es constata la convivència de cremació i inhumació i la alta variabilitat, dins uns marges bastants amplis, de deposició d'objectes a l'interior dels sepulcres. També s'han documentat objectes *in situ* al costat dels sepulcres: llànties, amulets, capses de fusta, etc. Són regals dipositats reverencialment al costat de les tombes, fos per evocar els antics llaços de parentiu o amistat amb el mort, fos per allunyar-se'n a través de l'ofrena i la purificació. La presència d'aquestes ofrenes evidencien que les tombes, els monuments, els recintes funeraris són espais sacrals, on es realitzen rituals, s'ofrenen objectes (a l'estil dels exvots), s'hi realitzen sacrificis... Aquests elements constitueixen un llenguatge simbòlic. A través dels rituals preceptius s'estableix un "diàleg" entre aquell que ha desaparegut i aquells que romanen.

Crani en estudi al laboratori

Relacionats amb aquest últim punt, també s'han pogut documentar rituals relacionats amb la commemoració als difunts (ofrenes alimentàries, libacions).

2. Recerca i col·laboració institucional

Excavacions a la Catedral de Tarragona. Noves aportacions al recinte de culte del *Concilium Provinciae Hispaniae Citerioris*

Línia de Recerca Arqueologia de la ciutat antiga
Programa Tàrraco
Investigadors responsables Josep M. Macias (ICAC), Andreu Muñoz (Museu Bíblic Tarraconense), Immaculada Teixell (Ajuntament de Tarragona), Joan J. Menchon (Ajuntament de Tarragona)

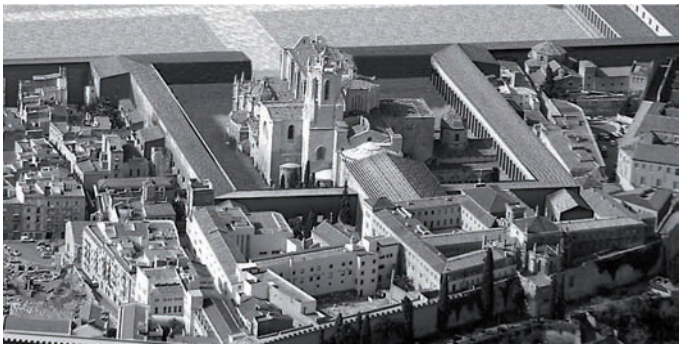

Restitució infogràgica amb la Catedral medieval dins l'àrea de l'antic tèmenos de culte imperial (arxiu Digivisión)

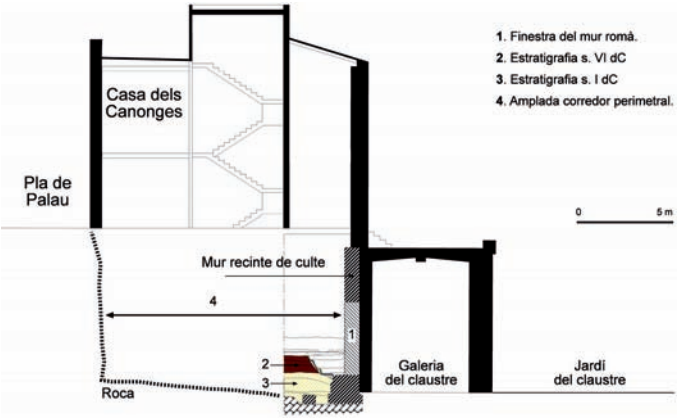

Secció dels treballs efectuats en el subsòl de la casa dels Canonges

Descripció Mitjançant un conveni amb l'Arquebisbat de Tarragona-Capítol Catedralici de la Catedral de Tarragona, s'estudien els resultats arqueològics obtinguts en les excavacions arqueològiques derivades de les actuacions del Pla director de la Catedral de Tarragona, finançades a partir del Conveni 1999-2003 per a la restauració de les Cases dels Canonges, en què han participat la Generalitat de Catalunya, la Diputació de Tarragona, el Consell Comarcal del Tarragonès, l'Ajuntament de Tarragona i el Capítol de la Catedral de Tarragona (Arquebisbat de Tarragona), i que rep el suport i el finançament del Plan Nacional de Catedrales (Ministeri de Cultura-Ministeri de Foment), programa de l'1% Cultural.

Aquest estudi elabora una anàlisi conjunta de totes aquestes actuacions que han afectat l'antic recinte de culte del *Concilium Provinciae* i l'antiga àrea episcopal de la Tarragona visigòtica. També estan incloses en el projecte les excavacions d'arqueologia urbana efectuades en aquest entorn.
Data d'inici gener del 2007
Data de finalització desembre del 2009

Activitat realitzada el 2009
S'ha continuat amb l'elaboració de l'estudi científic sobre els treballs d'excavació arqueològica preventiva i s'ha inclòs l'estudi ceràmic pertinent en un treball de Màster elaborat per Jordina Margarit. S'han exposat els resultats de la recerca en el col·loqui internacional en homenatge al Dr. Th. Hauschild i s'ha col.laborat en el seguiment i documentació dels treballs arqueològics en curs com a fruit de la III fase del Pla Dtor. de la Catedral de Tarragona. S'ha col.laborat en la redacció de la memòria d'intervenció titulada "Memoria de las intervenciones arqueológicas en las cubiertas de la Catedral de Tarragona. Año 2007".

Vista sector de l'excavació sota la casa dels Canonges

Detall d'un dels paraments de la curia provincial (foto Q. Vendrell)

Estudi de la decoració arquitectònica del recinte de culte del *Concilium Provinciae Hispaniae Citerioris*

Línia de Recerca Arqueologia de la ciutat antiga
Programa Tàrraco
Investigadors responsables Josep M. Macias (ICAC), Andreu Muñoz (Museu Bíblic Tarraconense), Imma Teixell (Ajuntament de Tarragona)
Descripció Aquest projecte es centra en la revisió dels fons materials recuperats durant les excavacions desenvolupades en el marc dels treballs arqueològics del Pla Director de la Catedral de Tarragona. El principal objectiu és la realització d'un estudi sobre la decoració arquitectònica del recinte de culte del CPHC i, de retruc, la possible identificació d'elements propis de la suposada basílica episcopal visigoda.
Data d'inici gener del 2007
Data de finalització desembre del 2010

Activitat realitzada el 2009
Els resultats preliminars del treball en curs han estat presentats en el XI Col·loqui Internacional d'Art Romà Provincial de Mèrida i en el IX Congrés Internacional de la Association for the Study of Marbles and other Stones in Antiquity (ASMOSIA) celebrat a Tarragona.

Detall d'un clipeus amb el relleu de Júpiter Ammò

Detall d'un clipeus amb possible relleu de Medussa

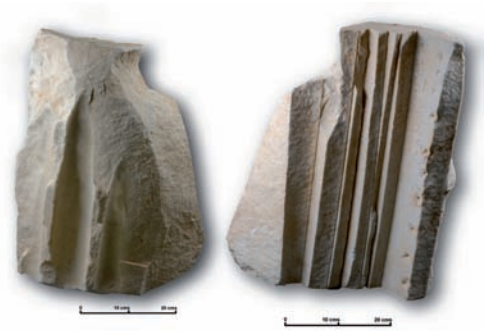

Fust de columna aprofitat en època tardoantiga per extraure plaques

Fragment de dit d'una estàtua monumental possiblement divinitzada

Estudi arquitectònic del circ romà de Tarragona, sector Pretori

Línia de Recerca Arqueologia de la ciutat antiga
Programa Tàrraco
Investigadors responsables Pau de Solà de Morales (ETSA), Josep M. Puche (ICAC), Josep M.Macias (ICAC) i Josep M. Toldrà (ETSA)
Investigadors participants M. Serena Vinci (ICAC)
Descripció A partir d'un conveni de col·laboració entre l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de la URV (ETSA) i l'ICAC s'està impartint conjuntament l'assignatura Tècniques de representació del patrimoni arquitectònic, dins dels estudis d'Arquitectura de la URV. És una experiència formativa en què, combinadament ,intervenen arquitectes i arqueòlegs amb l'afany d'aprofundir en la documentació, comprensió i coneixement de les noves tecnologies digitals en l'anàlisi i recerca del patrimoni històric arquitectònic. Com a espai d'experimentació i estudi pràctic dels alumnes s'ha triat el circ romà de Tarragona (sector Pretori), com l'indret en què els alumnes aprenen amb les noves eines de documentació i estudi: noves tècniques digitals de representació i catalogació, dibuix CAD i modelització 3D, escanejat tridimensional i prototipatge, tot amb l'objectiu de documentar i entendre l'edifici. Aquesta activitat s'acompanya de l'estudi històric i arqueològic del monument amb el desig de crear un dossier gràfic diacrònic i avançar en la col·laboració pluridisciplinària per tal d'arribar a un estudi monogràfic conjunt. L'experiència docent, que compta amb la col·laboració de l'Ajuntament de Tarragona (propietari del recinte), s'aprofita per a la realització d'un estudi del monument a partir dels preceptes metodològics de les arqueologies de l'arquitectura i de la construcció.
Data d'inici gener del 2008
Data de finalització desembre del 2010

Activitat realitzada el 2009
Durant el curs 2008-09 s'ha dut a terme la documentación del subsòl de la Torre del Pretori més les estructures adjacents. Consisteix en una sèrie de fases històriques precedents al Concili Provincial i que, de forma paral.lela a la documentació planimètrica ha estat objecte d'estudi arqueològic a través d'un treball de màster que tindrà continuació durant l'any 2010 gràcies a la concessió d'una beca predoctoral de formació del personal investigador. El treball de màster presentat l'any 2009 ha estat elaborat per Serena Vinci i s'anomena *Studio e contestualizzazione storico-archeologica della denominata "volta Llarga"*. Aquest anàlisi ha acompanyat les tasques de dibuix que han consistit en la topografia, modelització 3D i secció arquitectònica de tot el monument per tal d'estudiar la seva transformació funcionals i establir noves propostes tematitzades segons el seu període històric i destinades a una millor comprensió del monument.

Detall de la façana meridional de la Torre del Pretori

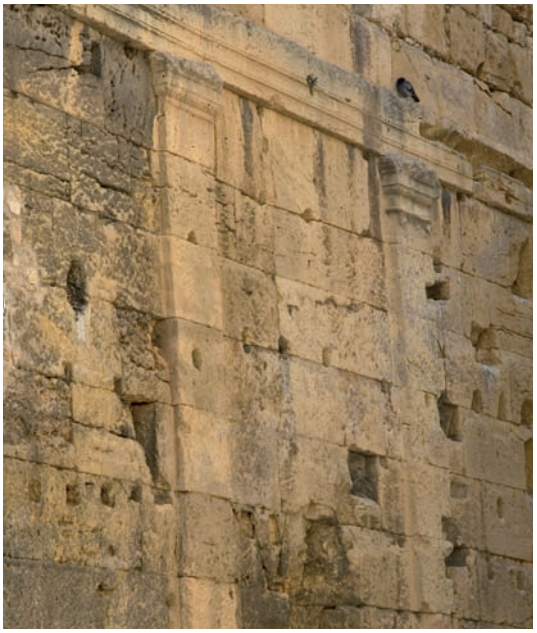

Detall del mur de pilastres de la Torre, corresponent al podi perimetral de la plaça de representació del Concilium Provinciae

Detall de la volta llarga conservada prèvia a la construcció del Circ

Detall de la porta d'accés a un recitne anterior a la Torre del Pretori

Estudi de la basílica paleocristiana de l'amfiteatre de Tarragona

Línia de Recerca Arqueologia de la ciutat antiga
Programa Tàrraco
Investigadors responsables Josep M. Macias (ICAC) - Andreu Muñoz (MBT) - Imma Teixell (Ajuntament de Tarragona)
Investigadors participants Judit Ciurana (ICAC)
Investigadors col·laboradors Jordi López (ICAC), Francesc Tuset (UB), Albert Casas (UB), M. Àngel Cau (ICREA) i Unitat de Documentació Gràfica (ICAC).
Descripció La basílica visigoda conservada a l'interior de l'amfiteatre de Tarragona constitueix un clar exemple de sacralització arquitectònica d'un *locus martyrium.* L'arena de l'edifici romà esdevingué l'escenari de la *damnatio ad vivicomburium* del bisbe Fructuós i dels seus diaques Auguri i Eulogi a l'any 259. Cap a mitjan del segle V l'amfiteatre perdé la seva funcionalitat original com a edifici d'espectacles associat a les activitats del *Concilium Provinciae*.

Durant la segona meitat del s. VI s'erigí una basílica en commemoració d'aquests fets i, des del punt de vista de la ritualitat cristiana, es manté el dubte sobre una presència arquitectònica precedent, i oculta, per l'església avui conservada. Els dubten tenen el seu origen en l'emplaçament precís de la basílica en la pròpia arena de l'amfiteatre, donat que la seva posició va comportar la fonamentació del temple dins de les *fossae* alt imperials, fet que s'hauria evitat a partir d'un desplaçament. D'altra banda hi ha un important decalatge entre l'abandó de l'edifici i la construcció de la basílica. Aquest projecte té com a objectiu exhaurir les darreres possibilitats d'interpretació de l'edifici tot implementant-lo en l'evolució històrica i religiosa de l'antiga Tarraconа. D'altra banda les actuacions que es desenvolupen s'encaminen a millorar la documentació gràfica sobre els edificis i establir noves propostes de difusió científica i ciutadana.

Entorn urbà de l'amfiteatre romà de Tarragona

Detall procés excavació interior absis

Detall de la prospecció física a l'interior de l'amfiteatre

L'amfiteatre de Tarragona és un monument fonalmentalment excavat durant el segle XX. L'any 1948, sota la direcció de Samuel

Sondeig estratigràfic a l'arena de l'amfiteatre

Ventura (Museo Arqueológico Provincial) i l'esponsorització de la Fundació W. J. Bryant, es va iniciar un procés que permeté el descobriment de la única basílica paleocristiana que s'ha preservat de forma íntegra fins als nostres dies a la ciutat de Tarragona. No se'n tenia constància d'ella i havia passat desapercebuda sota la fonamentació de l'església medieval de Santa Maria del Miracle. Les excavacions van representar un important impuls pel seu coneixement, però la deficiència de la metodologia emprada va deixar importants llacunes per a la comprensió global del conjunt. L'any 1987 el Taller Escola d'Arqueologia de Tarragona (TED'A) escometia una nova intervenció sobre l'amfiteatre i la basílica visigòtica en aquells punts on encara quedaven evidències estructurals o sedimentologia estratigràfica. D'aquesta manera el TED'A publicà els seus resultats en una publicació monogràfica l'any 1990 on feia un estat de la qüestió sobre l'edifici a partir d'un projecte de recerca en què l'edifici altimperial era el principal protagonista. A partir d'aquesta obra es va recuperar l'interès científic sobre el monument propiciant l'aparició de posteriors treballs de síntesi o bé de recopilació dels resultats arqueològics que es van obtenir a partir de mitjan s. XX. Entre aquests, destaquem els anàlisis de Cristina Godoy i les aportacions de Sánchez Real tot demostrant que la sala annexa es tractava d'un baptisteri. Des de l'ICAC s'ha vogut donar continuïtat a aquesta recerca i a través del treball de Màster titolat La basílica visigòtica de l'Amfiteatre de Tarragona: una nova revisió del seus espais litúrgics i elaborat per Andreu Muñoz, s'ha plantejar la continuïtat dels treballs. Per aquest propòsit s'ha efectuat un conveni de col.laboració entre l'Ajuntament de Tarragona, l'Arquebisbat de Tarragona i l'ICAC per tal de dur a terme un projecte que contempli la recerca científica, la difusió ciutadana i la potenciació dels recursos pedagògics del recinte monumental.
Data d'inici gener del 2008
Data de finalització desembre del 2011

Activitat realitzada el 2009
Durant el mes de desembre de 2009 s'ha dut a terme l'excavació de dos sondejos estratigràfics, la realització de tota la documentació gràfica de les esglésies visigoda i medieval que es conserven en l'arena i també s'han efectuat prospeccions geofísiques (georàdar i tomografia de conductivitat) a l'interior del temple.

Programa *Iesso (Guissona)*

Podeu consultar els orígens i els objectius generals del programa *Iesso* en el marc de la línia de recerca Arqueologia de la ciutat antiga a la Memòria d'activitats 2008 de l'ICAC.

Aquest programa inclou els següents projectes:

1. Excavacions al Parc Arqueològic de Guissona
➔ Excavació i estudi de les termes públiques romanes de *Iesso*
➔ Excavació i estudi de la muralla nord del recinte fortificat de la ciutat de *Iesso*
2. Estudi i interpretació de la topografia arqueològica
➔ Estudi del *cardo minor* núm. 2 de la ciutat romana de *Iesso*

1. Excavacions al Parc Arqueològic de Guissona

Excavació i estudi de les termes públiques romanes de *Iesso*

Línia de Recerca Arqueologia de la ciutat antiga
Programa *Iesso*
Investigadors responsables Josep Guitart (ICAC) i Joaquim Pera (UAB)
Investigadors participants Josep Ros (Patronat d'Arqueologia de Guissona), Núria Padrós (ICAC) i David Castellana (ICAC)
Descripció Aquest projecte es planteja, dins del programa d'estudi arqueològic de la ciutat romana de *Iesso*, portar a terme l'excavació, estudi i interpretació historicoarqueològica d'unes termes públiques d'aquesta ciutat romana, localitzades al Parc Arqueològic de Guissona. Les excavacions fetes fins ara permeten afirmar que estem davant d'un edifici de dimensions considerables, i que va ser

construït amb molta solidesa i emprant molt acuradament tots els procediments que els romans havien anat desenvolupant per a aquest tipus d'edifi ci, tant les tècniques relacionades amb l'aigua (circulació, impermeabilització, desguàs...), com les que permetien una correcta calefacció de les sales calentes (forns, paviments hipocaustos, tubuli per escalfar les parets, etc.). Ja s'ha pogut constatar també que l'edifici va ser remodelat diverses vegades, almenys tres, el curs dels segles I i II dC. La primera d'aquestes remodelacions va comportar també, segons sembla en l'estat actual de l'excavació, una ampliació de l'edifici, amb el previ aterrament de les construccions veïnes, les restes de les quals apareixen sota els paviments de les noves estances de les termes. Conseqüentment, la seva excavació és bastant complexa, ja que cal documentar detalladament l'estratigrafia formada en cadascuna d'aquestes fases constructives per poder interpretar-ne l'evolució amb tot el detall cronològic i tipològic possible.

Data d'inici gener del 2004

Data de finalització desembre del 2010

Vista aèria de l'excavació de les sales calentes de les termes, amb les restes dels seus paviments hipocaustes

Vista de l'excavació de l'extrem occidental del pati de les termes

Activitat realitzada el 2009

Durant l'any 2009 s'ha treballat intensament d'acord amb les dues prioritats establertes per aquest trienni 2008-2010, és a dir: completar l'excavació en extensió de les restes de les termes públiques de la ciutat romana localitzades en els terrenys del el Parc Arqueològic de Guissona i paral·lelament, preparar la presentació i difusió dels resultats assolits en els darrers anys, mitjançant l'adequació i musealització per a la visita pública del Parc Arqueològic i la instal·lació del nou Museu-Centre d'interpretació en el local ubicat al costat del parc i cedit per l'Ajuntament al Patronat d'Arqueologia de Guissona. En compliment de la primera d'aquestes tasques, durant el 2009 s'han portat a terme dues campanyes d'excavació, una des del 2 de juny fins al 18 de juliol, i l'altra des de l'1 de setembre al 30 d'octubre. Del 6 al 17 de juliol l'excavació es va combinar amb el *III Curs d'estiu d'arqueologia de camp*, amb la participació d'una vintena d'estudiants universitaris. Aquests treballs de camp han continuat dedicats a les restes de les termes públiques de la *Iesso* romana que ja havien començat a ser excavades en extensió en anys anteriors. Enguany l'excavació s'ha centrat bàsicament en dos punts d'aquest equipament de la ciutat romana: en la zona de les habitacions calentes de l'edifici termal pròpiament dit, el *caldarium* i el *tepidarium*; i en la zona del límit occidental del conjunt, on hi havia l'entrada al pati de les termes i també les restes d'una petita necròpolis tardoantiga implementada en aquest punt quan ja l'edifici termal estava en ruïnes i era reaprofitat per a altres usos. En compliment de la segona, durant els mesos de desembre 2008 i gener 2009 es va elaborar un pla director i els projectes bàsics d'adequació del Parc Arqueològic i de la instal·lació del nou Museu-Centre d'interpretació. Aquests projectes van ser presentats, per al seu cofinançament, a la convocatòria del Fons Europeu de Desenvolupament Regional de la Unió Europea 2007-2010 (FEDER) , amb un pressupost global de 600.000 euros. El mes de setembre el projecte va ser seleccionat i se li ha concedit la subvenció de 300.000 euros demanada per al cofinançament de l'actuació (Resolució GAP/2529/2009, de 17 de setembre. DOG 5468 de 21-9-2009). A final d'any s'estava acabant la redacció dels proyectes executius per tal de procedir a la seva immediata licitació, ja que s'han de realitzar necessàriament, per exigència de la convocatòria FEDER, durant el 2010 i han d'estar conclosos el 31 de desembre.

Detall de l'excavació del tepidari de les termes

Vista general del Parc d'Arqueologia de Guissona. Situació al final del 2009

Estudi de la muralla nord del recinte fortificat de *Iesso*

Línia de Recerca Arqueologia de la ciutat antiga
Programa *Iesso*
Investigadors responsables Josep Guitart (ICAC) i Joaquim Pera (UAB)
Investigadors participants Josep Ros (Patronat d'Arqueologia de Guissona)
Descripció Les restes del recinte fortificat de Iesso descobertes al Parc Arqueològic de Guissona constitueixen una peça cabdal de l'arqueologia d'aquesta antiga ciutat romana. La part descoberta fins ara documenta la porta nord de la ciutat, a la qual desembocava el seu carrer principal, el *cardo maximus*, una potent torre de defensa, que protegia aquesta porta, i un tram de muralla que impressiona per la seva potència: tres metres d'amplada, i per la solidesa de la seva construcció, amb paraments de carreus de pedra de grans dimensions disposats acuradament enfilades horitzontals. Aquest projecte es proposa la realització de cales estratigràfiques tant a l'interior com a l'exterior del recinte, per tal de precisar-ne la cronologia, i portar a terme l'estudi arqueològic, aprofundint en la tècnica constructiva, tipologies i significació històrica.
Data d'inici gener del 2004
Data de finalització desembre del 2010
Activitat realitzada el 2009
Durant el 2009 s'ha treballat en la confecció de la memòria d'excavació i estudi de les campanyes portades a terme els anys anteriors que van aprofundir estratigràficament a l'*intervallum* i a la part externa de la muralla. Resten pendents d'excavar els 53 metres de muralla que uniran els dos sectors de muralla descoberts fins ara per tal d'unificar la visió de les restes. Per fer-ho, caldrà esperar solucionar els problemes de desguàs general del Parc. Aquesta obra d'infraestructura està prevista per al 2010, en el marc d'actuació del projecte FEDER.

2. Estudi i interpretació de la topografia arqueològica

Estudi del *cardo minor* núm. 2 de la ciutat romana de *Iesso*

Línia de Recerca Arqueologia de la ciutat antiga
Programa *Iesso*
Investigadors responsables Josep Guitart (ICAC) i Joaquim Pera (UAB)
Investigadors participants Josep Ros (Patronat d'Arqueologia de Guissona), Núria Romaní (ICAC)
Descripció Aquesta actuació al Parc Arqueològic de Guissona es proposava inicialment la realització d'una excavació estrati-

Vista de l'excavació d'un segment del cardo minor nº 2 de la ciutat romana de Iesso, en el sector que anava des de les termes públiques fins a l'intervallum de la muralla

gràfica en un tram d'un dels carrers de la ciutat romana de *Iesso*, el *cardo minor* que limitava per l'est l'edifici termal que també s'està excavant. L'objectiu de l'excavació: establir l'evolució constructiva i cronològica del *cardo*, així com identificar els diversos elements d'infraestructures del carrer: clavegueres, canonades d'aigua corrent, etc. Posteriorment s'ha decidit excavar el carrer en extensió cap al nord en direcció a la muralla de la ciutat fins a connectar amb l'i*ntervallum*. Aquesta excavació es limitarà a extreure el darrer paviment conservat del carrer, amb l'objectiu de datar bé la fase final del *cardo*. D'altra banda, aquesta actuació permetrà integrar també el carrer en el circuit de visita del parc arqueològic.
Data d'inici gener del 2004
Data de finalització desembre del 2009

Restes de la muralla, de la torre de defensa i de la porta nord de la ciutat romana de Iesso

Activitat realitzada el 2009
S'ha preparat l'original per tal de procedir a la publicació dels resultats l'excavació estratigràfica ja realitzada, que documenta l'evolució completa d'aquest carrer des del moment fundacional de la ciutat fins a la seva darrera pavimentació conservada que data del segle II dC.

Programa Missió Arqueològica a Oxirinc (Mínia, Egipte)

Projectes de recerca
➔ Excavació a Necròpolis Alta
➔ Excavació a l'Osireion
➔ Excavació al suburbi occidental de la ciutat d'Oxirinc

Excavació a la Necròpolis Alta

Línia de Recerca Arqueologia de la ciutat antiga
Programa Missió Arqueològica a Oxirinc (Mínia, Egipte)
Investigadors responsables Josep Padró (UB), Eva Subías (URV) i Maite Mascort (Direcció
General del Patrimoni Cultural)
Investigadors participants Hassan Ibrahim Amer, Marguerite Erroux-Morfi n (Institut d'Égyptologie François Daumas), Esther Pons (MAN), Concepció Piedrafita (Societat Catalana d'Egiptologia),Núria Castellano (UB), Núria Rodríguez Corcoll i José Javier Martínez
Descripció Zona funerària amb tombes i deposicions que daten del període saïta (segle VII aC) fins a la invasió dels àrabs a principis del VII dC. Les ruïnes consisteixen en grans cambres de pedra calcària escairada en alternança amb sepultures modestes construïdes amb tovot. Les tombes núm.1 i 3 constitueixen les peces més monumentals i importants del conjunt per les referències escrites i les pintures que acompanyen l'edifici i els seus sarcòfags. Entre les construccions més tardanes destaca una casa funerària d'època paleobizantina amb espais de reunió amb decoració pictòrica i que compta mb criptes sepulcrals que perme-

ten prometedors estudis paleoantropològics. Aquest projecte es proposa la realització de cales estratigràfi ques tant a l'interior com a l'exterior del recinte, per tal de precisar-ne la cronologia, i portar a terme l'estudi arqueològic, aprofundint en la tècnica constructiva, tipologies i significació històrica.
Data d'inici gener del 2004
Data de finalització desembre del 2012

Capella sector 2D

Cartonatge en- tomba 11

Activitat realitzada el 2009
S'han excavat les tombes monumentals sota la casa funerària paleobizantina. La tomba número 11, de gran harmonia arquitectònica i dimensions, s'ha datat de temps de l'Alt Imperi romà. Tant aquesta com les adjacents posseïen gran quantitat de mòmies ricament decorades. Les tombes 11 i 12 són les primeres que va descobrir la nostra Missió el 1992, però no s'havien pogut acabar d'excavar fins ara. Més al Sud s'ha continuat l'excavació d'una església molt destruïda, però que és el primer edifici cristià de pedra descobert. Entre aquests i la casa funerària s'ha continuat l'excavació d'un altre recinte funerari paleocristià, amb nombroses criptes i una capella. Al sud de la Necròpolis i prop de les tombes 18-20 descobertes el 2008, s'ha excavat una nova tomba, la 21, que presenta decoració mural en relleu, la primera vegada que es troba aquest tipus de decoració a una tomba de la necròpolis. També s'ha continuat l'estudi de la connexió de la Necròpolis amb la trama urbana de la ciutat d'Oxirrinc. S'ha continuat la consolidació arquitectònica de la tomba 14. S'han continuat els estudis epigràfics a la tomba 1. S'han continuat els treballs antropològics i de restauració.

Detall de la tomba 11

Excavació a l'Osireion

Línia de Recerca Arqueologia de la ciutat antiga
Programa Missió Arqueològica a Oxirinc (Mínia, Egipte)
Investigadors responsables Josep Padró (UB), Eva Subías (URV) i Maite Mascort (Direcció General del Patrimoni Cultural)
Investigadors participants Hassan Ibrahim Amer, José Javier Martínez i M. Luz Mangado
Descripció Àrea de culte de la rodalia de l'antiga ciutat, amb un gran àmbit subterrani dedicat al déu Osiris i als rituals anuals en el seu honor. A partir del santuari es desenvolupa una àmplia galeria

en direcció est-oest amb nínxols per a les ofrenes i amb dos accessos en rampa. Un altre accés, possiblement el principal, es troba al nord-est de la cambra principal. La baixada, més monumental que les anteriors, es fa mitjançant graons de pedra escairada que provenen d'una edificació de superfície construïda en tovot. El conjunt estava tancat dins d'un gran recinte quadrangular.
L'exploració del monument, de dimensions encara no totalment conegudes, presenta problemes tècnics afegits que deriven de l'estat de conservació de la roca on van ser excavades les galeries i que demanen una intervenció paral·lela de consolidació. Aquestes restes es troben a 2 quilòmetres en línia recta respecte al límit occidental de la ciutat.
Data d'inici gener del 2004
Data de finalització desembre del 2012

Activitat realitzada el 2009
S'ha seguit treballant en els treballs de consolidació arquitectònica del monument.

Relleu d'Osiris

vista general de la tomba 21

Excavació al suburbi occidental de la ciutat d'Oxirinc

Línia de Recerca Arqueologia de la ciutat antiga
Programa Missió Arqueològica a Oxirinc (Mínia, Egipte)
Investigadors responsables Josep Padró (UB), Eva Subías (URV) i Maite Mascort (Direcció General del Patrimoni Cultural)
Descripció Gran extensió que s'inicia a l'oest de la zona emmurallada, els límits de la qual encara no es poden precisar, però que arriben si més no fi ns a l'emplaçament de l'Osireion, 1,5 km cap a l'oest. En general, l'estat de conservació és prou bo per poder fer-hi excavacions arqueològiques, malgrat que les ruïnes siguin en gran part modestes i de tova. Fins a l'any 2005, la zona només havia estat explorada mitjançant sondeigs en ocasió de la construcció de la casa de la missió espanyola i mitjançant fotografi a aèria. El 2005 s'ha iniciat l'excavació d'un nou sector (sector 16) a la zona nord-occidental, que consisteix en un gran recinte fortificat amb un conjunt eclesiàstic d'època paleobizantina i que arriba fi ns a la conquesta àrab.
Data d'inici gener del 2004
Data de finalització desembre del 2012

Cèl·lula monacal

Cèl·lula monacal- àbsis amb inscripcions

Activitat realitzada el 2009
Un nou gran recinte religiós, possiblement un monestir, ha estat detectat immediatament al Nord del recinte fortificat, i molt a prop s'hi es va efectuar la troballa d'un tresor monetari el 2008. Aquí s'ha excavat un petit oratori, amb un absis ple d'inscripcions pintades en copte, que han estat calcades i consolidades. Pel que fa al recinte fortificat, s'ha prosseguit l'excavació, iniciada el 2008, d'una gran capella, amb un absis i una tomba amb una làpida inscrita en grec. També s'han arrencat les pintures del refectori excavat el 2008.

Altres projectes de la línia de recerca
Arqueologia de la ciutat antiga

La ciutat egípcia en època clàssica: organització de l'espai a l'Egipte hel·lenitzat

Línia de Recerca Arqueologia de la ciutat antiga
Investigadors responsables Eva Subias Pascual (URV)
Investigadors participants Ignacio Fiz (ICAC-URV), Jesús Carruesco (ICAC-URV), Rosa Cuesta (ICAC)
Investigadors col·laboradors Pedro Azara (UPC)
Descripció El projecte I+D (2008 HAR2008 -01623) desenvolupa dins de l'ICAC una part important consistent en la digitalització i creació d'una cartografía acurada i uniforme d'un seguit de ciutats hel·lenístiques i romanes d'Egipte. Alhora s'està realitzant un estudi de territori en el qual es faran servir les imatges producte de teledetecció (ASTER, LANDSAT, CORONA, QUICKBIRD) i els filtragtes més adients per tal de localitzar els elements més destacats del paisatge tot incorporant tota la informació en un SIG. La presentació del territori i diverses àrees sota estudi seran presentades mitjançant SIG 3-D
Data d'inici gener de 2009
Data de finalització desembre de 2011

Plànol del 1826, Àrea de Samalut al sud d'Oxirinc

Activitat realitzada el 2009
En el decurs del 2009 s'han realitzat tot un seguit de treballs en relació amb aquest nou projecte I+D:

- Tasques formatives del grup de treball sobre l'objecte d'estudi

Durant aquest any i per tal d'adquirir els coneixements teòrics i tècnics necessaris per tal de portar a terme un projecte d'aquestes característiques s'ha fet un procés de formació en métodes i tecniques consistent en:

- Aprenentage avançat en Sistemes d'Informació Geogràfica (SIG). Especialment pel que fa al tractament de dades procedents de formats, projeccions i programes diferents (ArcGis 9.3)
- Aprenentatge de programaris de tractament d'imatges de teledetecció (GlobalMapper, ENVI, ERDAS Imagine 9.1): composició de bandes, filtres, càlcul d'indexs (NVDI), etc.
- Formació en aspectes relacionats amb la geologia, geomorfologia i arqueologia de la zona de la Vall del Nil que s'estudia en aquest projecte.
- Aprenentatge de l'ús de servidors d'imatges satèl. lit: Earthexplorer (USGS), MapMart, ISIS (SPOT), ERSDAC(Aster GDEM), etc.

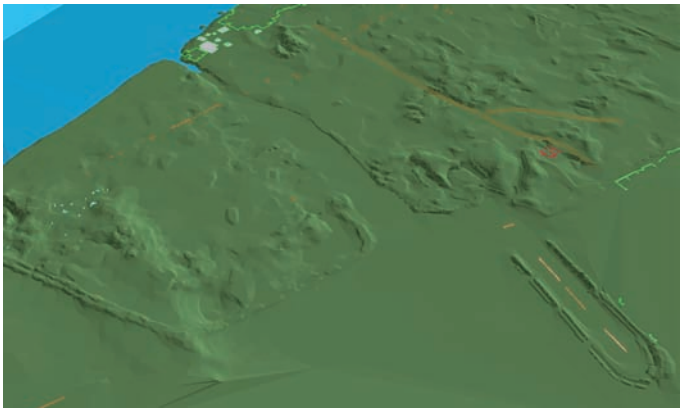
Vista en 3D de l'àrea del jaciment d'Antinopolis

Detall de la carta arqueològica amb DEM de 30 m/pixel (ASTER GDEM)

Imatge de Corona. Detall de possibles traces arqueològiques

- Tasques documentals

També s'han realitzat tasques de buidatge documental de fins a 260 entrades bibliogràfiques corresponents a llibres, articles i congressos centrades en aspectes d'Egipte pero també en técniques i mètodes aplicats com pot ser la teledetecció. Aquesta informació té un abast de producció que va des del XIX fins l'any 2009. Per tal de fer un estudi de la evolució diacrònica de l'àrea d'estudi s'ha fet un buidatge cartogràfic.

- Tasques de buidatge d'imatges de teledetecció

Una part important de la feina d'aquest projecte es fonamenta en l'anàlisi d'imatges obtingudes en escenes procedents de sensors de diversos satèl·lits. S'ha realitzat un buidatge de tot un conjunt d'escenes i de diversos sensors de satèl·lit.

- Tasques de manipulació d'imatges de teledetecció

Amb la informació buidada de les imatges satèl.lit s'ha pogut començar a treballar les imatges, de moment de forma experimental, per tal de veure quines son les capacitats i els resultats de cadascuna de les funcions de manipulació. En aquest sentit, s'han dut a terme combinacions de bandes (4-3-2 per exemple), càlcul d'indexs NVDI, Classificació No Assistida, Filtratges Laplace i Sobel, Generació d'stereo Images (amb imatges ASTER i CORONA), etc.

- Tasques d'elaboració d'una cartografia pròpia

A partir de la cartografia buidada i de les imatges de satèl·lit georeferenciades ha estat possible començar un procés de buidatge d'elements (canals, vies, poblacions, etc) per tal d'elaborar una cartografia pròpia on situar els jaciments en estudi.

- Tasques de buidatge dels jaciments hel·lenístics i romans de l'àrea de treball

S'ha creat una base de dades en la qual s'han enregistrat els principals jaciments arqueològics d'època hel·lenística i romana de l'àrea d'estudi. Aquests jaciments han estat localitzats a la cartografia amb les seves coordenades de localització i incorporats al SIG.

- Tasques de documentació cartogràfica de les ciutats hel·lenístico-romanes

S'ha pogut establir un perímetre en torn al canal del Bahr Yussuf i a la ciutat d'Oxyrhynchos, tot ampliant l'experiència a la resta de jaciments grecoromans dels que es té constància en aquest territorio. Alhora, s'ha iniciat un procés de digitalització topogràfica de la cartografia de les ciutats grecoromanes d'Egipte més conegudes, o si més no, millor documentades. Aquest treball servirà també per tal d'elaborar models 3D de determinades ciutats.

Intervencions arqueològiques al Bovalar (Serós, Lleida) (1968-1987)

Línia de recerca Arqueologia de la ciutat antiga
Investigadors responsables M. Gemma Garcia (ICAC) i Francesc Tuset (UB)
Descripció Revisió i actualització de la documentació existent sobre el jaciment del Bovalar excavat i documentat pel prof. Pere de Palol amb l'objectiu de publicar una monografia en la sèrie Documenta de l'ICAC. Aquest jaciment és un dels referents de l¡arqueologia d'època tardoantiga a Catalunya i un dels millors exemples de la convivència d'un poblat amb una basílica en un enclavament de carácter rural. Els treballs d'excavació realitzats al Bovalar entre el 1968 i el 1987 van posar al descobert una basílica amb un baptisteri als peus, una necrópolis al voltant i un poblat annex.
Data d'inici novembre de 2008
Data de finalització desembre de 2009

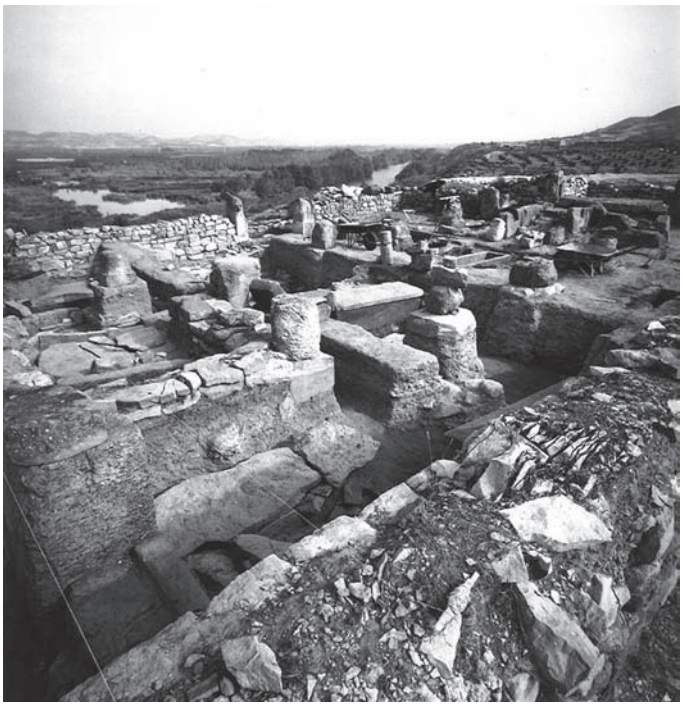

Vista general de la basílica de Bovalar. Núm. d'inv. 1237 (Fons Palol. ICAC)

Activitat realitzada el 2009
S'ha catalogat un total de 250 imatges fotogràfiques i s'ha indexat tot el material gràfic del jaciment (plantes, seccions i dibuixos de material arqueològic), així com també la documentación administrativa (informes d'excavació, permisos, i documentació econòmica). També s'ha treballat en la revisió dels manuscrits i en la preparació de l'edició del llibre. Paral·lelament, s'ha fet l'actualització de les planimetries existents d'aquest jaciment mitjançant la col·locació de cotes i la realització de plantes individualitzades per sectors.

Reconstrucció del baptisteri de Bovalar al Museu de Lleida. Núm. d'inventari 1344 (Fons Palol. ICAC)

Pla Director del jaciment de Sant Pau de Riu-sec

Línia de recerca Arqueologia de la ciutat antiga
Investigadors responsables Josep Guitart (UAB-ICAC), Esther Rodrigo (UAB-ICAC), Isabel Rodà (ICAC)
Investigadors col·laboradors Maria Isabel Panosa (UAB-ICAC)
Descripció Sant Pau de Riu Sec (Sabadell, Vallès Oriental) és un projecte d'excavació, recerca, museïtzació i difusió incentivat per l'oficina de Patrimoni de l'Ajuntament de Sabadell i que rep el suport científic de l'Àrea d'Arqueologia de la UAB i de l'ICAC. Es tracta d'un interessant conjunt arquitectònic i patrimonial que compta amb una cronologia que va des d'època tardorepublicana fins els nostres dies. A tocar de l'església de Sant Pau, trobem un jaciment amb restes d'època romana (un assentament rural) i medieval (una necrópolis associada a un vilatge). S'ha pogut constatar que ocupa una superfície d'uns 6.000 metres quadrats i que aproximadament la meitat de la vil·la romana es troba actualment conservada sota l'edifici de l'església i de la rectoria. Fins el moment present les diferents intervencions arqueològiques han permès delimitar en extensió tot el jaciment, amb la finalitat de definir les zones construïdes d'època romana i la zona de necròpolis medieval. Els treballs arqueològics desenvolupats a Sant Pau de Riusec per l'empresa Arrago sota la direcció del Sr. Jordi Roig han posat al descobert un assentament d'època romana republicana (segles II-I aC), amb diferents habitacions i construccions fetes amb murs de pedra i argila.

Vista aèria de Sant Pau de Riusec i del jaciment romà

Posteriorment, aquest establiment inicial sembla que es convertirà en una explotació rural tipus villa que en època baiximperial quedarà amortitzada per un seguit de fosses i estructures de combustió. En el mateix emplaçament, durant l'Alta Edat Mitjana (entre els segles IX-X al XIII-XIV), es conformarà un primer vilatge que s'ha datat en els segles IX-X format per un conjunt d'una vintena de sitges, així com una necròpolis i una sagrera associada a una primera construcció religiosa que constituiria el precedent de l'església romànica de Sant Pau de Riu-sec. D'aquesta primera edificació religiosa s'ha documentat una estructura singular localitzada el 1979, formada per un banc d'obra semicircular amb una base o pilar central a manera de suport d'una ara d'altar just a l'espai de l'absis romànic i segellat per aquest absis. Aquesta estructura ha estat interpretada com un bema o banc d'altar de tipus siríac apte per a una ara en sigma, i relacionable amb una esglesiola d'època paleocristiana emplaçada a l'indret. El coneixement parcial d'aquesta estructura i de l'espai interior de l'església de Sant Pau fa que encara no sigui possible confirmar l'existència d'aquest primer edifici de

l'antiguitat tardana o de l'època paleocristiana. Pel que fa a l'espai funerari mostra un elevat nombre de tombes (prop de duescentes) i sitges que es poden datar entre els segles XI al XIII.

La necròpolis medieval presenta una àmplia tipologia estructures funeràries entre les qual destaquen enterraments de fossa antropoforme, enterraments de fossa amb cobertes de lloses i senyalitzacions superiors mitjançant laudes fets de còdols i morter, així com la presència d'aixovars funeraris amb olles de ceràmica col·locades a l'interior de les sepultures. Tenim notícia que en el segle XII Sant Pau de Riusec formava part d'una comanda templera arqueològicament s'han detectat alguns enterraments datables en aquest moment i els fonaments d'una gran edificació que s'ha datat en aquest període.

Posteriorment, Sant Pau de Riusec va passar a formar part de les propietats de l'ordre de Sant Joan i finalment al segle XIV s'integrarà dintre de la baronia de Sabadell. La darrera construcció d'aquest conjunt serà la rectoria adossada a l'església construïda al segle XVIII, que va romandre ocupada fins els anys setanta del segle XX Fins el moment present s'ha realitzat l'excavació d'una part de l'assentament romà republicà (segles II-I aC), concretament a l'extrem nord. En aquest sector s'han identificat quatre estances delimitades per murs de pedra i argila (àmbits A-D), així com potents nivells d'enderroc de les cobertes i de les parets d'aquests àmbits, juntament amb els estrats d'abandó inferiors amb presència abundant de material arqueològic.

Data d'inici maig del 2009

Data de finalització desembre del 2010

Activitat realitzada el 2009

El 5 de juny de 2009 va tenir lloc la signatura del conveni del Projecte de Sant Pau de Riusec per part dels representants les institucions implicades, l'Ajuntament de Sabadell, l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica i la Universitat Autònoma de Barcelona. En compliment del primer punt del conveni s'està duent a terme la redacció del Pla Director que ha de marcar les directrius a partir de les quals es desenvoluparà el Projecte de Recerca. L'ICAC i la UAB assumeixen la coordinació de la redacció d'aquest pla amb la participació de la Dra. Esther Rodrigo, que juntament amb el Sr. Isaac Álvarez, Cap de l'Oficina de Patrimoni de l'Ajuntament de Sabadell són els responsables de les tasques de coordinació dels diferents tècnics que participaran en la redacció. Com a coordinadors també han assumit la redacció de part del projecte i la supervisió i correcció dels apartats encarregats. Els tècnics que han participat en la redacció del Pla són Jordi Roig, Maria Isabel Panosa i Débora Iglesias. Per tal de fer el seguiment del Pla Director, tant en la fase de redacció com d'execució s'ha constituït un Comité Científic format per la Dra. Isabel Rodà, directora de l'ICAC i catedràtica d'Arqueologia de la UAB, el Dr. Josep Guitart, investigador de l'ICAC i catedràtic d'Arqueologia de la UAB, el Dr. Joaquim Pera, professor titul·lar d'Arqueologia de la UAB, la Dra. Esther Rodrigo, professora associada de l'àrea d'Arqueologia de la UAB i el Sr. Isaac Álvarez, Cap de l'oficina de Patrimoni de l'Ajuntament de Sabadell.

Vista de l'excavació de l'establiment republicà

Vista aèria de l'excavació al sector republicà

2.1.2. Línia de Recerca **Arqueologia del paisatge, poblament i territori**

Podeu consultar la descripció de la línia de recerca Paisatge, poblament i territori a la Memòria d'activitats 2008 de l'ICAC.

Programa Formes del paisatge i antropització dels espais de muntanya de la protohistòria a l'edat mitjana

Ocupació del sòl i formes del paisatge de muntanya als Pirineus orientals de l'antiguitat a l'època medieval: la vall de Madriu-Perafita-Claror (Andorra)

Línia de Recerca Arqueologia del paisatge, poblament i territori
Programa Formes del paisatge i antropització dels espais de muntanya de la protohistòria a l'edat mitjana
Investigadors responsables Josep Maria Palet (ICAC) i Santiago Riera Mora (UB)
Investigadors participants Ana Ejarque (ICAC), Itxaso Euba (ICAC/Geolab-CNRS), Hèctor Orengo (ICAC), Yannick Miras (Geolab-CNRS), Arnau Trullén (ICAC), Marta Flórez (ICAC), Ramon Julià (IJA-CSIC), Olivier Codina (Govern d'Andorra)
Investigadors col·laboradors François Ricou (ComCom Champsaur, France)
Descripció Estudi dels espais de muntanya com a paisatges culturals en les dimensions mediambiental, social i humana. Plantejat des d'una perspectiva diacrònica, el projecte se centra a estudiar els «signes arqueològics» de l'antropització dels espais muntanyencs pirinencs, atorgant una atenció preferent al pastoralisme a l'Antiguitat. Per a la seva realització, l'ICAC ha signat un conveni amb la Direcció General del Patrimoni del Govern d'Andorra.
Data d'inici gener del 2004
Data de finalització desembre del 2010

Activitat realitzada el 2009
S'ha treballat en la redacció de la memòria de les intervencions del 2008 al Govern d'Andorra (maig 2009). Durant el mes de juliol s'ha dut a terme una nova campanya d'intervencions arqueològiques a la vall del Madriu i a les valls de Perafita i Claror. Paral·lament s'ha treballat en la fotogrametria dels jaciments excavats en les campanyes 2005-2009.

També s'ha procedit a fer una extracció de sediments de la torbera dels Estanys i de mostres de sediments d'estructures ramaderes per a anàlisis paleobotàniques.

Els resultats d'aquest projecte s'han presentat durant el 2009 a diversos workshops i congressos internacionals. Preparació i publicació d'articles en revistes especialitzades.

Vista del jaciment del Estanys (Madriu) amb el Port de Setut al fons

Excavacions al jaciment neolític dels Estanys (Escaldes)

Treballs de topografia amb GPS a la Pleta de Claror -St- Julià-

Vista de la Vall de Madriu.Perafita-Claror des del Pic Negre

Preparació d'una monografia amb els resultats del projecte (2004-2009). A finals del 2009 s'ha fet el lliurament de la tesi doctoral d'Ana Ejarque que estudia la palinologia i d'altres indicadors paleoambientals de la Vall del Madriu-Perafita-Claror (Andorra). Alhora s'ha seguit treballant en la tesi doctoral de l'investigador en formació de l'ICAC, Hèctor A. Orengo que tracta les dinàmiques d'ocupació i explotació del les valls d'aquesta zona.

Ocupació del sòl i formes del paisatge de muntanya als Pirineus orientals de l'antiguitat a l'època medieval: la vall de de la Vansa - serra del Cadí (Alt Urgell)

Línia de Recerca Arqueologia del paisatge, poblament i territori
Programa Formes del paisatge i antropització dels espais de muntanya de la protohistòria a l'edat mitjana
Investigadors responsables Josep Maria Palet (ICAC) i Santiago Riera Mora (UB)
Investigadors participants Ana Ejarque (ICAC), Itxaso Euba (ICAC/Geolab-CNRS), Hèctor Orengo (ICAC), Arnau Fernández (ICAC), Marta Flórez (ICAC), Ramon Julià (IJA-CSIC) i Carles Gascón (Consell Comarcal de l'Alt Urgell)
Investigadors col·laboradors François Ricou (ComCom, Champsaur), Anna Bertral (ICAC), Arnau Garcia (ICAC)
Descripció Estudi dels espais de muntanya com a paisatges culturals en les seves dimensions mediambiental, social i humana. Plantejat des d'una perspectiva diacrònica, el projecte se centra a estudiar els «signes arqueològics» de l'antropització dels espais muntanyencs pirinencs, atorgant una atenció preferent al pastoralisme en l'antiguitat. El projecte s'ha centrat en l'extrem occidental de la Serra del Cadí, a l'Alt Urgell.
Data d'inici gener del 2004
Data de finalització desembre del 2010

Prospeccions a la Serra del Cadí

Detall de camí antic dalt la carena de la Serra del Cadí

Estructura a l'àrea del Pas dels Gosolans, amb detall de la cata de diagnòstic

Activitat realitzada el 2009
El 2009 s'ha fet el lliurament de la memòria de les intervencions del 2007 a la Generalitat de Catalunya i s'ha iniciat una nova campanya d'intervencions arqueològiques al Goleró els mesos d'agost i setembre que s'han centrat en la prospecció de l'entorn del jaciment.

Paral·lalment s'ha treballat en la restauració dels materials arqueològics recuperats.

Els resultats d'aquest projecte han estat presentats a diversos workshops i congressos i s'ha treballat en la preparació i publicació d'articles en revistes especialitzades així com en la preparació d'una monografia amb els resultats finals del projecte (2004-2009).

Detall del treballs de restauració en materials recuperats a les excavacions del Goleró.

Integració de dades paleoambientals i arqueològiques per a la interpretació de les interaccions climaticosocioambientals en una conca del nord-est peninsular durant l'holocè: II. Dades arqueològiques (InterAmbAr)

Línia de Recerca Arqueologia del paisatge, poblament i territori
Programa Formes del paisatge i antropització dels espais de muntanya de la protohistòria a l'edat mitjana
Investigadors responsables Josep Maria Palet (ICAC)
Investigadors participants Itxaso Euba (ICAC), Hèctor Orengo (ICAC), Marta Flórez (ICAC), Arnau Trullén (ICAC), Marina Picazo (UPF), Ch. Rendu (FRAMESPA-Tolouse-Le Mirail), C. Franceschelli (CHEC Blaise Pascal), Ramon Julià (IJA-CSIC), Santiago Riera (Serp-UB), Ana Ejarque (ICAC)
Investigadors col·laboradors P. Ballesteros (Instituto de Estudios Galegos Padre Sarmiento (CSIC), Maria Ruiz del Arbol (Instituto de Historia - CSIC), James McGlade (UPF), Núria Torras (UPF), Arnau Garcia (ICAC), Anna Bertral (ICAC)

Estructures ramaderes a Coma de Vaca (Vall de Núria)

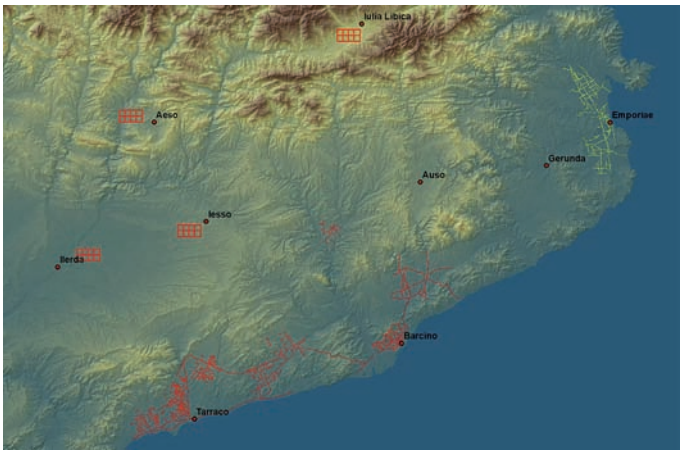

Mapa arqueomorfologic d'època romana, amb indicació en groc de les estructures en estudi en el projecte Interambar

Descripció El projecte InterAmbAr, coordinat amb el subprojecte de Paleoambient del CSIC dirigit per R. Julià (IJA-CSIC) i S. Riera del (SERP-UB), té com a objectiu estudiar les interaccions entre les societats i els canvis climàtics i ambientals al llarg dels darrers 6.000 anys, a escala de conca, a l'extrem nord-est de Catalunya. Es planteja una aproximació a partir de l'anàlisi microregional en alta resolució de casos d'estudi distribuïts en un transecte altitudinal entre l'alta muntanya pirinenca (2.800 m) i la zona litoral. Aquesta aproximació espacial constitueix un nou enfocament i és bàsica en la comprensió de les interaccions socioambientals; permet determinar el caràcter local-regional dels canvis paleoambientals i analitzar les interconnexions entre sistemes a nivell de conca, en relació amb el poblament rural, els usos del sòl, l'explotació dels recursos, la formació de medis antropitzats (paisatges culturals), etc. El projecte es basa en una aproximació multidisciplinària amb la integració de dades paleoambientals, arqueològiques i històriques. Es planteja l'anàlisi de tres finestres altitudinals: la plana litoral de l'Alt Empordà (entre Peralada i Roses), el peudemont pirinenc (zona de la Jonquera-xerra de l'Albera) (100-400 m) i diversos sectors altitudinals del Pirineu a la capçalera del Ter (Núria-Coma de Vaca – Vallter-Setcases (2.000-2.600 m).

Data d'inici novembre del 2008
Data de finalització desembre del 2012

Activitat realitzada el 2009
Elaboració de la memòria tècnica del projecte.
Presentació de la sol·licitud d'ajuts a projectes d'I+D al Ministeri.
Fotointerpretació i diagnòstic de les àrees d'estudi inicialment seleccionades.

El jaciment romà de Can Tacó i el seu entorn (Montmeló - Montornès del Vallès, Vallès Oriental)

Línia de Recerca Arqueologia del paisatge, poblament i territori
Programa Formes del paisatge i antropització dels espais de muntanya de la protohistòria a l'edat mitjana
Investigadors responsables Josep Guitart (ICAC) i Josep Maria Palet (ICAC)
Investigadors participants Esther Rodrigo (ICAC), Mònica Mercado (Estrats SL), Marta Flórez (ICAC), Arnau Garcia (ICAC), Montse Tenas (Museu de Montmeló), Victòria Cantarellas (ICAC)
Descripció Aquest projecte se centra en dos eixos de treball: l'estudi arqueològic del jaciment de Can Tacó (Montornès-Montmeló),i l'anàlisi territorial de la Laietània interior (Vallès Oriental), és a dir l'estudi del context territorial d'aquest jaciment des de la perspectiva de l'arqueologia del paisatge. Aquest jaciment presenta un gran interès per la seva cronologia i tipologia, ja que segurament es tracta d'una edificació que exerciria funcions de control sobre el territori i alhora probablement seria una residència de carácter representatiu del poder romà en els moments primerencs de la romanització (segona meitat del segle II aC); i també pel seu context territorial, ja que es situa en un punt estratègic de la via Augusta, a la vora del *terminus Augustalis* de Montornès del Vallès. La zona és de gran interès en relació amb l'organització territorial i l'ocupació del sòl a l'antiguitat. Es planteja una recerca pluridisciplinària que comprengui l'estudi del jaciment i del territori atenent les formes d'hàbitat, l'estructuració, l'ocupació del territori i l'evolució del paisatge. Els objectius d'aquest projecte són: Establir la cronologia d'ocupació i analitzar les formes d'hàbitat, elaborar un estat de la qüestió de la recerca arqueològica en el territori d'estudi, definir la tipologia d'aquest assentament que es perfila com una edificació singular que tindria un pes molt destacat dintre del territori circumdant, ja que podria ser un dels centres de poder romà de les primeres fases de la romanització en aquest territorio, definir la tipologia, funció, cronologia i fases d'ocupació dels assentaments rurals més significatius. estudiar les estructures agràries (parcel·laris, cadastres) i l'organització territorial, caracteritzar el procés de romanització al Vallès Oriental, estudiar l'evolució vegetal de les formacions forestals, arbustives i herbàcies, estudiar els sistemes d'usos del sòl (conreus, pastures, usos del bosc, etc.) i potenciar l'ús del patrimoni arqueològic com a recurs de dinamització cultural.
Data d'inici octubre del 2004
Data de finalització desembre del 2010

Vista de l'interior de la cisterna

Activitat realitzada el 2009
L'activitat arqueològica de camp durant el 2009 s'ha centrat, d'una banda, en el treball dels resultats arqueològics de la campanya del 2008 i la realització d'una nova campanya d'excavació. El mes de gener es va finalitzar i es va fer entrega a l'ICAC i al Servei d'Arqueologia de la Memòria Arqueològica corresponent a la campanya d'excavació arqueològica realitzada durant els mesos de juny i setembre de 2008. Les dades obtingudes han servit per preparar la campanya d'excavació del 2009 que s'ha dut a terme en dues fases: la primera fase s'ha realitzat entre el 5 de juny i el 15 de juliol i la segona entre el 21 de setembre i el 15 d'octubre de 2009. Aquesta campanya ha permès finalitzar l'excavació de tota la terrassa central de manera que aquesta ja pot ser objecte d'un procés de restauració i consolidación per a la seva posada en valor. Com a resultat més rellevant cal destacar l'excavació de la cisterna (detectada i delimitada en la campanya del 2008) situada a la part central del jaciment. Es tracta d'una estructura en forma de L formada pel dipòsit propiament dit i un pou

que estan comunicats. Tota la cisterna i el pou presenten un revestiment hidràulic de molt bona qualitat; un cop excavada en la seva totalitat es va documentar que el paviment era fet d'*opus signinum* i lligava amb les parets mitjançant una mitja canya de morter, també es va documentar una cubeta de decantació.

L'excavació dels estrats que amortitzaven aquest dipòsit ha facilitat la troballa de més restes de decoracions parietals com motllures amb decoració de d'oves i denticulats i restes d'enlluïts amb pintura vermella. També s'ha excavat l'àmbit 4, a tocar de l'àmbit 5a, que es configura com una possible torre de guaita similar a la detectada durant la campanya del 2008 a l'extrem oposat.

Durant els mesos de novembre i desembre s'ha procedit a l'elaboració de la memòria d'excavació d'aquesta campanya que es preveu finalitzar i entregar a principis de febrer de 2010. Durant el mes de gener de 2009 es va finalitzar el projecte "Parc Natural i Arqueològic Observatori de la Via Augusta (Montmeló-Montornès del Vallès)" que es va presentar en la convocatòria europea de fons FEDER. Aquest projecte es divideix en dos eixos principals: l'excavació, estudi i interpretació del jaciment i la recuperació de la massa forestal i de l'entorn de l'enclavament que afectaria la totalitat del turó de Can Tacó, que ha estat inclosa dintre de la categoria de Bé Cultural d'Interès Nacional (BCIN): d'una banda, es preveu l'excavació de pràcticament la totalitat del jaciment en un període de sis mesos; es deixaria una zona com a reserva per a futures investigacions. Simultàniament s'iniciaria la consolidació, restauració i musealització de les restes per tal de fer la posada en valor del mateix. A continuació es procediria a la recuperació de la massa vegetal del turó, a l'acondicionament dels accessos i camins que porten al jaciment, i a la construcció d'un punt d'informació del jaciment i acollida dels visitants, i d'un centre d'interpretació de la naturalesa al turó del Raiguer. La resolució favorable d'aquesta convocatòria es va produir el setembre de 2009. Com a primera activitat dintre del projecte FEDER va tenir lloc el 30 de novembre de 2009 la signatura del conveni entre els Ajuntaments de Montmeló i Montornès amb l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica per tal que aquest sigui l'executor del projecte i en aquests moments s'està elaborant el Projecte Executiu per a la realització d'aquest FEDER. En relació a l'estudi territorial, al 2009 ha comtinuat l'activitat de recerca associada a la tesi doctoral de Marta Flórez, titulada "Dinàmica dels assentaments i estructuració del territori a la Laietània Interior. Estudi del Vallès Oriental de l'Època Ibèrica a l'alta Edat Mitjana". Cal destacar l'avenç en l'estudi arqueomorfològic i les prospeccions intensives dutes a terme. Paral·lelament, l'investigador en formació, Arnau Garcia, ha iniciat el seu projecte de recerca doctoral que es centra el l'àrea del Montseny com a paisatge cultural de muntanya.

Estudi arqueomorfològic del barri de la Satalia en el context de la muntanya de Montjuïc (Barcelona): aproximació historicogeogràfica i dinàmica territorial

Línia de Recerca Arqueologia del paisatge, poblament i territori
Programa Formes del paisatge i antropització dels espais de muntanya de la protohistòria a l'edat mitjana
Investigadors responsables Josep Maria Palet (ICAC)
Investigadors participants Arnau Trullén (ICAC), Hèctor Orengo (ICAC), Aureli Álvarez (ICAC), Núria Torras (historiadora), Ramon Julià (IJA-CSIC), Santiago Riera (SERP-UB), Africa Pitarch (CSIC) i Joaquim Torres (geòleg)
Descripció Aquest projecte, centrat en l'estudi arqueomorfològic del barri de La Satalia a Montjuïc constitueix un encàrrec de l'Ajuntament de Barcelona, a través del Museu d'Història de la Ciutat,. Plantejat des de l'arqueologia del paisatge, aquest estudi integra aspectes històrics, arqueològics i ambientals de la muntanya de Montjuïc per tal d'entendre'n l'evolució física i humana i observar la relació entre ambdós aspectes des d'una perspectiva diacrònica. El barri de La Satalia al Poble Sec és valorat així en el context de Barcelona i la muntanya de Montjuïc.
Data d'inici octubre del 2006
Data de finalització juliol del 2010

Activitat realitzada el 2009
En el decurs del 2009 s'ha continuat treballant en la correcció i revisió dels textos i preparació de la monografia que apareixerà publicada a la col·lecció Hic et Nunc de l'ICAC.S'ha fet una revisió de les dinàmiques del paisatge a partir de la correlació de dades arqueològiques, arqueomorfològiques i paleoambientals i integració amb SIG. Els resultats d'aquest projecte s'han presentant en congressos.

Fotoplano de Montjuïc i el delta del Llobregat al 1947

Centuriació i estructuració de l'ager de la colònia Barcino. Anàlisi arqueomorfològica i modelació del paisatge

Línia de Recerca Arqueologia del paisatge, poblament i territori
Programa Formes del paisatge i antropització dels espais de muntanya de la protohistòria a l'edat mitjana
Investigadors responsables Josep Maria Palet (ICAC)
Investigadors participants Héctor A. Orengo (ICAC), J. Ignacio Fiz (ICAC-URV)
Investigadors col·laboradors Santiago Riera (SERP-UB), Ramon Julià (IJA-CSIC)
Descripció Estudi del Pla de Barcelona des de la perspectiva de l'arqueologia del paisatge i, en especial, de la centuriació de l'ager de la colònia Barcino a partir de l'aplicació de metodologies SIG a l'anàlisi arqueomorfològica. Cal destacar l'interès de l'aproximació multidisciplinar i dels SIG en una àrea profundament emmascarda pel desenvolupament urbà. Els resultats dels estudis arqueomorfològics són revisats a partir de material cartogràfic digital i tractats a través de SIG.

S'investigarà la modulació del conjunt, l'articulació de la ciutat i el territori, la xarxa viària i l'estudi de visuals per tal de conèixer les formes d'organització i la conceptualització i modelació del paisatge. S'ha treballat també en la integració de dades paleoambientals, especialment pol·líniques (Dr. Santiago Riera) i sedimentològiques (Dr. Ramon Julià). Els resultats permeten caracteritzar la dinàmica de canvi paisatgístic de l'època ibèrica al període medieval.
Data d'inici gener del 2008
Data de finalització desembre del 2010

Activitat realitzada el 2009
En el decurs del 2009 s'ha continuat la revisió de les planimetries territorials extretes de l'estudi arqueomorfològic sobre cartografia digital i històrica georeferenciada en el SIG. S'han restituit les retícules, s'ha fet l'anàlisi de modulacions i s'ha seguit estudiant la conceptualització i execució de la centuriació. Paral·lelament s'ha analitzat la relació amb la xarxa viària i la datació de la centuriació.

Els resultats d'aquest projecte han estat presentats en diversos congressos i publicats en revistes científiques internacionals.

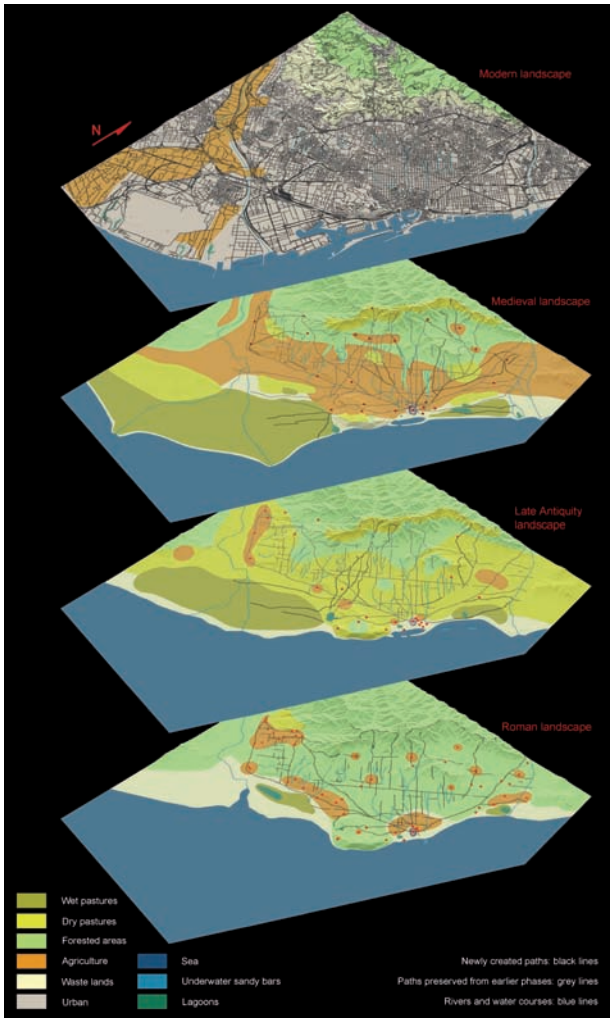

Diagrama multicapa de la dinàmica evolutiva del Pla de Barcelona de l'època romana a l'actualitat

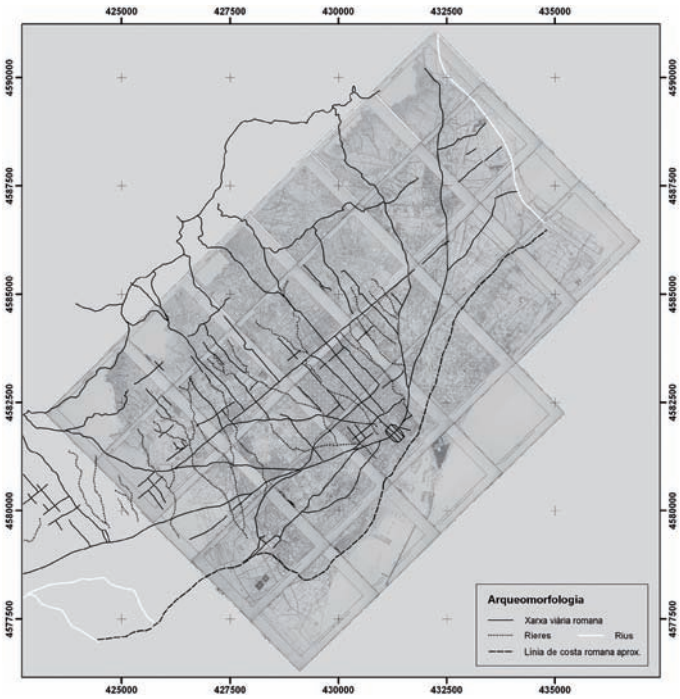

Arqueomorfologia del Pla sobre el mapa de 1933 georeferenciat

Programa *Ager Tarraconensis*

Per a la descripció dels objectius d'aquest programa vegeu la *Memòria d'activitats* 2008 de l'ICAC.

Projectes de recerca
➔ Projecte *Ager Tarraconensis* (PAT). El paisatge arqueològic antic a la dreta del riu Francolí

Projecte *Ager Tarraconensis* (PAT). El paisatge arqueològic antic a la dreta del riu Francolí

Línia de Recerca Arqueologia del paisatge, poblament i territori
Programa Ager Tarraconensis
Investigadors responsables Josep Guitart (UAC-ICAC), Marta Prevosti (ICAC)
Investigadors col·laboradors Josep Maria Palet (ICAC), Carme Ruestes (UAB), Santiago Riera (UB), Josep Maria Macias (ICAC), Jaume Massó (Museu de Reus), Loïc Buffat (CSH), Aureli Álvarez (UAB-ICAC), Santiago Giralt (CSIC), Jordi Nadal (UB), Silvia Valenzuela (UB), Núria Padrós (ICAC), Ignacio Fiz (ICAC), Albert Pèlachs (UAB), Pau de Soto (ICAC) i Josep Abela.
Descripció Estudi de l'evolució del paisatge de *l'ager Tarraconensis*, centrat a la comarca del Tarragonès, a la dreta del riu Francolí, una part del Baix Camp i el municipi d'Alcover, entre el període ibèric i la tardoantiguitat. Amb una aproximació multidisciplinària, s'estudia el paisatge, amb estudis de geologia, els recursos hídrics, els recursos minerals, l'evolució dels sòls, el clima, la flora, els cultius, la fauna, els animals domesticats, la morfologia del territori i els assentaments humans, des d'una perspectiva diacrònica. L'estudi dels assentaments humans i la morfologia del territori es basa en una sèrie de campanyes de prospeccions que combinen les extensives i les intensives, és a dir, transsectes amb cobertura total. El tractament de les dades es fa amb un SIG. A partir dels resultats s'avaluen els models de poblament, l'evolució de l'estructura del territori i de l'explotació i adaptació humana al seu entorn. Per a l'execució del projecte, es va signar un conveni amb els alcaldes de tots els ajuntaments implicats i la Diputació de Tarragona, amb l'Institut d'Estudis Catalans, la Universitat Rovira i Virgili i l'empresa ACESA. Aquest projecte compta amb una subvenció d'ABERTIS i del programa I+D MEC de la UAB.
Data d'inici juliol del 2005
Data de finalització desembre del 2010

Activitat realitzada el 2009
La primera activitat realitzada el 2009 ha estat revisar i completar la base de dades general dels jaciments de la zona d'estudi. Amb l'edició dels mapes cronotemàtics i tipològics, s'ha anat contrastant la validesa de les dades entrades a les fitxes. S'han revisat tots els texts descriptius elaborats paral·lelament a cada fitxa, així com els materials arqueològics de cada jaciment, recollits en la base de dades de materials, la bibliografia de cada jaciment, i s'ha preparat la il·lustració (fotografies i dibuixos) relacionada amb cada fitxa de jaciment. Amb això s'ha conclòs el catàleg de jaciments de la zona d'estudi del PAT. També s'ha revist la base de dades de materials, on actualment es recull l'estudi d'uns 33.000 fragments ceràmics. Amb ella tenim preparat per a la publicació l'inventari dels materials. Paral·lelament, s'ha treballat en la base de dades de les prospeccions intensives, diferent de la dels jaciments, ja que recull dades en funció d'àrees prospectades. S'ha fet el tractament de les dades, emprant, entre d'altres, eines de SIG. S'han definit els períodes, s'han elaborat estadístiques, mapes, s'han identificat els jaciments, s'han comparat les dades amb les de l'equip britànic de Carreté, Keay, Millett (1995), s'han fet anàlisis estadístiques dels esbiaixaments de les dades, s'han classificat els jaciments per grandàries i per troballes (especialment de restes arquitectòniques), s'han establert patrons de localització dels assentaments en funció de la geologia, la topografia i la situació respecte de les vies i de *Tarraco*.

S'ha arribat a conclusions sobre la distribució del poblament, la densitat, les jerarquies de jaciments en funció de grandària i restes constructives, i de llur ubicació respecte de les vies i la proximitat del nucli urbà. La base de dades general dels jaciments de l'àrea d'estudi també connectada amb un SIG, així com amb la base de dades de ceràmiques, ha permès elaborar els temes de l'estudi del poblament per períodes, la classificació dels jaciments per grandàries i materials, la classificació dels jaciments per tipologies, elements i materials, que a la seva vegada han permès estudis detallats de la metal·lúrgia, les indústries terrisseres, les instal·lacions de transformació agrícola, els testimonis de la producció de cereals i els de les activitats tèxtils. S'ha elaborat un mapa de rendiments del sòl amb el qual s'ha posat en relació els jaciments, per establir una jerarquia de qualitats agràries.

D'aquest projecte en depenen diversos subprojectes que inclouen nombroses disciplines:
➔ Estudis de poblament, prospeccions i sistema de la ciutat romana
➔ Estudis de morfologia del territori
➔ Estudis de geologia
➔ Estudis de paleobiologia de l'entorn
➔ Estudis d'epigrafia
➔ Estudis de jaciments rurals concrets

1- Estudis de poblament, prospeccions i sistema de la ciutat romana

Els estudis de paisatge tenen, com un dels seus fonaments, el coneixement de la dinàmica de l'ocupació humana. Els estudis de la morfologia del territori i de l'entorn geològic i biològic

poden constituir projectes de recerca plens de sentit, per bé que han de revertir en els de conjunt del paisatge, on juntament amb els de poblament permetran el tractament del sistema global.

Una de les tècniques essencials que utilitzen els estudis arqueològics del territori i del poblament són les prospeccions, ja siguin superficials extensives, superficials sistemàtiques, intensives. A través d'elles, i amb l'ajut d'un SIG, es generen mapes del poblament antic, amb la seva complexitat tipològica, cronològica i temàtica diversa, i que són la base per a l'estudi de la relació del poblament amb la morfologia del territori, la geologia i les dades dels estudis de biologia.

En el cas del món romà, la finalitat darrera de la recerca de l'evolució del paisatge és conèixer la dinàmica, l'abast i les particularitats de cada cas, de la implantació del sistema de la ciutat romana. Dins d'aquest marc conceptual, sorgeixen els plantejaments i qüestions històriques fonamentals.

Subprojecte
Prospeccions geofísiques a l'ager Tarraconensis

Línia de Recerca Arqueologia del paisatge, poblament i territori
Programa Ager Tarraconensis
Investigadors responsables Marta Prevosti (ICAC) i Cèsar Carreras (UOC-ICAC)
Investigadors col·laboradors Simon Keay, Sophie Hay i Kristian Strutt (University of Southampton)
Descripció Elaboració d'una columna pol·línica representativa del Camp de Tarragona, que ha d'aportar coneixements sobre la flora, els cultius i l'evolució climàtica de la zona.
Data d'inici gener del 2006
Data de finalització desembre del 2010

Prospeccions geofísiques al Mas de la Pastora

Activitat realitzada el 2009
S'han analitzat els resultats aconseguits en les campanyes anteriors i s'han redactat les conclusions que seran incloses als volums del projecte *Ager Tarraconensis* que apareixerà publicat el 2010 a la sèrie *Documenta* de l'ICAC. Paral·lelament s'ha preparat una tercera campanya de prospeccions geofísiques, que tindrà lloc el 2010, en diversos jaciments de l'àrea d'estudi del PAT. Els jaciments s'han seleccionat tot primant els descoberts en les prospeccions del Projecte *Ager Tarraconensis* (PAT), per tal de poder avaluar les seves característiques físiques i extensió, i poder-los encaixar dins d'un ordre jeràrquic d'assentaments.

2-Estudis de morfologia del territori

Estudi de les formes del paisatge i les centuriacions i caracterització del territori en l'antiguitat a partir de tecnologia SIG i recerca arqueològica de camp.

Les centuriacions de l'ager Tarraconensis. Anàlisi planimètrica digital i estructuració del territori

Línia de Recerca Arqueologia del paisatge, poblament i territori
Programa Ager Tarraconensis
Investigadors responsables Josep Maria Palet (ICAC, Hèctor A. Orengo (ICAC)
Investigadors participants J. Ignacio Fiz (ICAC-URV), Marta Prevosti (ICAC)
Investigadors col·laboradors Marta Flórez (ICAC), Arnau Garcia (ICAC)
Descripció Estudi de les formes del paisatge i de les centuriacions de l'*ager tarraconensis,* amb l'objectiu de revisar els estudis previs al territori de Tarraco i, de manera més general, de plantejar una nova metodologia per a l'estudi de les formes d'organització dels territoris antics a partir de tecnologies SIG i recerca arqueològica de camp.
Data d'inici gener del 2006
Data de finalització desembre del 2010

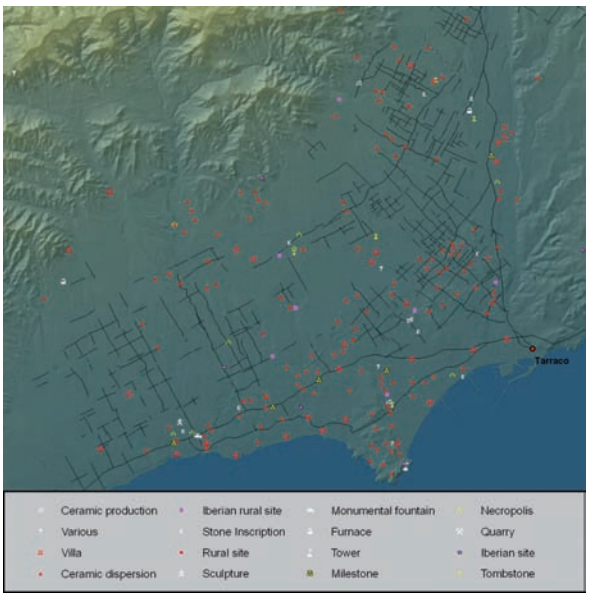

Activitat realitzada el 2009
Durant el 2009 s'han realitzat prospeccions arqueomorfològiques amb el suport d'estudiants de la Universitat de Lancashire. També s'ha fet la revisió de les planimetries digitals extretes de l'estudi arqueomorfològic sobre cartografia digital i històrica georeferenciada al SIG. Paral·lelament s'ha fet l'anàlisi d'imatges multiespectrals Landsat MSS, TM i ETM+ ortorectificades i georeferenciades. Les anàlitiques fetes amb tecnologia SIG permetran alhora desenvolupar l'estudi de visuals per tal de conèixer les formes d'organització i la conceptualització del territori. També s'ha treballat en la integració i correlació d'aquests resultats amb les dades de poblament del projecte PAT i en la caracterització i datació de les centuriacions. Els resultats d'aquest estudi han estat presentats en el decurs del 2009 en diversos congressos i publicats en revistes especialitzades.

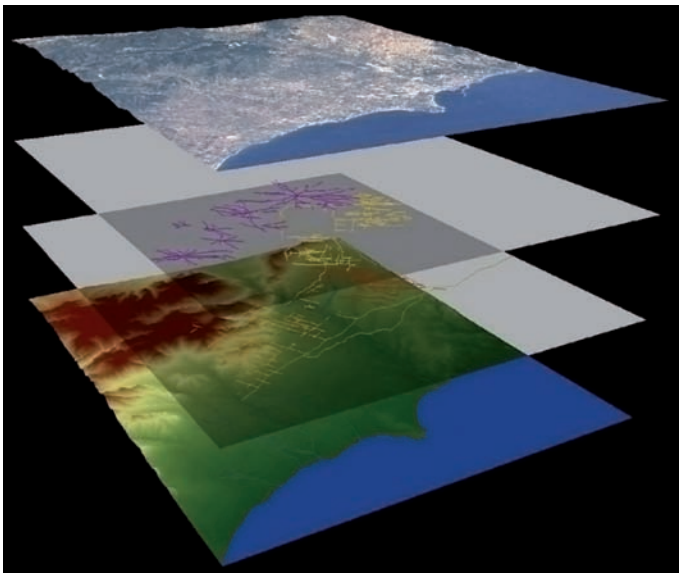

3-Estudis de geologia

Un dels components d'un paisatge és la base geològica sobre la qual reposa. Però, alhora, cal tenir present que el substrat geològic no és estàtic, sinó que evoluciona amb la influència climàtica i biològica del seu entorn. Així doncs, ens interessa conéixer la geologia com a base o substrat del paisatge, però també com a arxiu on es va guardant información sobre l'evolució climàtica i biològica.

En aquest sentit, i de cara als estudis del paisatge de l'antiguitat, resulta fonamental el coneixement de la geologia del quaternari i l'evolució dels seus sòls.

La geologia també aporta tècniques de datació que representen ajuts auxiliars importants per a l'arqueologia, alguns emprats ja des de fa moltes dècades i d'altres d'incorporació més recent.

4- Estudis de paleobiologia de l'entorn

La paleobiologia resulta fonamental en els estudis del paisatge, ja que flora i animals formen part del sistema en estudi. Així doncs, els estudis de pal·linologia permeten conèixer l'evolució del clima, així com de la flora i els cultius que es practicaven, dins dels espais de temps datats pel sistema del C14, a cada columna pol·línica. L'antracologia pot completar el coneixement dels boscos de l'entorn i la seva explotació humana. La identificació de restes vegetals, com granes, així com microvegetals, tot plegat forma part de la reconstrucció de l'entorn.

Els estudis d'arqueofauna se centren en restes de la fauna recuperada en excavacions arqueològiques, que permeten fer-ne una datació força precisa. Solen donar essencialment informació sobre els animals domèstics, tot i que també en poden donar sobre la cinegètica o altres de l'entorn o fins i tot plagues.

Aquests tipus d'estudis son els més emprats i els que solen donar més resultats a l'arqueologia per a la reconstrucció del paleoambient, tot i que n'existeixen d'altres que també poden ser útils en casos concrets.

Subprojecte
Estudi pal·linològic a l'ager Tarraconensis. El Baix Camp

Línia de Recerca Arqueologia del paisatge, poblament i territori
Programa Ager Tarraconensis
Investigadors responsables Marta Prevosti (ICAC)
Investigadors participants Yannick Miras (CNRS, Clermont-Ferrand (França), Gabriel Servera (UB), Santiago Riera (UB), Andreu Ollé (IPHES), Josep Vallverdú (IPHES), Ethel Allué (IPHES), Josep Maria Vergès (IPHES), Pedro Otiña (Arxiu Municipal de Cambrils)
Descripció Elaboració d'una columna pol·línica representativa del Camp de Tarragona, que ha d'aportar coneixements sobre la flora, els cultius i l'evolució climàtica de la zona. El 2009, s'hi ha afegit la col·laboració d'un grup d'investigadors de l'IPHES, que han elaborat anàlisis pol·líniques procedents de l'excavació realitzada el febrer de 1995, de la sitja ibèrica de la Plaça de Sant Andreu de la Selva del Camp, del segle IV aC.
Data d'inici gener del 2006
Data de finalització desembre del 2010
Activitat realitzada el 2009
S'han redactat les conclusions de l'estudi de la seqüència sedimentària extreta de la llacuna de la Tanca, que cobreix un lapse de 5600 cal aC fins a l'actualitat. S'ha pogut demostrar doncs que durant l'edat del Bronze, la zona presenta una alta taxa de recobriment forestal, que comença a davallar cap el 2000 aC. Però és cap el 700

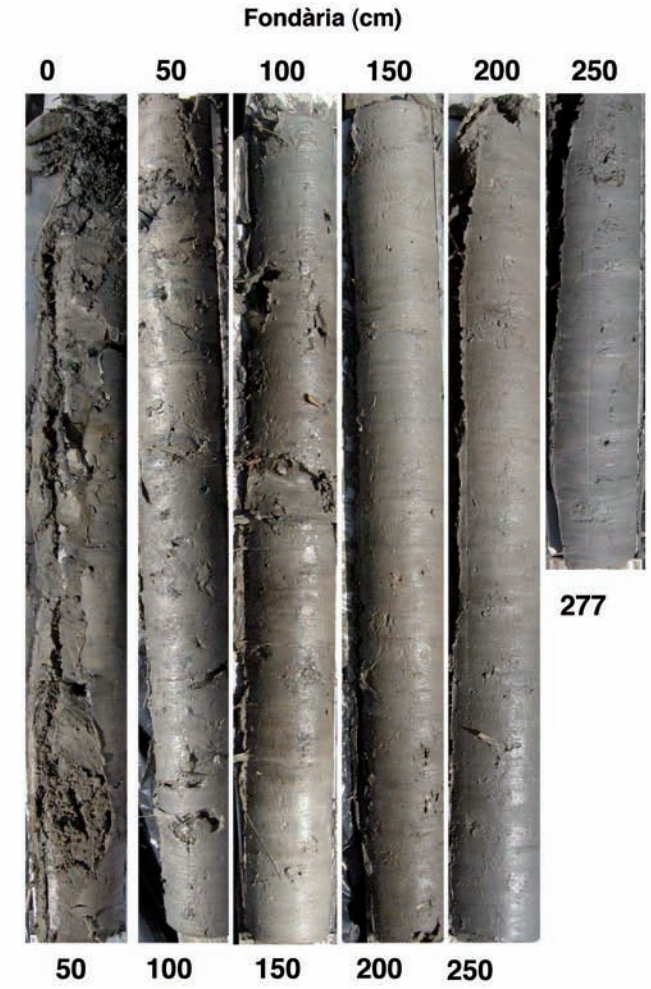

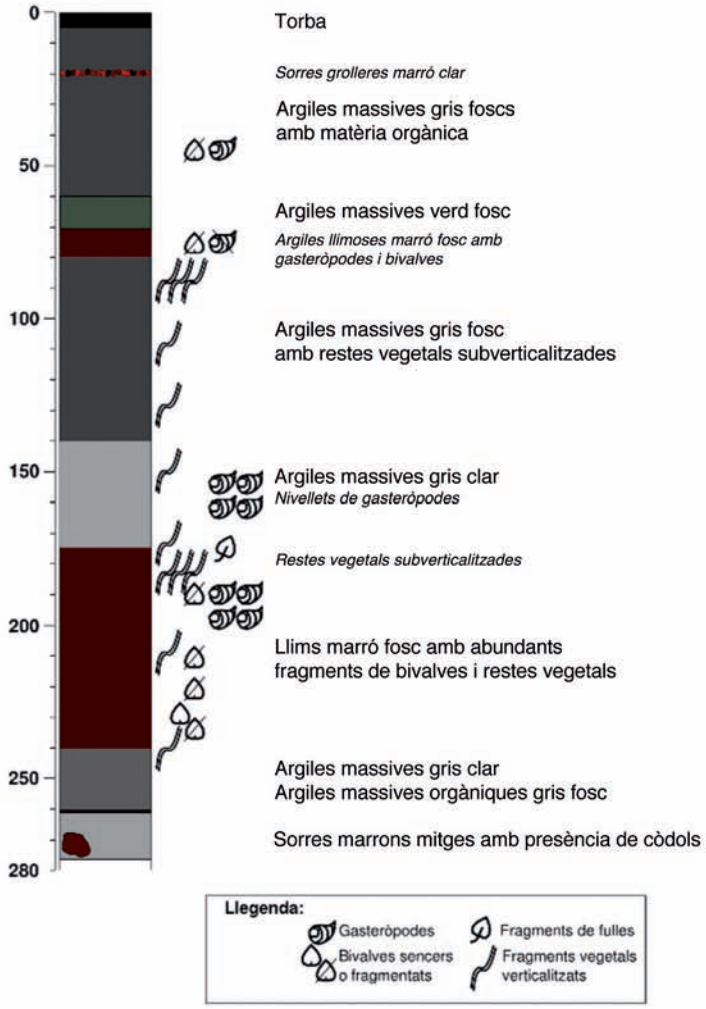

aC, que els símptomes d'activitat humana es comencen a fer més evidents, amb deforestació i activitat agrícola entorn dels cereals. La següent fase de canvi es data entre el 300 cal aC i el canvi d'era.

Subprojecte
Arqueozoologia a l'ager Tarraconensis. Estudi de la fauna de les vil·les dels Antigons i la Llosa

Línia de Recerca Arqueologia del paisatge, poblament i territori
Programa *Ager Tarraconensis*
Investigadors participants Jordi Nadal (UB), Sílvia Valenzuela (UB) i Núria Padrós (ICAC)
Descripció L'estudi de les restes de fauna està encaminat a avançar en el coneixement de la gestió ramadera dels establiments rurals de l'ager Tarraconensis. Aquest és un aspecte de l'economia rural romana fi ns ara molt menystingut i, per tant, les dades que aporti constituiran una novetat important per entendre el sistema econòmic rural de la zona. Se centra en les restes de la vil·la romana dels Antigons (Reus) i les de la vil·la romana de la Llosa (Cambrils).
Data d'inici gener del 2006
Data de finalització desembre del 2010

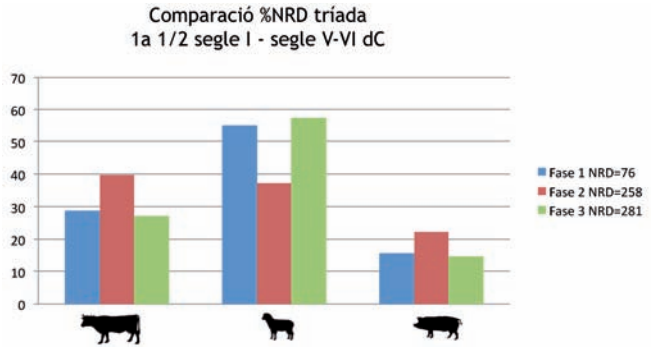

Comparació del %NRD de la tríada domèstica de la Llosa

Activitat realitzada el 2009
La investigadora en formació Núria Padrós ha estat fent l'estudi de les restes de fauna procedents de les excavacions estratigràfiques, realitzades darrerament a la vil·la romana de la Llosa (Cambrils). L'estudi s'ha centrat en les restes de macrofauna do-

mèstica, ja que es tracta de la categoria més rendible per a l'objecte d'estudi i també la que presenta més volum de restes. Les restes faunístiques de la Llosa han aportat informació principalment sobre l'alimentació i la gestió ramadera. L'alimentació, més enllà de cobrir una necessitat bàsica, és una activitat marcada per la tradició cultural. Així mateix, l'alimentació és susceptible de ser un marcador de diferenciació social, ja sigui a escala de jaciment o a escala regional. La gestió ramadera aporta informació sobre la base econòmica del grup i els productes prioritzats (força de treball, carn, etc.) Per altra banda, el tipus de gestió pot indicar una major disponibilitat de recursos càrnics a un jaciment, o bé permetre diferenciar entre centres emissors i centres receptors. Des d'aquest punt de vista, l'objectiu de l'estudi de les restes arqueozoològiques de la vil·la romana de la Llosa ha consistit a caracteritzar les estratègies de producció i l'accés als recursos càrnics per poder combinar posteriorment aquesta informació amb altres indicadors de les condicions ecològiques i socials de la resta de jaciments. L'anàlisi, a escala de jaciment, s'ha basat en la distribució espacial de les restes i la representació anatòmica, per analitzar, d'una banda, si hi ha diferències de proporcions d'espècies entre diferents unitats constructives, i de l'altra, si hi ha indicis de redistribució de certes parts de l'animal entre unes habitacions i unes altres. Aquestes aproximacions s'han fet tant a nivell sincrònic com diacrònic.

Això ha permès observar la dinàmica i l'evolució interna del jaciment i, en un futur, ens permetrà veure si hi ha un model regional de gestió. Així mateix, i independentment de la seva existència o no, s'ha pogut analitzar l'evolució temporal del registre en el context dels canvis que assenyalen altres indicadors arqueològics.

5- Estudis d'epigrafia

Cal destacar que, en el decurs del 2008 es va iniciar una nova branca centrada en l'epigrafia, que s'ha centrat en l'estudi de les

Diverses restes arqueozoològiques recuperades a la vil·la romana de la Llosa

inscripcions aparegudes a diversos jaciments de l'*Ager Tarrraconensis*. Aquest és un complement de primer ordre d'importància, que ha de permetre obtenir dades fonamentals i altrament molt difícils d'obtenir per l'arqueologia, per entendre qui posseïa, habitava o explotava el camp de la ciutat de Tarraco.

Subprojecte
Epigrafia de l'ager Tarraconensis

Línia de Recerca Arqueologia del paisatge, poblament i territori
Programa *Ager Tarraconensis*
Investigadors responsables Diana Gorostidi (ICAC) i Marta Prevosti (ICAC)
Investigadors col·laboradors Jordi López (ICAC) i Ignacio Fiz (ICAC-URV)
Descripció L'estudi de les restes epigràfiques es centra en la gran lapidària llatina, així com amb l'instrumentum domesticum del conjunt de l'ager Tarraconensis. En aquest segon camp, destaca especialment la importància dels grafits sobre ceràmica, que són molt nombrosos i donen un tipus d'informació molt diferent de la de la gran lapidària ja que està molt més centrada en l'element servil i l'activitat quotidiana. En canvi, les grans inscripcions en pedra donen informació sobre els grans personatges que es documenten al camp, que sovint també apareixen esmentats en l'epigrafia del nucli urbà, i que permeten acostar-se a dades sobre la propietat, estatus social, mobilitat social, etc.
Data d'inici gener del 2006
Data de finalització desembre del 2010

Activitat realitzada el 2009
En el decurs del 2009 s'ha treballat en la redacció del catàleg epigràfic i la preparació de la seva publicació. Amb aquest objectiu, s'ha establert una col·laboració assídua amb el Prof. Géza Alföldy, que paral·lelament està preparant la reedició d'un volum del *Corpus Inscriptionum Latinarum* (CIL) dedicat a Tarraco i el seu territori. També s'han iniciat contactes amb els responsables de diversos museus, com Jaume Massó (Museu Salvador Vilaseca de Reus), per a la part de Tarragona i també amb Jordi Farré (Vinseum Museu de les cultures del vi de Catalunya), per al territori del Penedès. S'han preparat els estudis pertinents sobre prosopografia i societat. Juntament amb l'investigador Ignasi Fiz, s'han generat mapes GIS en els què s'hi ha representat la dispersió dels materials i s'ha establert la relació de les vil·les

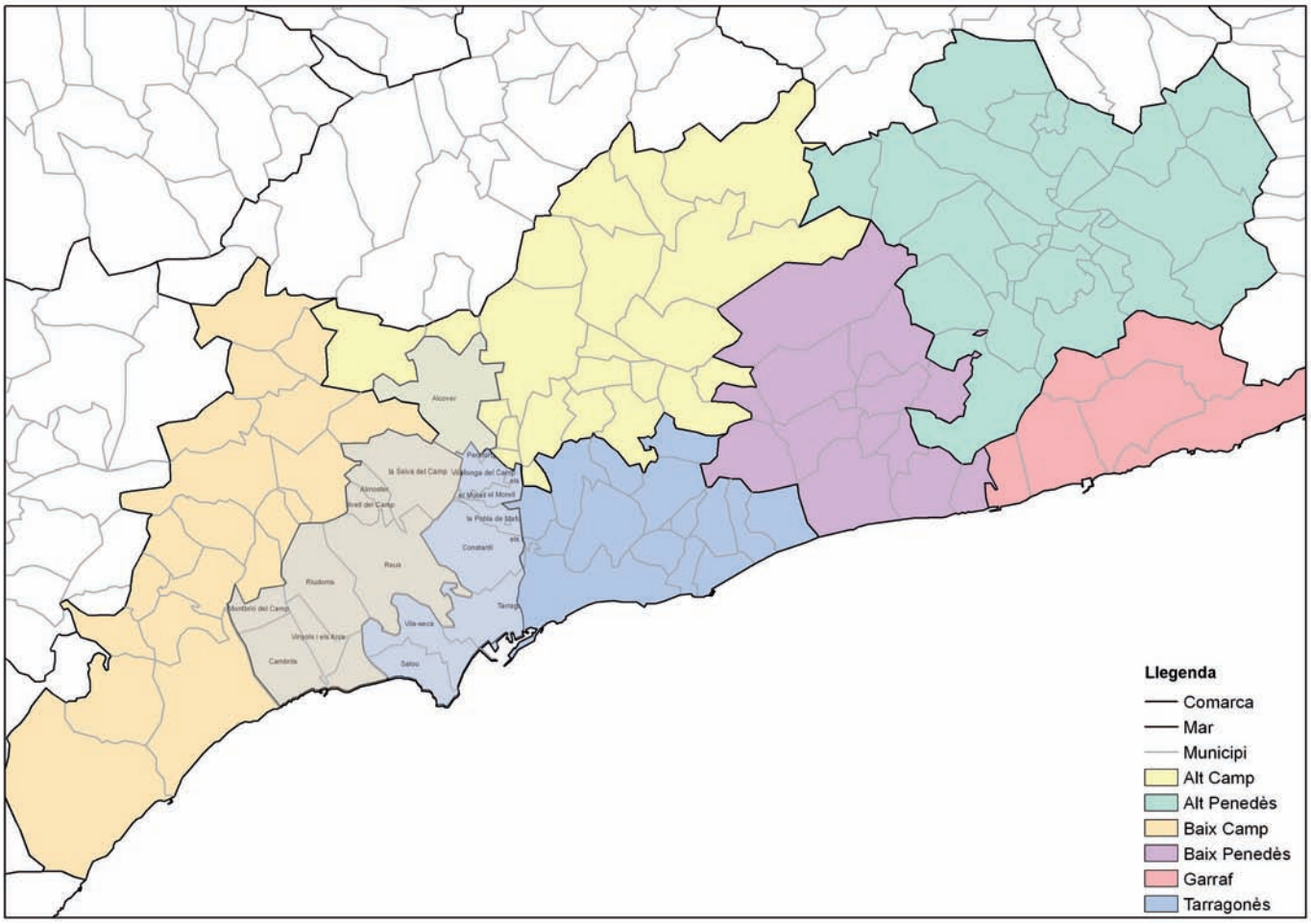

Ager Tarraconensis amb indicació de la zona PAT

identificades en el territori amb la presència d'epigrafia significativa per a la determinació de possibles propietàris i/o àrees de necrópolis associades a vil·les. D'altra banda, la revisió de les notícies de les troballes epigràfiques realitzada amb la col·laboració de Jordi López ha permès establir un llistat raonable d'adscripcions de propietaris en relació amb les evidències arqueològiques conegudes a les prospeccions del PAT. Tots aquests estudis formaran part de la monografia sobre el PAT que s'està preparant actualment a l'ICAC.

Ara de Clodius Aemilianus (RIT 932). Foto: D. Gorostidi

6-Estudi de jaciments o estructures rurals concrets

Els estudis de poblament es basen en el coneixement de les unitats del poblament. Això passa per fer excavacions, o bé estudis de col·leccions de materials, o bé prospeccions geofísiques.

Els estudis de territori, de prospeccions, de la morfologia del territori, així com la integració del conjunt de les dades en els estudis de poblament, necessiten sovint fer comprovacions, datar estructures, o estudiar de forma detallada elements del paisatge. Això significa haver de fer també excavacions arqueològiques o prospeccions geofísiques. Enguany s'ha obert un nou projecte de recerca en el jaciment rural romà de les Bassasses, de Cambrils.

Els estudis concrets de jaciments rurals, com el de la vil·la dels Antigons, la del Morell o la del mas d'en Gras n'enriqueixen el coneixement, i representen una aportació de gran vàlua per al conjunt i per a la particularitat.

A partir d'això anirà sent possible una reflexió científica, cada cop més fonamentada, sobre el funcionament global de la ciutat de Tarraco, amb l'entesa de les interrelacions amb el seu ager, especialment dels fonaments econòmics agraris i del desenvolupament comercial de la ciutat, del volum i distribució de la població rural, de la seves jerarquies i estructura.

Subprojecte
La vil·la romana dels Antigons

Línia de Recerca Arqueologia del paisatge, poblament i territori
Programa *Ager Tarraconensis*
Investigadors responsables Ramon Járrega, Marta Prevosti (ICAC) i Josep Guitart (ICAC-UAB).
Investigadors participants Diana Gorostidi, Jordi López, Maria Isabel Panosa (ICAC), Jaume Massó (Museu d'Arqueologia Salvador Vilaseca, Reus), Eva Koppel, Silvia Valenzuela.
Descripció Estudi monogràfic d'aquesta vil·la romana, excavada l'any 1978 sota la direcció de la Dra. Lluïsa Vilaseca, i amb la intervenció tècnica de Jaume Massó i Ramon Capdevila. Es tracta d'una vil·la de gran interès però actualment gairebé desconeguda, a causa en part de les condicions en què es va haver de dur a terme l'excavació. Tenint en compte l'interès d'aquesta vil·la per a l'estudi de *l'ager Tarraconensis*, s'ha plantejat la creació d'un equip d'investigadors amb la finalitat de redactar una monografi a que faci justícia a la importància del jaciment.
Data d'inici gener del 2006
Data de finalització gener del 2010

Ceràmica de parets fines amb grafit ibèric

Activitat realitzada el 2009
S'ha completat l'estudi ceramològic, el del nimfeu de la vil·la i el dels materials escultòrics, preparant-se la publicació de la

monografia corresponent, dins la sèrie del PAT. Del material ceràmic, tot i que la cronologia s'esten entre l'època romana republicana i els segles V-VI dC, destaca molt especialment un gran abocador d'època severiana, que ha proporcionat abundants exemplars sencers de sigil·lada africana A, ceràmica africana de cuina i sigil·lada hispànica, constituint, amb uns 17.000 fragments, un dels conjunts més interessants per a l'estudi de les ceràmiques d'aquest període a tota la Mediterrània occidental. Respecte al nimfeu, l'estudi ha resultat particularment interessant, donat que s'ha contrastat amb la resta de fonts i nimfeus documentats en les vil·les romanes de l'àrea catalana. Es tracta de sis vil·les, comptant la dels Antigons, que sens dubte es compten entre les més riques d'aquesta zona.

Taça de ceràmica africana de cuina (Hayes 200) dels Anitgons

Subprojecte
El jaciment rural romà de les Bassasses

Línia de Recerca Arqueologia del paisatge, poblament i territori
Programa *Ager Tarraconensis*
Investigadors responsables Ramon Járrega i Marta Prevosti (ICAC)
Investigadors participants Némesis S.C.C.L.
Descripció El jaciment romà de les Bassasses ha donat resultats positius en les prospeccions geofísiques: mostra una gran estructura rectangular d'uns 40 x 15 metres de planta, associada a la troballa de ceràmica en superfície. Per tal de comprovar la validesa d'aquests resultats, així com per avançar en l'estudi de la tipologia i cronologia dels establiments rurals de *l'ager Tarraconensis*, es va plantejar de fer-hi una excavació arqueològica.
Data d'inici gener del 2006
Data de finalització desembre del 2010
Activitat realitzada el 2009
S'ha treballat en la preparació de les memòries d'excavació i l'estudi dels materials de les campanyes realitzades fins el 2009.

Les Bassases (Cabrils). Vista general

Les Bassasses (Cambrils). Vista general.

➔ Intervencions en l'ampliació del tercer carril de l'AP-7

Intervencions en l'ampliació del tercer carril de l'AP-7

Línia de Recerca Arqueologia del paisatge, poblament i territori
Programa Ager Tarraconensis
Investigadors responsables Marta Prevosti (ICAC)
Descripció Els treballs d'arqueologia sorgeixen entorn de la construcció del tercer carril de l'autopista AP-7 i la implantació de nous sistemes de peatge, des de la Jonquera fins a Cambrils.

La iniciativa d'ACESA d'encarregar els treballs d'arqueologia a una institució de recerca com l'ICAC constitueix l'opció òptima tenint en compte la garantia que comporta que les excavacions arqueològiques siguin objecte del tractament més adequat i que s'inseixin dins del marc de les línies de recerca en

curs, amb la corresponent explotació científi ca i la publicació adequada dels resultats.

Els contactes amb l'IPHES facilitaran la mateixa via per a les restes prehistòriques que hi puguin aparèixer.

Data d'inici gener del 2008

Data de finalització desembre del 2012

Activitat realitzada el 2009

S'ha realitzat la fase 3, d'excavacions arqueològiques de les àrees d'enllaços de Vilafranca Nord i Vilafranca Centre, on han sortit sitges de l'època neolítica i de l'edat del Bronze, així com una estructura d'hàbitat. En les sitges, han aparegut nombrosos enterraments. La realització de la fase 4, de seguiment de màquines, en aquests mateixos jaciments, ha donat més sitges de la mateixa cronologia. S'ha realitzat la fase 2, de prospecció i delimitació del jaciment, a Gelida, on s'ha descartat l'afectació arqueològica. En el tram nord de l'AP-7, s'ha realitzat la fase 2 i 3 a Can Cuca (Sils, la Selva), amb l'excavació de sitges de la primera edat del Ferro. També s'han realitzat les prospeccions superficials (fase 1) de diferents trams d'ampliació del tercer carril. S'està iniciant la fase 2 (delimitació) de: Serra de Creixell (Borrassà), el Terral (Vilafant), Pla de Dalt (Sant Gregori), Necròpolis de Sant Julià de Ramis i Autopista A-17 (Sant Julià de Ramis). S'han realitzat diversos seguiments de màquines en diferents trams tant de l'AP-7 nord, com AP-7 sud.

Enterrament dins d'una sitja a Vilafranca nord

Excavació d'una sitja neolítica a Vilafranca centre

Excavant una sitja a Vilafranca centre

Vista general de les excavacions del camp de sitges de Vilafranca nord

Programa Les formes d'hàbitat rural: les vil·les i altres tipus d'assentaments

Per a la descripció dels objectius d'aquest programa vegeu la *Memòria d'activitats* 2008 de l'ICAC.

Projectes de recerca:
- ➔ Pla director de la vil·la romana de la Llosa
- ➔ La vil·la romana de la Gran Via-Horta Farrerons (Mataró, Maresme)

Pla director de La vil·la romana de la Llosa (Cambrils, ager Tarraconensis)

Línia de Recerca Arqueologia del paisatge, poblament i territori
Programa Les formes d'hàbitat rural: les vil·les i altres tipus d'assentaments
Investigadors responsables Josep M. Macias Solé (ICAC), Jordi López Vilar (ICAC), Gerard Martí Estrada (Museu d'Història de Cambrils)
Investigadors col·laboradors Montserrat Noguera García (Codex -Arqueologia i Patrimoni)

Vista aèria del futur Parc de La Llosa

Descripció La vil·la romana de la Llosa és un jaciment de propietat municipal i gestionat pel Museu d'Història de Cambrils. Des de l'any 1991 ha estat objecte de nombroses campanyes d'excavacions arqueològiques i d'actuacions de difusió científica i museogràfica. La vil·la ocupa una extensa àrea verda dins el nucli urbà de Cambrils i es preveu la creació del futur Parc Urbà de la Llosa, on han de confluir interessos compatibles de museïtzació i difusió del patrimoni natural i del patrimoni arqueològic. El Museu d'Història de Cambrils ha encarregat a l'ICAC la redacció del Pla director de la vil·la romana de la Llosa. Es tracta d'un document que ha de proposar les actuacions a desenvolupar al jaciment en el moment en què es projecti el parc urbà. El document va més enllà de la planificació dels futurs treballs arqueològics, també efectua una programació de les línies de recerca a desenvolupar, així com una proposta de les nombroses activitats pedagògiques i de difusió que es poden concretar en aquesta vil. la romana de l'*ager Tarraconensis*. S'han presentat els resultats preliminars del projecte en la reunió de l'Associació de Museòlegs de Catalunya celebrada al museu del Montsià.
Data d'inici juny del 2008
Data de finalització juny del 2009

Restitució infogràfica de la vil·la romana de La llosa

Activitat realitzada el 2009
El mes de juliol es va lliurar el Pla Director a l'Ajuntament de Cambrils i fou presentat a la premsa.En la darrera reunió de la Comissió Institucional de Seguiment, es va donar per finalitzat el conveni específic entre l'Ajuntament i l'ICAC que havia permès aquest projecte. La redacció del Pla director s'ha centrat en els següents apartats:

- Projecte científic que engloba la previsió d'excavacions arqueològiques més la definició d'una política de recerca que projecti els resultats arqueològics obtinguts en vint-i-cinc anys d'intervenció.
- Projecte d'adequació museogràfica que preveu els criteris de consolidació i restauració del jaciment més la política pedagògica del futur Parc (difusió ciutadana, visita, tallers...).
- Realització d'una campanya de prospeccions geofísiques per tal de valorar l'extensió de la vil·la i calibrar el nivell d'afectació dels agents naturals limítrofs.
- Unificació de la informació arqueològica recollida des de l'any 1991: planimetria, documentació estratigràfica, etc.
- Projecte urbanístic amb definició dels accessos, pàrkings, sistemes de clavegueram i edificació d'edifici de servei.
- Projecte pedagògic amb relació de propostes de tallers i activitats adreçades als visitants i grups escolars.
- De forma paral.lela, també s'ha dut a terme la memòria administrativa i estudi de les prospeccions geofísiques efectuades en la perifèria de la vil·la romana per tal de valorar el grau d'incidència o afectació arqueològica de futurs treballs d'urbanització en el marc del futur Parc urbà.

Detall olivera centerània conservada en l'entorn de la vil·la

Vista de la cuina i la latrina de la vil·la romana

La vil·la romana de la Gran Via - Horta Farrerons (Premià de Mar, Maresme)

Línia de Recerca Arqueologia del paisatge, poblament i territori
Programa Les formes d'hàbitat rural: les vil·les i altres tipus d'assentaments
Investigadors responsables Marta Prevosti (ICAC), Ramon Coll (Ajuntament de Premià)
Investigadors participants Isabel Rodà de Llanza
Descripció La vil·la romana de la Gran Via – Horta Farrerons és una de les vil·les de més extensió i alhora d'arquitectura més original del Maresme. El seu interès d'estudi és indiscutible, especialment per a l'evolució en el baix imperi i la tardoantiguitat. L'edifici de planta octogonal excavat recentment respon sens dubte a una arquitectura de palau de camp baiximperial, d'un ric personatge, potser de la ciutat de Barcino. El propòsit de l'Ajuntament de Premià de Mar, amb l'ajut de l'ICAC, és convertir el jaciment en visitable i que serveixi per difondre la història del país en el període clàssic, per donar a conèixer el món romà a través del seu *ager,* del món rural i de les vil·les romanes.

Data d'inici gener del 2008
Data de finalització desembre del 2012

Activitat realitzada el 2009
Durant el 2009 s'han revisat les memòries de les excavacions realitzades durant 2000-2008, dirigides per Josep Font. Gràcies a l'estudi acurat que a dut a terme la Dra. Isabel Rodà sobre el milliari trobat en aquesta vil·la, romana, s'ha pogut establir una possible relació amb l'emperador Licini el Jove, o bé Constantí II.

Necròpolis de Can Farrerons

Reutilització tardana d'una sala de Can Farrerons com a magatzem de dolia

2.1.3. Línia de Recerca **Instrumentum domesticum. Materials i comerç en el món antic**

Marques i terrisseries d'àmfores a Catalunya (Barcino)

Línia de Recerca *Instrumentum domesticum*. Materials i comerç en el món antic
Investigadors responsables Cèsar Carreras (ICAC-UOC), Josep Guitart (UAB-ICAC)
Investigadors col·laboradors Piero Berni (ICAC), Josep Maria Palet (ICAC), Jordi Aguelo, Joan Casas (UAB), Josefa Huertas, Júlia Beltrán (MUHBA), Santiago Riera (UB), Oriol Olesti (URV), Verònica Martínez
Descripció Aquest projecte s'emmarca en el programa internacional «Corpus des Timbres amphoriques», patrocinat per la Unió Acadèmica Internacional i promogut a Catalunya per l'Institut d'Estudis Catalans. Donada la complexitat de la interpretació de les marques locals de *Barcino* i la importància de les seves terrisseries, juntament amb la publicació del catàleg de marques seguint els estàndards de publicació de l'esmentat Corpus, s'hi incorporaran diverses análisis complementàries per tal de contextualitzar les troballes, distingir les produccions locals de les importacions i afegir estudis transversals com poden ser la toponímia, l'arqueometria i el paleoambient.
Data d'inici gener del 2008
Data de finalització desembre del 2009

Forn del carrer Princesa de Barcelona

Activitat realitzada el 2009
Durant el 2009 s'ha treballat en la correcció de materials i la preparació de la publicació del llibre. El llibre va ser presentat el mes de setembre al museu d'Història de la Ciutat de Barcelona.

Marca LAETI de santa Caterina

Marques i terrisseries d'àmfores a Catalunya (Baix Llobregat)

Línia de Recerca *Instrumentum domesticum*. Materials i comerç en el món antic
Investigadors responsables Cèsar Carreras (ICAC-UOC), Albert López-Mullor (Diba), Josep Guitart (UAB-ICAC)
Investigadors col·laboradors Albert López-Mullor (Ajuntament de Barcelona), Piero Berni (ICAC), Josep Maria Solias, Jordi Morera, Júlia Miquel, Verònica Martínez, Pere Izquierdo, Pau De Soto (ICAC), Juana Huelama, Giorgina Sales, Maria Lladó Barreda, Anna Gutiérrez (UOC).

Marques del Museu de Molins de Rei

Descripció Aquest projecte es proposa l'estudi i publicació de les marques d'àmfora d'època romana trobades a una part del territori de la colònia de *Barcino (Ager Barcinonensis*), aquell que es localitza en l'actual comarca del Baix Llobregat. Es tracta d'un dels territoris amb una major producció d'àmfores, en què destaquen quatre tallers principals - Can Tintorer (El Papiol), Can Pedrerol de Baix (Castellbisbal), Can Reverter-El Mercat (Sant Vicenç dels Horts) i Barri Antic (Sant Boi). També sembla que hi hauria un centre proper a la Rectoria (Gavà). Si bé alguns dels centres eren coneguts, la publicació sistemàtica de les marques (al voltant de 400) aportarà força

novetats, sobretot pel que fa a l'excavació de la terrisseria de El Mercat (sant Vicenç dels Horts) que ha proporcionat més de 100 marques noves i una de destacada - SYN - segurament fent referència al llibert Caius Trocina Synecdemus,del qual disposem d'una inscripció a Castelldefels. El projecte s'emmarca en el programa internacional «Corpus des Timbres amphoriques», patrocinat per la Unió Acadèmica Internacional i promogut a Catalunya per l'Institut d'Estudis Catalans. Donada la complexitat de la interpretació de les marques del territori de Barcino i la importància de les seves terrisseries, juntament amb la publicació del catàleg de marques seguint els estàndards de publicació de l'esmentat Corpus, s'incorporaran diverses anàlisis complementàries per tal de contextualitzar les troballes, distingir les produccions locals de les importacions i afegir estudis transversals com poden ser la toponímia, l'arqueometria i el paleoambient.
Data d'inici juny del 2009
Data de finalització desembre del 2010

Activitat realitzada el 2009
Catalogació de totes les marques d'àmfora del Baix Llobregat, caracterització geològica i fisicoquímica dels diversos tallers i marques i recollida de les contribucions per fer-ne una publicació al llarg del 2010. D'altra banda, el responsable de les excavacions del Mercat (Sant Vicenç dels Horts), Jordi Morera, completarà el seu DEA sobre aquesta terrisseria romana al llarg del 2010.

Laboratori de documentació virtual sobre les ceràmiques tardoromanes de la Mediterrània

Línia de Recerca *Instrumentum domesticum*. Materials i comerç en el món antic
Investigadors responsables Piero Berni Millet (ICAC), Miguel Á. Cau Ontiveros (ICREA-UB), Josep M. Macias Solé (ICAC)
Investigadors col·laboradors Alessandra Pecci (UB), Evanthia Tsantini (UB), Paul Reynolds (ICREA-UB)
Descripció La creació dels Laboratoris de Documentació Virtual (LDV) pretén l'elaboració de continguts interactius fonamentats en la creació, gestió i difusió de bases de dades en canals *on-line*.

El propòsit d'aquest projecte és la creació d'una base de dades accessible i modificable des d'Internet i centrada en les ceràmiques tardoantigues de la Mediterrània, tant des de la vessant estrictament ceramològica com des dels nous formats d'anàlisi arqueomètrica. El projecte consisteix en la creació d'una eina informàtica idònia per a la gestió i consulta d'aquests continguts i on els diversos especialistes que hi treballen poden trobar un espai interactiu d'intercanvi i actualització de coneixements. A la vegada, l'objectiu és aconseguir un centre de referència sobre aquesta línea específica de la recerca, oberta a Internet i a disposició d'investigadors, estudiants universitaris, i professionals de l'arqueologia, els quals, per les seves activitats, necessiten de mecanismes ràpids i accessibles per a la consulta de documentació tipològica i arqueometria sobre ceràmiques tardanes.

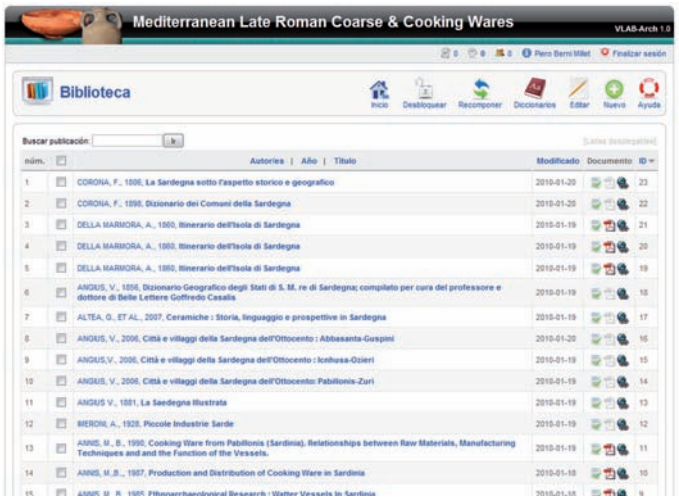

Aplicatiu Biblioteca On-line

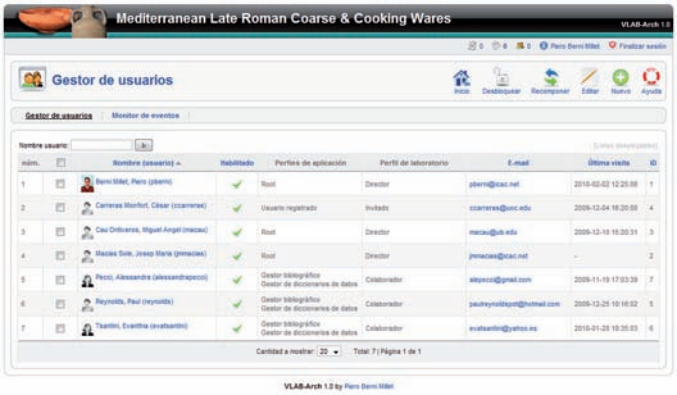

Aplicatiu Administració Usuaris

Els Laboratoris Virtuals són una eina fonamental per inserir la nostra àrea de coneixement en les tecnologies de la societat de la Informació i ens permet, entre altres coses, assolir els següents objectius:

- Creació d'estàndards de referència, consulta i tipologia.

-Trencar amb les variables clàssiques en què es fonamenta la relació científica (coincidència espai temps entre investigadors comuns) per assolir canals de comunicació a distància.

-Fonamentar el treball en equip entre diversos investigadors mitjançant la comunicació sincrònica i asincrònica.

-Afavorir la comunicació de continguts específics mitjançant les noves tecnologies. Crear un espai d'interacció social entre les diferents comunitats científiques.

-Fomentar el software lliure i de codi obert per al disseny d'aquests aplicatius d'entorn web.

-Promoure el concepte informàtic de la xarxa contemplant el plantejament *groupware* que es refereix als programes que integres les tasques col·laboratives.

Data d'inici setembre del 2009
Data de finalització desembre del 2011

Activitat realitzada el 2009
Durant el 2009 s'ha treballat intensament en la creació de la web pública del projecte "Mediterranean Late Roman Coarse & Cooking wares" a l'adreça temporal http://www.lrcw.net i en el disseny i programació del sistema informàtic base de l'aplicació: bases de dades, interfície gràfica, framework, sistema de seguretat multi-usuari, perfils d'usuaris, suport multilingüe (fins a 7 idiomes), etc.

També s'ha avançat en el disseny i programació de diferents aplicatius genèrics del laboratori virtual: administració d'usuaris; *logs* d'events; comptes d'usuaris; configuració personal del laboratori per a l'usuari, en el disseny i programació d'eines comunicatives (missatgeria privada) i en el disseny i programació de la Biblioteca *On-line* amb un diccionari de dades de paraules claus.

2.1.4. Línia de Recerca **Arqueologia clàssica i produccions artístiques**

Aquesta Línia de recerca es vertebra en els eixos següents:

1. Recerca i problemàtica d'estudi
2. Recerca i col·laboracions amb altres institucions i universitats, tant de caràcter nacional com internacional
3. Recerca i difusió dels resultats

1- Recerca i problemàtica d'estudi

L'objecte d'aquesta branca és estudiar preferentment els materials geogràficament més propers a nosaltres, com són els de Catalunya i la resta de la península Ibèrica, tot i que també es potenciarà la recerca de materials d'altres parts del món.

Tenint en compte l'aparició de noves tecnologies aplicables al món de l'arqueologia clàssica, es pretén fer un estudi de les produccions artístiques de l'antiguitat que ens ofereixi un coneixement millor i aprofundit d'alguns dels aspectes que segueixen dificultant l'estudi d'aquestes obres, com són els tallers i les tècniques de producció. És per això que es tindrà en compte, a l'hora de portar a terme els diferents projectes, els tallers implicats en la realització d'aquell objecte, el seu caràcter local, provincial i/o imperial, la seva organització, els mètodes de treball, la comercialització i la dispersió de les obres. També és de primordial importància comparar les similituds individualitzades en produccions geogràficament distants, les seves particularitats i les influències foranes.

Un altre element important en l'estudi de les produccions artístiques és el suport on s'han realitzat les obres, tenint en compte el tipus de material, la seva tipologia i la procedència.

2- Recerca i col·laboracions amb altres institucions i universitats, tant de caràcter nacional com internacional

El fet que des d'aquesta línia també s'impulsi l'estudi de materials procedents de qualsevol àmbit geogràfic del territori de l'imperi romà potenciarà la col·laboració amb altres organismes internacionals i afavorirà el treball amb equips interdisciplinaris. Amb aquest objectius s'establiran grups de treball amb equips de recerca d'altres universitats mitjançant la signatura de convenis amb l'ICAC.

Per a l'anàlisi dels diferents tipus de pedra es treballa conjuntament amb la Unitat d'Estudis Arqueomètrics de l'ICAC, tot i que també es cerca la col·laboració amb el Laboratori per a l'Estudi dels Materials Lapidis de l'Antiguitat (LEMLA), per la seva dilatada trajectòria, així com amb altres laboratoris especialitzats com l'Equip de Recerques Arqueomètrics de la Universitat de Barcelona (ERAUB).

En aquesta línia de col·laboracions aquest 2009 l'ICAC ha sol·licitat un projecte europeu (ICT Policy Support Programme, CIP-ICT-PSP-2009-3) identificat amb l'acrònim *DELIA – Digital European Library In Archaeology, European Roman Forums: Public access places to the Europeana*. Aquest projecte estava coordinat per l'ajuntament de Roma i hi participaven també d'altres institucions italianes i estrangeres com el Museo Nacional de Arte Romano, l'Institut de Recherche sur l'Architecture Antique – Université d'Aix-Marseille en Provence (França), el Roemisch-germanisches Museum - Köln am Rhein (Alemania), la Universitatea BABES BOLYAI Cluj (Rumania), el Museo Archeologico di Narona – Vid (Croàcia) i el Museu de Hierapolis – Pamukkale (Turquia).

Els investigadors de l'ICAC que participarien en aquest projecta haurien d'encarregar-se d'introduir la documentació historiogràfica relacionada amb les excavacions arqueològiques més importants dutes a terme des de finals del s. XIX i a principis del XX fins als nostres dies dins del territori català, així com els elements decoratius conservats als diferents museus de Catalunya. La quantitat d'objectes que havia d'introduir l'ICAC eren aproximadament uns 500, tots ells relacionats amb els espais públics d'època romana i en suport gràfic (fotografies, dibuixos i documents de text).

Aquest projecte, que tenia una durada prevista de 36 mesos, va superar positivament la primera avaluació, però atès el gran nombre de propostes presentades en aquesta convocatòria, finalment no va resultar escollit.

3- Recerca i difusió dels resultats

La difusió dels resultats obtinguts en la recerca portada a terme en projectes d'aquesta Línia o conjuntament amb altres institucions és prioritària per poder apropar els resultats obtinguts tant a la comunitat científica com a un públic de caràcter més genèric.

Projectes de recerca
➔CSIR (Corpus Signorum Imperii Romani- Hispania)

CSIR *(Corpus Signorum Imperii romani - Hispania)*

Línia de Recerca Arqueologia Clàssica i produccions artístiques
Investigadors responsables Isabel Rodà (UAB)
Investigadors col·laboradors Eva Koppel (UAB), Montserrat Claveria (UAB) i José Miguel Noguera (Universitat de Múrcia)
Breu descripció El *Corpus Signorum Imperii Romani* (CSIR) és un projecte internacional que té l'objectiu de recopilar i estudiar totes les escultures de l'antic Imperi Romà. Aquesta iniciativa va néixer en el marc del VIII Congrés Internacional d'Arqueologia

Clàssica, celebrat a París l'any 1963, sota la tutela de l'Associació Internacional d'Arqueologia Clàssica. A l'estat Espanyol, la persona escollida per portar a terme aquest projecte, el 1987, va ser el prof. Albert Balil, de la Universitat de Valladolid, on des dels anys 70 s'estava publicant la sèrie *Esculturas romanas de la Península Ibérica*. Amb la mort del professor Balil, el projecte es va paralitzar fins que, com a conseqüència de les diferents Reunions d'Escultura Romana a Hispània del 1992 a Mèrida, 1995 a Tarragona i 1997 a Còrdova, es reprengué amb entusiasme la iniciativa del «CSIR-*Hispania*» per part dels professors interessats de les diferents universitats espanyoles.

L'any 1997 es va constituir el Comitè Científic i es van reprendre les publicacions del *Corpus.* Des de llavors se n'han publicat ja 4 volums.

El CSIR – *Hispania* compta amb el recolzament de diverses institucions: l'Associació Internacional d'Arqueologia Clàssica, l'Instituto del Patrimonio Histórico Español del Ministeri d'Educació i Cultura i l'Institut d'Estudis Catalans. La seva gestió científica ha estat assumida per la UAB, la Universitat de Múrcia i l'ICAC, amb el seguiment i assessorament del comitè científic. La direcció del projecte ha estat confiada a la Dra. Isabel Rodà

Data d'inici 2006

Data de finalització 2010

Activitat realitzada al 2009

Durant aquest any s'ha seguit treballant en la publicació del conjunt de l'escultura romana de *Segobriga* (Cerro del Griego, Saelices, Conca, Hispania Citerior), coordinat per José Miguel Noguera i Rosario Cebrián. Dins d'aquest conjunt hi destaquen el grup d'escultura de caràcter funeri, destinat a ornamentar diverses parts d'una variada tipologia de monuments sepulcrals documentats a les necròpolis d'aquestes ciutats. Aquestes escultures permeten incidir en el grau de dependència i adhesió que, des d'època d'August en endavant, van mostrar els segobrigensis respecte a les modes i patrons artístics desenvolupats a l'*urbs*, en particular, i en ambient itàlic, en general. També s'ha continuat treballant en la preparació de la documentació gràfica que acompanyarà al text de la publicació.

-Entre els dies 18 i 21 de maig de 2009 s'ha celebrat a la ciutat de Mèrida *l'XI Coloquio Internacional de Arte Romano Provincial,* titulat *"Roma y las provincias: modelo y difusión"*. Aquest congrés ha estat organitzat per l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica (ICAC) i el Museo Nacional de Arte Romano (MNAR).

Els temes que s'han tractat en aquesta ocasió estaven relacionats amb:

- Models artístics metropolitans
- Variants dels model urbans als tallers artístics regionals
- Tallers regionals i difusió dels models: rutes i circuits
- Creació artística regional i la seva influència a Roma

Retrat d'Agripina La Gran procedent de la cúria de Segòbriga

Els Col·loquis Internacional sobre Art Romà Provincial s'han convertit en un excel·lent vehicle de projecció científica i divulgativa entre la comunitat internacional. Durant la celebració del X Col·loqui Internacional d'Art Romà Provincial que va tenir lloc a França el passat mes de maig de 2007, es va proposar com a seu del XI Col·loqui el Museo Nacional de Arte Romana Provincial, que es celebraria al 2009, la ciutat de Mèrida. Es tracta de la primera vegada que s'organitza una reunió d'aquestes característiques al nostre país.

És important ressaltar la notable participació d'investigadors de l'ICAC en aquest congrés on es van reunir un total aproximat de 200 persones, totes ells especialistes en escultura del món romà provincial i de la pròpia Roma, ciutat que en molts casos va servir com a model a imitar per part de les capitals provincials, tant de l'occident com de l'orient de l'imperi romà. Aquest èxit de participació es veurà reflectit també en la publicació de les actes del col·loqui prevista per l'any 2010 i en la que s'està treballant des de la finalització del congrés.

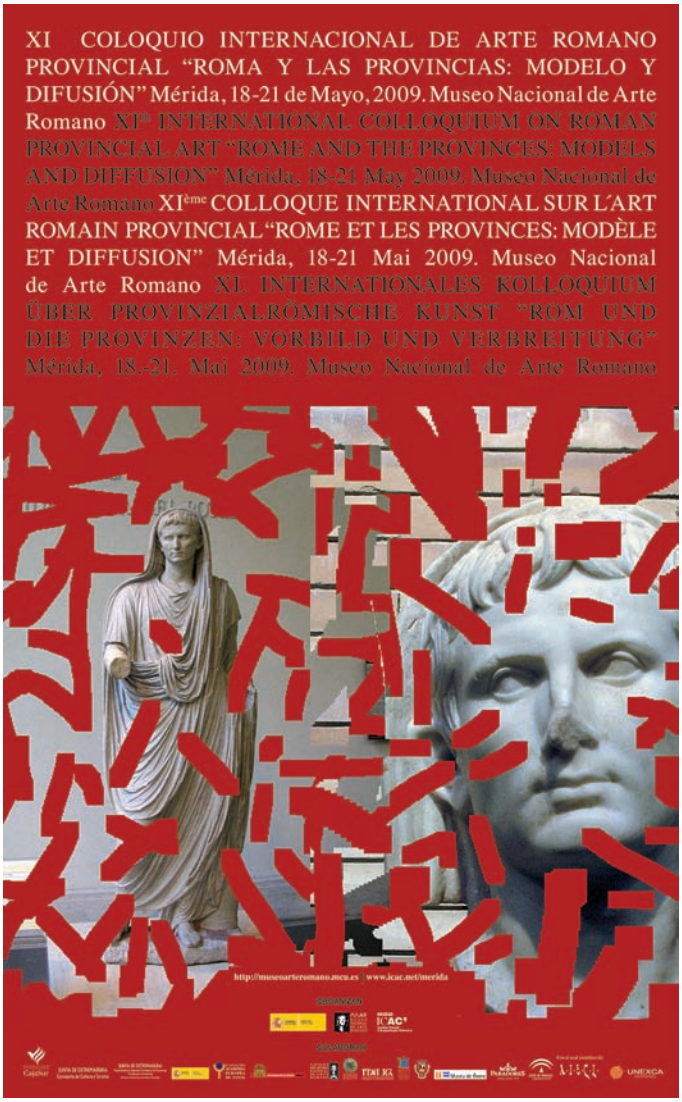

Cartell del "XI Coloquio internacional de arte romano provincial", que s'ha celebrat entre el 18 i 21 de maig de 2009

-Durant aquest any 2009 l'ICAC ha coordinat el treball de revisió i edició del manuscrit de Puig i Cadafalch titulat *Arquitectura paleocristiana a Catalunya*, obra inèdita de 1934 que serà publicat properament gràcies a la iniciativa de l'ICAC, l'Institut d'Estudis Catalans i l'Arxiu Nacional de Catalunya.

En aquesta primera tasca de revisió del manuscrit duta a terme aquest any 2009 han participat un gran nombre d'especialistes en època paleocristiana, tant d'àmbit nacional com internacional, que han aportat els seus coneixements i reflexions per a la millora i sistematització final de l'edició.

-Entre els dies 28 i 30 de gener de 2009 l'ICAC ha organitzat conjuntament amb la Reial Societat Arqueològica de Tarragona i el Col·legi d'Enginyers Industrials el Congrés Internacional en homenatge a Theodor Hasuchild titulat *Tarraco: construcció i arqutiectura d'una capital provincial romana*.

A partir de l'exemple de *Tarraco* aquest congrés pretenia examinar els mecanismes que envoltaven la construcció a la societat romana, des de l'extracció dels materials de construcció de les pedreres, la seva distribució, el planejament de l'obra sobre el solar, l'execució del projecte i la resolució dels acabats decoratius. Els condicionants tècnics i els responsables en cada moment del procés constructiu, són elements que faciliten la comprensió de d'edilícia romana d'una capital provincial.

En aquest congrés han participat nombrosos membres de l'ICAC de les diferents línies d'investigació de l'institut com Isabel Rodà, Aureli Álvarez i Anna Gutiérrez de la Unitat d'Estudis Arqueomètric; Carme Belarte i Jaume Noguera del programa específic *Arqueologia de la protohistòria a la Mediterrània Occidental*; Josep Maria Macias i Ada Cortés de la línia *d'Arqueologia de la Ciutat Antiga* i Jordi López de la línia *d'Arqueologia Clàssica i Produccions Artístiques*.

Altres projectes de la línia de recerca
Arqueologia clàssica i produccions artístiques

-En el decurs del 2009 ha finalitzt el projecte I+D titulat "Reutilización, copias y falsificaciones de la escultura clásica en el Medievo y la Edad Moderna" (HUM2005-06914/ARTE), finançat per la Dirección General de Investigación Científica y Tecnológica, i dirigit per Eva María Koppel i Montserrat Claveria, membres de la Línia d'Arqueologia Clàssica i Produccions Artístiques de l'ICAC. Els resultats d'aquest projecte s'han publicat al número 9 de la revista *Locvs Amoenus* del Departament d'Art de la Universitat Autònoma de Barcelona.

Atesa la palesa importància d'aquest projecte, a finals del 2009, la Prof. Montserrat Claveria ha obtingut la direcció d'un altre projecte d'I+D titulat "Antiguo o moderno. Encuadre de la escultura de estilo clásico en el período correspondiente" (codi HAR2009-10798), amb E. M. Koppel, I. Rodà, P. Vélez, J. Massó, B. Cacciotti i M. Trunk com a investigadors i M. Domínguez i J. M. Noguera com a col·laboradors. Aquest projecte es centrarà en l'anàlisi d'laguns dels aspectes que ja s'anunciaven en l'anterior projecte I+D dirigit per la Dra. Koppel i la Dra. Claveria.

-A més, s'ha continuat la catalogació de peces escultòriques d'aquestes característiques conservades i documentades en el territori peninsular i les Illes Balears. També s'està treballant en l'estudi de les obres que constituïren la reconeguda col·lecció mallorquina del s. XVIII del Cardenal Antoni Despuig. S'ha acabat la recerca sobre la producció artística d'Antoni Solà i s'ha publicat el catàleg en ocasió de la celebració de l'exposició "Antoni Solà, escultor neoclàssic i la pervivència del mon antic" al Museu Frederic Marès de Barcelona a la primavera/estiu de 2009.

Bust femení de la Col·lecció Despuig

-Publicació dels resultats de l'estudi de les escultures i relleus funeraris treballats en pedres locals als tallers ubicats a les ciutats de *Tarraco* i *Barcino* per part de les investigadores Eva Maria Koppel, Montserrat Claveria i Isabel Rodà. Els resultats d'aquesta recerca s'han publicat en tres articles diferents a les "Actes du Xe Colloque International sur l'Art Provincial Romain" . La presentació d'aquestes actes han tingut lloc en el marc de l'XI Col·loqui Internaiconal d'Art Romà Provincial celebrat a Mèrida al maig de 2009 i organitzat pel MNAR i l'ICAC com hem mencionat anteriorment.

-Estudi per part de les investigadores Eva Maria Koppel i Montserrat Claveria de les escultures de la Col·lecció Barberà del Museu d'Arqueologia de Catalunya que van presentar conjuntament al fòrum de la "VI Reunión sobre Escultura romana en Hispania", que tingué lloc al Parc Arqueològic de Segobriga entre el 21 i el 23 d'octubre de 2008. Durant aquest any 2009 La prof. E. M. Koppel i la prof. M. Claveria han preparat la monografia sobre els caps y bustos exempts d'aquesta col·lecció.
- Claveria, M. (2009), "Los relieves funerarios en piedra de los talleres locales en *Tarraco*", a *Actes du IX Colloque International sur l'Art Provincial Romain*, Arles et Aix-en-Provence, 21-23 de maig de 2007.
- Koppel, E. (2009), "Los retratos funerarios en piedra de los talleres locales en *Tarraco*", a *Actes du IX Colloque International sur l'Art Provincial Romain*, Arles et Aix-en-Provence, 21-23 de maig de 2007.
- Rodà, I. (2009), "Los talleres de la ciudad de *Barcino* (Barcelona)", a *Actes du IX Colloque International sur l'Art Provincial Romain*, Arles et Aix-en-Provence, 21-23 de maig de 2007.

- Aquest any 2009 la prof. Isabel Rodà i la prof. Eva Koppel han seguit treballant en la catalogació de les escultures i les col·leccions del món antic conservades al Museu Frederic Marès de Barcelona, un conjunt de gran valor en l'estudi de les escultures romanes en general i de la formació de una de les col·leccions artístiques més importants de la ciutat comtal.

Retrat femení treballat en marbre blanc de mitjans del s. II dc. Museu frederic marés

Altres activitats de la línia de Produccions Artístiques

-En aquesta línia de recerca s'emmarca també la tesi doctoral titulada *Arquitectura y urbanismo en* Barcino *en época alto imperial: la decoración arquitectónica de edificios públicos y privados* que desenvolupa Ana Garrido, investigadora en formació a l'ICAC, i que està dirigida per la Dra. I. Rodà, directora de l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica, i R. Mar, professor titular de la Universitat Rovira i Virgili (URV).
- La Prof. M. Claveria també està preparant l'estudi sobre els sarcòfags romans de la Península Ibèrica, el qual en conformarà més endavant una monografia.
- La Prof. M. Claveria va participarar en el "XI Coloquio Internacional de Arte Romano Provincial Roma y las provincias: Modelo y Difusión", amb la ponència: "Recepción de modelos y creaciones locales en el relieve funerario del nordeste hispano".
- La Prof. M. Claveria conjuntament amb la Prof. I. Rodà van participar al Congrés Internacional *Signa et Tituli* celebrat el 26 i 27 de novembre de 2009 al Centre Camille Jullian-Université de Provence, Aix-en-Provence amb la comunicació "Sculptures et inscriptions de l'espace funéraire de Barcino"

2.2. Programes específics

2.2.1. Arqueologia de la protohistòria de la Mediterrània occidental

Per a la descripció dels objectius d'aquest programa vegeu la *Memòria d'activitats* 2008 de l'ICAC.

Programa Formació i desenvolupament de societats complexes en la protohistòria catalana

Durant l'any 2009 s'ha seguit treballant en alguns dels eixos que es marcaven al Pla quadriennal 2007-2010 (vegeu pàg. 72 del Pla Quadriennal). També s'ha continuat treballant en el nou programa creat el 2008 titulat "L'impacte de l'exèrcit romà sobre les comunitats indígenas del NE d'Ibèria".

Aquest programa inclou els següents projectes:
- ➔ La necrópolis protohistòrica de Sebes (Flix, Ribera d'Ebre)
- ➔ El poblat ibèric del Castellet de Banyoles (Tivissa, Ribera d'Ebre)
- ➔ El poblat ibèric del Castellot de la Roca Roja (Benifallet, Baix Ebre)

1. Recerca sobre el món funerari en la protohistòria

Projecte de recerca
- ➔ La necrópolis protohistòrica de Sebes (Flix, Ribera d'Ebre)

La necròpolis protohistòrica de Sebes (Flix, Ribera d'Ebre)

Línia de Recerca Arqueologia de la protohistòria de la Mediterrània occidental
Programa Formació i desenvolupament de societats complexes en la protohistòria catalana
Investigadors responsables Jaume Noguera Guillén (ICAC-UB) i Maria Carme Belarte (ICREA-ICAC)
Investigadors participants Pau Olmos Benlloch (ICAC) i Frederic Cervelló Rodes (Àpex)
Investigadors col·laboradors Meritxell Monrós (ICAC), Meritxell Oliach (ICAC), Pilar Camañes (ICAC) i Joan Canela (URV)
Descripció La necròpolis de Sebes està situada als peus de l'assentament del primer ferro del mateix nom, i està sent excavada per la UB i l'ICAC des de 2005. Els treballs realitzats prèviament han permès identificar diverses estructures d'enterrament i verificar l'excel·lent estat de conservació d'aquest jaciment. Es tracta d'una necròpolis d'incineració tumular de la primera edat del ferro, probablement coetània a la de Santa Madrona (així com a la necròpolis veïna de Castellons, també a Flix). A més de les estructures tumulars, la necròpolis compta amb ofrenes d'urnes dipositades directament sobre el sediment natural, sense estructura tumular, algunes de les quals contenien restes òssies incinerades. Finalment, algunes estructures semblen haver tingut la funció d'elements senyalitzadors o caràcter commemoratiu.
Data d'inici gener del 2005
Data de finalització desembre del 2010

Vista general de la necròpolis de Sebes al final de la campanya de 2009

Vista de la sepultura SP03, amb l'urna in situ i l'estructura circular de pedres que l'envolta

Activitat realitzada el 2009

Durant el mes de setembre del 2009 s'ha realitzat una campanya d'excavacions, subvencionada pel Servei d'Arqueologia. Com a resultat, s'ha finalitzat la delimitació de la necrópolis i s'ha completat l'excavació de l'àrea ocupada per aquesta, dins la qual s'han pogut identificar i excavar un total de 22 estructures: sis estructures tumulars, onze vasos o urnes sense túmul, dues acumulacions d'ossos sense urna i una estructura de funció desconeguda. Paral·lelament, s'hi han realitzat diversos sondejos per tal de verificar els resultats suggerits per la prospecció geofísica, en particular per tal de precisar l'extensió de la necròpolis i de comprovar l'existència d'estructures de combustió (possibles *ustrinia*, destinats a la cremació dels cadàvers). Els resultats d'aquests sondejos han resultat negatius, de manera que la superfície ocupada per la necròpolis és molt més reduïda que la que suggeria la prospecció geofísica i, d'altra banda, no s'ha identificat cap estructura de combustió. El novembre del 2009 s'ha iniciat la microexcavació de les urnes recuperades així com l'estudi dels materials. Aquests treballs es duen a terme en el laboratori de l'ICAC. Per aquestes activitats es compta amb un ajut ACOM (2009 ACOM 00005), cofinançat per l'AGAUR i l'Ajuntament de Flix.

Vista de les urnes SP27 i SP29, amb les respectives tapadores i sense estructura tumular

Detall dels objectes de bronze dipositats sobre la tapadora de l'urna de la sepultura SP28

2. Estudis sobre poblament en època ibèrica

a) recerca en nuclis de primer ordre

Projecte de recerca

➔El poblat ibèric del Castellet de Banyoles (Tivissa, Ribera d'Ebre)

El poblat ibèric del Castellet de Banyoles (Tivissa, Ribera d'Ebre)

Línia de Recerca Arqueologia de la protohistòria de la Mediterrània occidental

Programa Formació i desenvolupament de societats complexes en la protohistòria catalana

Investigadors responsables Joan Sanmartí Grego (UB), Maite Miró (Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació – Generalitat de Catalunya), David Asensio (Món Iber ROCS/UAB) i Carme Belarte (ICREA-ICAC)

Investigadors participants Jaume Noguera (ICAC-UB), Pau Olmos (ICAC), Núria Morell (ICAC) i Joan Canela (ICAC)

Descripció Aquest jaciment, ben conegut d'antic per la troballa de diversos conjunts de monedes i peces excepcionals, és un poblat ibèric de gran entitat, amb una superfície superior a 4 ha. Des del 1998 és objecte d'excavacions programades a càrrec d'un equip de la Universitat de Barcelona i amb finançament de la Generalitat de Catalunya i l'Ajuntament de Tivissa. Els treballs es fan en extensió amb l'objectiu de poder conèixer les característiques urbanístiques i determinar les fases d'ocupació del jaciment. Des del 2005, l'ICAC s'ha incorporat en aquest projecte, a través de la participació del seu personal investigador i investigadors en formació. A partir d'aquest moment, els treballs s'han centrat en l'extrem nord-occidental (zona 2) en una primera fase. A partir

de 2008, s'ha intervingut a la zona d'accés al jaciment.
Data d'inici gener del 2004
Data de finalització desembre del 2010

Vista general de la zona excavada al 2009 al Castellet de Banyoles

Activitat realitzada el 2009
Durant el 2009 s'ha realitzat l'estudi dels materials recuperats durant la campanya del 2008. Així mateix, al mes de novembre s'ha dut a terme una nova campanya d'excavacions centrada en l'àrea nord, la zona d'accés al jaciment, que ja va ser objecte d'estudi l'any anterior. L'ampliació de l'àrea excavada cap a l'est ha permet descobrir part del sistema defensiu, amb un seguit de casamates, així com una plaça quadrangular i un barri d'habitacions al nord-est de l'assentament, enfrontat al barri documentat per Salvador Vilaseca a la banda sud-est. Dins el conjunt d'estructures documentades, els treballs s'han centrat en l'exploració del sistema defensiu.

Detall d'una de les casamates documentades

Vista general de la zona excavada al 2009 al Castellet de Banyoles

Vista del mur de tanca

b) Recerca sobre nuclis de menor entitat, amb vista a caracteritzar-ne els diferents tipus

Projecte de recerca
➔El poblat ibèric del Castellot de la Roca-roja (Benifallet, Baix Ebre)

El poblat ibèric del Castellot de la Roca Roja (Benifallet, Baix Ebre)

Línia de Recerca Arqueologia de la protohistòria de la Mediterrània occidental
Programa Formació i desenvolupament de societats complexes en la protohistòria catalana
Investigadors responsables Joan Sanmartí Grego (UB), Carme Belarte (ICREA-ICAC), Joan Santacana (UB) i Jaume Noguera (ICAC-UB)
Investigadors participants Meritxell Monrós (ICAC), Meritxell Oliach (ICAC) i Pau Olmos (ICAC)

Descripció Conegut d'antic i excavat en bona part per un afeccionat a principis del segle XX, el poblat ibèric de Castellot de la Roca Roja és un petit assentament fortificat, de superfície inferior als 1.000 metres quadrats, i del qual destaca l'excel·lent estat de conservació de l'estructura defensiva.

Entre els anys 1998 i 2002 ha estat excavat en el marc d'un projecte d'intervenció programada a càrrec d'un equip de la Universitat de Barcelona, amb finançament de l'Ajuntament de Benifallet, la Diputació de Tarragona i la Generalitat de Catalunya. L'ICAC s'ha incorporat a aquest projecte, els objectius del qual són finalitzar els treballs d'excavació (en un estat molt avançat) i preparar la publicació de la monografia. Així mateix, el projecte preveu la museïtzació del conjunt.
Data d'inici gener del 2008
Data de finalització desembre del 2010

Vista general del jaciment abans de la intervenció museogràfica

Vista general del jaciment del Castellot de la Roca Roja

Activitat realitzada el 2009
Durant el 2009 s'ha elaborat un projecte de museïtzació del jaciment, a càrrec del Taller de Projectes de Patrimoni i Museologia (sota la direcció del Dr. Joan Santacana), en el qual han col·laborat com a assessors els investigadors de l'ICAC Carme Belarte i Jaume Noguera. L'execució del projecte museogràfic s'ha dut a terme al novembre de 2009 a càrrec de l'empresa SONO, i ha consistit en la instal·lació de diversos elements de museografia interactiva, destinats a fer comprensible el jaciment.

Vista del carrer central. Al fons, els elements de museografia en curs d'instal·lació

Detall dels mòduls de museografia interactiva

Programa L'impacte de l'exèrcit romà sobre les comunitats indígenes del NE d'Ibèria

Des del 2008, amb la incorporación del Dr. Jaume Noguera a l'ICAC mitjançant un contracte Postdoctoral Beatriu de Pinós, el programa sobre la protohistòria a la Mediterrània occidental compta amb un nou programa de recerca centrat en la presència de l'exèrcit romà a Catalunya entre els segles III i I aC. La investigació s'ha centrat en dos campaments: el de la Palma (Aldea, Baix Ebre) que és un campament de campanya romà de la Segona Guerra Púnica i, el del Camí del Castellet de Banyoles (Tivissa, Ribera d'Ebre), un assentament militar romà d'inicis del segle II aC, relacionat amb la repressió dels primers aixecaments indígenas i amb la destrucción del poblat ibèric del Castellet de Banyoles.

Projectes de recerca
- ➔ Intervencions arqueològiques al campament romà de la Segona Guerra Púnica de la Palma (l'Aldea, Baix Ebre)
- ➔ Intervencions arqueològiques al campament del Camí del Castellet de Banyoles (Tivissa, Ribera d'Ebre)

Intervencions arqueològiques al campament romà de la segona guerra púnica de la Palma (l'Aldea, Baix Ebre)

Línia de Recerca Arqueologia de la protohistòria de la Mediterrània occidental
Programa L'impacte de l'exèrcit romà sobre les comunitats indígenes del NE d'Ibèria
Investigadors responsables Jaume Noguera Guillén (ICAC)
Investigadors participants Eduard Ble (UB), Sílvia Valenzuela (UB), Núria Tarradell (UB), Pau Valdés (UB) i Sandra Lacruz (UB)
Descripció Projecte dirigit per Jaume Noguera, investigador Beatriu de Pinós (AGAUR) adscrit a l'ICAC, en el qual col·laboren investigadors de l'ICAC i la UB. Les intervencions són subvencionades pel Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya. El projecte preveu, en una primera fase, la realització de prospeccions sistemàtiques, l'ús de detectors de metalls, fotografia aèria i prospeccions amb georadar. En una segona fase, arribat el cas, es planteja l'excavació d'estructures. Paral·lelament s'estudien els materials mobles (monedes, armament...) dipositats en museus i col·leccions particulars. Finalment, el projecte es proposa contextualitzar les troballes gràcies a l'estudi de les fonts escrites, paral·lels arqueològics i qüestions de caire geoestratègic.
Data d'inici gener del 2006
Data de finalització desembre del 2010

Prospecció geofísica de la Palma

Treballs de planimetria i de detecció de metalls

Fotografia aèria del jaciment

Moneda de plata romana i punta de fletxa cartaginesa

Activitat realitzada el 2009
Durant la primera quinzena del mes de setembre de 2009 s'ha realitzat la quarta campanya d'exacavació d'aquest jaciment. Els treballs han consistit en la realització de prospeccions geofísiques, sondejos de comprovació, fotografies aèries (empresa MRW) i la continuació de les prospeccions sistemàtiques visuals i amb detectors de metalls. No ha estat possible identificar estructures constructives, però s'han prospectat 50.000 m2. de manera sistemàtica, tant visualment com amb detectors de metalls, fet que ha permès recuperar, fins al moment, un total de 70 monedes (la majoria amortitzades durant la segona Guerra Púnica), restes d'armament, fíbules, estaques de tendes de campanya i molts altres objectes metàl·lics. Paral·lelament s'han estudiat els materials mobles procedents de la Palma dipositats en el Museu Comarcal del Montsià, i s'han proseguit les tasques d'anàlisi i estudi al laboratorio dels materials mobles de les campanyes d'excavació 2006-2009.

Intervencions arqueològiques al campament del Camí del Castellet de Banyoles (Tivissa, Ribera d'Ebre)

Línia de Recerca Arqueologia de la protohistòria de la Mediterrània occidental
Programa L'impacte de l'exèrcit romà sobre les comunitats indígenes del NE d'Ibèria
Investigadors responsables Jaume Noguera Guillén (ICAC-UB)
Investigadors participants Eduard Ble Gimeno (UB), Sílvia Valenzuela Lamas (UB), Sandra Lacruz Sánchez (UB), Pau Valdés (UB), Núria Tarradell-Font (UB) i David Asensio Vilaró (UAB)

Prospecció geofísica al Cami del Castellet de Banyoles

Descripció Projecte dirigit per Jaume Noguera, investigador Beatriu de Pinós (AGAUR) adscrit a l'ICAC, en el qual col·laboren investigadors de l'ICAC, de la UB i de la UAB. Les intervencions són subvencionades per l'AGAUR i l'Ajuntament de Tivissa (ajut 2007 ACOM 00037) i el Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya. El projecte preveu una primera fase de prospeccions sistemàtiques sobre les 11 ha del jaciment. Tot seguit, la realització de prospeccions amb georadar en els indrets amb més densitat de troballes. Finalment es planteja l'excavació de les hipotètiques estructures localitzades amb georadar. Paral·lelament, s'estudien els materials mobles (monedes, armament...) procedents de col·leccions particulars. Finalment, el projecte també inclou l'estudi dels materials exhumats durant les excavacions realitzades a les torres del poblat ibèric, els anys 1930 i 1937, dipositats al Museu d'Arqueologia Salvador Vilaseca de Reus.
Data d'inici gener del 2007
Data de finalització desembre del 2010

Prospecció amb detectors de metalls

Treballs de fotografia aèria

Activitat realitzada el 2009
Entre els mesos gener i febrer de 2009 s'han desenvolupat la tercera i quarta campanyes d'excavació. Els treballs han consistit en la realització de prospeccions geofísiques, sondejos de comprovació, fotografies aèries i la continuació de les prospeccions sistemàtiques visuals i amb detectors de metalls. Malauradament no ha estat possible identificar estructures constructives, però els materials mobles recuperats en superfície (monedes, restes d'armament, àmfores...) evidencien la presència de tropes roma-

nes en aquest indret. Paral·lelament s'ha treballat en la revisió de la documentació de les campanyes d'excavacions de 1930, 1937 i 1942-43, realitzades per L. Brull i s'ha consultat l'arxiu de la família Brull, s'ha finalitzat l'estudi del dipòsit de materials del Museu d'Arqueologia Salvador Vilaseca de Reus i, actualment, s'està finalitzant l'estudi dels materials dipositats en el Museu d'Arqueologia de Catalunya a Barcelona.

Fotografia aèria del Castellet de Banyoles

3. Recerques sobre economia i organització social durant la protohistòria

3.1. Arquitectura domèstica i urbanisme protohistòrics: tècniques constructives i ús de l'espai

L'arquitectura proporciona informació sobre els coneixements tècnics i els contactes entre cultures. A més, l'arquitectura domèstica és un dels millors indicadors per conèixer l'estatus dels seus ocupants i obtenir pistes sobre l'estructura dels grups que habiten els assentaments. Aquest tema és desenvolupat des de l'ICAC a través de diferents treballs de la Dra. Carme Belarte i el seu equip, tant a títol de recerca individual com de projectes més amplis.

Una part important de la recerca sobre aquest tema durant l'any 2009 s'ha centrat en un estudi sobre l'aparició de les cases de pati a la Gàl·lia meridional durant l'edat del ferro, a partir dels treballs realitzats a la ciutat de *Lattara* i, entre d'altres. Aquest estudi ha donat peu a l'elaboració d'un article publicat a la revista *Journal of Mediterranean Archaeology*, que es detalla a l'apartat corresponent.

Altres treballs centrats en l'arquitectura i l'urbanisme protohistòrics són desenvolupats per investigadors en formació a l'ICAC, i es refereixen a temes com l'estudi dels espais col·lectius (a càrrec de Meritxell Monròs), els sistemes de captacio i evacuació d'aigues i la seva relació amb l'urbanisme (a càrrec de Meritxell Oliach), l'anàlisi de la metrologia ibèrica i la seva relació amb altres cultures de la Mediterrània (a càrrec de Pau Olmos), i l'estudi dels espais vinculats a l'alimentació (a càrrec de Pilar Camañes).

3.2. Explotació minera i transformació metal·lúrgica durant la protohistòria

El mes de juny la doctoranda Núria Morell i Cortés va defensar la seva tesi titulada *La metal·lúrgia del plom durant el període ibèric: treball i ús del plom entre els ibers del nord*, dirigida per la Dra. M. Carme Belarte (ICREA-ICAC) i el Dr. Ignacio Montero (Centro de Humanidades del CSIC).
Així mateix, cal esmentar la presència de l'ICAC en el projecte «Uso y circulación del plomo y la plata en el Mediterráneo Occidental durante la Protohistoria», dirigit per la Dra. Núria Rafel, en el marc del qual s'està treballant sobre la importància del plom i la plata a la protohistòria. Durant el 2009 s'ha treballat en l'elaboració d'un article de síntesi de resultats que es publicaran al 2010 a la revista *Oxford Journal of Archaeology*.

4. Recerca sobre el món fenici i púnic

Programa Missió arqueològica a Althiburos (El Kef, Tunísia)

Evolució social i formació de l'estat númida: les poblacions de la regió de Sicca Veneria (El Kef, Tunísia) i les seves relacions amb la civilització púnica

Línia de Recerca Arqueologia de la protohistòria de la Mediterrània occidental
Programa Missió arqueològica a Althiburos (El Kef, Tunísia)
Investigadors responsables Joan Sanmartí Grego (UB)
Investigadors participants Joan Ramon Torres, Joan Santacana (UB), Maria Carme Belarte (ICREA-ICAC), Jaume Noguera (ICAC-UB), Núria Tarradell (UB), Víctor Revilla (UB)
Investigadors col·laboradors Pau Olmos (ICAC), Núria Morell (ICAC), Meritxell Monrós (ICAC), Joan Canela (ICAC)

Detall d'un dels murs númides identificats a l'àrea del Capitoli

Detall del parament septentrional de la muralla númida d'Althiburos

Descripció Projecte dirigit per la Universitat de Barcelona dirigit per Joan Sanmartí Grego, en col·laboració amb l'Institut National du Patrimoine de Tunísia, en el qual col·labora l'ICAC a través del seu personal investigador (Maria Carme Belarte, Pau Olmos i Núria Morell) i tècnic (Unitat de Documentació Gràfica), en el marc d'un conveni específic. Ha estat dotat d'un ajut EXCAVA (2006-2008) i de dos I+D del Ministeri d'Educació i Ciència (2007-2009 i 2009-2011), d'un ajut de l'AECID (2009) i un ajut del Ministerio de Cultura (2009). El projecte es proposa aprofundir en el coneixement de la protohistòria de l'Àfrica Menor, especialment els processos de desenvolupament socioeconòmic que van conduir a la formació dels estats libicopúnics. Metodològicament, el projecte es fonamenta en treballs d'excavació i prospecció arqueològica a Althiburos i el seu entorn.
Data d'inici gener del 2006
Data de finalització desembre del 2012

Activitat realitzada el 2009
Durant l'estiu del 2009 s'ha realitzat una intervenció arqueològica consistent, d'una banda, en la finalització dels sondejos iniciats el 2006 a l'àrea del capitoli d'Althiburos i, d'altra banda, en l'excavació d'un dels nombrosos túmuls funeraris documentats durant els treballs de prospecció de 2006 a 2008 a la vall d'Althi-

Excavació d'un túmul protohistòric

buros. Els treballs realitzats a l'àrea del capitoli han permès comprovar que la muralla documentada al 2008 a la zona 1 és una estructura númida, en funcionament almenys des del segle IV aC, si no abans. Igualment, a la zona 1 s'han pogut documentar altres estructures d'època númida, datables entre els segles IV i I aC. Els sondejos més profunds, a la zona 2, mostren que l'ocupació del jaciment s'inicia com a mínim al segle IX aC. Pel que fa al túmul, els treballs d'excavació han permès constatar que contenia una petita cambra funerària central coberta amb una gran llosa. La cambra havia estat espoliada en època altimperial. Tot i això, s'hi han pogut recuperar restes òssies pertanyents a un mínim de cinc individus així com alguns fragments ceràmics, entre els qual ceràmiques a mà de tradició númida antiga.

Paral·lelament als treballs d'excavació, en el marc del projecte s'ha dut a terme l'anastilosi del capitoli així com la instal·lació d'una estació d'interpretació interactiva. Per aquests treballs s'ha comptat amb dos ajuts atorgats per l'AECID i el Ministerio de Cultura, respectivament, a més de l'I+D encara vigent.

Amb aquestes intervencions, es considera finalitzada una primera fase del projecte (2006-2009) i, per tant, durant el 2009 s'ha treballat en la preparació de la monografia dels treballs realitzats que està previst que aparegui publicada el 2010. Així mateix, els resultats obtinguts al llarg de les campanyes i s'han presentat en tres congressos internacionals (celebrats a Caen, Sevilla i Hammamet, respectivament).

Vista del Capitoli durant els treballs d'anastilosi

Altres projectes del programa específic
Arqueologia de la protohistòria a la Mediterrània Occidental

➔ Col·laboració en projectes sobre la protohistòria a la Gàl·lia meridional

La recerca sobre el poblament protohistòric a Catalunya no es pot fer desvinculada de la recerca en altres àrees adjacents, com la Gàl·lia meridional, que en part se situava dins l'òrbita ibèrica en època protohistòrica. En aquest sentit, la col·laboració de l'ICAC durant el 2009 ha continuat en un important jaciments, tal com s'ha estat fent des del 2004 a través d'un conveni amb el CNRS.

➔ Projecte sobre la ciutat protohistòrica de Lattara (Lattes, Hérault)

Participació en els treballs d'excavació i estudi de la ciutat protohistòrica de Lattara, sota la direcció de Thierry Janin. En el període 2007-2009, la col·laboració es concreta en l'estudi de l'hàbitat i l'urbanisme del segle V aC en aquest jaciment, a càrrec de la Dra. Carme Belarte. Una part dels resultats obtinguts d'aquests treballs es sortirà publicat en els propers mesos en el volum 21 de la revista *Lattara,* centrat en el segle V aC. Així mateix, s'ha col·laborat en el catàleg de l'exposició *Les objets racontent Lattara*, en preparació, que es s'inaugurarà al Museu de Lattara a la tardor de 2010.

➔ Projecte sobre els rituals a la protohistoria

El 2009 s'ha iniciat la participació en el projecte "Pratiques Rituelles et Symboliques en Méditerranée nord-occidentale protohistorique, VIIIe-Ier siècles avant notre ère", coordinat per Réjane Roure (Universitat Paul Valéry de Montpeller - CNRS) i finançat per l'Agence Nationale de la Recherche entre 2009 i 2012 (referència ANR-09-JCJC-0143-01). En el marc d'aquest projecte, la Dra. Carme Belarte és responsable de coordinar les tasques d'inventari i estudi de les pràctiques rituals en context domèstic.

➔ Influència púnica en l'arquitectura i els sistemes de mesura indígenes

Aquesta recerca s'està desenvolupant en el marc de la tesi doctoral de Pau Olmos (investigador en formació de l'ICAC), actualment en curs de finalització, i que serà defensada el 2010. Aquesta tesi està centrada en l'estudi dels sistemes de mesura i patrons metrològics utilitzats per les societats protohistòriques de la Mediterrània occidental i la seva relació amb les societats colonials.

➔ Estudis de materials

La continuació de la recerca sobre el poblament protohistòric a les comarques meridionals de Catalunya desenvolupada per Jaume Noguera, investigador de l'ICAC, conjuntament amb Àlex Ros, de la UB, i Xabier Cela, del Museu de Mataró, ha propiciat l'estudi dels materials ceràmics del poblat ibèric de la Serra de l'Espasa (Capçanes, Priorat) dipositats al Museu Arqueològic Salvador Vilaseca de Reus. Els resultats han estat publicats a la *Revista d'Arqueologia de Ponent* 19, 111-138, on s'ofereix una nova hipòtesi relacionada amb l'existència d'un santuari vinculat a aquest jaciment.

D'altra banda, ha continuat la participació de la Dra. Carme Belarte (ICREA/ICAC) i de la investigadora en

formació Núria Morell (ICAC) en el projecte d'I+D "El área minero-metalúrgica Molar-Bellmunt-Falset en la protohistoria: contrastación de hipótesis" (HUM2007-62725-C03-01), subprojecte dins el projecte coordinat "Uso y circulación del plomo y la plata en el Mediterráneo Occidental durante la Protohistoria" (HUM2007-62725-C03-00). Durada del projecte: 2008-2010. Investigador principal: Núria Rafel (UdL).

➔ Accions mobilitzadores i difusió de la recerca

A inicis del 2009 s'han publicat les actes de la IV Reunió d'Arqueologia de Calafell, titulada *Espais domèstics i organització de les societats a la protohistòria de la Mediterrània occidental,* dins la sèrie Arqueo Mediterrània de la Universitat de Barcelona, en coedició entre l'ICAC i la UB i amb la col·laboració de l'Ajuntament de Calafell.

Igualment, del 16 al 18 d'abril de 2009 s'ha celebrat la V Reunió d'Arqueologia de Calafell, sobre "Economia agropecuària i canvi social a partir de les restes bioarqueològiques. El primer mil·lenni aC a la Mediterrània occidental", organitzada per la UB, l'Ajuntament de Calafell i l'ICAC. Actualment es treballa en l'edició del volum d'actes d'aquesta reunió científica.

Així mateix del 6 al 8 de maig es va celebrar a l'ICAC un col·loqui sobre l'espai periurbà a la protohistòria i el món clàssic, amb el títol "El paisatge periurbà durant la Protohistòria i l'Antiguitat a la Mediterrània Occidental". Aquesta reunió està organitzada en col·laboració entre la Universitat Paul Valéry de Montpeller, l'ICAC, la Universitat de Paris I - Maison René Ginouvès, el MAC i la Casa de Velázquez. Actualment es treballa en l'edició de les actes d'aqeust congrés.

Finalment, en el marc del «Projecte de recerca sobre els campaments militars d'època republicana en el curs inferior de l'Ebre», està en fase redacció una publicació divulgativa sobre la Segona Guerra Púnica a Catalunya, amb il·lustracions subvencionades per un ajut ACDC de l'AGAUR (2007 ACDC 00082), i per a la qual també s'ha sol·licitat un ajut a la Diputació de Tarragona per a la seva publicació. Igualment, s'ha finalitzat la pàgina web sobre l'exèrcit romà a Catalunya, subvencionada per la V convocatòria d'ajuts per a projectes d'investigació o de difusió cultural de l'Institut Ramon Muntaner, i que actualment es pot trobar al web de l'ICAC:

http://www.icac.cat/campaments

2.2.2. Arqueologia grega

Podeu consultar la descripció i els objectius generals d'aquest programa específic al Pla Quadriennal 2007-2010 i a la Memòria d'Activitats 2007.

Activitat realitzada el 2009: Línies generals

En el decurs del 2009 s'ha seguit impulsant aquest nou programa específic creat el 2007, que té com a objectiu principal promoure la creació i recerca en aquest camp de l'arqueologia clàssica entre els estudiants de tercer cicle de les universitats de Catalunya amb l'objectiu de l'aparició d'especialistes en arqueologia grega.

Les principals actuacions han estat:

- ✓ Organització del Seminari Internacional "Arquitectura hel·lenística: de Rodes a Empúries" 27-29 Abril 2009 (coordinat per J.Carruesco i G.Fortea) en el marc de la 5ª edició de Seminaris Internacionals d'Arqueologia Clàssica organitzats per l'ICAC.

- ✓ S'ha seguit treballant en la redacció de convenis amb diversos centres de recerca i universitats de Grècia i Xipre per tal d'afavorir l'intercanvi d'estudiants i facilitat l'accés dels estudiants del Màster Universitari en Arqueologia Clàssica a les excavacions que s'estan duent a terme en aquest països.

- ✓ S'han iniciat converses amb el departament de Supervisió d'Escoles Arqueològiques Estrangeres del Ministeri de Cultura de Grècia per tal de poder iniciar projectes arqueològics de col·laboració en el marc de les activitats de la imminent inauguració de la Escuela Española de Historia y Arqueología a Atenes.

- ✓ S'ha establert un acord de col·laboració amb el Servei Lingüístic de la URV per tal de poder ofertar un curs de grec modern que serveixi tant als alumnes de la URV que vulguin tenir un ajut Erasmus en aquest país com als alumnes del Màster Interuniversitari en Arqueologia Clàssica que vulguin ampliar la seva formació o participar en excavacions arqueològiques a Grècia i Xipre.

- ✓ Paral·lelament, des de l'ICAC, s'ha recollit la proposta d'iniciar classes de grec clàssic i llatí que serveixin com a eina complementària de formació tant als alumnes del màster com a diversos professionals del món de l'arqueologia.

Projectes de recerca

➔ El concepte de l'espai en l'arquitectura i la iconografia gregues

El concepte de l'espai en l'arquitectura i la iconografia gregues

Investigadors responsables Jesús Carruesco (ICAC – URV) i Montserrat Jufresa (UB)
Investigadors participants Isabel Rodà (ICAC), Montserrat Reig (UB), Roger Miralles (URV), Gemma Fortea (ICAC)

Skyphos geomètric amb imatge coral (interior) i sèrie de trespeus (exterior). c720 aC. Ceràmic, Atenes (MNA 847)

Descripció Projecte de recerca coordinat per la Societat Catalana d'Estudis Clàssics i l'ICAC gràcies a l'ajut de recerca que l'IEC va concedir el proppassat mes de desembre de 2007 a aquest projecte. Aquest projecte aborda l'estudi de la noció d'espai en la cultura grega, en particular la seva definició i articulació en els àmbits de les evidències escrites, de la representació iconogràfica i de l'organització arquitectònica i urbanística de l'espai físic, etc. Es posa especial èmfasi en l'anàlisi de les interaccions en tots aquests camps, i especialment en dos aspectes capaços d'englobar la visió de l'espai en la mentalitat grega: per una banda, l'estudi del vocabulari grec que designa l'espai i que, sovint, ha rebut una reinterpretació no prou acurada al llarg de la història de les diverses ciències de l'antiguitat, que pot haver estat motiu d'usos ambigus o equivocats; per altra banda, l'anàlisi del paper jugat per certs elements, molt presents en els discursos literari, religiós, filosòfic i iconogràfic, i en els vestigis arqueològics, en la configuració del mapa espacial físic i simbòlic de les ciutats gregues. El sistema de treball del programa aposta per la internacionalització i l'establiment de contactes durables amb d'altres grups d'arreu que exploren temes relacionats amb l'espai a la Grècia antiga.
Data d'inici gener del 2008
Data de finalització desembre del 2012

Activitat realitzada el 2009
Organització del II Col·loqui Internacional sobre la concepció de l'espai a Grècia amb el títol: *Ta zôia: els animals i l'espai a*

Grècia, (3-4 de desembre 2009, Barcelona-Tarragona). Aquest co·loqui pretenia explorar, des d'una perspectiva antropològica capaç d'integrar aproximacions metodològiques pròpies d'altres disciplines (arqueologia, filosofia, filologia), el paper pràctic i simbòlic que els grecs atorgaren als animals en la configuració de l'espai físic i polític del territori.

Amb aquest objectiu el col·loqui es proposava explorar la importància de l'animal en l'articulació de l'espai a Grècia tant com a realitat física com en la seva poderosa funció simbòlica, fent una anàlisi a través del culte, el ritual i les seves representacions iconogràfiques així com també a través dels textos literaris i filosòfics.

Aquest col·loqui va reunir alguns dels especialistes de més reconegut prestigi internacional en aquesta matèria i els resultats seran publicats en el decurs del 2010, juntament amb els del I Col·loqui sobre l'espai a Grècia celebrat el 2008. Actualment s'està treballant en la recopilació, revisió i edició d'aquestes comunicacions.

Participació i presentació dels resultats d'aquest projecte per part dels membres d'aquest grup de recerca en nombrosos col·loquis, congressos i seminaris internacionals sobre l'espai a l'antiga Grècia.

Paral·lelament, s'han establert vincles estables amb el grup CIERGA (estudis de la religió grega) i amb el grup CIRCE per a la creació d'una base de dades sobre el vocabulari de l'espai en les inscripcions que es concretaran en la participació de diversos membres d'aquests grups juntament amb el que es coordina des de l'ICAC en dos col·loquis successius (2010 i 2011) i en una publicació conjunta a la revista Kernos.

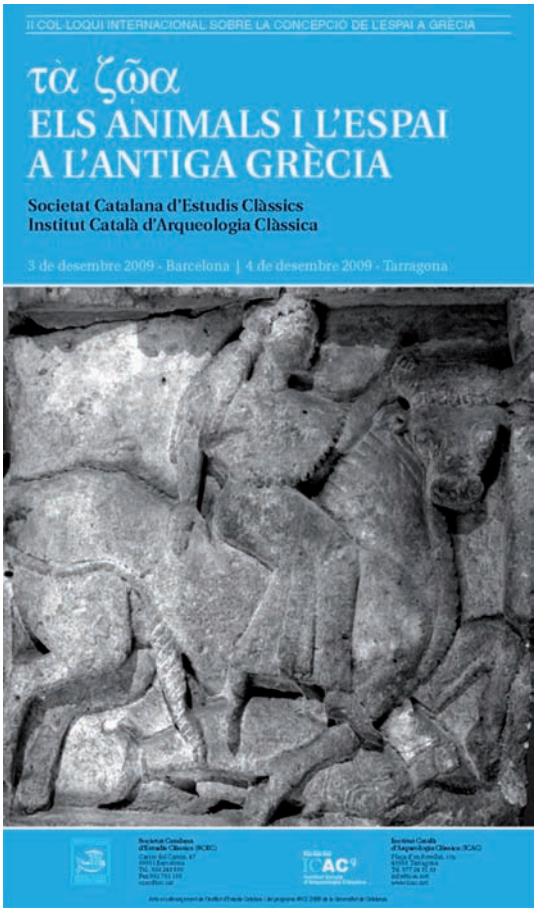

Pòster del II Col·loqui sobre l'espai a l'antiga Grècia

2.3. Programes transversals

2.3.1. Mètodes i tècniques de les ciències experimentals aplicades a l'arqueologia clàssica

Podeu llegir la descripció i objectius generals d'aquest programa al Pla Quadriennal 2007-2010 o bé a la Memòria d'activitats 2007.

Subprograma transversal **Arqueometria**

En el decurs del 2009, des de la Unitat d'Estudis Arqueomètrics s'ha seguit treballant en el projecte I+D del programa d'ajuts "Proyectos de Investigación Fundamental no orientada (2008-2011)" concedit pel Ministerio de Ciencia e Innovación (MICINN) i titulat "Explotación, uso e intercambio de materias primas inorgánicas entre el norte de Hispania y el sur de la Galia y puertos de Roma". En el marc d'aquest projecte, el mes e juny del 2009, l'ICAC va acollir la IX edició del Congrés Internacional AMOSIA (Association for the Study of Marbles and Other Stones in Antiquity).

Paral·lelament s'ha treballat en el projecte "Roma i els seus ports: el comerç de marbres amb Hispania septentrional" gràcies a l'ajut Batista Roca concedit per l'AGAUR en la convocatòria de l'any 2009. També s'ha seguit treballant en el projecte "Mesures arqueomagnètiques en forns romans de Tarragona i Tunísia".

Projectes de recerca

- ➔ Explotació, ús i intercanvi de matèries primeres inorgàniques entre el nord d'Hispània i el sud de la Gàl·lia i ports de Roma
- ➔ Roma i els seus ports: el comerç de marbres amb Hispania septentrional **[nou]**
- ➔ Mesures arqueomagnètiques en forns de Tarragona i Tunísia

Explotació, ús i intercanvi de matèries primeres inorgàniques entre el nord d'Hispània i el sud de la Gàl·lia i ports de Roma

Línia de Recerca Mètodes i tècniques de les ciències experimentals aplicades a l'arqueologia clàssica
Programa Subprograma d'Arqueometria
Investigadors responsables Isabel Rodà de Llanza (ICAC)
Investigadors col·laboradors Aureli Álvarez (ICAC-UAB), Anna Gutiérrez (ICAC-UAB), Ana Garrido (ICAC), Eva Koppel (UAB), Montserrat Claveria (UAB), Sílvia González (UAB), Francesc Busquets(UAB), Joan Manel Asensio (UAB), Pilar Lapuente (UniZar), Hernando Royo (UniZar), Simon J. Keay (University of Southampton-British School at Rome), Graeme P. Earl (University of Southampton-British School at Rome), Leif Isaksen (University of Southampton), Pedro Otiña i Joan Hilari Muñoz

Sessió inaugural del Congrés ASMOSIA IX

Descripció Aquest projecte I+D pretén seguir amb la recerca desenvolupada des de la Unitat d'Estudis Arqueomètrics, gràcies al conveni específic de col·laboració entre l'ICAC i la UAB per als estudis arqueomètrics, signat el desembre del 2006. Així, es continuarà aprofundint en el coneixement d'una de les matèries primeres més emprades en la producció escultòrica i epigràfica: els materials lapidis. L'èmfasi recaurà, com diu el títol, en els materials lapidis de l'àrea catalana (pedra de Santa Tecla, broccatello o Jaspi de la Cinta, pedra de Montjuïc, etc.) i del sud de França (marbre blanc de Sain-Béat) emprats en època romana. Aquest estudi es durà a terme de forma pluridisciplinària, integrant en l'equip no només arqueòlegs sinó també geòlegs, historiadors de l'art i epigrafistes, parant atenció a les zones d'explotació (pedreres), la caracterització arqueomètrica d'aquests materials i el seu ús (com a suport epigràfic o escultòric, com a material ornamental o de construcció, etc.). Es farà especial atenció a la seva distinció o diferenciació amb materials d'altres indrets geogràfics, ja siguin hispànics o d'àmbit mediterrani. Això ha de permetre identificar les xarxes de distribució d'aquests i altres materials no només dins del territori estudiat (nord-est d'Hispània i sud de la Gàl·lia) sinó també a nivell penin-

sular (Hispània) i extrapeninsular (en especial amb Itàlia a través de la seva arribada a Òstia i Portus, els ports de Roma). A més, el projecte, que té una durada de 3 anys des de la seva concessió, a fi nals del 2008, proporcionarà una base de coneixement fonamental que no només permetrà millorar la col·lecció de referència d'aquest tipus de materials (i, per tant, una millor identifi cació en mostres de contextos arqueològics), sinó que també servirà per entendre millor els mecanismes i les vies d'arribada i sortida dels materials lapidis que s'estudien des de la Unitat. Igualment, dins d'aquest projecte, es preveu l'organització de la IX International Conference of the Association for the Study of Marbles and Other Stones in Antiquity (ASMOSIA), que s'ha celebrat a Tarragona entre el 8 i el 13 de juny de 2009. L'organització d'aquest fòrum de trobada internacional ha servit per donar a conèixer a la comunitat científica internacional dedicada a l'estudi dels materials lapidis la recerca realitzada des de la Unitat d'Estudis Arqueomètrics i els resultats obtinguts fins a l'actualitat. A més, també ha servit per posar a l'abast d'altres investigadors del nostre àmbit (català, estatal), no només la possibilitat de presentar els resultats d'altres projectes de recerca, sinó també el contacte amb/entre investigadors del camp de les ciències aplicades (geòlegs, físics, químics, etc.) i de les ciències humanes (arqueòlegs, historiadors de l'art, restauradors, etc).
Data d'inici novembre del 2008
Data de finalització novembre del 2011

La Dra. Rodà durant la sessió inaugural

Activitat realitzada el 2009
Seguint la línia de recerca impulsada per la professora Isabel Rodà dedicada als materials lapidis mitjançant la constitució del LEMLA (Laboratori per a l'Estudi dels Materials Lapidis en l'Antiguitat) a la Universitat Autònoma de Barcelona i de la UdEA (Unitat d'Estudis Arqueomètrics) a l'ICAC, on es combinen els estudis arqueomètrics, arqueològics i artístics, s'ha pogut iniciar el procés d'ampliació l'àmbit de coneixement d'altres materials inorgànics utilitzats en època romana com a matèria primera de moltes de les produccions artístiques o altres aplicacions. La caracterització d'aquests materials s'erigeix com un objectiu fonamental, així com l'extensió del nostre coneixement sobre la seva explotació, ús i difusió en el territori del nord d'Espanya, el sud de França i, com a referent, en els ports de Roma en època antiga, com a element per identificar l'existència de patrons organitzatius de tipus sociocultural a una o altra banda dels Pirineus. En aquesta línia, el projecte s'ha centrat a les arrels culturals comunes a banda i banda dels Pirineus a través de les restes arqueològiques d'època iberoromana que permeten albirar més continuïtats que discontinuïtats per veure fins a quin punt condicionen el patró dels assentaments tant urbans com periurbans i rurals. En aquest sentit, cal destacar la importància de l'anàlisi de la interacció entre els ports de Roma i els territoris de la Mediterrània occidental i, més concretament, de la zona del nord-est de la península Ibèrica i el sud de la Gàl·lia, la celebració del IX Congrés Internacional del ASMOSIA (Association for the Study of Marbles and Other Stones In Antiquity) i conseqüent publicació dels resultats, prevista pel pròxim bienni. Els resultats que fins ara s'han obtingut en aquest projecte s'han presentat el 2009 al Congrés ASMOSIA IX i s'han publicat en forma de 3 monografies i articles en revistes científiques especialitzades.

Presentació del llibre "Roman Quarries"

Roma i els seus ports: el comerç de marbres amb Hispània septentrional

Línia de Recerca Mètodes i tècniques de les ciències experimentals aplicades a l'arqueologia clàssica
Programa Subprograma d'Arqueometria
Investigadors responsables Isabel Rodà, Anna Gutiérrez (ICAC-UAB) i Aureli Álvarez (ICAC-UAB)
Investigadors col·laboradors Eva Koppel (UAB), Montserrat Claveria (UAB), Sílvia González (UAB), Francesc Busquets (UAB), Joan Manel Asensio (UAB), Pilar Lapuente (UniZar), Hernando Royo (UniZar), Simon J. Keay (University of Southampton-British School at Rome), Graeme P. Earl (University of Southampton-British School at Rome), Leif Isaksen (University of Southampton), Pedro Otiña i Joan Hilari Muñoz
Descripció Aquest projecte, seguint la línia marcada per la recerca desenvolupada des del Laboratori per a l'Estudi dels Materials Lapidis a l'Antigutiat (LEMLA) i la Unitat d'Estudis Ar-

Port de Trajà: Fotografia aèria del port de Trajà (Òstia, Itàlia) on es veu la seva excepcional forma hexagonal

queomètrics, gràcies al conveni específi c de col·laboració entre l'ICAC i la UAB per als estudis arqueomètrics (signat el desembre del 2006), es centra en la potencialitat de l'estudi dels *marmora* (marbres i altres materials ornamentals) com a element per conèixer les rutes comercials i les xarxes de distribució a nivell de la Mediterrània occidental. Aquest projecte, centrat en l'anàlisi de la matèria prima d'origen local (àmbit de l'actual Catalunya) emprada en epígrafs, escultura i altres objectes o per a la fabricació de plaques de revestiments d'època romana, compta amb un ajut per al finançament de projectes de recerca en l'àmbit de les Ciències Socials i les Humanitats Batista i Roca (codi 2008 PBR 0067), concedit per l'Agència de Gestió d'Ajuts Universitaris i de Recerca (AGAUR) de la Generalitat de Catalunya. Els objectius principals del projecte són:

1. Aprofundir en la identifi cació de marbres i altres roquesornamentals (marmora) utilitzades en el territori de l'actual Catalunya (Hispània septentrional) mitjançant la combinació d'estudis arqueomètrics, arqueològics i artístics.
2. Aprofundir en l'ús d'aquestes evidències per a la identificació dels mecanismes i rutes de distribució i comerç entre aquest territori i el centre neuràlgic de l'imperi romà (Roma i els seus ports), aprofitant la confluència que s'ha anat donant en els darrers anys entre l'equip de l'ICAC-UAB i l'equip liderat pel Prof. Simon J. Keay.
3. Difondre els resultats de les caracteritzacions i identificació dels materials lapidis recollits durant la realització d'aquest projecte mitjançant l'elaboració d'una base de dades exhaustiva que serà accessible en línia, seguint el model iniciat per l'equip britànic de la Unviersitat de Southampton amb el projecte «Stone in ARchaeology: towards a digital resource» que actualment es pot consultar a la pàgina web: http://ads.ahds.ac.uk/catalogue/archive/stones_ahrb_2005/

Data d'inici setembre del 2008
Data de finalització setembre del 2009

Activitat realitzada el 2009
Consolidació de la línia d'investigació dirigida pel professor Simon Keay, juntament amb Graeme Earl, on s'analitza la relació de Portus amb els ports de tota la Mediterrània, principalment a l'oest. Objectius:

- ✓ Aplicació de les noves tècniques basades en comprendre millor com podem caracteritzar les connexions entre els ports.
- ✓ Anàlisis de la co-presència de la ceràmica i el marbre en un rangue de port clau de la web com un mitjà de mesurar les fluctuacions de connexions trans-Mediterrània durant el període romà. Gràcies a la col·laboració amb els investigadors d'Espanya i Catalunya, s'ha pogut desenvolupar un dels objectius clau, l'estudi de la principal ruta comercial entre *Hispalis* (Sevilla) i *Gades* (Cadis) a la Bètica i Portus i Roma, mentre que altres pot ser d'entre *Tarraco* (Tarragona), *Massalia* (Marsella) i els principals ports del nord d'Àfrica i Portus. Aquest projecte està nodrit per una gamma de diferents fonts i compta amb la col·laboració de les universitats d'Oxford, Sevilla, Cadis, Aix-en-Provence, l'ICAC i la Societat d'Estudis de Líbia. Un element important de la tasca consisteix en tallers temàtics anual celebrats a la British School a Roma. El primer d'ells, que es tracta de xarxes de ports, es va celebrar el març de 2008 i el segon al febrer del 2009. Les actes del primer són actualment en premsa.

Ostia antica mosaico: Mosaic del fòrum de les corporacions (Òstia, Itàlia)

Mesures arqueomagnètiques en forns romans de Tarragona i Tunísia

Línia de Recerca Mètodes i tècniques de les ciències experimentals aplicades a l'arqueologia clàssica
Programa Subprograma d'Arqueometria
Investigadors responsables Aureli Álvarez (ICAC-UAB), Marta Prevosti (ICAC) i Ramon Járrega (ICAC).
Investigadors col·laboradors Lluís Casas (UAB), Àfrica Pitarch (Jaume Almera, CSIC de Barcelona) i Nejia Laridhi Ouazaa

(Universitat El Manar II, Tunísia)
Descripció Els forns constitueixen una font d'informació excellent sobre les variacions dels paràmetres que defineixen el camp magnètic de la terra en una zona determinada, ja que a partir de la mesura de la termoremanència dels seus components ferromagnètics és possible calcular les característiques del camp que els va magnetitzar per última vegada, és a dir, l'última utilització del forn. S'ha fet un programa per prendre mostres per a l'anàlisi aqueomagnètica de forns antics de l'*ager Tarraconensis*, per precisar-ne la cronologia. Les dades obtingudes seran contrastades amb las dades procedents de forns de Tunísia
Data d'inici gener del 2007
Data de finalització juliol del 2009

Activitat realitzada el 2009
S'ha procedit a contrastar aquestes dades amb les que han proporcionat les latres evidencies arqueològiques (fonamentalment datacions a partir dels materials ceràmics) contrastant la presència de disparitats amb aquestes. L'estudi dels forns s'ha efectuat en el marc del PAT (*Projecte Ager Tarraconensis*) i es publicarà en els volums d'aquest projecte durant l'any 2010.

Extraient mostres dels forns

L'extracció de les mostres dels forns

Subprogramma transversal
Arqueologia ambiental i paleoambient

L'ICAC ha fet un esforç per potenciar l'aplicació de les disciplines paleoambientals a l'estudi del món antic. Actualment a l'ICAC es duen a terme tres disciplines paleoambientals (antracologia, palinologia i arqueozoologia) que s'emmarquen en diferents projectes del centre.

Diferents descriptors paleoambientals (pol·len, espores de fongs i microcarbons) estudiats als llacs i torberes dels Pirineus

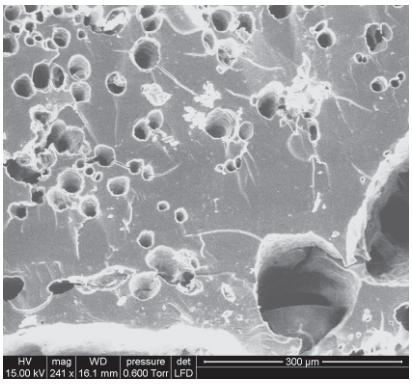

Procés de vitrificació observat en carbons en condicions de combustió anaeròbica en carboneres i forns pirenaics

1. Antracologia

Durant el 2009 s'ha publicat a la sèrie Documenta la tesi doctoral d'Itxaso Euba, investigadora de l'ICAC, que va ser defensada al juliol de 2008. Aquest treball, titulat *Explotación de los recursos forestales desde el Neolítico hasta la época moderna en los valles de La Vansa-sierra del Cadí (Alt Urgell) y del Madriu (Andorra). Análisis antracológico de estructuras altimontanas* s'emmarca en el projecte "Ocupació del sòl i formes del paisatge de muntanya als Pirineus orientals des de l'Antiguitat a l'època medieval". Va obtenir la quali-

ficació de *cum laude* per unanimitat i menció de doctorat europeu.

Durant 2009 s'ha iniciat la col·laboració d'Itxaso Euba en el projecte I+D+I dirigit des de l'ICAC pel Dr. Josep Maria Palet i titulat "Integración de datos paleoambientales y arqueológicos para la interpretación de las interacciones climático-socio-ambientales en una cuenca del NE peninsular durante el Holoceno (InterAmbAr)", subprojecte II, per tal de realitzar l'estudi antracològic d'estructures arqueològiques en diferents sectors del prepirineu i Pirineu oriental (Serra de l'Albera i vall de Núria).

2. Palinologia

En el decurs del 2009 s'ha finalitzat la tesi doctoral d'Ana Ejarque, investigadora en formació de l'ICAC, titulada *Génesis y configuración microregional de un paisaje cultural pirenaico de alta montaña durante el Holoceno: estudio polínico y de otros indicadores paleoambientales en el valle del Madriu-Perafita-Claror (Andorra).* Aquest treball s'emmarca en el projecte "Ocupació del sòl i formes del paisatge de muntanya als Pirineus orientals des de l'Antiguitat a l'època medieval". La lectura de tesis ha tingut lloc al febrer de 2010 a l'ICAC, obtenint la qualificació de *cum laude* per unanimitat i menció de doctorat europeu.

A més a més, durant el 2009 i en el marc del projecte Pirineus, s'ha finalitzat l'estudi paleoambiental multi-proxy de la torbera del Pradell, a la Serra del Cadí (Alt Urgell). Els resultats d'aquest treball, en el que entre d' altres participen diferents investigadors de l'ICAC com ara Ana Ejarque, Josep Mª Palet i Hector A. Orengo, han estat publicats al 2009 a la revista d'impacte internacional The Holocene.

3. Arqueozoologia

En el decurs del 2009, la investigadora en formació de l'ICAC Núria Padrós ha treballat en la elaboració de la tesi doctoral titulada *Producció i consum animal en època romana en el context de l'actual Catalunya: una aproximació arqueozoològica*, emmarcada en la línia de recerca "Arqueologia de la ciutat antiga", dins el programa transversal "Mètodes i tècniques de les ciències experimentals aplicades a l'arqueologia clàssica" i el subprograma transversal "Arqueologia ambiental i paleoambient".

Altres projectes del subprograma
Arqueologia ambiental i paleoambient

A més dels projectes de l'ICAC, cal destacar diverses col·laboracions amb altres projectes i entitats de recerca en aquest àmbit de recerca. En quest sentit, durant 2009 s'ha iniciat la col·laboració d'Ana Ejarque, en el projecte I+D+I "Integración de datos paleoambientales y arqueológicos para la interpretación de las interacciones climático-socio-ambientales en una cuenca del NE peninsular durante el Holoceno (InterAmbAr)", subprojecte I, dirigit pel Dr. Ramon Julià (IJA-CSIC), en el que es durà a terme l'estudi paleoambiental de llacs i torberes en diferents sectors del nord-est català (Pla de l'Empordà, Serra de l'Albera i vall de Núria).

2.3.2. Tecnologies de la informació i la comunicació aplicades a l'arqueologia clàssica

Projectes de recerca

- ➔ Simulació de les xarxes de transport a la península Ibèrica amb SIG
- ➔ Actualització del Sistema d'Informació Arqueològica (SIA) Hipòdam
- ➔ Avenços en tecnologies SIG per a l'estudi del paisatge agrari romà

Simulació de les xarxes de transport a la península Ibèrica amb SIG

Línia de Recerca Tecnologies de la informació i la comunicació aplicades a l'arqueologia clàssica
Investigadors responsables Cèsar Carreras (UOC-ICAC) i Pau de Soto (ICAC)

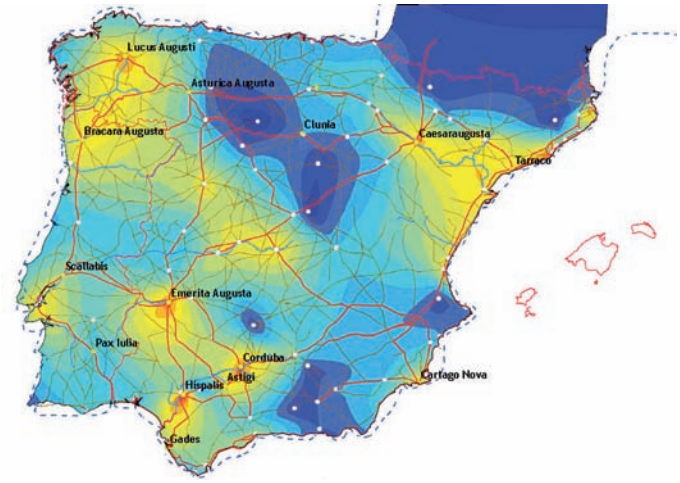

Accessibilitat a la Península Ibèrica a època romana

Descripció Aquest projecte pretén estudiar els diversos períodes històrics i les seves xarxes de transport mitjançant la simulació de la mobilitat en diversos períodes històrics a la península Ibèrica a partir d'aplicacions SIG conegudes com a "anàlisi de xarxes" (*network analyses*). Se simulen també els costos de mobilitat i el temps invertit a partir de la infraestructura existent en cada període des d'època romana fins al segle XIX. Aquest projecte compta amb un ajut del CEHOPU (Centre d'Estudis Històrics d'Obres Públiques) del Ministerio de Fomento. El projecte es va tancar el 15 de juny del 2009 amb el lliurament d'una memòria amb el títol «Historia de la mobilidad en España: la red de transportes en SIG».
Data d'inici gener del 2008
Data de finalització desembre del 2009

Diligència pujant pel coll de Balaguer

Activitat realitzada el 2009
Durant l'any 2009 s'ha recopilat tota la informació possible sobre cadascuna de les xarxes històriques que conformen el projecte, des d'època romana fins al segle XIX. S'han tingut en compte les vies terrestres així com també les fluvials i marítimes. Igualment, s'han calculat els diferents valors constants dels costos i velocitats de cadascun dels mitjans de transport de cada època. En aquest apartat s'han tingut en compte tant els costos i velocitats de vehicles terrestres, fluvials com marítims. Amb la recopilació d'aquestes dades, s'han analitzat les característiques de mobilitat i de distribució de les xarxes de comunicació peninsulars des d'època romana fins al segle XIX. Gràcies a l'aplicació en aquest projecte de tècniques informàtiques basades en els SIG (Sistemes d'Informació Geogràfica), s'han obtingut els resultats necessaris per poder realitzar una interpretació comparada de les característiques del transport en cadascun dels períodes estudiats, extraient-ne les conclusions oportunes.

Gravat de Langloise de la navegació del Llobregat

Actualització del Sistema d'Informació Arqueològica (SIA) Hipòdam

Línia de Recerca Tecnologies de la informació i la comunicació aplicades a l'arqueologia clàssica

Investigadors responsables Ignacio Fiz (URV-ICAC), Maria Ferré(DEIM- URV) / Pedro Garcia (DEIM-URV) i Josep Maria Macias (ICAC)
Investigadors participants J. Ramos (DEIM-URV) i F. Martinez (DEIM-URV)
Descripció En els últims tres anys s'ha desenvolupat a l'ICAC un sistema d'informació arqueològica destinat al registre i estudi de la ciutat de Tàrraco, segles VI aC-712 dC. Aquest treball ha servit per construir la primera cartografi a arqueològica de Tarragona, però és necessari continuar en l'actualització i millora del SIA Hipòdam. Va ser creat durant la realització de la tesi doctoral «*Forma Tarraconis*: l'aplicació de noves tecnologies per a una restitució planimètrica de Tàrraco» i posat en funcionament durant el projecte «Planimetria arqueològica de Tàrraco», desenvolupat a l'ICAC. En aquell moment es va definir el programari tot fent servir eines SIG comercials amb el resultat d'una versió beta del programa. Un cop defi nits aquests primers passos s'ha cregut necessari aprofi tar les sinergies de dos centres de recerca, l'ICAC i el Departament d'Enginyeria Informatica i Matemàtica (DEIM) de la URV. Aquesta sinergia sorgiria d'aprofitar l'experiència anterior i la reconeguda tasca de recerca del DEIM per tal de generar una nova versió que actualitzi i millori les funcionalitats d'Hipodam i permeti la gestió del patrimoni arqueològic de qualsevol centre urbà o parc arqueològic (per exemple, Empúries). A més, l'objectiu principal és posar en marxa un projecte comú per tal d'implementar les noves versions del SIA via Open Source, és a dir, mitjançant programari lliure. Es preveu la publicació d'un web server amb què es pugui consultar a través de la xarxa la informació arqueològica i topogràfica en els formats vectorial i raster.
Data d'inici desembre del 2008
Data de finalització desembre del 2011

Activitat realitzada el 2009
Reunions amb els membres del Grup de Recerca de recerca "Arquitectures i Serveis Telemàtics del Departament d'Enginyeria Informàtica i Matemàtiques (AST-DEIM)" del departament d'enginyeria informàtica i matemàtica aplicada (DEIM) que portaran la codirecció dels treballs a desenvolupar. En aquestes reunions s'han definit quines seran les tasques a realitzar i el personal informàtic necessari per tal de dur a terme el projecte.

També s'ha treballat en l'elaboració del requeriments per tal d'oferir dos projectes de final de carrera a estudiants de final de segon cicle de la enginyeria informàtica. Aquests projectes estaran codirigits per l'ICAC i el DEIM.
Aquests dos subprojectes tindran els següents objectius:

A. Avaluar el software lliure gvSIG com a eina GIS i adaptar un sistema existent en ArcGis a la nova plataforma i construir una aplicació sobre el software existent de gvSIG per a la gestió, obtenció i manipulació de la informació arqueològica del sistema.

B. Avaluar el software lliure gvSIG com a eina GIS i les eines per a fer difusió del contingut de les dades arqueològiques. Es treballarà en dos direccions, una primera per a dissenyar una aplicació sobre google maps que carregui de forma dinàmica les dades requerides per l'usuari sobre la informació arqueològica guardada en el gis. Una segona direcció anirà enfocada a l'estudi de la compartició de dades utilitzant el protocol WMS.

Avenços en tecnologies SIG per a l'estudi del paisatge agrari romà

Línia de Recerca Tecnologies de la informació i la comunicació aplicades a l'arqueologia clàssica
Investigadors responsables Ignacio Fiz (ICAC-URV)
Investigadors participants Josep Maria Palet (ICAC), Hector Orengo (ICAC), Mark Gillings (University of Leicester), David Robinson (University of Central Lancashire) i Konstantia Chartidou (Universitat d'Atenes)
Investigadors col·laboradors Marta Flórez (ICAC), Arnau Garcia (ICAC)
Descripció El projecte pretén implantar noves tecnologies en SIG per a l'estudi del paisatge agrari romà. Es treballarà a partir d'estudis de cas en planes litorals del nord-est peninsular (Camp de Tarragona, Pla de Barcelona i Empordà) en què s'han dut a terme recerques arqueomorfològiques amb destacats resultats. Es preveu també fer estudis comparatius amb casos puntuals d'altres sectors de la Mediterrània: Bantia (Itàlia), Cartago (Tunis) i Corint (Grècia).

L'objectiu principal del projecte consisteix a desenvolupar noves metodologies basades en sistemes d'informació geogràfica (SIG) per a la contrastació, caracterització i conceptualització de les formes d'organització territorial d'època romana, especialment el sistema de la centuriació. Es partirà dels resultats dels treballs arqueomorfològics previs realitzats a les diferents àrees d'estudi per part del nostre equip de recerca. Els resultats d'aquests treballs seran revisats a partir de la implantació de tecnologies digitals com poden ser metrologia automatitzada, fotogrametria, teledetecció, tècniques de càlcul de visibilitats, estadística i sistemes de representació 3D. Aquest projecte compta amb un ajut per a Projectes Batista i Roca (PBR 2008-00035).
Data d'inici gener del 2008
Data de finalització desembre del 2009

Activitat realitzada el 2009
En el marc del projecte "Avenços en Tecnologies SIG per l'estudi del Paisatge Agrari Romà" s'ha treballat en diversos àmbits de recerca:

1.Prospecció de les centuriacions de l'*ager Tarraconensis*

En aquest àmbit s'han dut a terme els treballs de camp a fi de poder constatar les hipòtesis proporcionades pels anàlisis en entorn SIG. S'han avaluat amb criteris arqueomorfològics les línies restituïdes comprovant les superfícies d'erosió i talls sedimentaris així com la presència de materials arqueològics o antracològics associats. Aquesta tasca s'ha desenvolupat durant el mes d'abril de 2009 en col·laboració amb la Universitat de Central Lancashire (UK), amb la participació de 4 estudiants dirigits per David W. Robinson, membre de l'equip anglosaxó del projecte BR atorgat.

2. Centuriació i estructuració de l'ager de la colònia Barcino; anàlisi arqueomorfològica i modelació del paisatge

Aquest treball ha consistit principalment en la revisió i actualització dels estudis arqueomorfològics duts a terme al Pla de Barcelona durant la dècada dels 90. La novetat metodològica implantada consisteix en la implantació dels Sistemes d'Informació Geogràfica (SIG) per tal d'integrar tot tipus de documentació relevant espacialment referenciada (base de dades, imatges satèl·lit, ortofotomapes, etc.). Així els resultats arqueomorfològics ja coneguts han estat revisats a partir de la implantació de tecnologies digitals com poden ser el tractament i la georeferenciació de cartografia i imatges obtingudes per teledetecció, metrologia automatitzada, fotogrametria, tècniques de càlcul de visibilitats, estadística i sistemes de representació 3D.

2.2. Tasques Buidatge i creació d'una Base Cartogràfica georeferenciada.

S'han pres com a base les fonts cartogràfiques rasteritzades 1: 5.000 de l'Institut Cartogràfic de Catalunya (ICC) i la sèrie ortofotogràfica digital 1: 5.000 de l'ICC. A partir d'aquestes es va buidar i georeferenciar: Plànols de Barcelona del segle XVIII, XIX i XX al Servicio Geográfico del Ejercito, Archivo Naval y Archivo General Militar de Madrid, plànols dipositats als arxius de la Biblioteca Nacional.

3. Aplicació de tècniques GIS per l'estudi dels patrons de visibilitat

4. Estudi de la conceptualització subliminal del paisatge d'una colònia romana

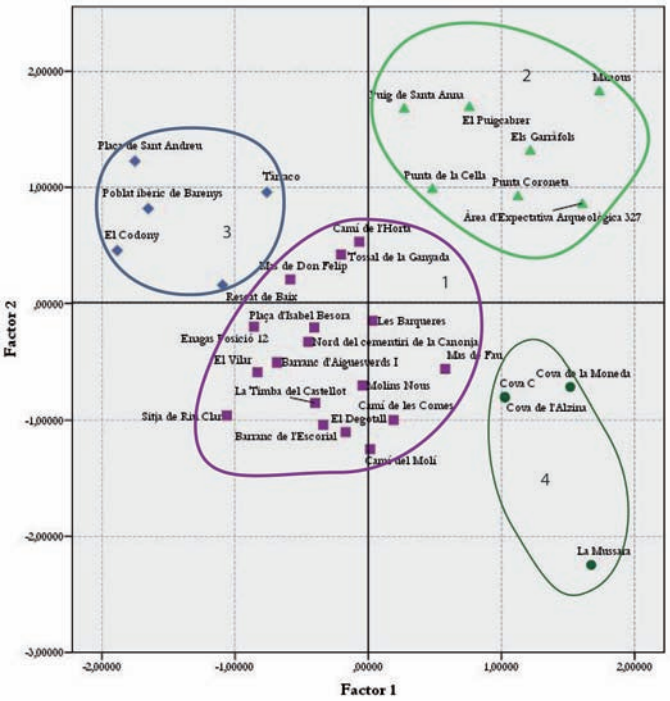

Resultat d'un anàlisis de components principals tot analitzan cinc variables quantitatives visuals (CPA) Època Ibèrica.

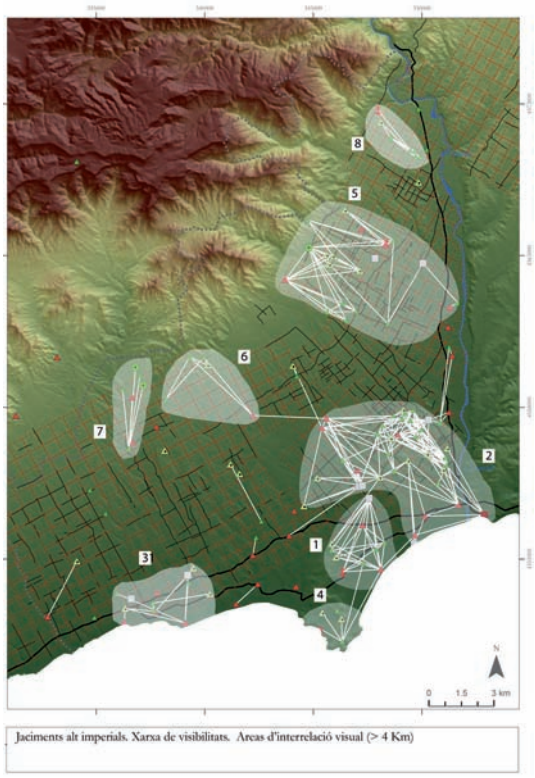

Xarxa de visibilitats entre jaciments a l'ager Tarraconensis.

2.3.3. Arqueologia clàssica i ciències de l'antiguitat. Fonts textuals, epigrafia i numismàtica

El programa transversal de ciències de l'antiguitat té el doble objectiu d'actuar com a línia transversal de l'ICAC, per tant al servei i en col·laboració amb la resta de línies i seccions de l'Institut, i de desenvolupar projectes propis dins el seu àmbit específic. Aquest se situa en l'encaix de l'estudi de les fonts textuals (incloent-hi les fonts iconogràfiques, en la mesura que configuren un llenguatge simbòlic, un text que cal llegir, autònomament i en relació amb els textos escrits) amb les dades materials de recerca arqueològica (que inclouen sovint el mateix suport físic dels textos a estudiar: inscripcions, monedes...). Aquest encaix pot presentar formes diverses, que requereixen tipus de recerca també diversos:

- ✓ Procedència física de les fonts textuals de les investigacions arqueològiques (inscripcions, papirs, *óstraka, graffiti*, monedes ...)
- ✓ Ús dels textos com a font de coneixement al servei de la recerca portada a terme pels arqueòlegs (documentació d'un jaciment, objecte o categoria tipològica, elaboració de lèxics específics)
- ✓ Confrontació i articulació de les fonts textuals i les no textuals en estudis integrals d'un aspecte del món antic, des d'una perspectiva més àmplia, històrica o antropològica.

Paral·lelament a l'activitat investigadora, constitueix també un objectiu prioritari del programa transversal de ciències de l'antiguitat el foment de les relacions entre els àmbits de la filologia i l'arqueologia clàssiques, sovint separats per les estructures acadèmiques tradicionals, fent de l'ICAC un punt de trobada entre les diverses disciplines d'estudi del món antic, amb actuacions de formació i de transferència de la informació a tots nivells, des de la recerca més avançada a la divulgació del coneixement.

Activitat realitzada el 2009: Línies generals

L'activitat realitzada durant el 2009 s'ha centrat en el desenvolupament dels eixos definits en el pla quadriennal 2007-2010. Les principals actuacions han estat:

- ✓ Finalització de la primera edició del Màster en Papirologia, impulsat per l'ICAC, com a espai alhora de formació avançada en un àmbit deficitari en el panorama català i espanyol i de foment de la recerca disciplinària (filologia-història-arqueologia), assegurant el lligam amb la recerca arqueològica que s'està fent a Oxirinc (Egipte). El màster compta amb docents de la URV, la UPF, la UB, UAB i el CSIC.

- ✓ En aquesta línia, gràcies a la concesió durant el 2009 del projecte l'I+D dirigit per la Dra. Eva Subías (URV) sobre "La ciutat egípcia en època clàsica: l'organització de l'espai a l'Egipte Hel·lenitzat", durant el 2009 s'ha començat a treballar en aquest projecte de col·laboració entre la URV i l'ICAC (vegeu línia de recerca Arqueologia de la Ciutat Antiga).

- ✓ En aquesta línia, l'ICAC ha decidit liderar les II Jornades d'Estudis Papirològics el proper mes de març de 2010 com la continuïtat de les primeres que tingueren lloc l'any 2008 a Madrid. Un dels objectius d'aquesta trobada és reunir tots els especialistes de la matèria per debatre l'estat actual de la situació d'aquests estudis i posar les bases per un millor aprofundiment en alguns dels temes d'estudi alhora que incentivar la formació de nou especialistes en la matèria a través de la convocatòria d'una segona edició del Màster en Papirologia i d'altres cursos de formació.

- ✓ Presentació dels resultats assolits en la recerca dels projectes en curs en publicacions científiques i en congressos internacionals.

- ✓ Desenvolupament del projecte de recerca institucional ICAC-SCEC (IEC) sobre la concepció de l'espai a Grècia, finançat per la Generalitat de Catalunya. En aquest segon any s'ha seguit treballant en l'estudi dels diversos objectius marcats en aquest projecte i s'ha organitzat el II Col·loqui Internacional sobre el tema "Els animals i l'espai a l'antiga Grècia" (Barcelona-Tarragona, 3 i 4 de desembre 2009). Pel seu caràcter interdisciplinari, entre arqueologia i filologia, aquest projecte de recerca, emmarcat en l'organigrama de projectes de l'ICAC, en el Programa Específic d'Arqueologia Grega, entra també de ple dins de la programació del programa transversal Arqueologia clàssica i ciències de l'antiguitat. Fonts textuals, epigrafia i numismàtica.

- ✓ Gràcies a la concessió d'un ajut Juan de la Cierva, s'ha incorporat a l'equip investigador de l'ICAC la Dra. Diana Gorostidi, especialista en epigrafia llatina i s'ha encarregat de l'estudi dels testimonis epigràfics del projecte *Ager tarraconensis (*PAT). (vegeu Línia de recerca Arqueologia del Paisatge, Poblament i Territori). També ha treballat en la preparació de nous projectes epigràfics que s'iniciaran durant el 2010.

- ✓ Una de les activitats més destacables realitzades el 2009 en el marc del programa transversal Arqueologia Clàssica i ciències de l'antiguitat és l'inici d'un nou projecte liderat per l'ICAC, la recopilació i estudi de les incripcions

ibèriques de Catalunya dirigit per la Dra. Maria Isabel Panosa que es publicaran en un corpus actualitzat i revisat durant el proper bienni.

Projectes de recerca
➔Corpus d'inscripcions ibèriques de Catalunya

Corpus d'incripcions ibèriques de Catalunya

Línia de Recerca Arqueologia clàssica i ciències de l'antiguitat. Fonts textuals, epigrafia i numismàtica
Programa Investigadors responsables M. Isabel Panosa

Descripció Aquest projecte respon a la necessitat d'elaborar un recull sistemàtic i actualitzat de les inscripcions en llengua i escriptura ibèrica descobertes fins a l'any 2010 en la geografia catalana. Aquesta iniciativa sorgeix quan estan a punt de complir-se vint anys des de la publicació de la sistematització dels epígrafs ibèrics de l'Estat Espanyol feta per Jürgen Untermann en el tercer volum dels *Monumenta Linguarum Hispanicarum* (MLH III). Aquest volum inclou els epígrafs catalans dins de les regions que l'autor anomena *C* i *D*. Des de l'any d'aquesta publicació (1990), la descoberta de nous documents ibèrics –especialment a Catalunya– ha fet augmentar considerablement la xifra de testimonis escrits en la llengua ibèrica. Una part d'aquests documents s'ha donat a conèixer –individualment o en petits grups– en articles especialitzats, en contribucions de congressos i en algunes monografies arqueològiques. Altres, en canvi, estan encara inèdits o pendents d'estudi. Tant la dispersió d'un nombre important d'inscripcions en bibliografia diversa com l'existència d'elements epigràfics encara no estudiats en col·leccions i museus són raons que justifiquen l'agrupament de tot aquest material en una mateixa obra de consulta. Una altra motivació és l'avantatge que ofereixen els reculls i els estudis regionals, ja que no sols permeten incidir en els factors culturals específics de cada àrea estudiada sinó també en els factors contextuals que deriven del programa d'intervencions arqueològiques en jaciments ibèrics i republicans de la seva geografia. Finalment cal dir que els estudis regionals, pel seu acotament geogràfic, fan més àgil la presentació pública dels documents. El *Corpus d'Inscripcions Ibèriques de Catalunya* té també com a finalitat aplicar als documents ibèrics ja coneguts els darrers avenços duts a terme tant en els estudis paleogràfics (matisacions o correccions en la lectura de determinats signes) com en els estudis sobre la gramàtica de la llengua ibèrica. No cal dir que aquests dos aspectes obliguen a

Inscripció ibèrica de Molins Nous (Riudoms)

replantejar algunes lectures d'inscripcions i les interpretacions que se'n desprenen. Un altre objectiu d'aquest corpus és la revisió de peces que foren publicades sense efectuar prèviament una autòpsia o de peces que sí foren observades directament per l'autor/a de la publicació però que en el moment del seu enregistrament oferien una visibilitat deficient a causa del seu mal estat de conservació o bé de la manca d'aparells adequats per a la seva correcta captació visual i fotogràfica. L'aplicació de mesures correctores o d'ajust permetrà aportar més informació i, a més, farà possible processar i interrogar les inscripcions que componen el corpus amb vista a definir possibles tendències de caire cronològic, econòmic o de jerarquització, entre d'altres, del marc d'ús de l'escriptura ibèrica.
Data d'inici setembre del 2009
Data de finalització desembre del 2010

Activitat realitzada el 2009
Entre els mesos d'octubre i desembre de 2009 s'ha desenvolupat la primera fase d'aquest projecte es centra en el plantejament metodològic i recull de la informació amb els següents objectius:

1. Estudi de models previs de *corpora* epigràfics (especialment en llengua llatina, però també en llengües preromanes):
2. Establir els criteris i la metodologia d'estudi epigràfic
3. Determinar l'estructura d'edició dels epígrafs
4. Redacció dels capítols d'interpretació

Paral·lelament s'ha treballat en la compilació i revisió dels lèxics ibèrics existents (Tovar, Siles, Velaza, Silgo, Muncunill) que s'han ampliat amb reculls propis i d'altres reculls epigràfics apareguts en les principals publicacions d'aquest àmbit: colloquis de llengües i cultures paleohispàniques i revista Palaeohispanica.

També s'ha creat un model de fitxa que servirà per enregistrar i classificar amb agilitat els jaciments arqueològics catalans i relacionar-los amb les seves troballes epigràfiques.

Inscripció dels Antigons (Reus)

3.
UNITATS DE SUPORT A LA RECERCA

3.1. Unitat Estudis Arqueomètrics

Tal com es va apuntar des de l'nici de la creació d'aquesta Unitat, així com en el Pla Quadriennal 2007-2010, les tasques realitzades des de la Unitat d'Estudis Arqueomètrics (UdEA) s'organitzen en funció de tres línies estratègiques: suport a la investigació, recerca i innovació i docència. Molts d'aquests projectes tenen un caràcter transversal en l'organització de les línies de recerca de l'ICAC ja que afecten a dues o més línies estratègiques.

Actualment, l'equip de la Unitat està format per dos directors científics (el Dr. Aureli Àlvarez, com a responsable de la part analítica i geològica, i la Dra. Isabel Rodà com a responsable de la part arqueològica, històrica i artística), una arqueòloga com a tècnic en arqueometria que exerceix, a més, les tasques de gerència (Dra. Anna Gutiérrez), i una geòloga com a tècnic de suport (Ana Domènech). Durant tot l'any 2009, s'ha intensificat el treball amb la Dra. Pilar Lapuente i el doctorant Hernando Royo, de l'Àrea de Petrologia i Geoquímica de la Universitat de Saragossa, sobretot en relació a la consolidació de les analítiques amb la tècnica de la catodoluminescència. Cal destacar la incorporació a la Unitat en el decurs del 2009 de dues investigadores en formació, Ana De Mesa, el mes d'abril, i Jordina Margarit, el mes de setembre.

Suport a la recerca

Durant l'any 2009, la Unitat d'Estudis Arqueomètrics ha continuat avançant en el seu paper de suport a la recerca, tant a nivell intern (ICAC) com extern (altres institucions/empreses relacionades amb el patrimoni) gràcies al manteniment de l'oferta d'analítiques que es porten a terme i la producció d'informes o estudis per tal de proporcionar una interpretació arqueològica dels resultats obtinguts d'aquestes anàlisis i poder així solucionar problemàtiques concretes. Igualment, durant el 2009, s'ha fomentat la difusió de les tasques de la Unitat. Tot això s'ha concretat en:

- La participació en projectes liderats o realitzats per investigadors de l'ICAC ("Vencedores y vencidos: imperialismo, control social y paisajes antiguos (PB-HUM2007-64250/HIST)" i "*Ager Tarragonensis*. Estudi del paisatge arqueològic antic de l'*Ager Tarraconensis* (PAT)")
- La participació, en virtut de convenis de col·laboració, en projectes de recerca desenvolupats per d'altres institucions relacionades amb el patrimoni (Museu Arqueològic de Barcelona i l'Institut Menorquí d'Estudis)
- Un augment de la demanda d'encàrrecs externs per part d'arqueòlegs i particulars de Catalunya i de la resta d'Espanya i d'institucions, empreses relacionades amb l'arqueologia, la restauració o l'estudi i gestió de patrimoni (Museu d'Arqueologia de Catalunya, Universitat Autònoma de Barcelona, Universidad S.E.K.- Segovia, Universidad de Sevilla, Universidad de León, Universidad de Córdoba, Museu de Prehistòria de València)

Recerca i innovació

Aquest aspecte, fonamental per al desenvolupament de la Unitat i la millora del suport a la investigació que ofereix, ha tingut un paper fonamental durant el 2009. En aquest darrer any, l'activitat en recerca i innovació de la Unitat ha assolit resultats molt positius, que es poden dividir en dos grans grups:

a) A nivell intern, la tasca desenvolupada ha permès:

- Mantenir el paper de la Unitat com a laboratori de referència a nivell extern, especialment en l'àmbit espanyol. En aquest sentit, s'ha dut a terme l'estudi de materials procedents del jaciment arqueològic de Pollentia (Mallorca), del jaciment arqueològic de Cauca (Coca, Segovia), de l'aqüeducte romà de la Pineda (Maresme), de Molins i *opus sectile* del jaciment de La Carència (Turís, València) i diverses peces i fragments provinents d' Oviedo, Lleó, Còrdova, Cadis, Barcelona, Carranque, Baix Llobregat i del Museu Frederic Marés (Barcelona).
- Mantenir l'oferta d'analítiques que es porten a terme i ampliar-les amb l'aplicació de l'anàlisi per catodoluminescència a la microscopia òptica.
- Afinar el protocol de treball, aplicant les tècniques de la catodoluminescència, fent-lo més eficient en el creuament de dades procedents de les diverses tècniques aplicades, fet que ha permès obtenir una millor caracterització/ identificació dels materials analitzats. En aquest sentit, ha estat importantíssima la col·laboració amb la Dra. Pilar Lapuente i amb l'investigador en formació Hernando Royo (Universitat de Saragossa) en el projecte I+D *Explotació, ús i intercanvi de matèries primeres inorgàniques entre el nord d'Hispania i el sud de la Gàl·lia i ports de Roma* (HAR-2008-04600/HIST) que es lidera des de l'ICAC.
- Continuar l'inventari, catalogació, unificació i informatització en una base de dades dels materials que actualment conformen la col·lecció de referència de materials lapidis procedents de contextos arqueològics, unificant els registres procedents del departament de Geologia de la UAB amb els del Laboratori per a l'Estudi dels Materials Lapidis a l'Antiguitat (LEMLA), del departament de Ciències de l'Antiguitat i l'Edat Mitjana (UAB).
- Continuar l'ampliació del fons de referència recopilant i caracteritzant noves mostres, que han de servir per afinar en la identificació d'aquests materials, gràcies a la prospecció de camp,

mostreig, caracterització petrogràfica. En aquest punt, s'ha parat especial atenció als marbres blancs de la zona de Mijas-Coín / Alhaurín (Andalusia) i Cabezogordo (Múrcia) i materials lapidis de les zones del Torcal de Antequera i Buixcarró (València).

El Dr. Aureli Àlvarez analitzant materials lapidis a la Unitat d'Estudis Arqueomètrics de l'ICAC

• Continuar, en col·laboració amb el Servei de Documentació- Biblioteca de l'ICAC, amb la creació d'un fons bibliogràfic relacionat amb les tècniques i materials aplicats a la UdEA, mitjançant la recopilació de publicacions fonamentals, articles, separates i/o qualsevol altre tipus d'informació relacionada (mapes geològics, etc). L'objectiu és obtenir un fons que es conformi com una base teòrica, metodològica i de materials de referència (possibles paral·leles) actualitzat i exhaustiu en l'àmbit dels estudis arqueomètrics aplicats a materials inorgànics.

b) A nivell de projecció externa de la recerca desenvolupada des de la Unitat, durant el 2009 s'ha aconseguit:

• L'inici del desenvolupament dels projectes de recerca dirigits des de la Unitat: "Explotació, ús i intercanvi de matèries primeres inorgàniques entre el nord d'Hispania i el sud de la Gàl·lia i ports de Roma" (HAR-2008-04600/HIST, finançat pel MICINN) amb una durada prevista de 3 anys. En aquest sentit, s'han tingut contactes amb investigadors del Sud de França de cara a l'estudi del marbre de Saint-Béat, que tingué una gran difusió a banda i banda del Pirineu. També s'ha continuat l'estudi dels materials lapidis explotats al territori nord-est de la península Ibèrica en època antiga i de les seves aplicacions en produccions artístiques (escultura, elements arquitectònics, etc.), com a suport epigràfic o com a material ornamental (especialment en edificis termals o *balnea*). (per a més informació sobre aquest projecte, vegeu a l' apartat de recerca: Programa Transversal Mètodes i tècniques de les ciències experimentals aplicades a l'arqueologia clàssica, subprograma: arqueomoetria).

• Finalització de la recerca relacionada amb el projecte "Roma i els seus ports: el comerç dels marbres amb Hispania Septentrional" (2008 PBR 0067, finançat per l'AGAUR), concedit a mitjans del 2008 i amb una durada prevista de 12 mesos. En aquest sentit, s'han realitzat diverses reunions amb els investigadors anglesos que formen part de l'equip (febrer de 2009 i juny de 2009) per posar en comú els resultats obtinguts durant aquest període i establir-ne les conclusions finals. (per a més informació sobre aquest projecte, vegeu a l' apartat de recerca: Programa Transversal Mètodes i tècniques de les ciències experimentals aplicades a l'arqueologia clàssica, subprograma: arqueometria).

• Incorporació de dues investigadores en formació, Ana De Mesa, que desenvoluparà l'estudi de l'extracció (pedreres i tècniques) de materials lapidis de la zona central de la península Ibèrica (en concret la zona de Toledo) i la seva aplicació/utilització en època romana i Jordina Margarit, amb un estudi de materials lapidis titulat "La difusió del marbre del Proconès a Catalunya".

Inauguració del IX ASMOSIA International Conference al Paranimf de la URV

• Realització del IX Congrés Internacional de l'Association for the Study of Mabre and Other Stones in Antiquity (ASMOSIA), entre el 8 i 13 de juny de 2009, organitzat per la Unitat d'Estudis Arqueomètrics des de l'ICAC i que va tenir lloc al Paranimf (edifici Rectorat) de la URV. Donat l'alt nombre de interessats que va tenir aquest congrés (269 inscrits) es va habilitar addicionalment, amb videoconferència, la sala d'actes de l'ICAC com a sala auxiliar. En el marc del congrés, es van realitzar dues visites científiques a les pedreres de El Mèdol (Tarragona) i del Barranc de la Llet (Tortosa) i, també, es va organitzar una exposició sobre els principals marbres hispànics utilitzats en època romana, on no només es podia trobar informació sobre les pedreres, explotació i ús sinó també mostres de mà de tots els materials exposats. El catàleg de l'exposició (*Marbles and Stones of Hispania*) es va publicar amb motiu del congrés. Cal remarcar que aquest catàleg, pel fet de ser trilingüe, tingué un valor afegit atès que facilita l'accés a aquesta informació tant als investigadors catalans, espanyols com estrangers que vulguin formar-se en les tipologies de marbres de la Península Ibèrica.

A més:

a) La participació en els fòrums d'Arqueometria i Arqueologia més importants, nacionals i internacionals (congressos, simpòsiums, etc.). En aquest sentit , s'ha participat en:

-Col·loqui "Portus Networks Workshop at Rome", (febrer de 2009).

-Col·loqui "Tarraco: Construcció i Arquitectura d'una capital provincial romana" organitzat per la Real Sociedad Arqueológica Tarraconense (RSAT) i l'ICAC en honor a Th. Hauschild, celebrat a Tarragona entre el 28-30 de gener de 2009. La UdEA va presentar-hi dues ponències *Marbres locals a Hispania* i *Les pedreres locals a Catalunya*.

-"I Coloquio de Arqueología de Carranque: Marmora romanos en Hispania", que es va celebrar entre el 5 i 7 de març de 2009 a Carranque (Toledo) i on es varen presentar les comunicacions:

Marmora en Hispania: marmora importados e hispanos, Métodos para la identificación de los marmora i *Los marmora de las canteras de Tarragona: su uso y difusión* i alguns dels membres de la UdEA van presidir la sessió de conclusions).

-La UdEA va presentar 12 treballs a IX Congrés Internacional ASMOSIA. (vegeu apartat de publicacions).

-Curs de restauració del Patrimoni cultural a la Universitat de Morelia (Michoacán, Mèxic), celebrat el mes de juliol 2009, on es van impartir classes magistrals. ("*Curso Trainmonher: Restauración en monumentos de Morelia (México), patrimonio de la Humanidad*", 6-10 de julio de 2009).

-"VIII Congreso Ibérico de Arqueometría", que es va celebrar a Terol del 19-21 d'octubre de 2009, a on es van presentar 3 pòsters (Títol: *Caracterización de estucos y pigmentos del establecimiento romano republicano de Can Tacó-Turó d'en Roina (Montmeló- Montornés del Vallès, Barcelona), Pinturas murales de la ciudad romana de Ieso: resultados preliminares de la caracterización de los pigmentos mediante técnicas no destructivas* i *Estado de conservación y propuesta de restauración de la iglesia de Sant Vicenç (Tossa de Mar, Girona)*)

-XXIX Reunión de la Sociedad Española de Mineralogía (SEM) a Salamanca els dies 9-12 de setembre 2009, on es va presentar un pòster sobre morters (Títol: *El Tapial y los Morteros de cal en las Construcciones Históricas de Tiripetio (Morelia, México)*).

Moment durant la sortida a les pedreres del Broccatello (Tortosa), durant el Congrés Internacional ASMOSIA IX

-"Seminari Cinema i Història: Pedres a l'Antiguitat", organitzat en el Museu Nacional d'Arqueologia de Tarragona (MNAT), on es varen realitzar 3 conferències (Títol: *Pedres i marbres a l'Antiguitat, El que ens expliquen les pedres* i *Les pedreres de Tarraco*).

b) La participació en activitats de divulgació destinades a un públic més ampli, com són els curs organitzat per l'ICAC i el Camp d'Aprenentatge de Tarragona i que tingué lloc a l'ICAC el mes de febrer de 2009, o les conferències en el marc de les jornades dedicades a la ceràmica que es varen celebrar a Sant Julià de Vilatorta, Osona, al maig de 2009.

La Unitat també ha col·laborat en l'assessorament científic de l'exposició organitzada pel Museu Nacional Arqueològic de Tarragona (MNAT) "Tarraco pedra a pedra", dedicada als materials lapidis emprats a l'antiga Tàrraco, que s'inaugurà el mes de juny de 2009 i que va ser prorrogada fins al 10 de gener de 2010. En el marc d'aquesta exposició, es va organitzar un cicle de conferències en el que la UdEA també hi va participar amb 3 conferències per part de la la Dra. Rodà, el Dr. A. Àlvarez i l'A. Domènech. Aquestes conferències es van publicar posteriorment en el catàleg de l'exposició.

c) La publicació en forma de:

I)Llibres

Roman Quarries in the northeast of Hispania (modern Catalonia), dins de la sèrie Documenta, resultat de la tesi doctoral presentada a l'ICAC al 2007 (A. Gutiérrez Garcia-Moreno).

El marmor de Tarraco. Explotación, utilización y comercialización de la "pedra de Santa Tecla" en época romana, dins de la sèrie Hic et Nuc de l'ICAC (I. Rodà, A. Àlvarez, A. Gutiérrez i V. García-Entero).

Marbles and Stones of Hispania. Exhibition catalogue, presentat durant el IX Congrés Internacional de l'ASMOSIA (juny 2009) (A. Àlvarez, A. Domènech, P. Lapuente, A. Pitarch i H. Royo).

Tarraco pedra a pedra, publicat al Museu Nacional d'Arqueologia de Tarragona (setembre de 2009) (I. Rodà, A. Àlvarez i A. Gutiérrez).

Álvarez, A., Alonso E.M. i Bedolla, J.A.: *El Tapial y los Morteros de cal em lãs Construcciones Históricas de Tiripetio (Morelia, México).* XXIX Reunión de la Sociedad Española de Mineralogía.

Álvarez, A., Gutiérrez, A., Lapuente, M.P., Pitarch, A. i Rodà, R.: The Marmor of Tarraco or Santa Tecla Stone. VIII Colloqued International de l'Association for the Study of Marble and Other Stones used in Antiquity (ASMOSIA).

Gutiérrez, García- Moreno: *Canteras del noreste de Hispania (actual Cataluña): propuesta de cronología y consideraciones generales*, en Marmora Hispana: explotación y uso de los materiales pétreos en la Hispania Romana

Àlvarez, A., Cebrián, R. i Rodà, I.: *El mármol de Almadén de la Plata y los marmora importados del foro de Segobriga*, en Marmora Hispana: explotación y uso de los materiales pétreos en la Hispania Romana.

Docència

Des de la UdEA s'ha continuat, un any més, amb la participació activa en les tasques docents del Màster Oficial Interuniversitari en Arqueologia Clàssica (URV-UAB-ICAC). Per una banda, s'ha impartit el mòdul d'Arqueometria dins de l'assignatura de Tècniques Auxiliars d'Anàlisis, que inclou no només les classes magistrals sinó també la realització de pràctiques en el mateix laboratori de la Unitat (pràctiques d'observació microscòpica; pràctiques d'identificació macroscòpica de materials lapidis) o amb materials arqueològics del Museu Nacional d'Arqueologia de Tarragona (MNAT). Per segon any consecutiu, cal esmentar la inclusió d'una sessió dedicada a les aplicacions arqueomètriques de les gemmes i pedres precioses, un element sovint oblidat, per la seva escassetat en els contextos arqueològics.

3.2. Unitat de Documentació Gràfica

La Unitat de Documentació Gràfica de l'ICAC (UDG) és una unitat, creada l'any 2005, que té com a objectiu el treball i la recerca en tot allò referent a la documentació gràfica en arqueologia i patrimoni arquitectònic.

Té un funcionament peculiar, dins l'ICAC, ja que està pensada i estructurada com un gabinet de treball que ofereix els seus serveis tant a nivell intern com extern alhora que, treballa com a laboratori d'experimentació metodològica i com a unitat de docència.

Així es defineixen els tres eixos en els quals es centra l'activitat de la UDG; cobrir les necessitats internes i externes sobre documentació gràfica, fer recerca sobre la documentació gràfica i fer docència.

Aquest tres apartats estan intensament intercomunicats entre ells. Així, a partir del treball quotidià es poden validar els resultats de les experimentacions, millorar els processos de treball i definir problemes i mancances. Els resultats finals d'aquesta experimentació permeten resoldre amb més eficàcia el treball diari i afrontar nous reptes i tota aquesta experiència adquirida es transmet després al col·lectiu de professionals a partir de la docència.

Dibuixant les columnes del palau de la Generalitat

Durant el 2009 la UDG ha continuat amb aquesta tasca múltiple de suport, docència i recerca metodològica.

En l'apartat de suport i docència s'ha mantingut l'estructura i la filosofia dels darrers anys, en els quals s'ha considerat la UDG com un gabinet professional que assessora i executa en tot allò relacionat amb la documentació gràfica, tant a nivell intern com a nivell extern.

A més, ha participat activament en la formació avançada dins el camp de comprensió i anàlisi gràfic de la realitat arqueològica.

L'equip de treball s'ha mantingut constant al llarg del 2009, format per un coordinador, un arqueòleg especialista i un tècnic especialitzat. No obstant s'ha ampliat la xarxa de col·laboradors externs que donen suport a la UDG en tasques puntuals o en moments de força densitat de treball.

Col·laborar amb professionals de fora de l'ICAC s'ha demostrat com un fet realment positiu. Primer perquè s'exporta la forma de treballar de la UDG, que aspira a convertir-se en un model estàndard i desprès perquè l'intercanvi d'experiència enriqueix el bagatge propi dels membres de la UDG, al veure formes diferents de treballar i d'aplicar solucions que poden modificar (o reafirmar) la metodologia de treball de la UDG.

Prestació de Serveis

El servei que més s'oferta i es demanda a la UDG tant a nivell intern com extern, és el suport en documentació gràfica, especialment pel que fa a l'elaboració de planimetries arqueològiques o tasques de topografia.

La UDG està oberta a qualsevol persona, empresa o entitat que en sol·liciti els seus serveis. Tota feina encomanada a la UDG ve facturada, i per aquesta raó cada petició va degudament pressupostada. Així s'aconsegueix optimitzar els recursos interns de l'ICAC, atès que només es sol·liciten aquells treballs que tenen una raó objectiva de ser, i alhora s'obté un finançament extern que ajuda, de forma substancial, a suportar el seu cost econòmic.

Durant l'any 2009 s'ha demanat la participació de la UDG en 58 projectes o treballs, tant de l'ICAC com d'entitats, empreses o particulars externs, amb els que ha col·laborat de manera i intensitat diversa. En el decurs del 2009 s'han pogut efectuar 30 d'aquests projectes i 8 segueixen en curs i es finalitzaran durant el 2010. El altres han estat desestimats o bé no s'han pogut portar finalment a la pràctica per causes alienes a la UDG de l'ICAC.

D'aquests 38 encàrrecs aprovats, 14 provenen de projectes interns de l'ICAC i els 24 restants són d'empreses i insti-

Topografiant els soterranis de Sta. Susanna in Quirinale (Roma)

tucions externes, entre les que cal destacar les Universitats de Barcelona, la Universitat Autónoma de Barcelona, l'Institut d'Estudis Catalans, la Diputació de Barcelona, l'INSALUD, i la Soprintendenza Speciale per i Beni Archeologici di Roma entre d'altres. També s'ha col·laborat amb diverses empreses d'arqueologia d'àmbit català i balear. Els espais geogràfics on la UDG ha realitzat les seves tasques han estat Catalunya, Andorra, Illes Balears, Tunísia i Roma.

A Catalunya cal destacar, per la seva importància, les feines realitzades al Pont de les Ferreres (aqüeducte romà) i al Portal del Socors (muralla romana), ambdós a Tarragona, el dibuix de les columnes romanes de granit de la Troade originàries de Tarragona, quatre de les quals formen part de l'actual façana del Palau de la Generalitat a Barcelona.

També cal destacar la continuïtat de la col·laboració de la UDG en els projectes arqueològics que l'ICAC desenvolupa als jaciments de Can Tacó (Montmelò i Montornès del Vallès) i la ciutat romana de Iesso (Guissona, La Segarra), on està realitzant l'estudi planimètric dels jaciments. A Andorra s'ha continuat col·laborant en el projecte d'estudi de la Vall del Madriu treballant amb la fotogrametria de les estructures documentades i a Tunísia s'ha seguit treballant en les tasques de suport topogràfic i la generació de la planimetria del territori de la ciutat d'Althiburos. A més, aquest any s'ha finalitzat de dibuixar el complex del temple capitolí de la ciutat.

La feina realitzada a Roma és d'especial rellevància. Aquest és un encàrrec que inclou la realització del dibuix i de la planimetria dels soterranis de l'església i monestir de Sta. Susanna in Quirinale i el seu estudi per tal de fer comprensible les restes existents. Aquest treball resum la filosofia que, des de la UDG, es vol implementar a la documentació gràfica; la realització de planimetries, no com a objecte documental, si no com a eina per a la comprensió i estudi de la realitat arquitectònica –arqueològica.

Aquest treball va ser encarregat directament per Soprintendenza Speciale per i Beni Archeologici di Roma, ens del que depèn la tutela i gestió del patrimoni arqueològic de Roma, institució que, a més, no té com a hàbit contractar institucions estrangeres per fer aquest tipus de treballs.

Docència

L'objectiu principal de l'activitat docent de la UDG és la de omplir el buit que hi ha sobre l'aprenentatge del dibuix i de la seva comprensió en el camp de l'arqueologia al nostre país. A la formació d'un arqueòleg (ja bé sigui la universitària o post universitària) sovint no s'inclou un aprenentatge específic sobre com gestionar la documentació gràfica provinent d'una excavació.

Dibuixant estructures romanes a Sta. Susanna in Quirinale (Roma)

Ortofotomapa de les restes romanes de Son Espases (Palma de Mallorca)

Un dels objectius de la UDG de l'ICAC és mirar de solucionar aquesta palesa mancança en la formació de futurs professionals de l'arqueologia a Catalunya i oferir, a aquells que ho sol·licitin, formació en aquesta matèria específica.

El 2009, la UDG ha exercit la docència dos nivells principals: a)en el marc del Màster Interuniversitari d'Arqueologia Clàssica i b) en el marc dels estudis d'arquitectura que imparteix l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de la URV.

En el marc del Màster d'Arqueologia Clàssica la UDG ha impartit classes dins les assignatures de Introducció a la Ceramologia i en la de Tècniques Constructives Romanes i la seva documentació.

En la primera s'ensenya als alumnes a dibuixar i representar, adequadament, els objectes ceràmics. En la segona, s'intenta dotar als estudiants de les eines inicials per tal d'enfrontar-se a la comprensió i lectura correcta de les estructures arquitectòniques d'època clàssica. D'aquesta manera s'aconsegueix que els alumnes entenguin la importància del dibuix arqueològic i dotant-los de les eines essencials per a la realització del dibuix.

La col·laboració de la UDG amb l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura es desenvolupa en el marc de l'assignatura Tècniques de Representació del Patrimoni i té com a objectiu intentar oferir als estudiants d'arquitectura les nocions bàsiques per tal d'entendre la realitat arquitectònica- arqueològica. L'objectiu últim és que els futurs arquitectes puguin enfrontar-se, amb prous mitjans i coneixements, de forma coherent, davant actuacions que afectin o impliquin el patrimoni històric –arquitectònic.

En aquesta col·laboració, a més, s'estableix un sistema bidireccional d'intercanvi de coneixements entre la conceptualitzat del dibuix entre el món de l'arqueologia i el món de l'arquitectura que, lluny de la dialèctica tradicional que les ha enfrontat, s'ha constatat que són plenament complementaries.

Aquesta experiència serveix de base per a l'intercanvi de mètodes de treball i de lectura-interpretació davant la documentació i comprensió del patrimoni arquitectònic. La part pràctica es realitza en el conjunt monumental de la Part Alta que es documenta, de forma analítica, pas a pas. Aquesta tasca conjunta entre arqueòlegs i arquitectes contribueix alhora a millorar la documentació gràfica existent sobre aquesta zona de la ciutat de Tarragona.

Recerca

Aquest és un dels camps prioritaris dins els objectius estratègics de la UDG. Malgrat ser en ple segle XXI encara es continua dibuixant i documentant amb metodologies i conceptes definits a inicis del segle XIX. Avui, afortunadament i gràcies als avenços tecnològics, els treballs de documentació gràfica s'han millorat i simplificat substancialment però cal encara acabar d'explotar-ne les seves possibilitats.

Des de la UDG s'exploren aquestes possibilitats i s'estableixen, en la mesura d'allò possible, nous protocols i noves metodologies de treball que permetin aplicar tots aquests avenços al dibuix arqueològic. Per aquest motiu, des de fa dos anys, la UDG està treballant amb la fotogrametria digital, tecnologia que permet la generació de models virtuals, en 3D, de la realitat arqueològica, tant si es tracta d'objectes mobles com d'elements o estructures arquitectòniques.

En el decurs del 2009 s'ha continuat treballant amb el programa Image Master de Topcon, estudiant-ne les seves possibilitats i les seves possibles aplicacions al dibuix arqueològic. Actualment s'està explorant les limitacions que presenta i la seva capacitat màxima de treball amb l'equip informàtic actual.

Paral·lelament, s'ha anat establint una metodologia que s'adeqüés correctament a l'Image Master, fet que ha permès començar a definir una nova forma de treball eficaç, ràpida e innovadora.

El 2009 també s'ha avançat en l'estudi epistemològic del dibuix arqueològic, amb l'objectiu de poder definir una teoria del dibuix arqueològic. Els fruits obtinguts de la recerca metodològica s'apliquen a la tasca quotidiana de la UDG i avaluar la seva capacitat aconseguint, en la majoria dels casos, una millora constant del rendiment del treball de la unitat.

3.3. Centre de documentació - Biblioteca

El Centre de documentació de l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica disposa d'un fons documental en constant actualització i creixement, integrat per monografies, publicacions periòdiques, materials audiovisuals diversos i bases de dades.

Aquest fons, es compon principalment de les últimes novetats bibliogràfiques del món de l'arqueologia clàssica, i del llegat del Dr. Pere de Palol, que va arribar a l'Institut l'any 2006.

Amb un espai de consulta ubicat a la primera planta de l'Institut, disposa de 16 punts de lectura.

Pel que fa a recursos humans, el Centre de Documentació compta amb un bibliotecari i un tècnic de biblioteca responsables del seu funcionament i de la progressiva adquisició de fons documental.

És voluntat de l'Institut convertir Tarragona en un dels espais d'investigació especialitzats en arqueologia clàssica més importants del Mediterrani, establint vincles de col·laboració amb d'altres institucions especialitzades en recerca clàssica de la ciutat, com la centenària Reial Societat Arqueològica Tarraconense, el Museu Nacional Arqueològic de Tarragona o la Universitat Rovira i Virgili.

Objectius

El Centre de documentació es planteja els següents objectius per a un bon desenvolupament de la seva tasca:

- Custodiar la informació científica generada per l'Institut.
- Donar suport bibliogràfic a les diferents línies de recerca.
- Ser un punt de referència per als investigadors en el desenvolupament de la seva activitat de recerca.
- Cooperar amb altres biblioteques de centres especialitats en arqueologia i establir sistemes d'intercanvi bibliogràfic.
- Crear, gestionar i mantenir l'arxiu documental de l'Institut.

Fons documental

Fons documental adquirit per l'ICAC durant l'any 2009: 7.674 documents

	Total	Compra	Intercanvi	Donatiu
Bases de dades	1	1		
Dossier educatius	56			56
Exemplars de revista	1121	17	76	1028
Llibres	2413	462	373	1578
Material audiovisual	19	9	1	9
Documentació PDF	4			4
Separates	3975		8	3967
Tesi doctoral	58			58
Treball de recerca	27			27

Dues usuàries consultant bibliografia

Fons documental adquirit per l'ICAC fins l'any 2009: 15.581 documents

	Total
Bases de dades	5
Dossier de Lectures	32
Dossier educatiu	56
Exemplars	2936
Llibre	8249
Material audiovisual	74
PDF.Articles	2
PDF.Exemplars	21
PDF.Llibre	17
Separata	4043
Tesi doctoral	59
Treball de recerca	87

Nombre de títols de revista: 466

Imatge d'un dels passadissos de la biblioteca de l'ICAC

Idiomes del fons documental per ordre d'importància:

Idioma	Total
Castellà	40,75%
Català	15,49%
Francès	13,50%
Italià	10,13%
Multilingüe	7,17%
Anglès	5,87%
Alemany	4,77%
Portuguès	1,64%
Grec	0,17%
Gallec	0,11%
Llatí	0,10%
Neerlandès	0,12%
Polonès	0,04%
Croat	0,02%
Serbi	0,02%
Rus	0,02%
Basc	0,01%
Romanès	0,01%
Suec	0,01%
Turc	0,01%
Txec	0,01%
Bosni	0,01%
Hongarès	0,01%
Llatí	0,01%
Total general	100,00%

Biblioteca i fons documental Pere de Palol

Durant l'any 2009 s'han finalitzat els treballs de processament i catalogació del Fons documental i arxivístic del Dr. Pere de Palol, iniciats el febrer de 2007.

El grup de treball durant bona part de l'any 2009 ha estat format per:

- Raquel Muñoz - coordinadora del projecte.
- Lydia Gil - procés tècnic del document i creació i el manteniment de la base de dades.
- Imma Martínez - processament del fons personal, tant textual com iconogràfic i gestió de la base de dades.
- David Casasús - catalogació de llibres i revistes.
- Rosa Fortes - catalogació de llibres i revistes.

Un cop finalitzades les tasques de catalogació i descripció arxivística, s'iniciaran els treballs per a fer consultable aquest fons, via Internet.

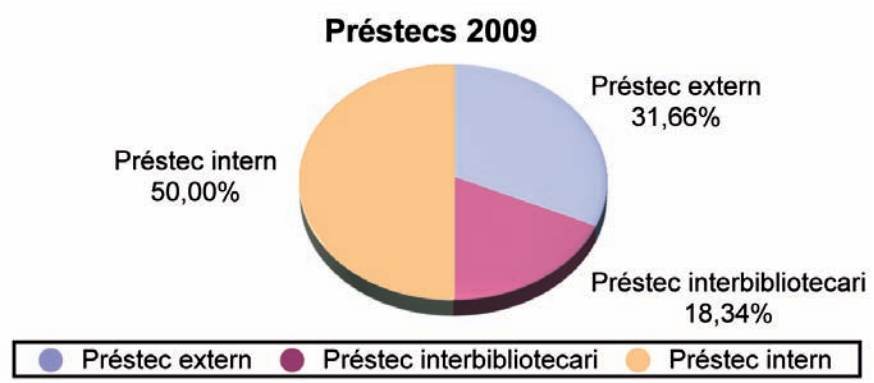

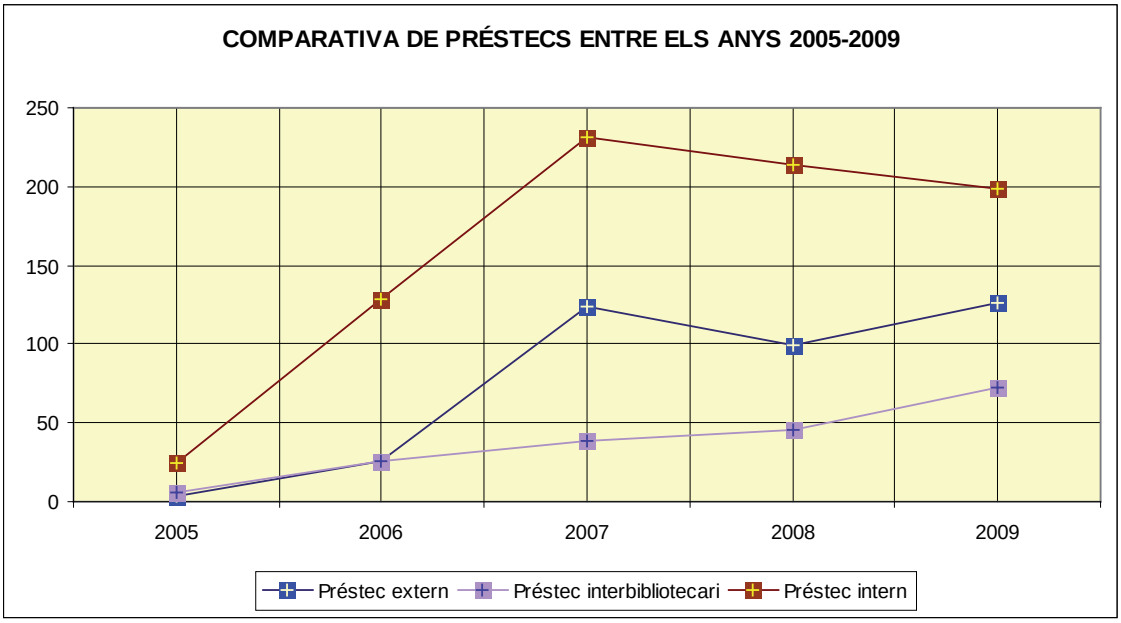

Imatge de la biblioteca de l'ICAC

Servei de préstec

Tipologia d'usuaris

Usuaris **interns:** investigadors, becaris i personal d'administració i serveis de l'ICAC. (Amb el carnet de l'ICAC tenen accés als serveis que ofereix tant el centre de documentació com la xarxa de biblioteques de la URV.)

Usuaris **externs:** membres de la comunitat universitària de la Universitat Rovira i Virgili i els de la xarxa Rebiun mitjançant el servei de préstec interbibliotecari establert. El total d'usuaris externs registrats és de **144**.

Característiques del Servei de préstec

Els usuaris interns hauran de passar pel centre de documentació per tal de formalitzar el préstec d'aquells documents que hagin d'utilitzar de manera més perllongada que la consulta o que hagin de treure de l'Institut.

Els usuaris externs pertanyents a la URV hauran d'informar a la seva biblioteca del llibre de l'ICAC que els interessa. La biblioteca de la URV s'encarregarà de subministrar-li el document i de retornar-lo posteriorment a la seu de l'ICAC.

Altres serveis

- Informació bibliogràfica i de referència
- Servei d'alerta de novetats bibliogràfiques
- Formació d'usuaris
- Reprografia

Distribució de les publicacions editades per l'Institut Català d'arqueologia Clàssica

La distribució de les publicacions editades per l'ICAC també és competència del Centre de documentació.
Els resultats de la distribució de les seves publicacions a data 31 de desembre de 2009 són:

	Citació bibliogràfica	Distribuïts
	DOCUMENTA	6172
	SUBIAS PASCUAL, Eva. La corona immarcescible: pintures de l'antiguitat tardana de la necròpolis alta d'Oxirinc (Mínia, Egipte). Tarragona: Institut Català d'Arqueologia Clàssica, 2003. (Documenta ; 1). 63 p. : il. col. Text en català amb resum en francès.	630
	MACIAS i SOLÉ, Josep Maria (Ed.). Les termes públiques de l'àrea portuaria de Tarraco: Carrer de Sant Miquel de Tarragona. Tarragona: Institut Català d'Arqueologia Clàssica, 2004. (Documenta ; 2). 216 p. : 155 il. Text en català i conclusions en anglès.	648
	MAR, Ricardo. El Palatí: la formació dels palaus imperials a Roma. Tarragona: Institut Català d'Arqueologia Clàssica, 2006. (Documenta ; 3). 2 vols. : 355 p. Carpeta amb 12 plànols DIN-A2. Text en català, annexos en castellà i conclusions en català i anglès.	611

	LÓPEZ VILAR, Jordi. Les basíliques paleocristianes del suburbi occidental de Tarraco : el temple septentrional i el complex martirial de Sant Fructuós. Tarragona: Institut Català d'Arqueologia Clàssica, 2006. (Documenta ; 4). 2 vols. : 551 p. : il. Text en català. Resum en anglès.	575
	Macias, J. M., Fiz, I., Piñol, Ll., Miró, M. T., Guitart, J. (dir. científics). Planimetria arqueològica de Tarraco. Tarragona: Institut Català d'Arqueologia Clàssica, 2007. (Documenta ; 5). 2 vols. : 273 p. : 1 opuscle : 46 plànols plegats. Text en català. Resum en anglès.	617
	ROCA ROUMENS, Mercè i Jordi PRINCIPAL (Eds.). Les imitacions de vaixella fina importada a la Hispania Citerior (segles I a.C. - I d.C.). Tarragona: Institut Català d'Arqueologia Clàssica, 2007. (Documenta ; 6). 277 p. : il. Textos en català, castellà i francès. Resums en anglès.	583
	PREVOSTI, Marta i MARTÍN, Antoni (ed.). El vi tarraconense i laietà: ahir i avui. Actes del simpòsium. Tarragona: Institut Català d'Arqueologia Clàssica, 2009. (Documenta ; 7). 259 p. : il. Textos en català i francès i resums en anglès.	519
	GARCIA, Gemma / MORO GARCÍA, Antonio / TUSET BERTÁN, Francesc. La seu episcopal d'Ègara: Arqueologia d'un conjunt cristià del segle IV al IX. Tarragona: Institut Català d'Arqueologia Clàssica, 2009. (Documenta ; 8). 214 p. : 424 il. Text en català. Resum en anglès.	684
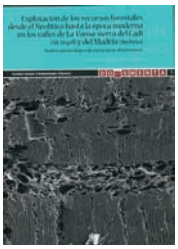	EUBA REMENTERIA, Itxaso. Explotación de los recursos forestales desde el neolítico hasta la época moderna en los valles de La Vansa-Sierra del Cadí (Alt Urgell) y del Madriu (Andorra). Análisis antracológico de estructuras altimontanas. Tarragona: Institut Català d'Arqueologia Clàssica, 2009. (Documenta ; 9). 116 p. ; 50 figures, 44 taules i 10 gràfics. Textos en castellà i resum en francès	324
	GUTIÉRREZ GARCÍA-MORENO, Anna. Roman Quarries in the Northeast of Hispania (Modern Catalonia). Tarragona: Institut Català d'Arqueologia Clàssica, 2009. (Documenta ; 10). 214 p. col. : 299 il. col. Text en anglès.	477

	ANDREU PINTADO, Javier / CABRERO PIQUERO, Javier / RODÀ DE LLANZA, Isabel. Hispaniae. Las provincias hispanas en el mundo romano. Tarragona: Institut Català d'Arqueologia Clàssica, 2009. (Documenta ; 11). 547 p. Textos en castellà excepte un en portuguès, i resums en anglès, francès, alemany o portuguès	504
	HIC ET NVNC	3411
	MACIAS i SOLÉ, Josep Maria i Joan J. MENCHON i BES. La vil·la romana dels Hospitals (El Morell, Tarragona). Un assentament de la via De Italia in Hispanias. Tarragona: Institut Català d'Arqueologia Clàssica [et al.], 2007. (Hic et nunc ; 1). 202 p. : il. Text en català. Conclusions en anglès i castellà.	612
	BELARTE, C. i J. NOGUERA. La necròpolis protohistòrica de Santa Madrona. Tarragona: Institut Català d'Arqueologia Clàssica, 2008. (Hic et nunc ; 2). 122 p. : 97 il. Tex en català. Resum en anglès.	464
	JÁRREGA DOMÍNGUEZ, Ramon / SÁNCHEZ CAMPOY, Eduard. La vil·la romana de Mas d'en Gras (Vila-seca, Tarragonès). Tarragona: Institut Català d'Arqueologia Clàssica, 2008. (Hic et nunc ; 3). 142 p. : 99 il. Text en català. Resum en anglès.	497
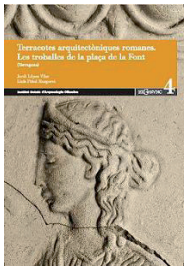	LÓPEZ VILAR, Jordi / PIÑOL MASGORET, Lluís. Terracotes arquitectòniques romanes: Les troballes de la plaça de la Font (Tarragona). Tarragona: Institut Català d'Arqueologia Clàssica, 2008. (Hic et nunc ; 4). 112 p. : 106 il. Text en català. Resum en anglès.	543
	GRAELLS, Raimon. La necròpolis protohistòrica de Milmanda (Vimbodí, Conca de Barberà, Tarragona). Un exemple del món funerari català durant el trànsit entre els segles VII i VI aC. Tarragona: Institut Català d'Arqueologia Clàssica, 2008. (Hic et nunc ; 5). 167 p. : 89 il. Text en català. Resum en anglès.	472

	ÀLVAREZ, Aureli / GARCÍA ENTERO, Virginia / GUTIÈRREZ, Anna / RODÀ, Isabel. El marmor de Tarraco. Explotació, utilització i comercialització de la pedra de Santa Tecla en època romana / The Quarrying .... Tarragona: Institut Català d'Arqueologia Clàssica, 2009. (Hic et nunc ; 6). 106 p. col. : 69 il. col. Text en català i anglès.	455
	PANOSA, Maribel. Grècia i Egipte en l'origen del drama: El context sagrat. Tarragona: Institut Català d'Arqueologia Clàssica, 2009. (Hic et Nunc ; 7). 125 pàgines. 79 figures. Text en català i resum en anglès.	368
	FORA DE COL·LECCIÓ	522
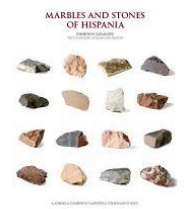	ÀLVAREZ PÉREZ, Aureli [et al.]. Marbles and Stones of Hispania. Exhibition catalogue. Tarragona: Institut Català d'Arqueologia Clàssica, 2009. (Fora de col·lecció). 144 p. : il. col. Text en anglès, en català i en castellà.	522
	COEDICIONS	1951
	GARRIDO ELENA, Ana / MAR, Ricardo / MARTINS, Manuela. A Fonte do Ídolo: Análise, interpretaçao e reconstituiçao do santuário. Braga: Unidade de Arqueologia da Universidade do Minho, 2008. (Bracara Augusta. Escavaçoes arqueológicas ; 4). 73 p. : il. Text en português.	255
	CARRERAS MONFOR, Cèsar / GUITART I DURAN, Josep. Barcino I : marques i terrisseries d'àmfores al pla de Barcelona. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans [et al.], 2009. (Corpus international des timbres amphoriques ; 15). 175 p. : il. Text en català.	236
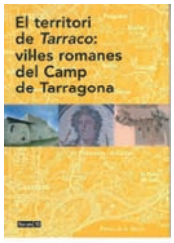	REMOLÀ, Josep Anton (Coord.). Territori de Tarraco El: vil·les romanes del Camp de Tarragona. Actes del Seminari, Tarragona, 14, 15 i 16 de febrer de 2006. Tarragona: Museu Nacional Arqueològic de Tarragona [et al.], 2008. (Forum : temes d'història i d'arqueologia tarragonines ; 13). 204 p. : il. Textos en català.	299

	PADRÓ i PARCERISA, Josep. Oxyrhynchos I: Fouilles archéologiques à El-Banhasa. Barcelona: Universitat de Barcelona, 2006. (Nova Studia Aegyptiaca ; 3). 105 p. : il. Text en francès.	169
	CASTELLANO I SOLÉ, Núria. Arquitectura funerària al període saïta. Barcelona: Universitat de Barcelona [et al.], 2007. (Nova Studia Aegyptiaca ; 4). 454 p. : il. Text en català.	149
	SUBIAS PASCUAL, Eva. La maison funéraire de la nécropole haute à Oxyrhynchos (el Minyiâ, Egypte) : du tombeau à la diaconie. Barcelona: Universitat de Barcelona, 2008. (Nova Studia Aegyptiaca ; 5). 166 p. : il. Text en francès.	663
	ERROUX-MORFIN, Marguerite / PADRÓ PARCERISA, Josep. Oxyrhynchos, un site de fouilles en devenir. Colloque de Cabestany, avril 2007. Barcelona: Universitat de Barcelona [et al.], 2008. (Nova Studia Aegyptiaca ; 6). 191 p. : il. : 40 lam. col. Text en francès.	34
	ANDREU, Javier (coord.). Fundamentos de Epigrafía Latina. Madrid: Liceus. E-Excellent [et al.], 2009. (). 720 p. : il. col. Text en castellà.	146
	CO L·LABORACIONS	98
	BELARTE, Maria Carme. Espai domèstic i l'organització de la societat a la protohistòria de la Mediterrània occidental (1er mil·lenni a C): Actes de la IV Reunió Internacional d'arqueologia de Calafell (Calafell - Tarragona, 6 al 9 de març de 2007). Barcelona: Universitat de Barcelona [et al.], 2009. (Arqueo Mediterrània ; 11). 377 p. : il. Text multilingüe.	28

	BELARTE, Maria Carme i Joan SANMARTÍ (eds). De les comunitats locals als espais arcaics: la formació de les societats complexes a la costa del Mediterrani occidental. Homenatge a Miquel Cura. Actes de la III Reunió Internacional d'Arqueologia de Calafell (Calafell 25 al 27 de novembre de 2004). Barcelona: Universitat de Barcelona [et al.], 2006. (Arqueo Mediterrània ; 9). 311 p. : il. Textos en català i castellà.	22
	VIDAL, Sergio. La escultura hispánica figurada de la antigüedad tardía . Murcia: Universidad de Murcia [et al.], 2005. (Corpus signorum imperii Romani. España ; 2). 498 p. : 129 il. col. Text en castellà.	1
	BELTRÁN FORTES, José ; GARCÍA GARCÍA, Miguel Angel ; RODRÍGUEZ OLIVA, Pedro. Los Sarcófagos romanos de Andalucía. Murcia: Tabvlarivm, 2007. (Corpus signorum imperii Romani. España ; 3). 271 p. : 84 il. Textos en castellà.	46
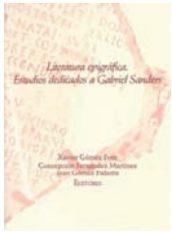	FERNÁNDEZ MARTÍNEZ, Concepción / GÓMEZ FONT, Xavier / GÓMEZ PALLARÉS, Joan. Literatura epigráfica: Estudios dedicados a Gabriel Sanders. Zaragoza: Institut Català d'Arqueologia Clàssica, 2009. (). 351 p. : il. Textos en diverses llengues.	1
	TOTAL	**12.154**

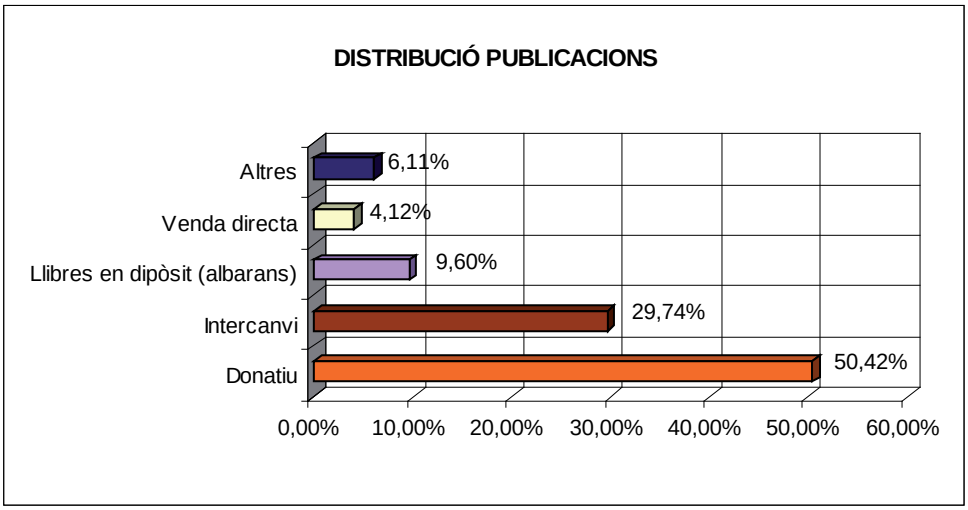

Intercanvi de publicacions

Com a centre públic d'investigació, l'ICAC té l'objectiu de desenvolupar la investigació, la formació avançada i la difusió de la civilització i cultura clàssiques. És per aquest motiu que una de les activitats essencials de l'Institut és l'adquisició d'un fons bibliogràfic especialitzat i adequat a les necessitats dels seus investigadors, i la col·laboració amb aquelles institucions i universitats que es dediquen també a la recerca i la difusió de l'arqueologia i les seves àrees de coneixement.

Institucions (nombre i nom) amb les quals s'ha establert intercanvi:

Universitats espanyoles (31)
Universidad Autónoma de Madrid
Universidad Complutense de Madrid
Universidad de Alcalá de Henares
Universidad de Almería
Universidad de Burgos
Universidad de Cádiz
Universidad de Castilla-La Mancha
Universidad de Córdoba
Universidad de Extremadura
Universidad de Granada
Universidad de Huelva
Universidad de Jaén
Universidad de La Rioja
Universidad de León
Universidad de Málaga
Universidad de Murcia
Universidad de Oviedo
Universidad de Salamanca
Universidad de Sevilla
Universidad de Valladolid
Universidad de Zaragoza
Universidad del País Vasco
Universidad Nacional de Educación a Distancia
Universidad Pablo de Olavide
Universidade da Coruña
Universitat Autònoma de Barcelona
Universitat d'Alacant. Revista Lucentum
Universitat de Girona
Universitat de Lleida
Universitat de València
Universitat Rovira i Virgili

Universitats internacionals (23)
Ruprecht-Karls-Universität Heidelberg
Universidade de Coimbra
Universidade do Minho
Università Cattolica del Sacro Cuore (Milano)
Università degli Studi di Cassino
Università degli Studi di Catania
Università degli Studi di Roma "Tor Vergata"
Università degli Studi di Roma La Sapienza
Università degli Studi di Sassari
Università degli Studi Mediterranea di Reggio Calabria
Università di Bologna
Université de Franche-Comté
Université de Lausanne
Université de Pau et des Pays de l'Adour
Université de Provence
Université de Toulouse 2-Le Mirail
Université de Tunis
Université Paris-Sorbonne (Paris Iv)
University of Cyprus
University of Southampton
University of Southern Denmark
University of Zagreb
Westfälische Wilhelms-Universität

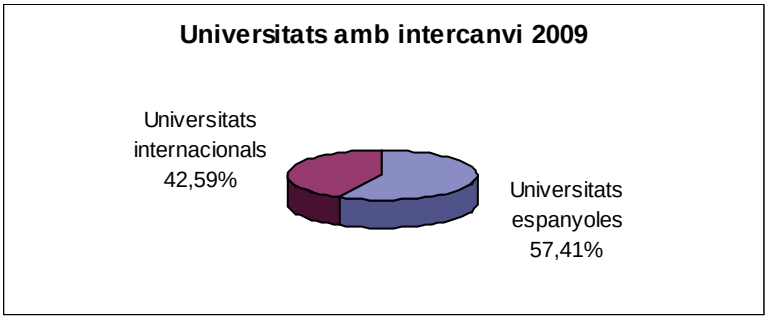

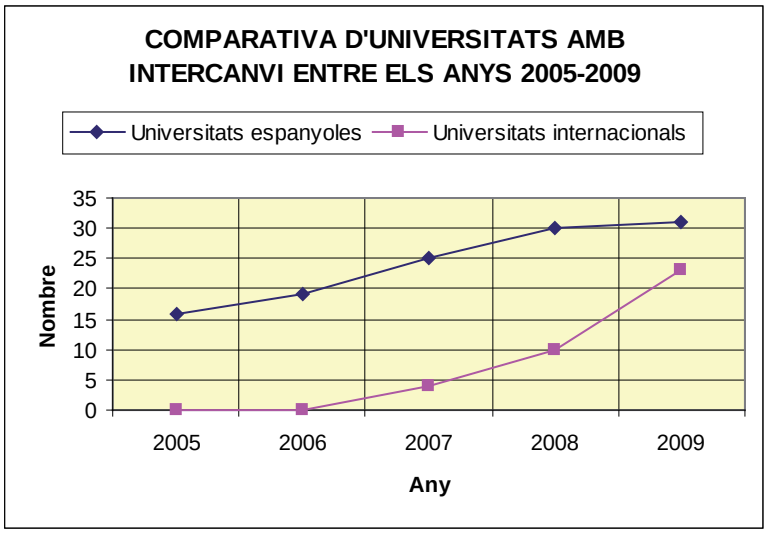

Institucions i museus espanyols (99)

ACRAM. Associació Catalana per la Recerca en Arqueologia Medieval
Arkeolan. Centro de Estudios e Investigaciones Histórico Arqueológicas
ARQUA. Museo Nacional de Arqueología Subacuática
Ayuntamiento de Alcalá de Henares
Biblioteca Manuel Fernández-Miranda
Biblioteca Museu Víctor Balaguer
Cajamurcia
Camp D'aprenentatge de La Ciutat de Tarragona
Casa de Velázquez
CEHOPU
Centre d'Estudis Francesc Martorell
Centro de Estudios Celtibéricos de Segeda
Col·legi d'Arquitectes de Catalunya
Conjunto Arqueológico de Itálica
Consejería de Cultura. Servicio de Información y Difusión. Junta de Andalucía
Consejería de Educación y Cultura. Murcia
Consell de Mallorca
Consorcio Ciudad Monumental, Histórico-Artística y Arqueológica de Mérida
CRAC. Col·lectiu de Recerques Arqueològiques de Cerdanyola
Diputació de Barcelona. Servei del Patrimoni Arquitectònic Local
Diputació de Castelló. Servei d'Investigacions Arqueològiques i Prehistòriques
Diputació de València. Servei d'Investigació Prehistòrica
Diputación de Palencia
Diputación Provincial de Lugo
Dirección General de Instituciones del Patrimonio Histórico. Junta de Andalucía
Escola Superior Tècnica d'Arquitectura de Reus
Fundació Caixa Laietana
Fundació Roses. Història i Natura
Fundación de Estudios Romanos
Fundación del Patrimonio Histórico de Castilla y León
Fundación Museo del Teatro Romano
Gobierno de Navarra
Grup d'Història del Casal
Grupo Arqueológico Larouco
Institució Alfons El Magnànim
Institución Fernando El Católico
Institución Gran Duque de Alba
Institut Català de Recerca En Patrimoni Cultural
Institut d'Estudis Catalans
Institut d'Estudis Ilerdencs
Institut d'Estudis Penedesencs
Institut d'Estudis Vallencs
Institut Europeu de la Mediterrània
Instituto Alavés de Arqueología
Instituto Arqueológico Alemán de Madrid
Instituto de Cultura Juan Gil-Albert
Instituto de Estudios Albacetenses "Don Juan Manuel"
Instituto de Estudios Riojanos
Instituto Histórico Hoffmeyer
Junta de Castilla y León. Consejería de Cultura y Turismo
Junta de Extremadura
Laboratorio de Arqueología Cordobesa
Museo Arqueológico de Tenerife
Museo Arqueológico Municipal de Cartagena "Enrique Escudero de Castro"
Museo Arqueológico Municipal de Mazarron
Museo Arqueológico Nacional
Museo Arqueológico Provincial de Alicante
Museo Arqueolóxico E Histórico Da Coruña
Museo das Peregrinacións
Museo de Pontevedra
Museo Histórico Municipal de Écija
Museo Histórico Municipal de Villamartín
Museo Nacional de Arte Romano
Museu Arqueològic Comarcal de Banyoles
Museu Arqueològic d'Eivissa i Formentera
Museu Cerdà
Museu d'Arqueologia de Catalunya - Barcelona
Museu d'Arqueologia de Catalunya - Empúries
Museu d'Arqueologia de Catalunya - Girona
Museu d'Arqueologia de Catalunya - Ullastret
Museu d'Art Modern de Tarragona
Museu d'Història de La Ciutat de Barcelona
Museu d'Història de Manacor
Museu d'Historia de Sabadell
Museu d'Història de Tarragona
Museu de Badalona
Museu de Guissona
Museu de l'Estampació de Premià de Mar
Museu de La Vida Rural
Museu de Mataró
Museu de Terrassa
Museu Diocesà I Comarcal de Solsona
Museu Episcopal de Vic
Museu Municipal "Les Maleses"
Museu Nacional Arqueològic de Tarragona
Museu Nacional d'Art de Catalunya - Biblioteca
Museu Nacional d'Art de Catalunya - Gabinet
Port de Tarragona
Real Academia de La Historia
Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi
Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona
Rsat. Reial Societat Arqueològica Tarraconense
Seminario de Arqueología y Etnología Turolense
Servei d'Arqueologia i Paleontologia
SIAM - Ajuntament de València

Sociedad Castellonense de Cultura
Societat Catalana d'Arqueologia
Societat Catalana d'Estudis Clàssics
Turismo de la Provincia de Sevilla

Institucions Internacionals (45)
Académie Royale Des Sciences, Lettres et Beaux-Arts de Belgique
American Academy in Rome
Associazione Internazionale di Archeologia Classica
Ausonius
British School at Rome
Campo Arqueológico de Mértola
Centre Archéologique Ruscino
Centre Camille Jullian
Centre de Documentation Archeologique Regionale
Centre de Recherche Bretonne et Celtique
Centre Jurassien du Patrimoine
Centre Régional d'Archéologie D'alet
Colegio de España
CSIC. Escuela Española de Historia y Arqueología en Roma
Deutsches Archäologisches Institut (Athens)
Deutsches Archäologisches Institut (Berlín)
Deutsches Archäologisches Institut (Istanbul)
Deutsches Archäologisches Institut (Roma)
Drac Midi-Pyrénées - Service Régional de L'archéologie
École Française d'Athènes
École Française de Rome
École Normale Supérieure
Fondation Hardt pour l'etude de l'Antiquite Classique
Fondazione per il Museo "Claudio Faina"
ICROM. International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property
Institut Français D'archéologie Orientale
Inštitut za Arheologijo zrc Sazu
Institute of Classical Studies
Instituto Portugués de Arqueología
Institutum Romanum Finlandiae
Landesmuseum Joanneum
Maison René-Ginouvès. Archéologie & Ethnologie
Musée Royal de Mariemont
Museo de Arqueología e Etnografia Setubal
Museo Nazionale Romano
Museu Municipal Abade Pedrosa
Museu Nacional de Arqueologia
Muzeul National de Istorie a Transilvaniei
National Museum of Slovenia
Pontificio Istituto di Archeologia Cristiana
Römisch-Germanisches Museum
Scuola Archeologica Italiana di Atene
Société Archéologique du Midi de La France
Soprintendenza per i Beni Archeologici della Liguria
Vlaams Instituut Voor Het Onroerend Erfgoed

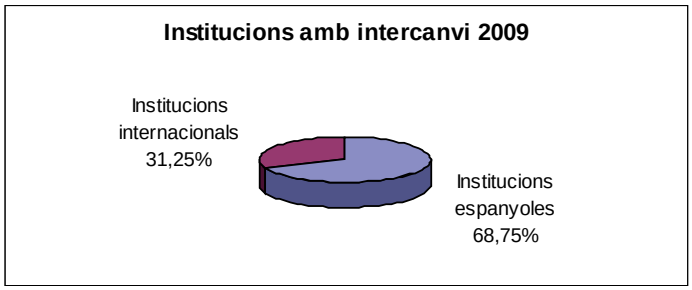

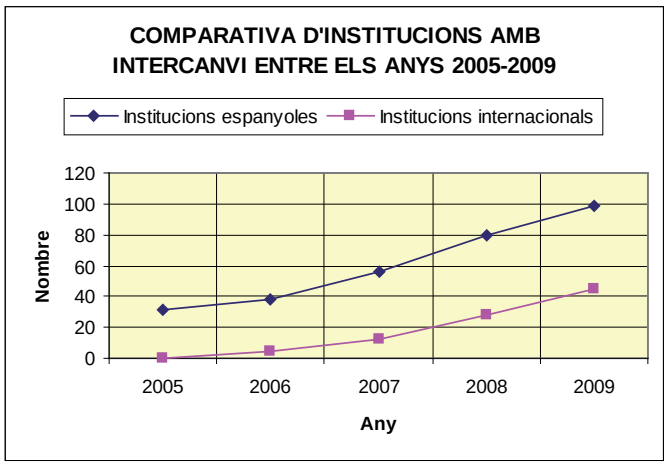

4.
TESIS DOCTORALS

4. Tesis doctorals

Durant el 2009 els investigadors en formació de l'ICAC han treballat en la preparació i redacció de 20 tesis doctorals en el marc del Doctorat Interuniversitari que organitza l'ICAC juntament amb la UAB i la URV. D'aquests doctorands, 14 gaudeixen actualment d'un contracte d'investigadors en formació a l'ICAC. A més, si tenim en compte els doctorands provinents d'altres programes però que fan la tesi a l'Institut i/o són dirigides per investigadors de l'ICAC, el nombre total és de 24 doctorands. Tot seguit es presenta una taula explicativa:

Tesis doctorals RD 778/1998 que es van llegir en el decurs del 2009

Nom	Títol de la tesi doctoral	Director/s
Ada Cortés	L'arquitectura privada urbana en el *Conventus Tarraconensis* **La tesis s'ha llegit en el 2009 per baixa maternal al 2008.*	J. Guitart (UAB, ICAC)
Núria Morell	Metal·lúrgia del plom durant el període ibèric al nord-est peninsular	Carme Belarte (ICREA-ICAC) Ignacio Montero (CSIC)

Tesis doctorals RD 778/1998 que es preveuen llegir en el decurs del 2010

Nom	Títol de la tesi doctoral	Director/s
Ana Ejarque	Evolución paisajística, antropización y pastoralismo de sectores altimontanos pirenaicos: el valle de Madriu-Perafita-Claror (Andorra) y la Sierra del Cadí (Alt Urgell). Contribución de la palinología y otros proxis paleoambientales **La tesi ha estat lliurada el mes de desembre de 2009*	J. M. Palet (ICAC)
Arnau Trullen	*Tarraco urbs opulentissima*: anàlisi de contextos ceràmics del segle I-III dC.	Josep Anton Remolà (URV)
Ana Garrido	Escultura arquitectònica de *Barcino*	Isabel Rodà (ICAC) Ricardo Mar (URV)
Pau de Soto	Anàlisi de la xarxa de comunicacions i del transport a la Catalunya romana: distribució i mobilitat	Cèsar Carreras (UOC-ICAC)
Victòria Cantarellas	Arquitectura i economia dels hàbitats rurals dels segles II –I aC a la Laietània	J. Guitart (UAB, ICAC)
Silvia Alcaide	Arquitectura cristiana balear en la Antigüedad tardía (siglos V-X d. C.)	I. Rodà de Llanza (ICAC) G. Ripoll (UB)
Núria Romaní	La xarxa viària urbana de la ciutat romana i les obres públiques hidràuliques vinculades a ella a la conca mediterrània occidental	J. Guitart (UAB, ICAC)
Hèctor Orengo	Dinámicas históricas de ocupación y explotación de sistemas de montaña: los valles de Madriu,Perafita y Claror (Andorra) estudios coparados microregionales	J. M. Palet (ICAC)
Pau Olmos	Estudi dels patrons metrics, Arquitectònics i urbanístics del món Ibèric (Segle V-II a c)	Carme Belarte (ICREA-ICAC)
Núria Padrós	Producció i consum animal a la Catalunya romana. Una aproximació arqueozoològica	J. Guitart (UAB, ICAC), Maria Saña i Seguí (UAB)
Marta Florez	Dinàmica dels assentaments i estructuració del terrritori a la Laietania interior. Estudi del Vallès Oriental de l'época ibèrica a l'alta edat mitjana	J. M. Palet (ICAC), J. Guitart (UAB, ICAC)

Tesis doctorals en curs del doctorat en Arqueologia (URV,ICAC) RD 56/2005. Investigadors en formació contractats per l'ICAC

Nom	Títol de la tesi doctoral	Director/s
Judit Ciurana	Pràctiques i rituals funeraris a Tàrraco i el seu *ager* (segle II aC- III/ IV dC)	J. M. Macias (ICAC), Jesús Carruesco (URV-ICAC)
Rosa Cuesta	Los suministros hídricos y el sistema de saneamiento de la colonia clunia Sulpicia	E. Subías (URV) I. Fiz (URV-ICAC)
Meritxell Monrós	Análisi del espais col·lectius en el món ibèric	Carme Belarte (ICREA-ICAC)
Meritxell Oliach	La gestió de l'aigua al món ibèric. Sistemes d'abastament i evacuació	Carme Belarte (ICREA- ICAC)
Arnau Garcia	L'arqueologia dels paisatges culturals del massís del Montseny. Dinàmiques històriques de la prehistòria a l'edat mitjana	J. M. Palet (ICAC)
Ana de Mesa	Los *marmora de Toletum:* estudio de los granitos y calizas del centro peninsular empleados en la ciudad romana y tarsoantigua de Toledo.	I. Rodà de Llanza (ICAC)
Pilar Camañes	Cuinar, menjar i beure en la iberica protohistòrica: espais i contextualització dels actes alimentaris en el món ibèric septentrional (s.VI i VII aC)	Carme Belarte (ICREA- ICAC)

Tesis doctorals d'alumnes del programa de doctorat interuniversitari en Arqueologia Clàssica RD 778/1998 inscrites a l'ICAC però que no estan contractats per l'ICAC

Nom	Títol de la tesi doctoral	Director/s	Inici	Final
Joan Josep Menchon	El pont del pont del Diable o les Ferreres de Tarragona. Un projecte de recuperació i estudi	J. Guitart (UAB, ICAC)	2007	No prevista
Imma Teixell	La circulació monetària a Tàrraco	Marta Campos (MNAT)	2008	No prevista

Tesis doctorals d'alumnes del programa de doctorat Interuniversitari en Arqueologia Clàssica no inscrites a l'ICAC, però si dirigides per investigadors de l'ICAC RD 778/1998

Nom	Títol de la tesi doctoral	Director/s	Inici	Final
Clara Gasperini	Il fons sacro di Vicarello	J. Guitart (UAB, ICAC)	2008	2011

Tesis doctorals en curs en el doctorat interuniversitari en Arqueologia Clàssica (URV, UAB, ICAC) no inscrites ni dirigides a l'ICAC RD 778/1998

Nom	Títol de la tesi doctoral	Director/s	Inici	Final
Victor Lluís Perez	Fortificacions i espai urbà a l'època romana en el conventus Tarragonensis	Ricardo Mar Merino (URV)	2007	
Juan Carlos Vidal Fernández	Puesta en valor del patrimonio de Tarraco	Ricardo Mar Medino (URV)	2007	
Cristòfor Salom Garreta	Els elements decoratius de l'arquitectura monumental duran l'antiguitat tardana	Ricardo Mar Medino (URV)	2007	
Anna Rodriguez Cruz	La gestió dels recursos vegetals durant el neolític a la submeseta nord	Francecs Burjachs Casa (IPHES)	2007	
Arturo de Lombera Hermida	El paleolítico inferior y medio en galicia. Evolución tecnológica de los primeros pobladores del noroeste peninsular.	Ramón Fàbregas Valcarce (IPHES)	2007	

Tesis doctorals d'altres programes dirigides o codirigides per l'ICAC o que formen part de projectes de recerca de l'ICAC

Nom	Títol de la tesi doctoral	Director/s	Inici	Final
Emiilio Provinciale	Enterraments a la Tarragona romana dels segles II a IV dC. Estudi dels esquelets: valoració antropomètrica i anàlisi de la patologia que ha deixat emprempta a l'os (1)	Josep Giné, J. M. Macias (ICAC)	2006	
Maite Salagaray	Morfometria dental d'un conjunt funerari dels segles II a IV dC (1)	Josep Giné, J. M. Macias (ICAC)	2007	

(1) Tesis doctoral en Medicina

Defensa de la Tesi doctoral de Núria Morell

16 de juny de 2009

Núria Morell i Cortés va defensar el 16 de juny a la Sala d'Actes de l'ICAC la seva tesi doctoral titulada *La metal·lúrgia del plom durant el període ibèric: treball i ús del plom entre els ibers del nord*, sota la co-direcció de la Dra. M. Carme Belarte (ICREA-ICAC) i del Dr. Ignacio Montero (Centro de Humanidades del CSIC).

Aquest treball reuneix per primer cop tota la informació existent sobre la metal·lúrgia del plom en època ibèrica a Catalunya, i es contextualitza tant en relació a les altres produccions metal·lúrgiques ibèriques com a les d'altres cultures contemporànies de la Mediterrània. S'hi analitza la metal·lúrgia del plom, els seus processos productius, usos, intercanvis comercials i el valor social d'aquest metall en època ibèrica. Com a resultat, s'evidencia l'escassetat de la presència del plom a Catalunya en relació a altres territoris al llarg del període ibèric antic, i un increment significatiu de l'ús d'aquest material dins el període ibèric ple avançat. Des del punt de vista metodològic, s'ha treballat tant a partir de dades publicades com de la consultat de peces en fons de museus, i s'han tingut en compte els resultats de diferents anàlisis arqueometal·lúrgiques. Així mateix, s'ha elaborat una base de dades pròpia amb el total de peces estudiades.

El tribunal el van formar la Dra. Núria Rafel Fontanals (Universitat de Lleida), el Dr. Josep Maria Palet Martínez (ICAC), la Dra. Enriqueta Pons Brun (Museu d'Arqueologia de Catalunya), la Dra. M. Consolación Mata Parreño (Universitat de València) i la Dra. Alicia Perea Caveda (Centro de Humanidades del CSIC).

Tribunal avaluador de la tesi de la doctoranda Núria Morell

La doctoranda Núria Morell durant la defensa de la seva tesi

La Dra. Núria Morell amb els membres del tribunal i directors de la seva tesi doctoral

Defensa de la Tesi doctoral d'Ada Cortés
25 de juny de 2009

Ada Cortés Vicente va defensar el 25 de juny de 2009 a la Sala d'Actes de l'ICAC la seva tesi doctoral titulada *L'arquitectura domèstica de les ciutats romanes de Catalunya. Època tardorepublicana i altimperial*, dirigida pel professor Josep Guitart (UAB-ICAC).

Aquest treball, iniciat a la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB) s'inclou dins la línia de recerca "Arqueologia de la Ciutat Antiga" de l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica. En aquest treball es defineixen els principals models d'arquitectura domèstica localitzats en aquest territori durant l'època tardorepublicana i altimperial. La seva anàlisi ha permès visualitzar el procés d'introducció dels models romans en l'àmbit domèstic, les seves adaptacions i particularitats, així com també la seva evolució. Un dels elements principals d'aquesta investigació ha estat l'elaboració d'un catàleg de totes les restes del territori català amb suficient entitat per ser considerats una unitat domèstica. En aquesta tesi s'analitza l'evolució històrica i cronològica de cada edifici, la seva arquitectura i funcionalitat tenint en compte les seves tècniques constructives, els seus materials i la relació existent entre els seus espais, així com els sistemes d'abastament i evacuació d'aigües, entre d'altres. També s'estudia la decoració arquitectònica d'aquests edificis: paviments, mosaics, parets, elements escultòrics, etc.

El tribunal estava format per la Dra. Isabel Rodà de Llanza (ICAC), el Dr. Xavier Arquilué (Museu d'Arqueologia de Catalunya-Empúries) i el Dr. Carlo Rescigno (Seconda Università degli Studi di Napoli).

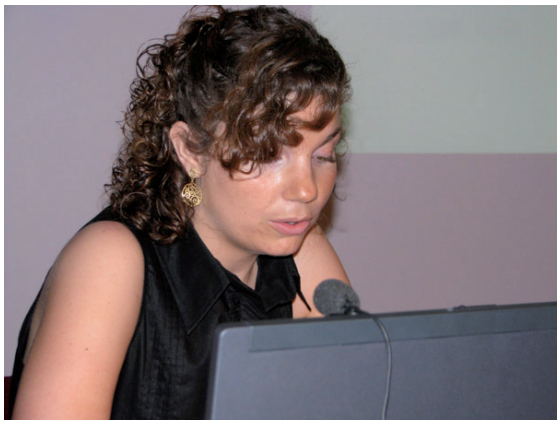

La doctoranda Ada Cortés durant la defensa de la seva tesi doctoral

La doctoranda Ada Cortés i els membres del tribunal

Tesis doctorals en curs

Génesis y configuración microregional de un paisaje cultural pirenaico de alta montaña durante el Holoceno: estudio polínico y de otros indicadores paleoambientales en el valle del Madriu-Perafita-Claror (Andorra) *Ana Ejarque*

Línea de recerca: *Arqueologia del paisatge, poblament i territori*
Programa transversal: *Mètodes i tècniques de les ciències experimentals aplicades a l'arqueologia clàssica*

Malgrat que al nostre país les investigacions arqueològiques, històriques i paleoambientals als espais de muntanya són encara escasses, nombrosos estudis europeus han demostrat l'existència d'una intensa ocupació i explotació humana altimontana des de la Prehistòria als nostres dies. A més a més, l'estudi integrat arqueològic i paleoambiental de la gestió humana pirenaica a escala microregional ha estat realitzada de manera molt puntual i es actualment un àmbit d'estudi poc desenvolupat. Aquest projecte de Tesis Doctoral forma part de l'estudi multidisciplinar en el camp de l'Arqueologia del Paisatge: «Ocupació del sòl i formes del paisatge de muntanya als Pirineus Orientals de l'Antiguitat a l'època medieval» i té l'objectiu de reconstruir la configuració paisatgística i la gestió dels usos del sòl dels paisatges culturals pirinencs al llarg del temps, prenen com a cas d'estudi els sectors altimontans de la vall del Madriu-Perafita-Claror (VMPC).

Concentració del diferents indicadors paleoambientals (polen, NPPs i microcarbons) estudiats a la torbera RDO (2390 m)

A la vall del Madriu s'ha dut a terme un estudi paleoambiental multi-proxy a alta resolució temporal i espacial que combina l'anàlisi de pol·len fòssil dipositat en seqüències naturals (llacs i torberes) amb d'altres indicadors que proporcionen informació de caràcter local, com son els estomes, microfòssils no pol·línics o partícules carbonoses. Seguint una estratègia microregional, s'han estudiat dos llacs i dos torberes en diferents sectors de la vall. Els resultats s'han creuat amb d'altres dades paleoambientals obtingudes en seqüències properes per tal de detectar diferències microregionals en la gestió i estructuració paisatgística de la vall. Finalment, aquests resultats han estat integrats amb les dades arqueològiques derivades del projecte interdisciplinar (Orengo 2007; Palet et al. 2007). Els resultats d'aquest treball destaquen l'existència en el VMPC de diferent fases de gestió del medi i variabilitat paisatgística de caràcter microregional tant a la mateixa vall del Madriu com entre les valls del Madriu i Perafita des del Neolític inicial al Bronze inicial i des d'època romana fins a l'edat contemporània. Aquest estudi demostra que aquesta variabilitat paisatgística no es relaciona necessàriament amb factors topogràfics i/o climàtics, destacant el paper dels paràmetres socials, econòmics i culturals en la configuració del paisatge d'alta muntanya des de la Prehistòria. Aquest estudi també posa de manifest que els espais altimontans pirinencs son paisatges culturals, resultat d'una gestió humana diversificada al llarg del temps que no només comprèn activitats ramaderes sinó que també inclou d'altres activitats relacionades amb la explotació forestal i minero-metal·lúrgica. La tesi ha estat dipositada a finals de 2009 i es preveu la seva lectura pel mes de febrer de 2010.

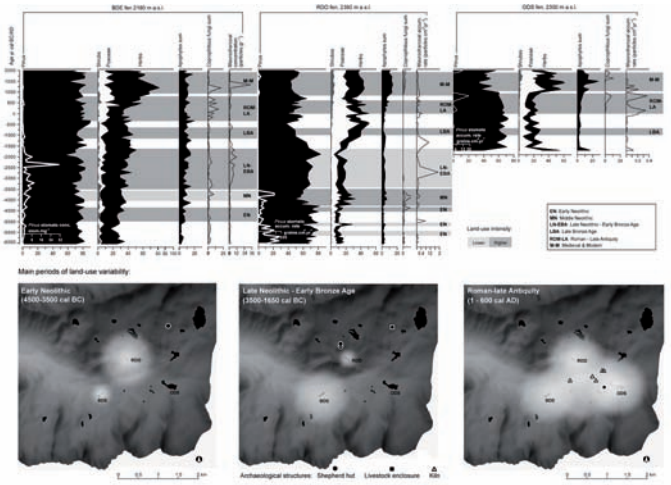

Diagrames simplificats d'ODS (2300 m), RDO (2390 m) i BDE (2.180 m). En gris es destaquen les diferents fases de usos del sòl, també il·lustrades en els mapes amb la localització de les estructures arqueològiques

Tarraco urbs opulentissima: anàlisi de contextos ceràmics dels segles I-III dC *Arnau Trullén*

Línea de recerca: *Instrumentum domesticum*. Materials i comerç en el món antic

Aquest treball planteja un estudi de materials ceràmics del segle I a III dC a la ciutat romana de Tàrraco. En primer lloc, s'ha realitzat una recerca bibliogràfica i documental de totes les intervencions arqueològiques de la ciutat de Tarragona en les que era possible localitzar conjunts tancats de dipòsits de material ceràmic del període objecte d'estudi, seleccionant aquells que per les seves característiques (procés de formació, volum de material, etc) permetien aprofundir en l'anàlisi de la ceràmica present a la ciutat de Tàrraco en època altimperial. Paral·lelament, s'ha dut a terme un recull bibliogràfic dels estudis de material ceràmic publicats i que fan referència a la ciutat de Tàrraco, tant per al període històric estudiat com per als segles immediatament anteriors i posteriors.

Gerra de ceràmica comuna oxidada

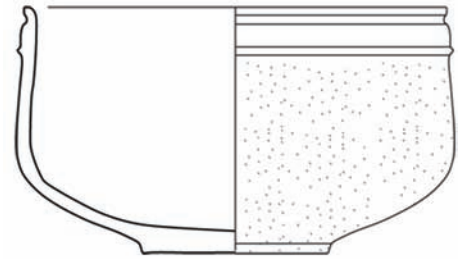

Bol de ceràmica de parets fines

Durant l'any 2009 s'ha finalitzat la classificació i inventari dels darrers contextos, així com el dibuix i la fotografia d'aquelles peces que requerien un tractament més detallat. Posteriorment, s'ha abocat tota la informació en una base de dades alfanumèrica i gràfica, creada específicament per al present treball, per tal d'incorporar la informació referent al nombre de fragments i les seves característiques (volum, gruix, pastes, manufactura, origen, etc.), juntament amb tota la informació gràfica relativa a la morfologia de cadascuna de les peces estudiades a partir del seu dibuix i fotografia. En la darrera part de l'estudi s'estan analitzant els resultats i elaborant les conclusions finals. S'està contrastant en primer lloc el comportament de la ceràmica dintre de cada context i després comparant les dades entre els diferents contextos, per tal d'obtenir una visió diacrònica i una aproximació als processos evolutius del material ceràmic de la ciutat.

Arquitectura i urbanisme a Barcino en época alt imperial: la decoració arquitectònica d'edificis públics i privats *Ana Garrido Elena*

Línea de recerca: *Arqueologia clàssica i produccions artístiques*

L'objectiu d'aquesta tesi doctoral és l'estudi de la decoració arquitectònica de *Barcino* des de la seva fundació en època d'August (15-10 aC) fins a finals del segle III dC. Es tracta de fer un estudi tipològic, estilístic i cronològic de tots els elements de decoració arquitectònica que ha donat la ciutat de Barcelona, especialment a partir dels treballs d'enderrocament de la muralla cap a la meitat del segle XIX, com també de les excavacions arqueològiques iniciades a començament del segle XX i que continuen actualment, amb un interès particular per tot el material que va sortir del reompliment de la muralla i de les torres excavades per Agustí Duran i Sanpere i Josep de C. Serra i Ràfols a finals dels anys cinquanta i durant la dècada dels seixanta. Aquest estudi pretén alhora actualitzar i ampliar els treballs realitzats anteriorment per diversos autors, algunes vegades de manera puntual, com els estudis de Balil (1958), Gutiérrez Behemérit (1990) i Raya (1993) sobre els frisos arquitectònics; els de capitells realitzats per Gutiérrez Behemérit (1986 i 1992); les bases per Escrivà Chover (2005); els d'altars amb pulvini, estudiats recentment per Claveria (2008), o com va fer Gimeno (1991), de manera més àmplia, en el seu treball sobre l'arquitectura i l'urbanisme del nordest peninsular. L'estudi del material s'ha fet seguint criteris tipològics i formals per a cada una de les categories arquitectòniques, però també s'ha cregut interessant que els materials es cataloguin, fins al punt en què és possible, des del seu context arquitectònic. En aquest sentit, s'intentarà fer un estudi de la decoració arquitectònica dels diversos conjunts monumentals conservats a la ciutat, especialment, el temple i els monuments de caràcter funerari.

Fragment de fris de roleus procedent del carrer Avinyó

El 2009, gràcies a la concessió d'una beca BE de mobilitat, s'ha fet una estada de quatre mesos(de febrer a maig) a La Maison de la Méditerranénne des Sciences de l'Homme, a Aix-en-Provence (França), amb Dominique Tardy, investigadora vinculada a l'Institut de Recherche sur l'Architecture Antique (IRAA), un dels laboratoris més antics del Centre National de la Recherche Scientifique (CNRS). L'IRAA d'Aix-en-Provence té com a objectiu principal l'estudi dels monuments i de l'urbanisme antic. Aquest estudi es vertebra en l'estudi dels tipus de construcció i restitució de les canteres antigues, la recerca metrològica, així com la creació de propostes de restitucions arquitectòniques per comprendre les transformacions del monument o del jaciment objecte d'estudi. Gràcies a aquesta beca de mobilitat em pogut ampliar la bibliografia sobre la decoració arquitectònica de la zona de la narbonense i la península itàlica, així com d'altres províncies de l'occident romà. A més a més hem pogut estudiar els paral·lels estilístics existents entre *Barcino* i Narbona i, en un sentit més ampli, amb la resta de ciutats del sud de la Gàl·lia, com per exemple el cas d'Arles per als capitells del temple de culte imperial.

Un dels temes en els que més s'ha treballat el 2009 és la decoració dels monuments funeraris de *Barcino* i, especialment,el conjunt de material localitzat al carrer Sotstinent Navarro i al carrer Avinyó que han servit per redactar una primera proposta arquitectònica dels grans monuments que poblaven les vies d'entrada i sortida de la ciutat. En aquests edificis de tipus turriforme s'identifica una forta dependència de models itàlics que presenten unes vies de difusió noritàliques amb una clara bifurcació cap a la zona renana i la Gàl·lia Belga, per un costat, i la Narbonense i la Tarraconense, per l'altra, arribant fins i tot per la façana llevantina a la vall del Guadalquivir. Pel que fa a la difusió dels motius, s'ha plantejat la incidència que van tenir els cartrons i l'existència dels tallers itinerants. De totes maneres, si per un costat s'ha constatat la repetició d'uns mateixos models, tant a *Barcino* com a *Narbo*, per una altra banda, s'han documentat característiques específiques que denoten que la propagació dels models no es va fer a través d'unes mateixes plataformes sinó que van existir contactes directes amb la pròpia Itàlia.

Fragment de fris dòric procedent del carrer Sotstinent Navarro (cara frontal)

Anàlisi de la xarxa de comunicacions i del transport a la Catalunya romana: la distribució i la mobilitat *Pau de Soto*

Línea de recerca: Instrumentum domesticum. *Materials i comerç en el món antic*
Programa transversal: *Tecnologies de la informació i la comunicació aplicades a l'arqueologia clàssica*

Aquest estudi intenta aprofundir en el coneixement dels mecanismes i infraestructures que s'utilitzaren en el comerç, durant l'època romana, dins dels territoris que ocupen l'actual Catalunya i la resta de l'Imperi. En especial, es vol arribar a conèixer quines eren les possibles rutes comercials emprades en època romana, quines d'elles serien les més utilitzades (en relació amb els costos econòmics i temporals) i quines es poden corroborar amb les dades aportades per l'arqueologia. En definitiva, gràcies a aquest estudi es vol aportar més coneixement a les formes de distribució i comunicació entre els diversos assentaments de la Catalunya romana i sobre la història econòmica del nostre territori. L'estudi s'ha dividit en dos grans blocs. Per una banda, l'acabament de la xarxa de comunicacions (terrestre, fluvial i marítima) del territori català, la base de la qual ja es va obtenir amb l'elaboració del treball de recerca presentat l'any 2006 i d'altra banda, l'estudi i anàlisi de la comunicació i el transport de mercaderies entre diversos punts de la geografia catalana. Els càlculs de costos, temps invertit, personal utilitzat o esforços es realitzen mitjançant programes SIG, juntament amb l'aplicació de factors compensatoris (mitjà de transport, desnivell, sistema de transport, utilitzant com a valors base els

ja utilitzats en altres estudis (Carreras 1994, Lawton 2004; De Soto/Carreras 2009). Seguidament es procedeix a la comparació dels resultats dels estudis (costos i temps de transport) amb un seguit d'estudis de cas, d'on s'espera extreure el nombre màxim de conclusions possible. Un d'aquests estudis, analitza la possible distribució de mercaderies intangibles, la difusió numismàtica o les característiques del registre d'àmfores bètiques a Catalunya (Dr 20). Es pretén definir si els costos, tant a nivell d'esforç com de temps o mà d'obra, es relacionen directament amb les quantitats de materials que arriben a les ciutats, o si aquests són independents dels beneficis, etc. (és a dir, si segueixen les característiques d'un sistema de mercat). També s'analitzaran les coincidències i les contradiccions entre els dos models, el proposat amb els sistemes d'informació geogràfica (SIG) i el que ens ofereix l'estudi de materials. D'aquests resultats, s'obtindrà la confirmació de les rutes de transport proposades o, contràriament, la seva desqualificació, ja sigui per l'existència de rutes alternatives no proposades o, potser, per l'existència en el món romà de condicionants externs a l'economia que influïen determinantment en l'establiment d'aquestes rutes (necessitats de l'exèrcit, impulsos o subvencions governamentals, etc.).

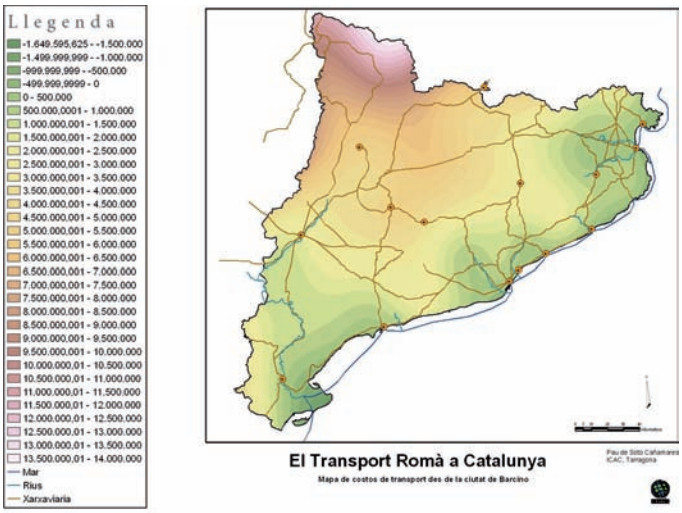

Costos de transport des d' Emporiae

Durant el 2009 s'ha procedit a finalitzar tots els estudis principals determinats en els objectius de la tesi doctoral. La realització durant els primers mesos de l'any d'un projecte per al Centro de Estudios Históricos de Obras Públicas y Urbanismo (CEHOPU), del Ministerio de Fomento, ha facilitat, per les seves semblances metodològiques, un enfortiment de la concepció i estructuració de la tesi. A partir dels mesos d'estiu i fins a l'acabament de l'any s'han realitzat pràcticament tots els càlculs i anàlisis que requeria aquest projecte. També aquest any s'ha col·laborat en el projecte "Via Augusta" que té com a objectiu l'estudi i valorització d'aquesta via en el marc de les activitats que es volen destacar en motiu de la candidatura de la ciutat de Tarragona com a seu dels Jocs del Mediterrani 2017.

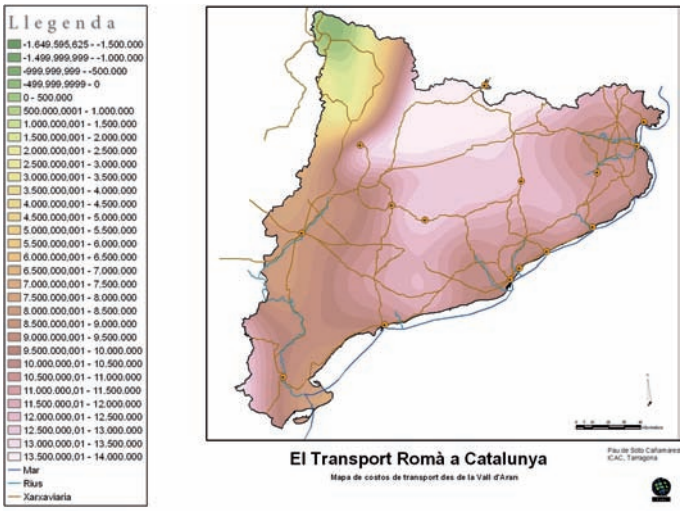

Costos de transport des de la Vall d'Aran

Arquitectura i economia dels hàbitats rurals dels segles II-I aC a la Laietània *Victòria Cantarellas*

Línea de recerca: *Arqueologia del paisatge, poblament i territori*

Aquest treball de recerca pretén estudiar els hàbitats rurals de l'època tardo-republicana o de l'ibèric final amb planimetria bastant completa de la Laietània, que en un principi s'ha plantejat concretament a sis jaciments de les actuals comarques del Baix Llobregat, Maresme i Vallès Oriental. El punt de partida s'ha iniciat amb les diverses intervencions arqueològiques realitzades en els dos darrers anys a la vil·la romana de Can Massot (Montmeló, Vallès Oriental), que amb una cronologia inicial de finals del s. II aC, representa un clar i primerenc exponent de l'ocupació romana en aquesta àrea geogràfica. I és a partir de l'estudi del jaciment i dels resultats positius obtinguts, que s'ha proposat aquesta temàtica. Dels jaciments a analitzar, es realitzarà el buidatge de les memòries d'excavació i publicacions, la revisió i l'estudi del material arqueològic (tant el ceràmic com altre material no vascular), amb l'anàlisi estadístic per fases cronològiques, l'organització i distribució interna de l'assentament, funcionalitat dels àmbits, tècniques i material constructiu, elements arquitectònics i decoratius, així com les activitats econòmiques que s'hi desenvolupen (tipus i volum de producció). A partir d'aquest primer bloc i amb les dades obtingudes es realitzarà una anàlisi comparativa entre els assentaments rurals estudiats, així com amb d'altres hàbitats del Nord-est de la península Ibèrica, dels quals comptem amb una planimetria prou completa susceptible de ser estudiada. En aquest sentit, els resultats obtinguts dels primers casos d'estudi determinarà realitzar un estudi més o menys exhaustiu dels assentaments rurals d'altres zones geogràfiques. L'objectiu del treball és analitzar internament aquests assentaments, veure com funcionen, quina és l'estructuració i distribució funcional dels espais,

les activitats econòmiques i productives que s'hi desenvolupen, etc., segons els diferents tipus de jaciments, a més de considerar el grau de resposta de la societat ibèrica davant la cultura romana i viceversa, com i quan incorporen nous elements, canvien els propis i es produeix la transformació dels assentaments rurals ibèrics cap a un model més propi del món itàlic, en un moment en paral·lel amb l'origen de les primeres vil·les.

Pan oràmica de les restes documentades de la vil·la de can Massot

El treball realitzat durant l'any 2009 s'ha centrat en l'estudi dels jaciments, a partir del buidatge i la revisió de les memòries d'excavació i publicacions sobre cada assentament. Paral·lelament s'ha consultat i dibuixat el material arqueològic dipositat en diferents Museus i Fundacions amb l'objectiu de caracteritzar les fases cronològiques, estudiar alhora els elements arquitectònics, decoratius, econòmics, etc. D'altra banda, s'ha treballat sobre la planimetria de l'assentament, incorporant en un mateix dibuix totes les estructures descobertes, ja siguin fruit d'una excavació sistemàtica, o bé, com el resultat d'actuacions d'aficionats. S'acompanya cada estructura de la reconstrucció de la planta (sempre i quan ha estat possible) i de la representació de cada fase constructiva. Alhora s'ha realitzat un buidatge bibliogràfic de treballs referents a la temàtica d'estudi.

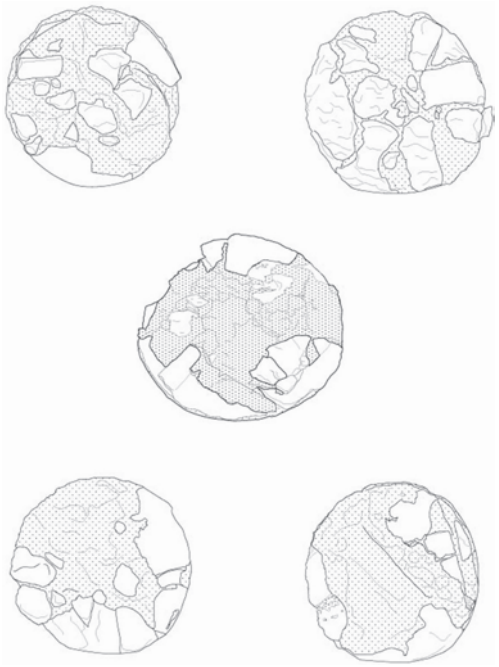

Fragments de fusts de columnes documentades a la vil·la de Can Massot

Arquitectura cristiana balear a l'antiguitat tardana (segles IV-X dC) *Silvia Alcaide*

Línea de recerca: *Arqueologia de la ciutat antiga*

Les illes Balears presenten, a dia d'avui, el major percentatge relatiu d'esglésies rurals als territoris hispànics. A Mallorca coneixem Cas Frares (Santa Maria del Camí), Son Peretó (Manacor), Sa Carrotja (Porto Cristo) i Son Fadrinet (Campos); a Menorca disposem de Cap des Port (Fornells), Fornàs de Torelló (Maó), Son Bou (Alaior) i la Illa des Rei (Maó) L' estudi ha comportat un estudi arqueològic i arquitectònic exhaustiu dels conjunts que es conserven: forma dels edificis, paraments (tècniques, alçats i decoració), paviments (tècniques i decoracions), fundacions i cobertes. Pretén a més, una anàlisi de les instal·lacions litúrgiques i del seu mobiliari, així com la incorporació de la informació epigràfica i de l' arqueologia funerària procedent d' aquests jaciments.

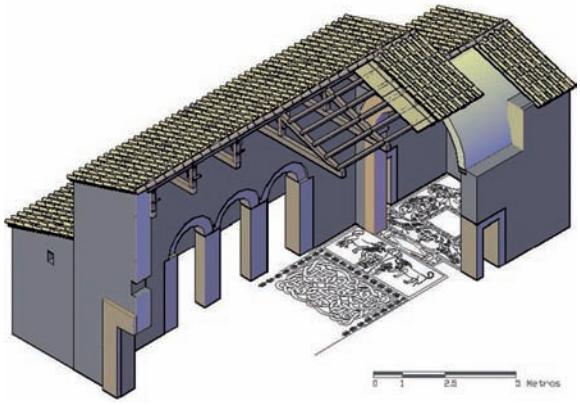

Hipòtesi de reconstrucció de l'església de Fornàs de Torelló (Maó, Menorca)

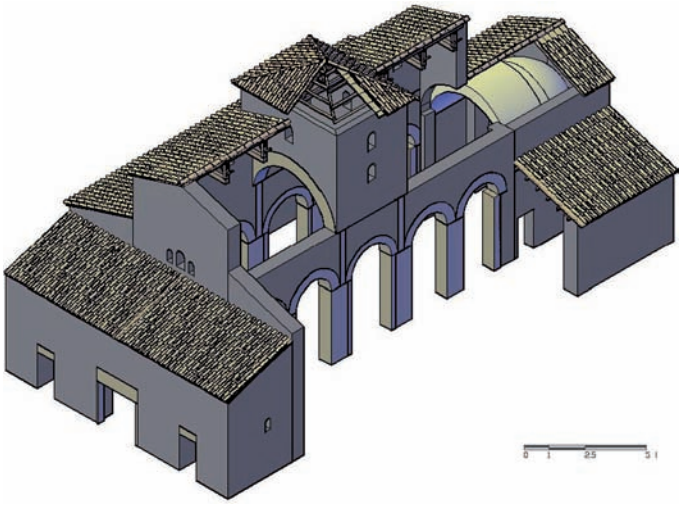

Interpretació reconstructiva de l'església de Son Bou (Alaior, Menorca)

Durant l'any 2009 s'ha finalitzat la síntesi i la redacció del treball, que es troba en la fase final de correcció i s'espera poder presentar durant el mes de març de 2010.

La xarxa viària urbana de la ciutat romana i les obres públiques hidràuliques vinculades a ella a la conca mediterrània occidental *Núria Romaní*

Línea de recerca: *Arqueologia de la ciutat antiga*

Aquest projecte de tesi parteix del treball d'investigació de doctorat realitzat en el marc del Doctorat Interuniversitari d'Arqueologia Clàssica (URV, UAB, ICAC), dirigit pel Dr. Josep Guitart, sobre un dels *cardines minores* de la ciutat romana de *Iesso* (Guissona, Lleida). Aquest estudi va permetre fixar la seqüència evolutiva d'una via d'aquesta ciutat romana d'interior, fundada *ex novo* aproximadament al 100 aC i establerta com un punt urbà essencial per a la vertebració d'un territori amb poca presència romana fins aquell moment. L'anàlisi de la seqüència evolutiva d'aquest carrer de *Iesso* ha posat de manifest la importància dels elements d'interconnexió interna de les ciutats, espais de socialització que reflecteixen de forma molt clara l'evolució que pateix la urbs. Aquesta tesi es planteja portar a terme un estat de la qüestió del coneixement arqueològic sobre carrers en les ciutats romanes, centrant-se especialment en el cas del *conventus tarraconensis*. L'objectiu és arribar a conèixer, des d'un punt de vista diacrònic, l'evolució constructiva (característiques de pavimentacions, diferències entre projecció del carrer i la seva posada en pràctica, etc) i conceptual (la significació del carrer a nivell abstracte, el canvi d'aquesta concepció al llarg dels segles) d'aquest important espai d'intercomunicació i interrelació de la ciutat romana. Així mateix, es vol conèixer l'estreta vinculació del carrer amb les infraestructures de subministrament hídric i sanejament de les aigües residuals de les quals està dotat, que no són res més que la cara invisible de la via urbana.

Cardo museïtzat a la zona de l'Almoina (Valentia)

Cardo màxim de Baetulo. *Detall de la col·lectora de l'eix central de la via, amb un fort pendent cap al sud-est, cap al mar, on evacua les aigües*

Entre abril i novembre de 2009 s'ha tancat la recopilació de dades arqueològiques de les ciutats romanes del *conventus tarraconensis*, és a dir, de *Tarraco, Emporiae, Barcino, Iesso, Iluro, Baetulo* i *Valentia*. També s'ha realitzat la visita *in situ* a les restes conservades de vies urbanes de *Valentia*. D'igual manera, s'ha completat pràcticament la redacció de la part descriptiva del capítol central del projecte de tesi, que versa sobre l'evolució, principalment constructiva, del viari urbà en les ciutats prèviament citades. També s'ha conclòs i iniciat la redacció d'altres capítols, dels quals ja s'havia fet la recopilació bibliogràfica anteriorment, com és el cas del capítol sobre el tractament de les vies urbanes en les fonts legislatives romanes o l'apartat sobre l'epigrafia relacionada amb la construcció i refacció dels carrers en època romana.

Dinámicas históricas de ocupación y explotación de sistemas de montaña: los valles de Madriu, Perafita y Claror (Andorra) estudios comparados microregionales *Hèctor A.Orengo*

Línea de recerca: *Arqueologia del paisatge, poblament i territori*
Programa: *Formes del paisatge i antropització dels espais de muntanya de la protohistòria a l'Edat Mitjana*
Projecte: *Ocupació del sòl i formes del paisatge de muntanya als Pirineus orientals de l'antiguitat a l'època medieval: la vall del Madriu-Perafita-Claror (Andorra)*

Aquest projecte de tesi, pretén, des de la perspectiva de l'arqueologia del paisatge, realitzar un anàlisi històric diacrònic de les valls de Perafita i Claror (Andorra). Mitjançant la utilització de diverses tècniques arqueològiques com ara la prospecció, o l'excavació de sondejos es té l'objectiu de documentar les activitats que han modelat aquest paisatge d'alta muntanya des de la prehistòria fins a l'actualitat.

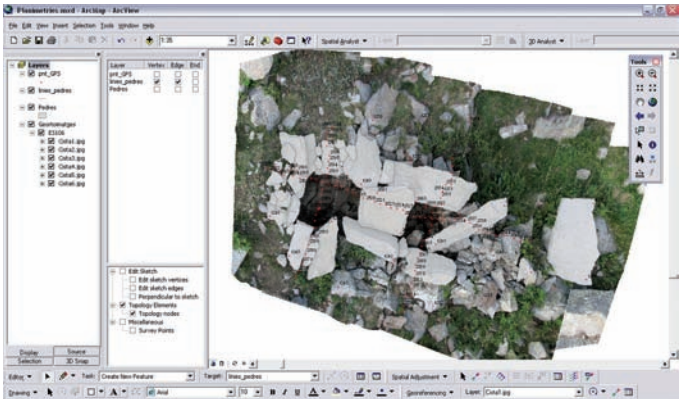

Planimetria a partir d'ortofotos georeferenciades

Durant el primer trimestre del 2009 gran part del treball desenvolupat ha estat relacionat amb el processament de les dades obtingudes durant les campanyes de camp dutes a terme durant el 2008. Així mateix, durant el mes de juliol es va realitzar una campanya on es varen sondejar unes set estructures pertanyents a 5 jaciments de les valls de Perafita i Claror. El processament d'aquestes dades va ser realitzat durant el darrer trimestre del 2009 així com part de la redacció de les memòries a presentar al Govern d'Andorra. Aquestes seran la base sobre la que es recolzarà la producció acadèmica prevista al 2009 que, de moment, es confina a la redacció del cos de la tesi.

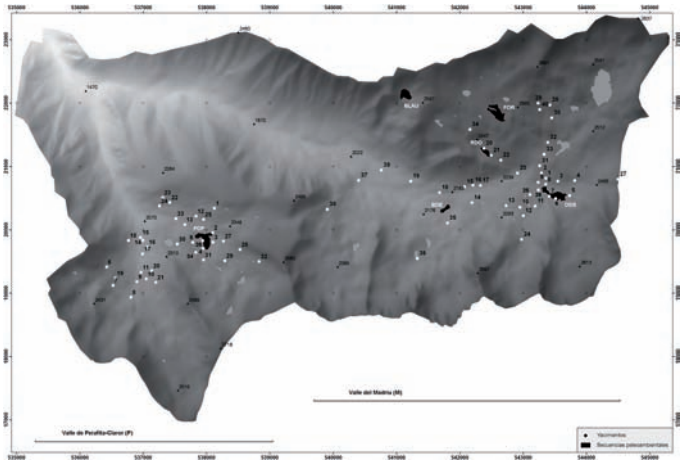

Jaciments localitzats a la vall de Madriu-Perafita-Claror

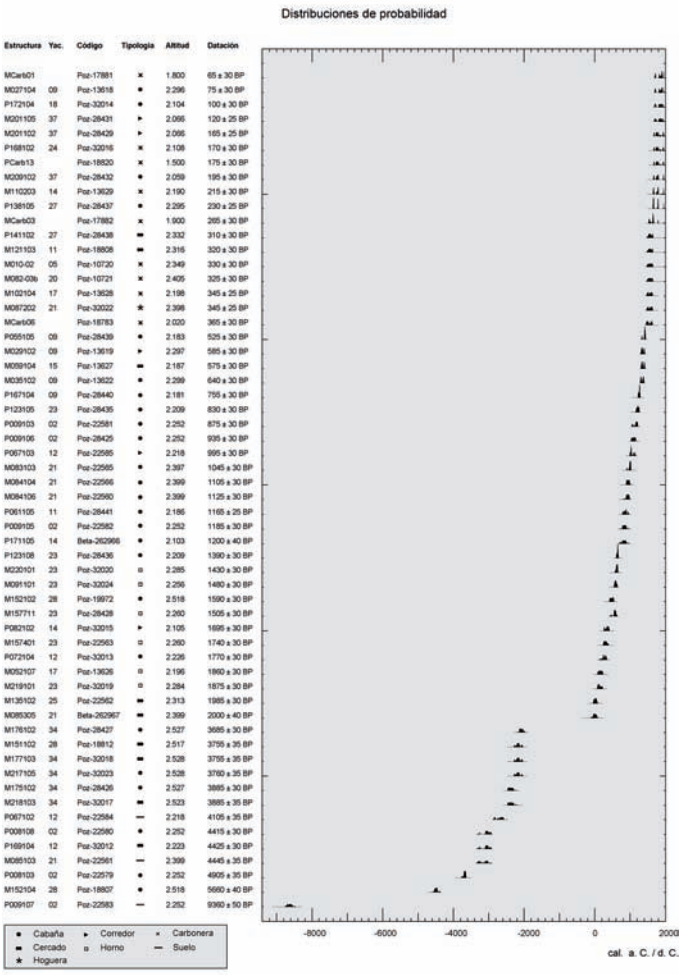

Datacions radiocarbòniques en estructures arqueològiques

Estudi dels patrons mètrics arquitectònics i urbanístics del nom ibèric *Pau Olmos*

Programa específic: *Arqueologia de la protohistòria de la Mediterrània occidental*

L'objecte d'aquest projecte de tesi és apropar-nos al coneixement dels patrons constructius de la cultura ibèrica, i tractar de determinar la possible existència d'una metrologia indígena aplicada a l'arquitectura i l'urbanisme. El projecte es centrarà especialment en el període de l'ibèric ple (segles IV i III aC), i abastarà tota l'àrea de la cultura ibèrica, amb especial incidència en l'àrea de l'actual Catalunya.

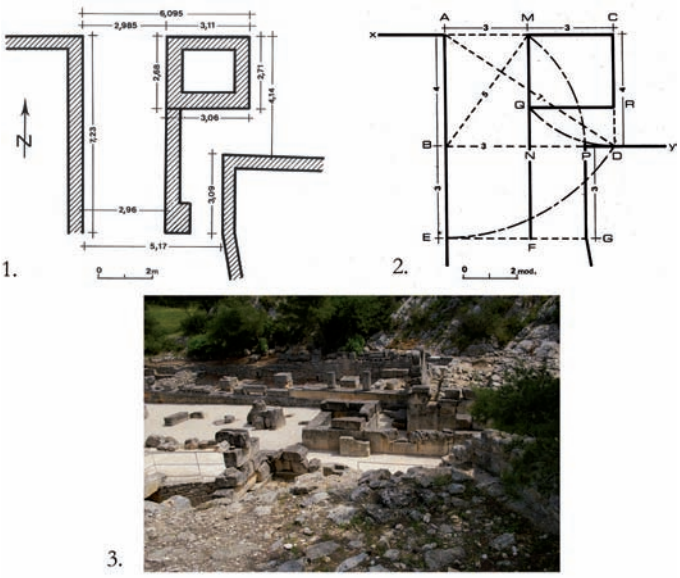

Vista de la torre defensiva de Glanum i restitució metrològica i geomètrica

En un primer moment es pretén tractar de demostrar com el món ibèric català s'emmarca dintre de la barreja cultural que caracteritza a la Mediterrània durant la protohistòria. Així, tant a nivell metrològic com de sistemes geomètrics, la cultura ibèrica es trobaria a la mateixa alçada que els altres pobles. D'aquesta manera hem trobat tant l'aplicació d'unes unitats que hem considerat pròpiament ibèriques com l'ús d'unitats foràneies, especialment gregues dintre d'estructures constructives de factura ibèrica, però amb una significació simbòlica especial per a la comunitat, com és el cas dels temples. En aquest treball hem volgut provar com el món ibèric es troba immers dintre de la complexitat metrològica que caracteritza la Mediterrània durant l'antiguitat. Així els constructors ibèrics coneixien perfectament els instruments de mesura més comuns, els principals sistemes de proporció aplicats a l'arquitectura, i els patrons de mesura més emprats al context de la Mediterrània occidental. L'anàlisi dels diversos sistemes mètrics que hem pogut documentar a l'arquitectura i l'urbanisme ibèrics de Catalunya ens indica com el patró de mesura que podem considerar com a creació original ibèrica és el peu de 31,1 centímetres. Hem interpretat aquest peu com a creació original ibèrica ja que la seva utilització no es documenta en tot el context grec ni fenopúnic, com hem intentat demostrar en el recull que hem fet dels principals sistemes mètrics documentats a la Mediterrània. A l'arquitectura i l'urbanisme ibèrics catalans documentem la pervivència de la unitat de mesura d'aproximadament 31 cm, que hem considerat com a pròpiament ibèrica. Aquesta unitat documentada inicialment durant el segle V aC, té una continuïtat d'utilització fins el segle III aC, al temps que es conjuga amb altres unitats foràneies, tal i com es documenta al Puig de Sant Andreu d'Ullastret, on coincideix amb patrons de mesura grecs.

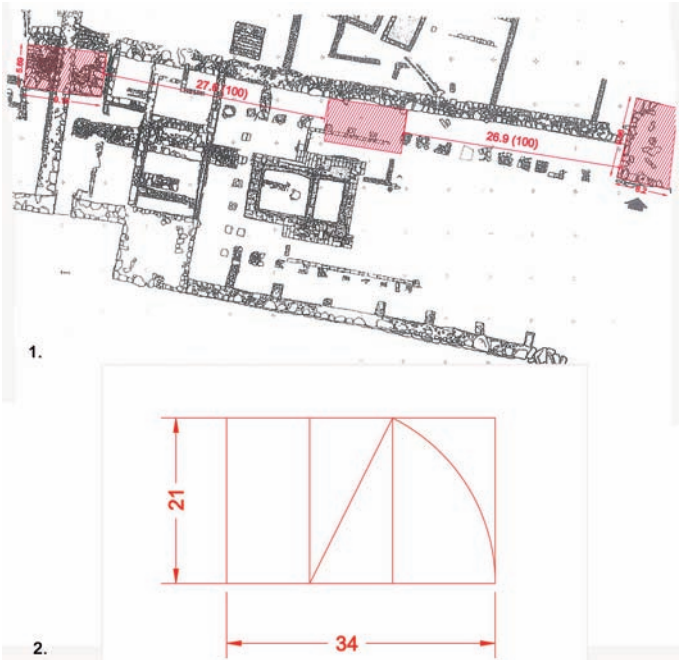

Planta del sistema defensiu d'Empúries durant el segle IV aC i proposta de restitució metrològica

En el decurs de l'any 2009 s'ha finalitzat el treball de camp i s'ha fet la comprovació de les dades mètriques dels principals assentaments ibèrics del País Valencià. Durant el primer semestre del 2009 s'ha desenvolupat, gràcies a la concessió d'una beca BE de mobilitat per una estada de recerca de quatre mesos al Centre Camille Jullian de la Universitat de Provença. Durant aquest període s'ha pogut realitzar un buidatge bibliogràfic sobre assentaments de la Gàl·lia meridional i sobre arquitectura grega, especialment. A més vàrem començar a processar les dades obtingudes en el nostre treball de camp i la comprovació dels resultats obtinguts amb l'elaboració del DEA sobre metrologia ibèrica a Catalunya i els principals jaciments ibèrics valencians. Gràcies a aquesta estada, s'ha pogut completar l'anàlisi mètrica i arquitectònica de les colònies focees d'occident, a partir dels resultats obtinguts entre la ciutat d'Empúries i els assentaments massaliotes d'Olbia, Agde o Marsella. A més, s'ha pogut realitzar l'anàlisi mètrica dels principals assentaments fenicis occidentals, que també hem inclòs a la tesi, gràcies a la col·laboració amb l'investigador en formació, David Montanero (UB).

Producció i consum animal a la Catalunya d'època romana: una aproximació arqueozoològica *Núria Padrós*

Línea de recerca: *Arqueologia de la ciutat antiga*
Programa transversal: *Mètodes i tècniques de les ciències experimentals aplicades a l'arqueologia clàssica*

Aquest projecte de tesi pretén aportar una visió general de la producció i el consum d'origen animal durant l'època romana en el territori català. Per assolir aquest objectiu, s'està portant a terme un anàlisi de les restes de fauna de quatre jaciments: una vil·la romana d'interior, (la vil·la romana de Biosca, a la comarca de la Segarra), una vil·la romana de costa (la vil·la romana de La Llosa a la comarca del Baix Camp), una ciutat de costa (la ciutat romana de Tarragona, a la comarca del Tarragonès) i una ciutat d'interior (la ciutat romana de Guissona a la comarca de la Segarra). Aquests quatre contextos, ens poden donar una visió molt interessant sobre la variabilitat del panorama animal del territori català durant tota l'època romana, així com establir les diferents pautes d'explotació i les diferències existents en l'obtenció de recursos entre zones geogràfiques antagòniques (zones d'interior i de costa) i també establir els diferents models de gestió adoptats en centres d'explotació de tipologia diversa (ciutats i vil·les).

Mandíbula de porc amb traces de carnisseria

Durant el 2009 s'ha realitzat l'anàlisi faunístic de les restes arqueozoològiques de la vil·la romana de Biosca. L'estudi s'ha centrat en les restes de macrofauna domèstica ja que es tracta de la categoria més rendible per a l'objecte d'estudi i també la que presenta més volum de restes. Les restes faunístiques de Biosca han aportat informació principalment de l'alimentació i la gestió ramadera. L'alimentació, més enllà de cobrir una necessitat bàsica, és una activitat marcada per la tradició cultural. Així mateix, l'alimentació és susceptible de ser un marcador de diferenciació social, ja sigui a escala de jaciment o a escala regional. La gestió ramadera aporta informació sobre la base econòmica del grup i els productes prioritzats (força de treball, carn, etc.) Per altre banda, el tipus de gestió pot indicar una major disponibilitat de recursos càrnics a un jaciment, o bé permetre diferenciar entre centres emissors i centres receptors. Des d'aquest punt de vista, l'objectiu de l'estudi de les restes arqueozoològiques de la vil·la romana de Biosca ha consistit en caracteritzar les estratègies de producció i l'accés als recursos càrnics per poder combinar posteriorment aquesta informació amb d'altres indicadors de les condicions ecològiques i socials de la resta de jaciments. L'anàlisi a escala de jaciment s'ha basat en la distribució espacial de les restes i la representació anatòmica, per analitzar, d'una banda, si hi ha diferències de proporcions d'espècies entre diferents unitats constructives, i de l'altra, si hi ha indicis de redistribució de certes parts de l'animal entre unes habitacions i unes altres. Aquestes aproximacions s'han realitzat tan a nivell sincrònic com diacrònic. Això ens ha permès observar la dinàmica i l'evolució interna del jaciment i, en un futur, ens permetrà veure si hi ha un model regional de gestió. Així mateix, i independentment de la seva existència o no, hem pogut analitzar l'evolució temporal del registre en el context dels canvis que assenyalen altres indicadors arqueològics.

Restes crani, mandíbula, pelvis i escàpula de canis familiaris

Dinàmica dels assentaments i estructuració del territori a la Laietània Interior. Estudi del Vallès Oriental de l'Època Ibèrica a l'alta Edat Mitjana *Marta Flórez Santasusana*

Línea de recerca: *Arqueologia del paisatge, poblament i territori*

Aquesta tesi doctoral té com a objectiu estudiar l'evolució del poblament rural antic al Vallès Oriental i caracteritzar la dinàmica d'ocupació del sòl, les formes d'hàbitat i l'estructuració territorial antiga que es va desenvolupar al Vallès Oriental, sempre partint d'un marc cronològic diacrònic, que comprèn des d'època ibèrica fins a l'antiguitat tardana. Aquest projecte d'estudi, que ja va donar els primers resultats amb la presentació –al setembre de 2007- de la tesina "Can Tacó i el seu entorn". Estudi del poblament rural a la Laietània interior. Del món

indígena al món romà (que va obtenir la màxima qualificació del tribunal avaluador), s'inscriu dins del projecte d'investigació Can Tacó i el seu entorn i en el que estan implicats directament els Ajuntaments de Montmeló i Montornès del Vallès. Pel que fa al marc geogràfic, el territori de la Laietania interior, grosso modo, ocuparia la zona de plana i suaus ondulacions localitzada entre les actuals comarques del Vallès Oriental i el Vallès Occidental fins al límit natural del riu Llobregat. Dins d'aquest ampli territori, aquest estudi es centra en la zona central i baixa de l'actual comarca del Vallès Oriental, en l'àrea que equivaldria al sector nord del domini laietà interior. En general, l'àrea d'estudi compren 18 municipis i comprén una superfície de 323'9 km2 (més de 30.000 ha), que s'estén entre la Serra Litoral, la Depressió Prelitoral i la Serra Prelitoral catalanes. L'estudi del territori de la Laietania interior té com a objectiu fonamental la caracterització del paisatge "arqueològic" del Vallès Oriental. La recerca es projecta des de la perspectiva teòrica i metodològica de l'Arqueologia del Paisatge i, per tant s'aborda de manera pluridisciplinar i diacrònica, amb la finalitat d'observar les variables del paisatge, tot creuant els resultats de les diferents disciplines: paleoecològiques, històriques i arqueològiques. La perspectiva diacrònica té com a eix vertebrador l'antiguitat clàssica, però comprèn també el període protohistòric (s. VI-III aC) i l'alta edat Mitjana (s. X-XI). El caràcter pluridisciplinar queda ben reflectit, altrament, en els objectius, atès que inclouen estudis de poblament rural i ocupació del territori, estudis de la xarxa viària i estructuració del territori (arqueomorfologia: cadastres i parcel·laris), així com estudis regressius i documentals.

Camí antic a Samalús. Prospecció 09

Durant el 2009, l'activitat científica d'aquest estudi s'ha centrat en dos àmbits clau: l' estudi arqueomorfològic i la prospecció intensiva de les àrees seleccionades. Després de la tasca de recopilació d'informació històrica i arqueològica realitzat durant el 2008, durant el 2009 s'han iniciat les anàlisis territorials –tant morfològiques com de poblament- que configuraran la principal aportació científica de la investigació que duem a terme en el Vallès Oriental. Pel que fa a l'estudi arqueomorfològic, cal destacar, en primer lloc, la metodologia que s'està implementant, directament gestionada des de sistemes SIG, i que està permetent treballar amb una gran precisió. En aquest sentit, s'ha dut a terme una important recopilació de cartografia històrica (més de 50 plànols antics) que es georeferencia sistemàticament i s'analitza des dels SIG. Així mateix, s'està treballant amb la fotografia aèria del vol americà dels anys '50 (USAF, 1956-57, 1: 33.000), igualment georeferenciada i, en aquest cas, també ortorectificada. La combinació d'aquestes dues fonts cartogràfiques i fotogràfiques ha permès iniciar la recuperació d'importants elements del paisatge històric vallesà, com la xarxa viària i línies de parcel·laris o la configuració d'una estratigrafia regressiva històrico-documental que s'acabarà de completar amb l'estudi de la documentació medieval i moderna. Aquest treball de documentació i anàlisi es troba directament vinculat a la segona gran línia de treball desenvolupada durant el 2009: la prospecció arqueològica intensiva. Aquests treballs arqueològics inicials van permetre recollir mostres materials que confirmaren l'existència dels citats jaciments i van aportar noves dades arqueològiques per a la consecució d'un proposta cronològica pròpia. De la mateixa manera, van permetre fer un diagnòstic de les àrees amb major potencial arqueològic i en les que era viable l'obertura de finestres de prospecció arqueològica intensiva.

Restes de mur al jaciment de Can Llibants (Samalús). Prospecció 09

Tenint en compte aquest treball de camp previ, juntament amb els resultats obtinguts en l'estudi arqueomorfològic, s'ha dissenyat la campanya de prospeccions intensives del 2009. En la citada campanya, s'han obert tres finestres de treball que s'han centrat principalment en dos àmbits d'estudi: el poblament i la xarxa viària/parcel·lari. Durant els treballs de camp, s'han buscat restes materials i nous nuclis de poblament inèdits: s'han analitzat 88 unitats de prospecció, de les quals 44 han donat resultat positiu; han estat documentats 8 jaciments, 5 d'ells inèdits. A nivell arqueomorfològic, s'ha realitzat el seguiment de diverses

vies de comunicació que es aquest estudi es plantejava podrien ser antigues, realitzant la documentació de tot el traçat conservat de cadascuna d'elles, prenent la documentació fotogràfica necessària, i realitzant el seguiment arqueològic dels marges.

Tota aquesta activitat científica ha donat com a resultat un important avenç en la recerca territorial del Vallès Oriental. En primer lloc, i a falta d'elements puntuals, i de realitzar l'estudi del material ceràmic de prospecció, es pot afirmar que s'ha finalitzat la recopilació de tota la informació històrico-arqueològica necessària per la tesi. D'altra banda, l'estudi de la tipologia del poblament i les dinàmiques d'ocupació es troba molt avançat, i podem dir que serà finalitzat en breu. Així mateix, l'estudi arqueomorfològic disposa d'una important base arqueològica i cartogràfica sobre la que sustentar-se, i en el proper mes es finalitzarà la restitució viària i parcel·lària, així com l'estudi regressiu de la documentació històrica. Aleshores ja disposarem d'una autèntica estratigrafia del paisatge d'aquesta àrea d'estudi, que ens permetrà extreure les conclusions definitives sobre l'evolució històrico-arqueològica del territori d'estudi. Finalment, és important destacar els mesos d'estada de recerca al Laboratorio di Topografia Antica de la Seconda Università degli Studi di Napoli (SUN), de setembre a desembre de 2009. Durant aquesta estada de recerca es va poder aprofundir en aspectes com el tractament i la gestió de bases de dades arqueològiques i patrimonials; l'aplicació SIG als estudis de poblament i territori; o la introducció als conceptes i processos bàsics de la fotogrametria arqueològica des del Laboratorio di Aereofotogrammetria de la SUN.

Pràctiques i rituals funeraris a la ciutat de Tàrraco i al seu ager (segle II aC- III/IV dC) *Judit Ciurana i Prast*

Línea de recerca: *Arqueologia de la ciutat antiga*
Programa transversal: *Arqueologia clàssica i ciències de l'antiguitat. Fonts textuals, epigrafia i numismàtica*

El principal objectiu d'aquest estudi és la identificació i estudi de les pràctiques rituals funeràries en època romana a la ciutat de Tàrraco i del seu territori, l'ager Tarraconensis. Cronològicament, la recerca abraça un total de cinc segles, des d'època tardorepublicana (segles II- I aC) fins a les portes del baix imperi (segles III-IV dC), quan s'inicia un canvi paulatí d'hàbits i costums funeraris lligat a la consolidació del cristianisme. L' interès d'aquest estudi s'orienta envers dos fronts d'estudi principals: per una banda, les àrees funeràries que es desenvolupen en les tres principals àrees suburbials de Tàrraco: el suburbi oriental, la perifèria septentrional i el suburbi occidental. Per altra, també s'estudien les necròpolis associades als assentaments rurals que poblen l'ager Tarraconensis. En ambdós casos s'aborden tots els aspectes temàtics que integren l'àmplia denominació de "món funerari": la topografia de les tombes, la seva disposició en el paisatge, el seu caràcter monumental, els textos i les imatges presents en els sepulcres, etc. L'eix principal de la investigació "Pràctiques i rituals funeraris a Tàrraco i el seu *ager*" és identificar i interpretar els rituals de la mort presents a les àrees funeràries de Tàrraco i del seu territori (les actuals comarques del Tarragonès, Alt i Baix Camp i Baix i Alt Penedès) al llarg de cinc segles d'història a través d'una visió articulada i multidisciplinar. Per aconseguir-ho, s'està realitzant l'anàlisi dels materials i les evidències arqueològiques així com l'estudi de les fonts textuals, ja siguin epigràfiques com literàries. Considerant la riquesa de la ciutat pel que fa a restes funeràries, és important aprofitar aquest registre d'informació per poder argumentar l'evolució que ha sofert el ritual funerari a la ciutat i al seu ager des del segle II aC fins el segle IV dC. S'establiran relacions comparatives entre les diverses àrees de necròpolis de la ciutat i alhora, entre les zones funeràries de l'urbs i les del seu entorn rural. D'aquesta manera es podrà saber si existeixen diferències de ritual, relacions o influències. Dins d'aquestes coordenades espaitemps, s'estudien totes les unitats funeràries amb els seus respectius aixovars i dipòsits funeraris.

Fragment de fris amb palmetes procedent d'un edifici sepulcral excavat al PERI-2 de Tarragona

Durant l'any 2009 s'han acomplert els objectius que s'havien fixat l'any anterior. S'ha procedit a finalitzar la recopilació de documentació planimètrica i fotogràfica de diverses intervencions d'urgència desenvolupades a Tarragona durant els últims cinc anys. Paral·lelament, la investigació s'ha orientat envers diverses direccions. La primera ha estat aconseguir un major aprofundiment en aquells aspectes simbòlics i iconogràfics relacionats amb les senyalitzacions funeràries (ares, esteles, pedestals d'estàtua) però també en aquells objectes que es troben a l'interior de les tombes i que funcionen com a marcadors simbòlics de rols socials concrets (conquilles, crepundia, amulets, monedes). Una segona línia ha abordat els aspectes sociològics i d'autorepresentació dels commemorats i els dedicants que apareixen a l'epigrafia funerària. Durant el 2009 també s'ha incidit especialment en l'estudi dels espais funeraris, sobretot en relació amb la organització de l'espai de necròpolis. Dins aquest apartat hem treballat al voltant de diversos problemes relacionats amb la monumentalització dels loca sepulchri de les necròpolis suburbials de Tàrraco així com diversos monuments funeraris espargits pel seu ager.

Sarcòfags a l'interior d'un monument funerari del suburbi oriental (Serres 1974)

Altar funerari de C. Sulpicius Euclides. Arxiu MNAT

Paral·lament al desenvolupament d'aquests tres eixos, també s'han definit unes bases metodològiques a l'entorn de l'anomenada "arqueologia del ritual" (totalment novedosa a Catalunya, sense referents al nostre territori ni a l'Estat espanyol) que fossin adients a la realitat pròpia de l'arqueologia urbana de Tarragona i que alhora fonamentessin el nostre discurs a l'entorn de la detecció de les evidències rituals en estratigrafia. A més, durant el 2009, gràcies a una beca BE de mobilitat, s'ha gaudit d'una estada de quatre mesos (març- juny) a la Università degli Studi di Ferrara sota la tutoria del Prof. Jacopo Ortalli. Els treballs desenvolupats durant aquest període s'han dividit principalment en dues fases. Durant la primera s'ha ampliat i aprofundit en el coneixement del panorama funerari a l'Emilia- Romagna. També s'ha dissenyat una base de dades on, a través de diverses taules, ha estat possible de poder relacionar les diverses informacions amb els jaciments corresponents. Complementàriament, s'han estudiat diverses peces dels fons dels següents museus: Museo Archeologico di Sarsina, Museo Civico Archeologico di Bologna, Lapidario Civico di Ferrara, Museo Civico di Voghiera, Delizia di Belriguardo, Museo Nazionale Archeologico di Ravenna, Museo Archeologico di Padova i Museo Archeologico di Altino. La segona fase dels treballs es centrà en la col·laboració

amb l'equip de treball italià compromès en els tasques de post-excavació del Podere Minghetti a Ravenna, sota la direcció de Giovanna Montevecchi. L'excavació d'aquesta àrea es va dur a terme entre els anys 2003 i 2005 dins un sector de la necròpolis de Classe. Les tasques d'excavació es van estendre a un total de 400 m2 i portaren a la llum 191 tombes datades entre l'època augustal i el segle V dC, repartides al llarg d'una duna de sorra que en època romana s'aixecava davant del mar Adriàtic, al sud de la zona d'hàbitat. La col·laboració en aquest projecte ha permès conèixer la base de dades i treballar-hi. La base de dades està constituïda per un nombre limitat de camps que recullen, no només les principals estructures funeràries, sinó també la composició de les unitats estratigràfiques i els nivells d'utilització de la necròpolis. Dins d'aquestes s'han elaborat tres fitxes: "estructura funerària", "unitat estratigràfica" i "objecte". En les dues primeres fitxes apareixen els llistats de materials recuperats que es relacionen amb els sòls de freqüentació i els elements de mobiliari funerari. Els camps de la fitxa "estructura funerària" defineix les principals tipologies de sepulcres, les característiques del difunt (adult, infant) i els objectes relacionats amb el ritual funerari situats a l'interior o a l'exterior del sepulcre. La fitxa "objecte" registra la cota precisa de la descoberta permetent ubicar-la en els diferents nivells de circulació de la necròpolis. Per facilitar la interpretació de les dades recopilades existeix una relació automàtica entre cada fitxa i els arxius de les fotos i els dibuixos que permet unir la descripció de cada element arqueològic amb la seva documentació gràfica.

Suministros hídricos y el sistema de saneamiento de la colònia Clunia Sulpicia *Rosa Cuesta*

Línea de recerca: *Arqueologia de la ciutat antiga*

Quan s'ha de parlar de l'aigua a l'antiguitat, de manera automàtica, la primera imatge que ens ve al cap són els aqüeductes, que tant renom han donat a l'enginyeria romana. No obstant, en el cas de Clunia, van ser d'altres els elements que van intervenir en el seu abastiment d'aigua, tot i que encara hi ha avui qui parla de l'existència d'un aqüeducte, del qual no se n'ha pogut localitzar cap vestigi. L'abastiment d'aigua ha estat i és, una de les qüestions que sempre plantegen els investigadors que visiten o que treballen a Clunia, sense arribar a veure d'una manera clara quin va poder ser el sistema emprat i la font principal per a l'obtenció de tan preuat recurs. Auqest projecte de tesi es centra en tots aquells aspectes vinculats de manera directa o indirecta amb l'abastiment d'aigua de la ciutat i el seu entorn immediat, a través de l'estudi del paisatge i de l'urbanisme de la ciutat.

Durant el 2009, durant la participació a la campanya d'excavacions d'estiu a Clunia s'han seguit els següents objectius: estudi del paisatge i de l'entramat urbà de la ciutat, estudi de l'aprofitament, ús i control de l'aigua i de tots els elements relacionats i estudi dels sistemes de sanejament i canalització d'aigües netes i aigües residuals. Tenint en compte aquest plantejament de treball, s'ha dut a terme, de manera sistemàtica, la recopilació bibliogràfica, topogràfica i fotogràfica amb què compta la Diputación de Burgos en relació amb el jaciment arqueològic de la Colònia Clunia Sulpicia. També s'han recollit mostres d'aigua i fang en una sèrie de punts clau dins de la zona.

Imagen 3D del Alto de Castro. Yacimiento Arqueológico CCS

Registro de entrada a la canalización de agua del Teatro romano de Clunia

Topografia Cueva Rom

Un aspecte important per poder arribar a comprendre com funcionava la càrrega i descàrrega d'aigua de Cueva Román, seria conèixer les dades pluviomètriques de la zona. També s'ha finalitzat la neteja i documentació de la canalització del teatre en el seu tram ascendent, comprovant que no es produeixi la bifurcació de la galeria en "Y" com sol succeir en altres teatres. En aquest cas, la galeria descansa sobre el nivell calcari i el que fa és reconduir les aigües que des del Kárs es van filtrant vessant avall. No va aparèixer cap tipus de material entre el fang acumulat. Finalment, s'han obert dues rases a la zona que es correspon amb el porticat superior de tancament del teatre, per tal de poder definir el funcionament del carrer i del seu sistema de conducció de les aigües residuals.

Anàlisi dels espais col·lectius en el món ibèric

Meritxell Monrós

Programa específic: *Arqueologia de la protohistòria de la Mediterrània occidental*

La recerca sobre urbanisme i arquitectura ibèrics ha estat molt intensa en els darrers 30 anys, però la major part d'aquesta recerca s'ha centrat en les estructures construïdes, deixant de banda sovint els espais de circulació. En aquest treball es pretenen analitzar aquells espais oberts, lliures de construcció (encara que no d'estructures) que articulen l'estructuració urbanística dels assentaments. Es vol anar més enllà de la simple descripció física, intentant detectar aquelles activitats que les comunitats ibèriques hi realitzaven. L'organització d'un assentament ibèric es basa, normalment, en l'estructuració urbanística a partir dels carrers, o bé en una organització al voltant d'un espai central. A partir de l'estudi d'aquests carrers i espais centrals es pretén obtenir una nova visió, enfocada des del punt de vista social i cultural, de la societat ibèrica. Els estudis sobre la vida quotidiana (tant econòmica, com social o religiosa) de les societats ibèriques s'han realitzat a partir de la recerca sobre les activitats desenvolupades a l'interior de les cases o dels pocs edificis públics coneguts. Pel que fa als espais exteriors, les dades de què hom disposa actualment indiquen que diverses activitats, tant de caràcter econòmic (metal·lúrgia, elaboració de ceràmica, producció tèxtil, parts del procés d'elaboració culinàries, ...) com religiós (enterraments rituals) o activitats socials (més difícils de detectar arqueològicament) es realitzaven en espais oberts. No obstant això, fins al moment no existeix cap treball de síntesi que reculli totes aquestes dades i les analitzi en clau d'interpretació. Per abordar aquest estudi ens basarem sobretot en les restes arqueològiques, de la pròpia cultura ibèrica, però també en les restes d'altres societats arqueològiques complexes paral·lelitzables. Alhora, també ens basarem en les dades etnogràfiques proporcionades fonamentalment per les societats tradicionals mediterrànies, que ajudaran a interpretar i a elaborar hipòtesis sobre l'organització social. L'abast territorial d'aquest treball es centra en les àrees de Catalunya i el País Valencià. S'espera recollir tots aquells jaciments on s'hi hagi realitzat una bona estratigrafia dels espais que són d'interès per aquest estudi. Per tant, només es prendran per a l'estudi aquells assentaments que tinguin excavats carrers i espais oberts, i dels que es pugui extreure el màxim d'informació. Cronològicament, es pretén abraçar el període que va des del Primer Ferro i l'Ibèric Tardà, d'aquesta manera es podrà apreciar l'evolució d'aquests espais, en quant a espai urbanístic però també social i cultural.

Vista del carrer 3 del jaciment ibèric del Molí d'Espígol (Tornabous, Urgell)

Durant el 2009 s'ha dut a terme part del buidatge bibliogràfic i de les memòries d'excavacions del jaciments escollits per el nostre estudi. Aquestes dues tasques han permès crear una base de dades on s'ha recollit la informació estrictament arqueològica i les dades extretes de la bibliografia, de manera que podem consultar l'urbanisme i el que es va documentar a l'hora de l'excavació dels carrers i les places. Aquesta és una part important del treball, ja que serà la base per poder centrar-nos en la interpretació dels espais públics. D'altra banda, hem completat aquesta recollida de dades amb l'estudi de camp, visitant el jaciments que ens interessen per veure en primera persona aquests espais i poder documentar-los fotogràficament.

Vista de la zona 13 (carrer2) del jaciment ibèric del Puig de Sant Andreu (Ullastret, Baix Empordà)

La gestió de l'aigua al món ibèric. Sistemes d'abastiment i evacuació *Meritxell Oliach*

Programa específic: *Arqueologia de la protohistòria de la Mediterrània occidental*

Cisterna 2 de Puig de Sant Andreu (Ullastret). Vista nord

Malgrat que el problema de la gestió de l'aigua a la ciutat antiga és una de les línies actuals prioritàries de la investigació arqueològica europea, la recerca, tant a la península Ibèrica com a l'estranger, destinada a aquesta temàtica, sembla ser encara novedosa. Molt pocs són els estudis aprofundits sobre els sistemes hidràulics de les ciutats en l'Antiguitat, buit que es fa més patent quan la ciutat objecte d'estudi no disposa d'aqüeducte i pertany a èpoques protohistòriques, període en que l'estudi de l'aigua encara és un camp del tot verge, ja que no existeix bibliografia específica sobre el tema. L'estudi de la gestió en àmbit urbà d'un element tan indispensable com és l'aigua, així com l'anàlisi de les idees i realitzacions tècniques executades durant la protohistòria per a poder-la administrar, són fonamentals per al coneixement històric. Aquests elements proporcionen important informació per a la comprensió espacial i funcional dels assentaments, per a l'explicació del seu origen, així com de bona part de la seva estructuració i dinàmica. És un element indispensable a tenir en compte a l'hora d'identificar patrons i formes d'ocupació i caracteritzar l'organització de l'espai en el món ibèric i la transformació dels assentaments al llarg del pas del temps. Aquest projecte de tesi planteja l'estudi dels processos de canvi que condueixen de les societats de petita escala pròpies del bronze final i primer ferro a les societats complexes, basades en entitats territorials àmplies, que caracteritzen el període ibèric, així com l'evolució posterior d'aquestes societats. Seguint aquest mateix principal propòsit, aquest projecte de tesi vol aprofundir en la lògica social i el context cultural en què es desenvolupa la gestió de l'aigua i els primers sistemes hidràulics com a elements de la cultura material, ja que la interacció del clima, tecnologia, materials i economia, explicarien la forma i l'organització d'aquests, tot ajudant a caracteritzar i a comprendre un dels aspectes que, fins al moment, han estat menys afavorits per l'activitat investigadora.

Claveguera 711 de Vilars (Arbeca) creuant la porta nord del poblat. Vista sud

Durant el 2009 s'han creat tant les bases metodològiques com tècniques per a poder dur a terme l'estudi. La base de dades confeccionada amb FileMaker Pro 8 ha permès organitzar i tractar la documentació i la informació arqueològica recollida de manera efectiva, permetent individualitzar cada estructura o element constructiu mitjançant les fitxes d'estructures, així com també situar els diferents elements dins del sistema de funcionament global dels poblats, gràcies als camps d'enllaç i fitxes de jaciments confeccionades. En el decurs del 2009 s'ha completat la tasca de buidatge d'informació de tots els documents científico-tècnics referents als assentaments protohistòrics de la zona de Catalunya, i s'ha avançat, de manera considerable, en el buidatge de les publicacions referents als jaciments de les províncies de Lleida i Girona, i deixant en un estat molt avançat aquelles referents a la resta del de Catalunya. Paral·lelament, també s'ha encetat la tasca de confrontació i complementació de la informació amb l'estudi directe sobre el terreny. Així, ja s'han realitzat les comprovacions i corrobora-

cions mitjançant visites en tots els jaciments que interessaven de la província de Lleida, i actualment estem duent a terme aquelles destinades al territori gironí. Aquestes visites, a més de permetre comprovar i contrastar la informació recollida prèviament, han permès fer nous estudis sobre el terreny no realitzats anteriorment, com és el cas del càlcul de pendents, imprescindible per a qualsevol estudi exhaustiu sobre el tema i per a poder aportar resultats suficientment satisfactoris. També s'ha avançat en la confecció de la documentació gràfica, que ha estat, en part, recollida de la documentació existent com, també, ha estat en bona part produïda pels resultats de la recerca sobre el terreny.

L'arqueologia dels paisatges culturals del massís del Montseny. Dinàmiques històriques de la prehistòria a l'edat mitjana *Arnau Garcia Molsosa*

Línea de recerca: *Arqueologia del paisatge, poblament i territori*
Programa: *Formes del paisatge i antropització dels espais de muntanya de la protohistòria a l'Edat Mitjana*
Projecte: *El jaciment romà de Can Tacó i el seu entorn*

Aquest projecte consisteix en la realització de l'estudi del paisatge cultural d'una àrea concreta de la serralada prelitoral catalana, el massís del Montseny, des d'una perspectiva diacrònica i integrant a l'estudi diferents tipus de registre més enllà del estrictament arqueològic. Parteix del valor del paisatge com a fet cultural i element patrimonial de les societats humanes i pretén obtenir un coneixement el més ampli possible d'aquests paisatges per tal de no malmetre'ls i treure'n el màxim aprofitament social. Aquestes consideracions són especialment certes en algunes àrees que gaudeixen d'un estatus administratiu especial com són els parcs naturals com el del massís del Montseny, entorn sobre el qual es focalitza aquesta proposta d'estudi. L'arqueologia com a eina de coneixement aporta informació sobre l'origen i desenvolupament del paisatge com a fet antròpic, és a dir cultural. Aquest coneixement pot ser també una eina per a la gestió i posada en valor dels espais estudiats. L'estudi es centra en l'estudi de la ocupació i explotació d'un territori caracteritzat per la seva diversitat geogràfica (altitudinal, climàtica, biològica...), en un espai relativament reduït. Es treballaran amb especial atenció les característiques especials i la relació espais de plana, de mitja i d'alta muntanya. L'àrea d'estudi es troba repartida entre les comarques d'Osona, La Selva i el Vallès Oriental i els treballs de camp on es centrarà la investigació seran principalment: Samalús (Vallès Oriental), Tagamanent (Vallès Oriental) i El Brull (Osona).

En el decurs del 2009 s'han realitzat les següents activitats: buidatge de la carta arqueològica de tots els municipis inclosos a l'àrea d'estudi, creació d'una base de dades amb tota la informació, buidatge de l'Inventari del Patrimoni Etnològic del Montseny i creació d'una base de dades amb la informació dels elements immobles. També s'ha treballat en la preparació del SIG i la base cartogràfica per a l'estudi arqueomorfològic de la xarxa viària: S'ha utilitzat la cartografia base de l'ICC (topogràfica i fotogràfica), la fotografia aèria del vol americà del 56 i l'inventari de camins del parc natural del Montseny. Així mateix s'han obtingut i georeferenciat tots els mapes antics que s'han pogut trobar sobre l'àrea d'estudi i s'ha fet el buidatge de la xarxa viària històrica a partir de la cartografia antiga mitjançant el SIG. Paral·lelament s'ha completat el buidatge de les minutes municipals dels anys 20, de la cartografia municipal concreta i dels mapes del projecte del ferrocarril Granollers - Sant Joan de les Abadesses. – Paral·lelament s'ha fet el buidatge bibliogràfic sobre temàtica diversa (poblament medieval i antic, xarxa viària, explotació del bosc, monografies locals, etc). Per aquest motiu s'han realitzat sortides al Museu Etnològic del Montseny - La Gabella, biblioteques locals i universitàries (UB/ URV). També s'han realitzat sortides de comprovació de les dades de la carta arqueològica i d'avaluació de la zona a l'àrea del Turó de l'Home, Matagalls, Pla de la Calma i entorns dels pobles Samalús, Cànoves i La Garriga com a pas previ a definir les àrees on centrar el treball de camp.

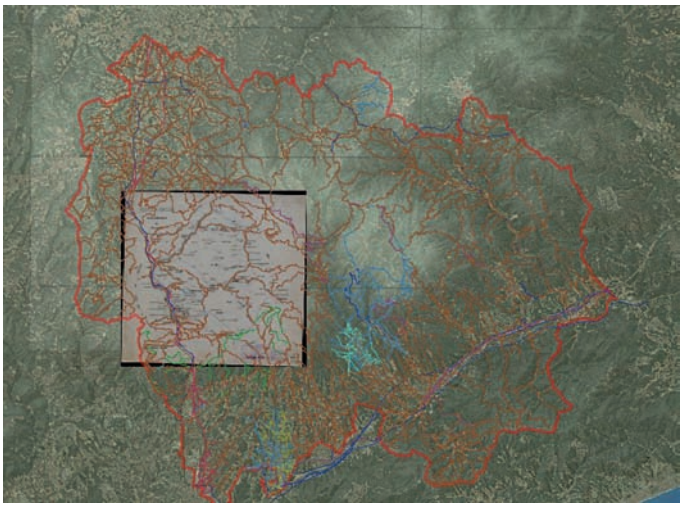

Fase inicial del buidatge de la xarxa viària a partir de cartografia històrica georreferenciada i fotografia aèria ortorectificada antiga i actual

Treball de Camp a Matagalls

Los *marmora* de *Toletum*: estudio de los granitos y calizas del centro peninsular empleados en la ciudad romana y tardoantigua de Toledo *Ana de Mesa*

Programa transversal: *Mètodes i tècniques de les ciències experimentals aplicades a l'arqueologia clàssica*
Subprograma: *Arqueometria*

Aquest projecte de tesi doctoral, que s'inscriu dins d'unes de les línies d'investigació de la Unitat d'Arqueometria, té com a objectiu l'estudi dels materials lapidis empleats a la ciutat de Toledo i el seu territori en època romana i tardoantiga. Aquest estudi pretén d'abraçar l'anàlisi dels materials procedents de las pedreres locals, principalment granits i calcaries i els seus usos como material epigràfic, escultòric i arquitectònic en les construccions d'aquesta ciutat romana i capital del regne visigot de Toledo i les villae i assentaments rurals del seu territorium. El treball contempla la localització i l'estudio de les pedreres antigues, les vies de comunicació que van permetre la seva comercialització i el seu ús a l'antiguitat i l'inventari dels usos testimoniats de cadascun dels materials tractats -epigrafia, escultura, decoració arquitectònica- i convenientment caracteritzats a través de les anàlisis petrogràfiques pertinents. L'altre objectiu principal d'aquest estudi és establir l'àrea d'influència d'aquets marmora i, en la mesura d'allò possible, la seva concurrència amb altres marmora hispans o importats presents en l'àmbit d'estudi.

Necròpolis de Malamoneda (Toledo)

Pedrera de granit abandonada sota la Academia de Infantería de Toledo

Durant el 2009 s'han establert les línies metodològiques en les que es basarà aquesta tesi. S'ha realitzat l'estudi bibliogràfic i de documentació mitjançant obres generals, monografies, articles, etc. Atès el caràcter arqueomètric d'aquest treball ha calgut fer, prèviament, un estudi bàsic dels conceptes geològics i de les tècniques arqueomètriques que s'aplicaran.

Cuinar, menjar i beure en la Iberia protohistòrica: espais i contextualització dels actes alimentaris en el món ibèric septentrional (s. VI i VII aC) *Pilar Camañes*

Programa específic: *Arqueologia de la protohistòria de la Mediterrània occidental*

Aquest projecte de tesi parteix del treball realitzat per a l'obtenció del Diploma d'Estudis Avançats (DEA) "Estudio estratigráfico y funcional de los espacios de Molí d'Espígol (Tornabous Urgell): transformación, elaboración y consumo de alimentos". Té com a objecte l'estudi dels actes alimentaris i la seva significació sociocultural a partir de la seva contextualització en els espais d'hàbitat del món ibèric septentrional (segles VI-II aC). A partir de l'anàlisi de diferents jaciments del territori català (nord, centre-sud i occidental), que siguin representatius de les àrees geogràfiques o grups ètnics documentats. Es parteix del pressupost teòric que l'alimentació i els hàbits alimentaris són elements amb un fort sentit de caracterització social, de llarga perdurabilitat i resistència, delimitadors de les esferes culturals de les poblacions. Per altra part, segments d'aquest "sistema alimentari", com ara el procés de consum, resulten fonamentals a l'hora d'establir una aproximació a l'estudi de les identitats personals i de com el poder es relaciona amb aquestes com un mecanisme més de la reproducció social. L'estudi d'aquesta problemàtica es planteja des d'una òptica interdisciplinària que combina el vessant arqueològic (anàlisi de les evidències procedents de jaciments), el recull i comparació amb les informacions històriques que proporcionen les fonts clàssiques, la tradició mediterrània i l'aportació de l'antropologia cultural

Sector 20, del jaciment del Molí d'Espígol, on es poden observar diversos elements relacionats amb l'activitat de la moldre i un espai d'emmagatzematge

Reconstrucció ideal d'un espai de elaboració i transformació d'aliments. (Dibuix: F. Riart)

Durant aquest deu mesos de treball, en primer lloc s'ha establert la metodologia d'actuació, ja començada amb el treball de DEA (2007). En aquell moment es van establir certs pressupostos teòrics i una metodologia que s'ha anant perfeccionant per adaptar-la a la gran quantitat d'informació obtinguda dels diferents jaciments. Alhora s'ha dut a terme una exhaustiva recerca bibliogràfica, per dues bandes. En primer lloc, s'ha realitzat un estudi de caire antropològic, amb l'objectiu d'una major preparació en el moment de observar e interpretar les dades disponibles. En segon lloc, un recull bibliogràfic de tota la documentació relacionada amb el jaciments inclosos en la tesi (articles,monografies, informes i memòries d'excavació). També s'ha iniciat l'obtenció de dades directament sobre els jaciments parant especial atenció als agençaments interns encara visibles (e.g. fogueres, banquetes, raconeres). Tot això, unit a l'estudi del material ceràmic, constitueix una de les bases més importants en la interpretació funcional dels espais.

5.
ACTIVITATS DE FORMACIÓ AVANÇADA

5.1. Doctorat Interuniversitari en Arqueologia Clàssica

Des de l'any 2004, l'ICAC, conjuntament amb la Universitat Autònoma de Barcelona, la Universitat Rovira i Virgili, duu a terme el Doctorat Interuniversitari en Arqueologia Clàssica, d'acord amb el que estableix el Reial decret 778/1989, i des de l'any 2008 el doctorat d'arqueologia que estableix el Reial decret 56/2005 entre la URV i l'ICAC.

Actualment, la majoria d'alumnes matriculats en els darrers biennis al Doctorat Interuniversitari en Arqueologia Clàssica han començat a fer les seves tesis doctorals, de les quals, un nombre important, estan dirigides per investigadors de l'ICAC i es duen a terme a la seu de l'ICAC.

5.2. Màster Oficial en Arqueologia Clàssica

En el curs acadèmic 2009-2010 s'ha iniciat la tercera promoció del Màster Interuniversitari en Arqueologia Clàssica amb 19 alumnes que sumats als 16 de la segona promoció, sumen un total de 35 alumnes matriculats. També s'ha continuat el programa de mobilitat del Màster amb la Universitat de Provença i la Universitá Seconda degli Studi di Napoli. Paral·lelament, s'han iniciat gestions per encetar propostes de mobilitat pels estudiants del Màster a la Università Sapienza di Roma.

En el marc de la signatura d'un conveni Erasmus amb la Universitat de Lecce (Itàlia) en el decurs del 2009 l'ICAC va acollir l'alumne Angelo Ampolo, que hi va fer una estada de mobilitat de tres mesos i va participar en el projecte d'excavació de la ciutat de Iesso (Guissona) que es dirigeix i coordina des de l'ICAC i en el projecte arqueològic de Los Bañales (Tudela) coordinat pel Prof. Javier Andreu (UNED).

Cursos i Seminaris

Durant el curs 2008-09 l'ICAC ha impartir dos Seminaris Internacionals d'Arqueologia Clàssica, oberts a tothom, que han tingut molt bona acollida entre l'alumnar de la URV.

La inscripció i l'assitència a aquests cursos han estat convalidables per crèdits de lliure elecció per tots aquells alumnes de grau i postgrau de la URV que ho hagin sol·licitat.

1. Dret romà i arqueologia
2. Arquitectura hel·lenística: De Rodes a Empúries

El Dr. Ramon Járrega fent classe als alumnes del Máster Interuniversitari en Arqueologia Clàssica

Els alumnes del Màster Interuniversitari d'Arqueologia Clàssica durant una de les classes que es fan a l'ICAC

Professorat

Amancio Isla (URV)
Anna Garrido (ICAC)
Anna Gutiérrez (ICAC)
Anna Maria Puig (FHN)
Aureli Álvarez (ICAC-UAB)
Carme Belarte (ICREA-ICAC)
Carme Ruestes (UAB)
Cèsar Carreras (UOC)
David Asensio (UAB)
Encarnació Ricart (URV)
Enzo Lippolis (UNIROMA1)
Esther Rodrigo (ICAC-UAB)
Eva Koppel (UAB)
Eva Subías (URV)
Felice Costabile (Università Mediterranea di Reggio Calabria)
Ignacio Fiz (URV-ICAC)
Jesús Carruesco (URV-ICAC)
Joaquim Pera (UAB)

Joaquim Tremoleda (MAC)
Jordi Diloli (URV)
José Martínez Gázquez (UAB)
Josep Anton Remolà (URV)
Josep Guitart (UAB-ICAC)
Josep Maria Macias (ICAC)
Josep Maria Palet (ICAC)
Josep Maria Puche (ICAC)
Lluís Piñol (URV)
Marc Domingo (Princeton University)
Maria Teresa Miró (Serveis Territorials de Tarragona)
Maribel Panosa (ICAC)
Marta Prevosti (ICAC)
Marta Santos (MAC)
Michèle Ducos (PARIS IV)
Montserrat Claveria (UAB)
Pere Castanyer (MAC)
Ramon Járrega (ICAC)
Ricardo Mar (URV)
Santiago Giralt (UB)
Silvia González (UAB)
Teresa Giménez Candela (UAB)
Xavier Aquilué (MAC)
Xavier Espluga (UB)

Alumnes del Màster OFICIAL interuniversitari en arqueologia clàssica UAB- urv- ICAC Curs 2009-2010

Universitat de procedència	Nre. matriculats
Universitat Autònoma de Barcelona	4
Universitat Rovira i Virgili	8
Universitat de Barcelona	6
Universidad de Santiago de Compostela	2
Universitat de València	1
Universitat Oberta de Catalunya	1
Escola Tècnica Superior d'Arquitectura UPC de Barcelona	2
Universitat computense de Mardid	1
Universidad de Salamanca	1
Universidad de Burgos	1
Universidad S E K de Segovia	1
Universitat de Lleida	2
Universidad de Zaragoza	1
Universidad León	1
Universidad de Puerto Rico	1
Universidad de Columbia (USA)	1
Universitat del Rosario Argentina	1
Total	**35**

Alumnes inscrits a 1er curs	17
Alumnes inscrits a 2on curs	18

5.3. Màster en Papirologia

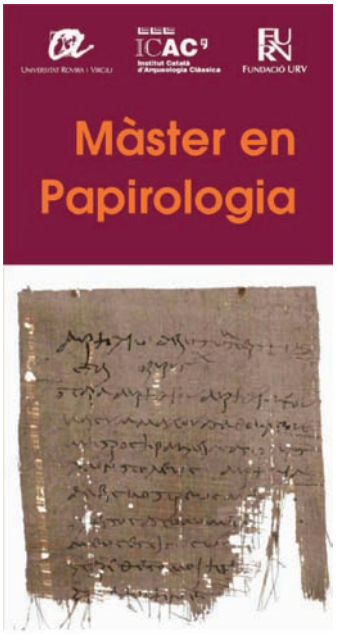

El 2009 s'ha portat a terme el segon curs de la primera edició del Màster en Papirologia, que culminarà a principis del 2010 amb el lliurament dels títols i la celebració d'un col·loqui d'estudis papirològics en què participaran alumnes del Màster.

5.4. Altres cursos de formació avançada

Seminaris Internacionals d'Arqueologia Clàssica

En el marc del Màster Oficial Interuniversitari en Arqueologia Clàssica i, amb motiu de la presència a Catalunya de professorat internacional de reconegut prestigi, el curs acadèmic 2008-2009 es va celebrar la 5a edició dels Seminaris Internacionals d'Arqueologia Clàssica. Es van oferir del novembre de 2008 a l'abril de 2009 tres seminaris internacionals d'especialització, cadascun dels quals desenvolupa un tema específic, a partir d'una llicó magistral introductòria a càrrec d'un professor convidat de reconegut prestigi internacional, seguida d'unes sessions de treball que presenten diverses experiències de recerca en aquesta disciplina i les seves aportacions al coneixement del món antic.

Una vegada més, aquests seminaris han gaudit del reconeixement de la Universitat Rovira i Virgili per crèdits ECTS de manera que els alumnes de qualsevol facultat d'aquesta universitat que s'hi hagin inscrit han pogut sol·litar, si ho desitjaven, la convalidació d'aquests seminaris per 1,5 crèdits de lliure elecció per seminari.

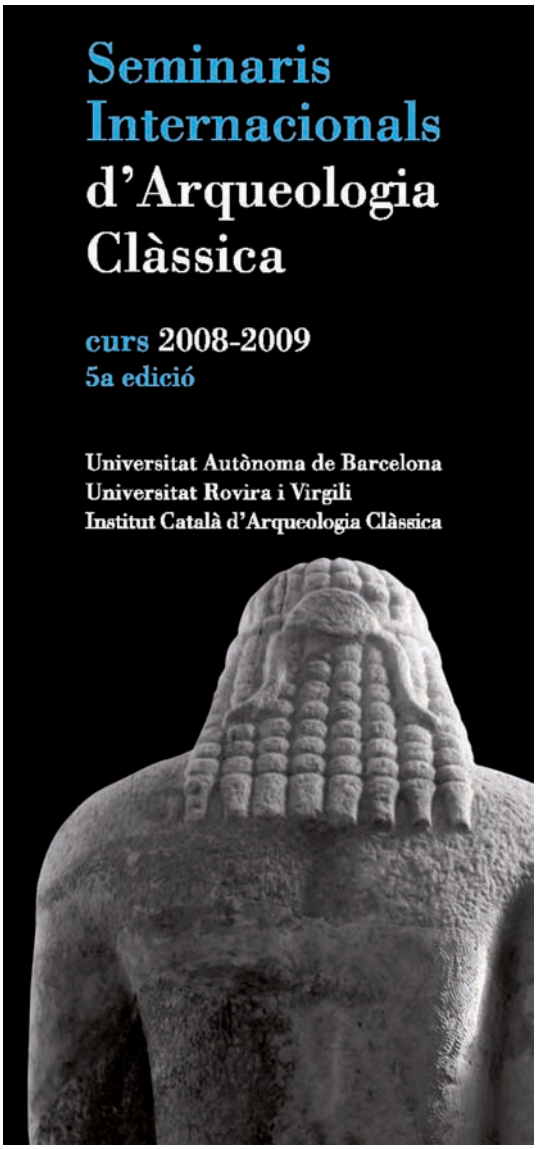

Tríptic informatiu de la 5a edició dels Seminaris Internacionals d'Arqueologia Clàssica

Atès l'alt nombre d'activitats científiques programades per l'ICAC per l'any 2009, en aquesta edició només es van fer 3 seminaris, un el mes de novembre de 2008 i els altres dos, durant el 2009.

➔ *Seminari 2.* Dret romà i arqueologia (12-14 de gener)
Professors responsables Felice Costabile (Università Mediterrania de Regio Calabria), Michèle Ducos (Université de Paris IV), Teresa Giménez Candela (UAB), José Martínez Gázquez (UAB) i Encarnació Ricart (URV).
Coordinadora científica Teresa Giménez (UAB)
Nombre d'assistents 32

➔ *Seminari 3.* Arquitectura hel·lenística: de Rodes a Empúries (27-29 d'abril)
Professors responsables Enzo Lippolis (Università La Sapienza di Roma), Jesús Carruesco (URV-ICAC), Xavier Espluga (UB), Marc Domingo (Princeton University), Eva Subías (URV), Xavier Aquilué, Marta Santos, Joaquim Tremoleda, Pere Castanyer (Museu d'Arqueologia de Catalunya-Empúries), Anna Maria Puig (Arqueòloga-Conservadora de la Ciutadella de Roses), Maria Teresa Miró (Serveis Territorials de Cultura a Tarragona).
Coordinadors científics Jesús Carruesco (URV-ICAC) i Gemma Fortea (ICAC)
Nombre d'assistents 35

La Dra. Isabel Rodà durant la presentació del seminari amb el Prof. Enzo Lippolis i el Dr. Jesus Carruesco, coordinador científic del seminari

El Prof. Enzo Lippolis durant la sessió inaugural del seminari

El Dr. Joaquin Tremoleda (MAC- Empúries) durant la seva intervenció

6.
ACTIVITATS DE DIFUSIÓ CIENTÍFICA

6.1. Seminaris, taules rodones, conferències i altres reunions científiques organitzades o coorganitzades per l'ICAC

• 28-30 de gener de 2009
Participació en l'organització del Congrés Internacional en homenatge a Theodor Hauschild titulat «Tarraco: construcció i arquitectura d'una capital provincial romana», en col·laboració amb la Reial Societat Arqueològica Tarraconense, la Universitat Rovira i Virgili i el Col·legi d'Enginyers, del 28 al 30 de gener a Tarragona.

• 28 de gener de 2009
Ponència d'Isabel Rodà de Llanza titulada **«Marbres locals a Hispania»**, en el marc del *Congrés Internacional en homenatge a Theodor Hauschild. Tarraco: construcció i arquitectura d'una capital provincial romana*, organitzat per la Reial Societat Arqueològica Tarraconense, la Universitat Rovira i Virgili, el Col·legi d'Enginyers Industrials de Catalunya i l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica, del 28 al 30 de gener a Tarragona.

Caràtula del díptic del congrés homenatge al professor Theodor Hauschild

• 28 de gener de 2009
Ponència de M. C. Belarte, M. Miró i J. Noguera titulada **«Urbanisme i arquitectura a la Ibèria Septentrional»**, en el marc del *Congrés Internacional en homenatge a Theodor Hauschild. Tarraco: construcció i arquitectura d'una capital provincial romana*, organitzat per la Reial Societat Arqueològica Tarraconense, la Universitat Rovira i Virgili, el Col·legi d'Enginyers Industrials de Catalunya i l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica, del 28 al 30 de gener a Tarragona.

• 28 de gener de 2009
Ponència de Jordi López Vilar titulada **«Terracotes a l'arquitectura de *Tàrraco*»**, en el marc del *Congrés Internacional en homenatge a Theodor Hauschild. Tarraco: construcció i arquitectura d'una capital provincial romana*, organitzat per la Reial Societat Arqueològica Tarraconense, la Universitat Rovira i Virgili , el Col·legi d'Enginyers Industrials de Catalunya i l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica, del 28 al 30 de gener a Tarragona.

• 28 de gener de 2009
Conferència d'A. Àlvarez i d'A. Gutiérrez titulada **«Les pedreres locals de Catalunya»**, en el marc del *Congrés Internacional en homenatge a Theodor Hauschild. Tarraco: construcció i arquitectura d'una capital provincial romana*, organitzat per la Reial Societat Arqueològica Tarraconense, la Universitat Rovira i Virgili, el Col·legi d'Enginyers Industrials de Catalunya i l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica, del 28 al 30 de gener a Tarragona.

• 29 de gener de 2009
Comunicació d'Ada Cortés Vicente titulada **«L'arquitectura domèstica a Tarraco»**, en el marc del *Congrés Internacional en homenatge a Theodor Hauschild. Tarraco: construcció i arquitectura d'una capital provincial romana*, organitzat per la Reial Societat Arqueològica Tarraconense, la Universitat Rovira i Virgili , el Col·legi d'Enginyers Industrials de Catalunya i l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica, del 28 al 30 de gener a Tarragona.

• 29 de gener de 2009
Ponència de Josep M. Macias titulada **«L'arquitectura termal a *Tarraco*»**, en el marc del *Congrés Internacional en homenatge a Theodor Hauschild. Tarraco: construcció i arquitectura d'una capital provincial romana*, organitzat per la Reial Societat Arqueològica Tarraconense, la Universitat Rovira i Virgili , el Col·legi d'Enginyers Industrials de Catalunya i l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica, del 28 al 30 de gener a Tarragona.

• 16-18 d'abril de 2009
Participació en l'organització de la **«V Reunió Internacional d'Arqueologia de Calafell»**, titulada *Economia agropecuària i canvi social a partir de les restes bioarqueològiques. El primer mil·lenni aC a la Mediterrànea occidental*, del 16 al 18 d'abril a Calafell, Tarragona.

Acte d'inauguració de la V reunió internacional d'Arqueologia de Calafell

• 28 de abril de 2009
Conferència de Jesús Carruesco titulada **«Funcionalitat pràctica i valors simbòlics de l'arquitectura hel·lenística»**, en el marc del Seminari Internacional d'Arqueologia Clàssica *Arquitectura hel·lenística: de Rodes a Empúries*, organitzat per l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica, del 27 al 29 d'abril a Tarragona.

• 6-8 de maig de 2009
Co-organització amb la Universitat de Montpellier III del col·loqui Internacional **«El paisatge periurbà durant la Protohistòria i l'Antiguitat a la Mediterrània Occidental»**, del 6 al 8 de maig a l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica.

Taula rodona del col·loqui

El prof. Pierre Moret durant la seva intervenció

Programa del Col·loqui Internacional El paisatge periurbà durant la Protohistòria i l'Antiguitat a la Mediterrània Occidental

• 7 de maig de 2009
Ponència de Josep M. Macias titulada «**Els suburbia al Mediterrani de la Hispania Citerior, o els termòmetres de la salut de l'Imperi**», en el marc del Col·loqui Internacional *El Paisatge periurbà durant la protohistòria i l'Antiguitat a la Mediterrània Occidental*, organitzat per la Universitat de Monpellier III i l'IInstitut Català d'Arqueologia Clàssica, del 6 al 8 de maig a Tarragona.

• 18 -23 de maig de 2009
Coorganització amb el Museo Nacional de Arte Romano del *XI Coloquio Internacional de Arte Romano Provincial titulat* ***Roma y las provincias: modelo y difusión***, del 18 al 23 de maig a Mèrida.

Programa del XI Coloquio Internacional de Arte Romano Provincial

La Dra. Isabel Rodà de Llanza durant el seu discurs a la sessió inaugural del col·loqui

• 18 de maig de 2009
Comunicació de R. Járrega, titulada «**Algunas reflexiones sobre los elementos ideológicos y religiosos en la escultura y la musivaria de las villae del conventus Tarraconensis**», en el marc del *XI Coloquio Internacional de Arte Romano Provincial titulat Roma y las provincias: modelo y difusión* , organitzat pel Museo Nacional de Arte Romano i l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica, del 18 al 23 de maig a Mèrida.

• 18 de maig de 2009
Comunicació de J. López, L. Piñol i V. Revilla titulada «**Modelos itálicos y artesanado provincial: las lastras Campana de Tárraco y su territorio**», en el marc del *XI Coloquio Internacional de Arte Romano provincial. Roma y las provincias: Modelo y difusión*, organitzat pel Museo Nacional de Arte Romano i l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica, del 18 al 23 de maig a Mèrida.

L'investigador de l'ICAC Jordi López durant la seva intervenció

• 18 de maig de 2009
Presentació del pòster de Ramon Coll, Isabel Rodà titulat «***Ulises en un plato de africana C hallado en Premià de Dalt (Barcelona)***», en el marc del *XI Coloquio Internacional de Arte Romano Provincial titulat Roma y las provincias: modelo y difusión*, organitzat pel Museo Nacional de Arte Romano i l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica, del 18 al 23 de maig a Mèrida.

• 21 de maig de 2009
Comunicació de J. M. Macias, J. J. Menchon, A. Muñoz i I. Teixell titulada «**Nuevos elementos escultóricos del recinto de culto del Concilium Provinciae Hispaniae Citerioris (Tarraco, Hispania Citerior)**», en el marc del *XI Coloquio Internacional de Arte Romano Provincial titulat Roma y las provincias: modelo y difusión*, organitzat pel Museo Nacional de Arte Romano i l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica, del 18 al 23 de maig a Mèrida.

Imma Teixell durant la seva comunicació

• 21 de maig de 2009
Comunicació de J. Domingo, A. E. Garrido, R. Mar titulada «**Talleres y modelos decorativos en la arquitectura publica del noreste de la Tarraconense en torno al cambio de era: el caso de Tarraco, Barcino y Ausa**», marc del *XI Coloquio Internacional de Arte Romano provincial. Roma y las provincias: modelo y difusión*, organitzat pel Museo Nacional de Arte Romano i l'ICAC, del 18 al 23 de maig a Mèrida.

La investigadora en formació de l'ICAC, Ana Garrido durant la seva comunicació al col·loqui

• 8-13 de juny de 2009
Organització del Congrés Internacional ASMOSIA IX «**Association for the Study of Marbles and Other Stones In Antiquity. Interdisciplinary studies on ancient stones**», del 8 al 13 de juny a l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica.

Tarjetó del congrés

• 8 de juny de 2009
Presentació del pòster de A. Gutiérrez i J. López titulat «**Roman marbles al the Tarraco of the Antoninians: the assemblage of Sant Pau and Santa Tecla Hospital (Tarragona, Spain)**», presentat al *Congrés Internacional ASMOSIA IX «Association for the Study of Marbles and Other Stones In Antiquity. Interdisciplinary studies on ancient stones*, organitzat per l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica, del 8 al 13 de juny a Tarragona.

• 9 de juny de 2009
Presentació del pòster de A. Álvarez, J. M. Macias, J. J. Menchon, A. Muñoz, À. Pitarch i I. Teixell titulat «**El uso del mármol en el recinto de culto imperial de Tarraco (provincia Hispania Citerior)**», en el marc del *Congrés Internacional ASMOSIA IX «Association for the Study of Marbles and Other Stones In Antiquity. Interdisciplinary studies on ancient stones*, organitzat per l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica, del 8 al 13 de juny a Tarragona.

• 9 de juny de 2009
Presentació del pòster de Aureli Àlvarez i J Beltrán titulat «**Study of the materials from the "Aula" and Baptistery of the Barcelona episcopal group**», en el marc del *Congrés Internacional ASMOSIA IX «Association for the Study of Marbles and Other Stones In Antiquity. Interdisciplinary studies on ancient stones*, organitzat per l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica, del 8 al 13 de juny a Tarragona.

• 9 de juny de 2009
Presentació del pòster de A. Àlvarez i À. Pitarch titulat «**The local Materials Used in the Roman Bridge of Martorell**», el marc del *Congrés Internacional ASMOSIA IX «Association for the Study of Marbles and Other Stones In Antiquity. Interdisciplinary studies on ancient stones*, organitzat per l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica, del 8 al 13 de juny a Tarragona.

• 9 de juny de 2009
Presentació del pòster de A. Àlvarez, A. Gutiérrez, A. Domènech, I. Moreno i T. Carreras titulat «**Study and Characterisation of the Tesserae from the Roman Mosaic of Les Tres Gràcies (Barcelona, Spain)**», en el marc del *Congrés Internacional ASMOSIA IX «Association for the Study of Marbles and Other Stones In Antiquity. Interdisciplinary studies on ancient stones*, organitzat per l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica, del 8 al 13 de juny a Tarragona.

• 9 de juny de 2009
Presentació del pòster de A. Àlvarez, J. M. Macias, J. J. Menchón, A. Muñoz, A. Pitarch i I. Teixell titulat «**The marmor utilization in the imperial cultural centre of Tarraco (Hispania Citerior Province)**», en el marc del *Congrés Internacional ASMOSIA IX «Association for the Study of Marbles and Other Stones In Antiquity. Interdisciplinary studies on ancient stones*, organitzat per l'Institut

Català d'Arqueologia Clàssica, del 8 al 13 de juny a Tarragona.

• 9 de juny de 2009
Presentació del pòster de O. Reyes, C. Pérez, E. Illauregui, A. Àlvarez, A. Gutiérrez i I. Rodà, titulat «**Marmoreal representation of Las Pizarras (Coca, Segovia, Spain): a Roman Site**», en el marc del *Congrés Internacional ASMOSIA IX «Association for the Study of Marbles and Other Stones In Antiquity. Interdisciplinary studies on ancient stones*, organitzat per l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica, del 8 al 13 de juny a Tarragona.

• 9 de juny de 2009
Presentació del pòster de A. Àlvarez, I. Rodà, M. Riera, A. Gutiérrez i A. Domènech, titulat «**Provenance of some Roman marbles from El Pla de Ses Figueres (Cabrera, Balearic Islands, Spain)**», en el marc del *Congrés Internacional ASMOSIA IX «Association for the Study of Marbles and Other Stones In Antiquity. Interdisciplinary studies on ancient stones*, organitzat per l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica, del 8 al 13 de juny a Tarragona.

• 11 de juny de 2009
Presentació del pòster de D. Gorostidi i R. Ribaldi titulat «**Local stone in the monumental center of Tusculum (Latium, Italy): constructive use and epigraphical evidence**», en el marc del *Congrés Internacional ASMOSIA IX «Association for the Study of Marbles and Other Stones In Antiquity. Interdisciplinary studies on ancient stones*, organitzat per l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica, del 8 al 13 de juny a Tarragona.

• 11 de juny de 2009
Presentació del pòster de X. Aguelo, A. Àlvarez i X. Nieto titulat «**Quarries used for building the Roman harbour of Empúries**», en el marc del *Congrés Internacional ASMOSIA IX «Association for the Study of Marbles and Other Stones In Antiquity. Interdisciplinary studies on ancient stones*, organitzat per l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica, del 8 al 13 de juny a Tarragona.

• 11 de juny de 2009
Presentació del pòster de Margarita Genera i Aureli Àlvarez titulat «**Ebro final lithic materials explotation: extraction works, applications and chronology**», en el marc del *Congrés Internacional ASMOSIA IX «Association for the Study of Marbles and Other Stones In Antiquity. Interdisciplinary studies on ancient stones*, organitzat per l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica, del 8 al 13 de juny a Tarragona.

• 11 de juny de 2009
Presentació del pòster de J. L. Prada, M. Badia, A. Àlvarez, O. Oms, R. Estrada i M.E. Arribas titulat «**Decay and conservation strategies of rocks containing dinosaur footprints: the case of several sites in Spain**», en el marc del *Congrés Internacional ASMOSIA IX «Association for the Study of Marbles and Other Stones In Antiquity. Interdisciplinary studies on ancient stones*, organitzat per l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica, del 8 al 13 de juny a Tarragona.

• 11 de juny de 2009
Presentació del pòster de A. Àlvarez, I. Rodà, M. Riera, A. Gutiérrez i A. Domènech titulat «**Provenance of some Roman marbles from El Pla de Ses Figueres (Cabrera, Balearic Islands, Spain)**», en el marc del *Congrés Internacional ASMOSIA IX «Association for the Study of Marbles and Other Stones In Antiquity. Interdisciplinary studies on ancient stones*, organitzat per l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica, del 8 al 13 de juny a Tarragona.

• 11 de juny de 2009
Presentació del pòster de A. Gutiérrez, J.A. Remolà i F. Tarrats titulat «**Marbles from the Roman Villa of Els Munts (Altafulla, Tarragona, Spain) and their role in the decorative program. Preliminary approximation**», en el marc del *Congrés Internacional ASMOSIA IX «Association for the Study of Marbles and Other Stones In Antiquity. Interdisciplinary studies on ancient stones*, organitzat per l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica, del 8 al 13 de juny a Tarragona.

• 11 de juny de 2009
Presentació del pòster de A. Gutiérrez i J. Andreu, titulat «**The Roman quarries of the town and territory of Los Bañales (Uncastillo, Zaragoza, Spain)**», en el marc del *Congrés Internacional ASMOSIA IX «Association for the Study of Marbles and Other Stones In Antiquity. Interdisciplinary studies on ancient stones*, organitzat per l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica, del 8 al 13 de juny a Tarragona.

• 11 de juny de 2009
Comunicació de Anna Gutiérrez titulada «**Roman quarries in the northeast of Hispania (modern Catalonia, Spain)**», en el marc del *Congrés Internacional ASMOSIA IX «Association for the Study of Marbles and Other Stones In Antiquity. Interdisciplinary studies on ancient stones*», organitzat per l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica, del 8 al 13 de juny a Tarragona.

Una de les ponents del Congrés durant la seva intervenció

La Dra. Isabel Rodà de Llanza durant el seu discurs a la recepció oficial oferta per l'Ajuntament de Tarragona

• 23 de juliol de 2009
Presentació dels resultats del «**Projecte *Ager Tarraconensis* (PAT). Estudi del Paisatge arqueològic antic a la dreta del riu Francolí**», el 23 de juliol a La Pineda. Tarragona.

Foto de grup de l'acte de presentació dels resultats del projecte Ager Tarraconensis *(PAT) a La Pineda*

• 20 de setembre de 2009
Conferència d'Isabel Rodà de Llanza titulada «**Homenaje a Pedro Bosch Gimpera»,** en el marc de la *Mesa redonda de Homenaje a Pedro Bosch Gimpera* dins de la XXI Feria del Libro de Antropología e Historia. Homenaje a la cultura catalana, organitzat per el Instituto Nacional de Antropología e Historia, CONACULTA i la Universitat Autònoma de Barcelona, del 21 al 23 setembre a Mèxic.

• 21 de setembre de 2009
Ponència d'Isabel Rodà de Llanza titulada «**El estado actual de la arqueología en Cataluña**», en el marc del *XIV Simposio Román Piña Chán*, dins de la XXI Feria del Libro de Antropología e Historia. Homenaje a la cultura catalana, organitzat per el Instituto Nacional de Antropología e Historia, CONACULTA i la Universidad Autònoma de Barcelona, del 21 al 23 setembre a Mèxic.

• 28-29 de setembre de 2009
Co-organització de les Jornades de debat «**Missions arqueològiques catalanes a la Mediterrània**», amb la col·laboració de l'Institut Europeu de la Mediterrània, del 28 al 29 de setembre a Barcelona.

Presentació dels projectes de la Missió Arqueològica d'Oxirinc a càrrec del Prof. Josep Padró

Sessió de conclusions de les jornades de debat a càrrec de la investigadora de l'ICAC, M. Carme Belarte.

• 29 de setembre de 2009
Conferència de Josep Maria Palet titulada «**Estudi i revalorització dels paisatges culturals de l'alta muntanya pirinenca: la vall del Madriu-Perafita-Claror (Andorra)**», en el marc de les *Jornades de debat Missions arqueològiques catalanes a la Mediterrània*, organitzades per l'Institut Europeu de la Mediterrània i l'Institut Català d'arqueologia Clàssica, del 28 al 29 de setembre a Barcelona.

• 5-8 d'octubre de 2009
Co-organització de la Third International Summer School titulada «**La ceràmica romana a la Mediterrània Occidental. Tipologia producció i comerç»,** amb la col·laboració del Istituto per i Beni Archeologici e Monumentali – CNR, del 5 al 8 d'octubre a l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica.

Tríptic de la Thrid Summer School sobre la ceràmica romana

La Dra. Isabel Rodà i el Dr. Ramon Járrega, coordinador d'aquesta Third Summer School durant la inauguració del curs

Foto de grup dels participants de la Third Summer School a la vil·la dels Munts

• 6 de octubre de 2009
Conferència de M. Angel A. Cau i J. M. Macias titulada **«La ceràmica comuna en l'Antiguitat Tardana»**, en el marc de la *Third International Summer School. La ceràmica romana a la Mediterrània occidental. Tipologia, producció i comerç*, organitzat per l'Instituto per i Beni Archeologici e Monumentali – CNR i l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica, del 5 al 8 d'octubre a Tarragona.

• 8 de octubre de 2009
Conferència de Piero Berni titulada **«La producción olearia bética del Baetis al Monte Testaccio»**, en el marc de la *Third International Summer School. La ceràmica romana a la Mediterrània occidental. Tipologia, producció i comerç*, organitzat per l'Instituto per i Beni Archeologici e Monumentali – CNR i l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica, del 5 al 8 d'octubre a Tarragona.

• 13 de octubre de 2009
Conferència d' Isabel Rodà de Llanza titulada **«Pedres i marbres a l'antiguitat»**, en el marc del seminari *Cinema i Història: Pedres a l'antiguitat*, organitzat pel Museu Nacional Arqueològic de Tarragona i la Universitat Rovira i Virgili, els dies 13, 15, 20, 22 i 27 d'octubre a Tarragona.

• 15-18 d'octubre
Participació de l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica en l'organització del Seminari internacional **«*Mors omnibus instat*. Aspectos arqueológicos, epigráficos y rituales de la muerte en el Occidente Romano»**, del 15 al 18 d'octubre a Tudela.

• 15 de octubre de 2009
Comunicació d'Anna Garrido titulada **«Aproximación a la arquitectura funeraria romana de Barcino (Barcelona) en época alto imperial»**, en el marc del seminari internacional *Mors omnibus instat. Aspectos arqueológicos, epigráficos y rituales de la muerte en el Occidente Romano* organitzat per la UNED – Tudela i amb la col·laboració de Institut Català d'Arqueologia Clàssica, del 15 al 18 d'octubre a Tudela.

Inauguració del seminari internacional Mors Omnibus Instat

La investigadora en formació de l'ICAC, Ana Garrido durant la seva intervenció

• 16 de octubre de 2009
Ponència d'Isabel Rodà de Llanza titulada «***Imago Mortis*: consideraciones acerca de la escultura y el retrato funerarios en la Roma antigua. El ejemplo de *Barcino***», en el marc del seminari internacional *Mors omnibus instat. Aspectos arqueológicos, epigráficos y rituales de la muerte en el Occidente Romano*, organitzat per la UNED – Tudela i amb la col·laboració de Institut Català d'Arqueologia Clàssica, del 15 al 18 d'octubre a Tudela.

• 17 de octubre de 2009
Comunicació de Judit Ciurana titulada «**Aproximación a los conjuntos funerarios de Tarraco»,** en el marc del seminari internacional *Mors omnibus instat. Aspectos arqueológicos, epigráficos y rituales de la muerte en el Occidente Romano*, organitzat per la UNED – Tudela i amb la col·laboració de Institut Català d'Arqueologia Clàssica, del 15 al 18 d'octubre a Tudela.

• 18 de octubre de 2009
Comunicació de Diana Gorostidi Pi titulada «**El paisaje epigráfico tarraconense en época tardoantigua: las inscripciones paleocristianas**», en el marc del seminari internacional *Mors omnibus instat. Aspectos arqueológicos, epigráficos y rituales de la muerte en el Occidente Romano*, organitzat per la UNED – Tudela i amb la col·laboració de Institut Català d'Arqueologia Clàssica, del 15 al 18 d'octubre a Tudela.

• 20 de octubre de 2009
Conferència d'Ana Domènech titulada «**Les pedreres de Tarraco**», en el marc del seminari *Cinema i Història: Pedres a l'antiguitat*, organitzat per Museu Nacional Arqueològic de Tarragona i la Universitat Rovira i Virgili, els dies 13, 15, 20, 22 i 27 d'octubre a Tarragona.

• 22-24 d'octubre de 2009
Col·laboració en el XVI Simposi d'Estudis Clàssics titulat «**Artes ad Hvmanitatem. Literatuta, art i didàctica a l'entorn del món clàssic**», organitzat per la Societat Espanyola d'Estudis Clàssics (Secció Catalana), del 22 al 24 d'octubre a la Universitat Rovira i Virgili, Tarragona.

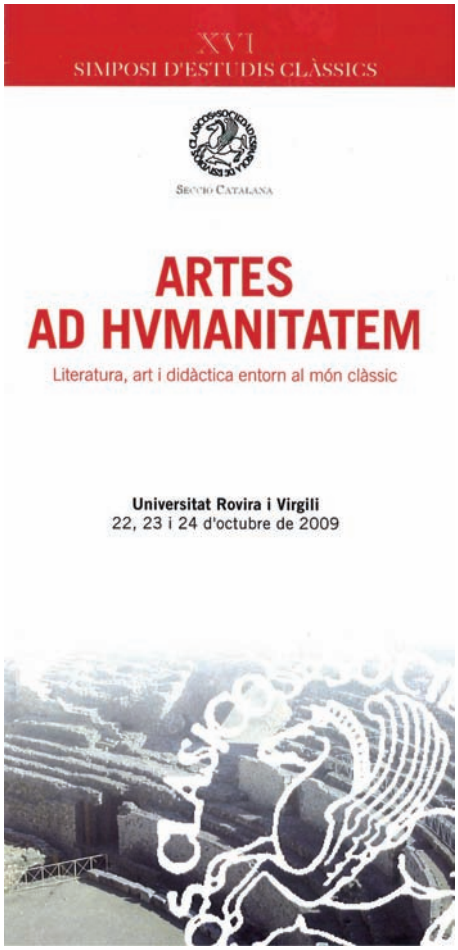

Tríptic de les jornades

• 22 de octubre de 2009
Comunicació de Jesús Carruesco titulada «**Posidip i l'articulació simbòlica de l'espai a l'Alexandria ptolemaica**», en el marc del XVI Simposi d'Estudis Clàssics titulat *Artes ad Hvmanitatem. Literatuta, art i didàctica a l'entorn del món clàssic*, organitzat per la Societat Espanyola d'Estudis Clàssics (Secció Catalana), del 22 al 24 d'octubre a la Universitat Rovira i Virgili, Tarragona.

• 24 de octubre de 2009
Ponència d'Isabel Rodà de Llanza titulada «**L'ús de la imatge a Grècia i a Roma**», en el marc del XVI Simposi d'Estudis Clàssics titulat *Artes ad Hvmanitatem. Literatuta, art i didàctica a l'entorn del món clàssic*, organitzat per la Societat Espanyola d'Estudis Clàssics (Secció Catalana), del 22 al 24 d'octubre a la Universitat Rovira i Virgili, Tarragona.

• 27 de octubre de 2009
Conferència d'Aureli Àlvarez titulada «**El que ens expliquen les pedres**», en el marc del seminari *Cinema i Història: Pedres a l'antiguitat*, organitzat per Museu Nacional Arqueològic de Tarragona i la Universitat Rovira i Virgili, els 13 dies 15, 20, 22 i 27 d'octubre a Tarragona.

Portada trípitic del seminari Cinema i Història: Pedres a l'antiguitat

• 30 d'octubre de 2009
Presentació del projecte «***Ager Tarraconensis*** **(PAT) a Roma. Estudi del paisatge arqueològic de la colònia Iulia Urbs Triumphalis Tarraco**», a càrrec de la Dra. Isabel Rodà de Llanza, la Dra. Marta Prevosti i el Dr. Lorenzo Quilici. Van presidir l'acte el Prof. Giuseppe Dalla Torre, rector de la Universitat Lumsa; el Dr. Sergi Loughney, director de la Fundació Abertis; l'Il·lm. Sr. Josep Fèlix Ballesteros, alcalde de Tarragona i el Dr. José Luis Giménez, director general d'Acesa- Abertis, a la Università LUMSA. Roma.

Presentació del projecte Ager Tarraconensis (PAT) a Roma per part d'ACESA i l'ICAC. L'acte va estar presidit per l'alcalde de Tarragona, Il·lm. Sr. Fèlix Ballesteros

• 11-12 de novembre de 2009
Organització de les «**Jornades sobre arqueologia i museografia de Cartagena**», amb la col·laboració de l'Ajuntament de Tarragona i el Museu Nacional Arqueològic de Tarragona, de l' 11 al 12 novembre. Tarragona

Fulletó de les Jornades sobre arqueologia i museografia de Cartagena

Sessió inaugural de les Jornades a càrrec de la Dra. I. Rodà, el Dr. J. M. Macias i el Prof. S. Ramallo (Universidad de Murcia)

• 19 de novembre de 2009
Conferència de Josep Guitart titulada «**Novetats arqueològiques al jaciment de Cantacó-Turó d'en Roina (Montmeló-Montornès del Vallès)**», pronunciada a l'auditori municipal de Montornès del Vallés.

• 3-4 de desembre de 2009
Co-organització del II Col·loqui Internacional «**Els animals i l'espai en l'antiga grècia**» amb la Societat Catalana d'Estudis Clàssics la col·laboració de Institut d'estudis Catalans, el 3 de desembre a Barcelona i el 4 de desembre a Tarragona.

Sessió inaugural a càrrec de la Prof. Montserrat Jufresa (UB), la Dra. Isabel Rodà (ICAC) i el Dr. Jesus Carruesco (URV-ICAC) a la seu de l'IEC a Barcelona

El Prof. Antoni Gonzàlez Senmartí (URV) presentant la Dra. Lydia Trakatelli (Universitat de Tessalònica)

Imatge del públic assistent al Col·loqui

• 15 de desembre de 2009
Conferència de Isabel Rodà de Llanza titulada «**Pompeo Magno, tra Oriente e Occidente (a proposito dei trofei dei Pirenei)**», en el marc de *Seminario di Storia Romana Gli onori ai personaggi repubblicani e il culto agli imperatori,* organitzat per Università degli Studi di Genova, del 14 al 18 de desembre a Genova.

6.2. Participació d'investigadors de l'ICAC en conferències, seminaris, cursos, taules rodones i altres reunions científiques no organitzades o no coorganitzades per l'ICAC

• 30 de gener de 2009
Xerrada d'Isabel Rodà titulada **«Seguim per camins romans»**, en el marc del cicle de conferències *Històries del món antic. Cicle de conferències sobre Egipte, Grècia i Roma*, organitzat per l'associació El Ganxo. Santa Eulàlia de Ronçana.

1- La Dra. Rodà durant la seva xerrada

2- Èxit rotund d'assistència a l'activitat organitzada per l'Associació El Ganxo

• 10 de febrer de 2009
Conferència d'Isabel Rodà titulada **«Pompeu Magne»**, en el marc del cicle de conferències *Cinc grans figures de l'antiguitat grecollatina II*, organitzat per Caixa Fòrum de Tarragona, del 3 de febrer al 3 de març a Tarragona.

• 19 de febrer de 2009
Conferència d'Isabel Rodà titulada **«L'urbanisme romà: Tàrraco i Emèrita Augusta»**, en el marc del cicle de conferències de Batxillerat, organitzat per la Secció Catalana de la Sociedad Española de Estudios Clásicos (SEEC), durant el curs 2008-2009 a Barcelona.

• 24 de febrer de 2009
Conferència d'Isabel Rodà titulada **«La monstruositat del poder: la llegenda negra dels emperadors romans»**, en el marc del cicle de conferències *Els límits de l'humà. Les cares del monstre en la mitologia clàssica,* organitzat per Caixa Fòrum Lleida, del 20 de gener al 24 de febrer a Lleida.

• 25 de febrer de 2009
Conferència de J. Guitart, J. Pera, J. Ros i N. Padrós titulada **«Les excavacions arqueològiques a la ciutat romana de Iesso (Guissona, Segarra)»**, en el marc de la *Tribuna d'Arqueologia*, organitzada pel Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació, Direcció General del Patrimoni Cultural i el Servei d'Arqueologia i Paleontologia a Barcelona

• 26 de febrer de 2009
Conferència de Josep Maria Macias titulada **«L'urbanisme romà: Tàrraco i Emèrita Augusta»**, en el marc del cicle de conferències de Batxillerat organitzat per la Secció Catalana de la Sociedad Española de Estudios Clásicos (SEEC), durant el curs 2008-2009 a Barcelona.

• 3 de març de 2009
Conferència de J. Sanmartí, D. Asensio, M. C. Belarte i J. Noguera titulada **«Comerç colonial, comensalitat i canvi social a la protohistòria de Catalunya»**, en el marc del *V Cicle de Conferències Citerior. Ideologia, pràctiques rituals i banquet al nord-est de la península Ibèrica durant la protohistòria*, organitzat per la Universitat Rovira i Virgili, durant el mesos de febrer i març a Tarragona.

• 5 de març de 2009
Conferència de Josep Maria Macias titulada **«L'urbanisme romà: Tàrraco i Emèrita Augusta»**, en el marc del cicle de Conferències de Batxillerat, organitzat per la Secció Catalana de la Sociedad Española de Estudios Clásicos (SEEC), durant el curs 2008-2009 a Reus.
•
• 5 de març de 2009
Conferència de Jesus Carruesco titulada ***«Déus i herois a***

***la literatura grega*»,** en el marc del cicle de conferències de Batxillerat, organitzat per la Secció Catalana de la Sociedad Española de Estudios Clásicos (SEEC), durant el curs 2008-2009 a Reus.

• 5 de març de 2009
Conferència d'A. Àlvarez i P. Lapuente titulada «**Métodos para la identificación de los *marmora***», en el marc del *I Coloquio de Arqueología en Carranque*, organitzat per la Consejería de Cultura, Turismo y Artesanía, la Junta de Comunidades de Castilla La Mancha, la Universidad Autónoma de Madrid i el Ayuntamiento de Carranque, del 5 al 7 de març a Carranque. Toledo.

• 5 de març de 2009
Ponència d'Isabel Rodà titulada «**Marmora en Hispania: marmora importados e hispanos**», en el marc del *I Coloquio de Arqueología en Carranque*, organitzat per la Consejería de Cultura, Turismo y Artesanía, la Junta de Comunidades de Castilla La Mancha, la Universidad Autónoma de Madrid i el Ayuntamiento de Carranque, del 5 al 7 de març a Carranque. Toledo.

• 6 de març de 2009
Comunicació d'Anna Gutiérrez titulada «**Los marmora de las canteras de Tarragona: su uso y difusión**», en el marc del *I Coloquio de Arqueología en Carranque*, organitzat per la Consejería de Cultura, Turismo y Artesanía, la Junta de Comunidades de Castilla La Mancha, la Universidad Autónoma de Madrid i el Ayuntamiento de Carranque, del 5 al 7 de març a Carranque. Toledo.

• 12 de març de 2009
Conferència de Josep Maria Macias titulada «**L'urbanisme Romà: Tàrraco i Emèrita Augusta**», en el marc del cicle de Conferències de Batxillerat, organitzat per la Secció Catalana de la Sociedad Española de Estudios Clásicos (SEEC), durant el curs 2008-2009 a Tortosa.

• 13 de març de 2009
Ponència d'Isabel Rodà de Llanza titulada «**Trobem roma a cada pas**», en el marc de les *III Jornades de Didàctica de les llengües Clàssiques*, organitzat pel Col·legi Oficial de Doctors i Licenciats en Filosofia i Lletres i en Ciències de Catalunya, del 13 al 14 de març a Barcelona.

• 22 de març de 2009
Presentació del pòster d' H. A. Orengo, A. Ejarque i R. M. Albiach titulat «**Remote sensing and GIS applied to the study of an Iberian Iron Age oppidum's hinterland: La Carència project (Valencia, Spain)**», en el marc del *37th Annual Conference on Computer Applications and Quantitative Methods in Archaeology. Making History Interactive*, organitzat per The Colonial Williamsburg Foundation i The University of Virginia, del 22 al 26 de març a Williamsburg. Virginia.

• 30 de març de 2009
Conferència de J. M. Macias, M. T. Miró i I.Teixell titulada «**La Planimetria Arqueològica de Tarraco: una eina polivalent de gestió patrimonial**», en el marc de les jornades *Recerca i de Debat*, organitzades per Museu d'Història de Barcelona (MUHBA) a Barcelona.

• 16 de abril de 2009
Conferència de Josep Maria Macias titulada «**L'urbanisme romà: Tàrraco i Emèrita Augusta**», en el marc del cicle de conferències de Batxillerat, organitzat per Secció Catalana de la Sociedad Española de Estudios Clásicos (SEEC), durant el curs 2008-2009 a Barcelona.

• 18 de maig de 2009
Conferència de Josep Maria Palet titulada «**Noves perspectives de l'Arqueologia del Paisatge aplicades a la recerca dels territoris antics mediterranis**», en el marc del cicle de conferències *Fem un parèntesi a la química*, organitzades per l'Institut Català d' Investigacions Químiques, a Tarragona.

• 25 de maig de 2009
Ponència de N. Kallala, J. Sanmartí, M. C. Belarte, M. Ben M, J. Ramon i V. Revilla titulada «**L'occupation du territoire d'Althiburos du temps des Numides à la fin de l'Antiquité**», en el marc del *Centres de pouvoir et organisation de l'espace. Xe Colloque International Histoire et Archéologie d'Afrique du Nord*, organitzat per CRAHAM (Centre de recherches archéologiques et historiques anciennes et médiévales), del 25 al 28 de maig a Caen. França.

• 4 de juny de 2009
Conferència d'Isabel Rodà de Llanza titulada «**Cinc visions sobre Pau de Tars**», en el marc de la *Taula rodona: Cinc visions sobre Pau de Tars,* organitzat per l'Associació Cultural Sant Fructuós i Museu Bíblic Tarraconense (Arquebisbat de Tarragona), de l'1 de juny al 9 de juliol a Tarragona.

• 4 de juny de 2009
Conferència de Marta Prevosti titulada «**El sistema de la ciutat romana a la Tarraconense: nucli urbà i territori**», en el marc de la sessió de clausura del curs 2008-2009 de la Societat Catalana d'Estudis Històrics a Barcelona.

• 11 de juny de 2009
Comunicació de J. M. Palet, H. A. Orengo, M. Flórez i S. Riera titulada «**Gestion des zones humides et aménagement du territoire dans les Plaines littorales de Tarragone, Barcelone, et Ampurias de l'Antiquité au Moyen Âge : apports de l'archéologie du paysage**», en el marc del *Colloque inter-*

national: Aménagement et exploitation des zones humides depuis l'Antiquité. Approches comparées en Europe méditerranéenne et continentale, organitzat per Centre d'Histoire "Espaces et Cultures", Zone Atelier Loire, CNRS – Institut Ecologie et Environnement, de l'11 al 13 de juny a Clermont-Ferrand. França.

• 11 de juny de 2009
Comunicació de H. A. Orengo i A. i Ejarque titulada «**GIS-based multidisciplinary approaches to the detection of ancient paleowetlands: la Carència project (Valencia, Spain)**», en el marc del *Colloque international: Aménagement et exploitation des zones humides depuis l'Antiquité. Approches comparées en Europe méditerranéenne et continentale*, organitzat per Centre d'Histoire "Espaces et Cultures", Zone Atelier Loire, CNRS – Institut Ecologie et Environnement, de l'11 al 13 de juny a Clermont-Ferrand. França.

• 18 de juny de 2009
Ponència de Ramon Járrega titulada «El comercio con Africa y el Mediterraneo en las costas orientales de Hispania entre los siglos V y VII: las producciones cerámicas», en el marc del Col·loqui Internacional *Ipsam Nolam barbari vastaverunt: l'Italia e il Mediterraneo occidentale tra il V secolo e la metà del VI*, organitzat per Commune di Cimitile - Università di Capua, del 18 al 19 de juny a Nola. Itàlia.

• 22 de juny de 2009
Xerrada d'Isabel Rodà de Llanza titulada «**Aspectos de la moda y del culto a la imagen en la Roma antigua**», en el marc de la *IV Semana Romana de Cascante. Balneum, Vinum et Venus. La "Buena Vida" en Roma*, organitzat per la UNED – Tudela, del 22 al 27 de juliol a Tudela.

• 26 de juny de 2009
Ponència de Josep Maria Macias titulada «***Horrea* y estructuras de almacenamiento en la ciudad y territorio de Tárraco: una primera aproximación»,** en el marc del *Colloque Internacional:* horrea *Hispaniques: La question du stockage en Méditerranée romaine*, organitzat per la Casa de Velázquez, del 25 al 26 de juny a Madrid.

• 29 de juny de 2009
Ponència d'Isabel Rodà de Llanza titulada «**Las ciudades romanas de la Tarraconense»,** en el marc dels cursos d'estiu *Hispania Citerior Tarraconensis. Ciudades y Territorios*, organitzat per la UNED - Dènia, els dies 29 i 30 de juny i 1 i 2 de juliol a Dènia.

• 1 de juliol de 2009
Conferència de Marta Prevosti titulada «**El proyecto *ager Tarraconensis*. Pautas de ocupación del territorio**», en el marc dels cursos d'estiu *Hispania Citerior Tarraconensis. Ciudades y Territorios*, organitzat per la UNED - Dènia, els dies 29 i 30 de juny i 1 i 2 de juliol a Dènia.

• 10 de juliol de 2009
Ponència de R. Albiach, H. A. Orengo i A. Ejarque titulada «**Una aproximación pluridisciplinar al estudio del paisaje ibérico y romano: el proyecto oppidum la Carència (Valencia, España)**», en el marc del *Encontro Internacional sobre ciência e novas tecnologias aplicadas à arqueologia na villa romana do Rabaçal*, organitzat per Espaço-Museu, Rua da Igreja, del 10 a l'11 de juliol a Rabaçal. Penela, Terras de Sicó. Portugal.

• 16 de juliol de 2009
Comunicació de Jesús Carruesco titulada «**Choral Performance and Geometric Patterns in Textual and Iconographic Representations in Archaic Greece»,** en el marc del «The Look of Lyric», organitzat pel Classics Department de l'Stanford University , del 17 al 19 de juliol a Delfos. Grècia.

• 17 d'agost de 2009
Presentació del pòster de E. Ble, S. Lacruz, J. Noguera, N. Tarradell-Font, P. Valdés i S. Valenzuela titulat «**La Palma, Publius Cornelius Scipio Africanus' encampment during the Second Punic War»,** en el marc del *XXIst International Limes* Congress, organitzat per Tyne & Wear Museums, del 17 al 23 d'agost a Newcastle Upon Tyne. Anglaterra.

• 17 d'agost de 2009
Conferència de Marta Prevosti titulada «**El sistema de la ciutat romana. Nucli urbà i territori. La vil·la romana de l'Horta Ferrerons de Premià de Mar»,** en el marc dels seminaris d'investigació «Roma, bressol de Catalunya. L'arqueologia catalana avui», organitzat per la XL Universitat Catalana d'Estiu, del 16 al 25 d'agost a Prada. Conflent.

• 17 d'agost de 2009
Conferència d'Isabel Rodà de Llanza titulada «**Art i societat a la Catalunya romana»,** en el marc dels seminaris d'investigació *Roma, bressol de Catalunya. L'arqueologia catalana avui*, organitzat per la «XL Universitat Catalana d'Estiu», del 16 al 25 d'agost a Prada. Conflent.

• 18 d'agost de 2009
Conferència de Josep Maria Macias titulada «**Formes productives: mercat i consum**», en el marc dels seminaris d'investigació *Roma, bressol de Catalunya. L'arqueologia catalana avui*, organitzat per la «XL Universitat Catalana d'Estiu», del 16 al 25 d'agost a Prada. Conflent.

• 10 de setembre de 2009
Ponència de J. M. Palet, H. A. Orengo, S. Riera, Y. Miras i G.

Servera titulada «**Roman centuriation and landscape modelling in the littoral plains of Barcino (Barcelona) and Tarraco (Tarragona): an interdisciplinary research through the integration of archaeomorphological and environmental data»,** en el marc del Congrés *Sistemi centuriale e opere di assetto agrario tra età romana e primo medioevo. Aspetti metodologici, ricostruttivi ed interpretativi*, organitzat pel Centro Interuniversitario di Studi sulla centuriazione "Nereo Alifieri – Luciano Bosio", la Università degli Studi di Padova i la Università di Bologna, del 10 al 12 de setembre a Borgoricco (Padova) i Lugo (Ravenna).

• 10 de setembre de 2009
Presentació del pòster de H. A. Orengo, J. M. Palet, S. Riera titulat «Methodological insights into the study of centuriated field systems: a multidisciplinary approach», en el marc del Congrés *Sistemi centuriale e opere di assetto agrario tra età romana e primo medioevo. Aspetti metodologici, ricostruttivi ed interpretativi*, organitzat pel Centro Interuniversitario di Studi sulla centuriazione "Nereo Alifieri – Luciano Bosio", la Università degli Studi di Padova i la Università di Bologna, del 10 al 12 de setembre a Borgoricco (Padova) i Lugo (Ravenna).

• 10 de setembre de 2009
Presentació del pòster de M. Flórez i J. M. Palet titulat «**Estudio arqueomorfológico en un área urbana de la comarca del Vallès (Layetania interior, Barcelona). Aspectos metodológicos**», en el marc del Congrés *Sistemi centuriale e opere di assetto agrario tra età romana e primo medioevo. Aspetti metodologici, ricostruttivi ed interpretativi*, organitzat pel Centro Interuniversitario di Studi sulla centuriazione "Nereo Alifieri – Luciano Bosio", la Università degli Studi di Padova i la Università di Bologna, del 10 al 12 de setembre a Borgoricco (Padova) i Lugo (Ravenna).

• 15 de setembre de 2009
Comunicació d' H. A. Orengo, J. M. Palet, S. Riera, A. Ejarque i R. Albiach titulada «**The landscapes of Romanization in Eastern Spain: a GIS-based inquiry**», en el marc del *15th Annual Meeting of the European Association of Archaeologists*, organitzat per la Soprintendenza per i Beni librari archivistici e archeologici de la provincia autonoma di Trento i el Museo de Riva del Garda, del 15 al 20 de setembre a Riva del Garda. Portugal.

• 15 de setembre de 2009
Comunicació de H. A. Orengo, A. Ejarque, J. M. Palet, Y. Miras i S. Riera titulada «**Prehistoric landscape dynamics and occupation in the high mountain Pyrenees: an interdisciplinary case-study in the Madriu-Perafita-Claror valleys (Andorra)**», en el marc del *15th Annual Meeting of the European Association of Archaeologists*, organitzat per la Soprintendenza per i Beni librari archivistici e archeologici de la provincia autonoma di Trento i el Museo de Riva del Garda, del 15 al 20 de setembre a Riva del Garda. Portugal.

• 24 de setembre de 2009
Comunicació de Jesus Carruesco titulada «**Objets, lieux, pratiques: l'insasissable archéologie du choeur archaïque grec**», en el marc del *XIIe Colloque. Archéologie et Religion Grecque: Nouvelles découvertes, nouvelles perspectives et diffusion de l'information,* organitzat pel Centre International d'Étude de la Religion Grecque Antique international centre for the study of ancient greek religion (CIERGA), del 24 al 26 de setembre a Dion. Grècia.

• 25 de setembre de 2009
Xerrada de M. C. Belarte i J. Noguera titulada «**Els rituals funeraris a l'Ebre fa 2.700 anys: la necròpolis de Sebes (Flix, Ribera d'Ebre)**», en el marc de les *Jornades del Patrimoni Històric i Natural*, organitzades per la regidoria de Patrimoni Històric de l'Ajuntament de Flix, de l'1 setembre a l'1 d'octubre a Flix.

• 25 de setembre de 2009
Comunicació de Núria Romaní titulada «**Novedades entorno a la ingeniería hidráulica en el noroestes del conventus tarraconensis: un sistema de eliminación del aire en la red de distribución hídrica de Iesso (Guissona)**», en el marc del Col·loqui *L'eau: usages, risques et répresetations dans le Sud-Ouest de la Gaule et Nord de la péninsule Ibérique (II s. a.C.-VI s. p.C.)*, organitzat per Féderation Aquitania-Société de Borda, del 25 al 26 de setembre a Dax. França.

• 30 de setembre de 2009
Comunicació de N. Kallala, J. Ramón, J. Sanmartí, M. C. Belarte i B. Maraoui titulada «**Le matériel céramique d'importation à Althiburos (Le Kef, Túnez) à l'époque préromaine**», en el marc del *VI Congreso Internacional del Centro de Estudios Fenicios y Púnicos: Los púnicos de Iberia: proyectos, revisiones, síntesis*, organitzat per la Universitat de Sevilla, del 30 de setembre al 2 d'octubre a Sevilla.

• 30 de setembre de 2009
Comunicació de Ramon Járrega titulada «**Ciudad y territorio en relación con el comercio africano en la costa Este de Hispania durante los siglos V y VI. La aportación de la ceràmica**», en el marc del *I Congreso Internacional. Espacios urbanos en el Occidente Mediterráneo (s. VI-VIII)*, organitzat per Toletum visigodo - Universidad de Castilla - La Mancha, del 30 de setembre al 3 d'octubre a Toledo.

• 2 d'octubre de 2009
Ponència de M. A. Cau i J. M. Macias titulada «**Contextos**

cerámicos del Noreste peninsular y las Baleares (siglos V-VIII): hacia una regionalización de las producciones», en el marc del *I Congreso Internacional. Espacios urbanos en el Occidente Mediterráneo (s. VI-VIII)*, organitzat per Toletum visigodo - Universidad de Castilla - La Mancha, del 30 de setembre al 3 d'octubre a Toledo.

• 2 d'octubre de 2009
Xerrada de Jaume Noguera titulada **«Lluís Brull i Cedó i la investigació arqueològica en el Castellet de Banyoles: 1930-2009»**, en el marc del *9è cap de setmana ibèric*, organitzat pel Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre a Tivissa.

• 8 d'octubre de 2009
Presentació del pòster d'Arnau Garcia Molsosa, titulat **«A cultural landscape research in a mediterranean mountain area. The "Massís del Montseny project (Barcelona - Girona)"»**, en el marc del *2e Workshop International d'Archéologie du Paysage des Montagnes Européennes. La construction des territoires montagnards. Explotation des ressources et Mobilité des practiques*, organitzat per GEODE, FRAMESPA, GEOLAB, Chrono - environnement, Université Toulouse - Le Mirail - Maison des Sciences de l'Homme de Toulouse, Université de Limoges, Université de Clermont-Ferrand - Maison des Sciences de l'Homme de Clermont-Ferrand, del 8 al l'11 d'octubre a Toulouse.

• 8 d'octubre de 2009
Ponència de J. M. Palet, H. A. Orengo, A. Ejarque, Y. Miras, I. Euba, I. i S. Riera titulada **«L'exploitation des resources des vallées andorranes du Madriu-Perafita-Claror et de la chaîne du Cadí (Pyrénées orientales) depuis le néolithique à partir des données archéologiques et paléoécologiques»,** en el marc del *2e Workshop International d'Archéologie du Paysage des Montagnes Européennes. La construction des territoires montagnards. Explotation des ressources et Mobilité des practiques*, organitzat per GEODE, FRAMESPA, GEOLAB, Chrono - environnement, Université Toulouse - Le Mirail - Maison des Sciences de l'Homme de Toulouse, Université de Limoges, Université de Clermont-Ferrand - Maison des Sciences de l'Homme de Clermont-Ferrand, del 8 a l'11 d'octubre a Toulouse.

• 8 d'octubre de 2009
Ponència de R. Julià, A. Curras, L. Zamora, F. Mezquita, J. Armengol, J. Reed, S. Riera, M. A. Marques, E. García-Soto, S. Ferrero, E. Pascua, E. Sánchez-Moreno, H. A. Orengo i I. Valles titulada **«The HIDRAM4000 project : land use, human occupation and landscape changes in central Spain during the last 3000 years. The Somolinos lake record (1240 m a.s.l.). Sierra de Pela, Guadalajara province»**, en el marc del *2e Workshop International d'Archéologie du Paysage des Montagnes Européennes. La construction des territoires montagnards. Explotation des ressources et Mobilité des practiques*, organitzat per GEODE, FRAMESPA, GEOLAB, Chrono - environnement, Université Toulouse - Le Mirail - Maison des Sciences de l'Homme de Toulouse, Université de Limoges, Université de Clermont-Ferrand - Maison des Sciences de l'Homme de Clermont-Ferrand, del 8 a l'11 d'octubre a Toulouse.

• 8 d'octubre de 2009
Conferència de Jesus Carruesco titulada **«Els grans santuaris panhel·lènics»**, en el marc del cicle de conferències de Batxillerat, organitzat per la Secció Catalana de la Sociedad Española de Estudios Clásicos (SEEC), durant el curs 2008-2009 a Barcelona.

• 9 de octubre de 2009
Ponència de M. I. Panosa i J. Roig titulada **«Presentació del Pla director del jaciment arqueològic de Sant Pau de Riu-sec (Sabadell)»**, en el marc del *Seminari S5. Del planejament a la difusió arqueològica. Exemples pràctics de gestió de projectes de patrimoni*, organitzat per la Universitat de Sabadell i la Universitat Autònoma de Barcelona, del 8 al 10 d'octubre a Sabadell.

• 19 de octubre de 2009
Presentació del pòster d' A. Pitarch, I. Queralt, A. Alvarez i J. Guitart, titulat **«Caracterización de estucos y pigmentos del establecimiento romano republicano de Can Tacó-Turó d'en Roina (Montmeló- Montornés del Vallès, Barcelona)»**, en el marc del *VIII Congreso Ibérico de Arqueometría*, organitzat per la Sociedad de Arqueometría Aplicada al Patrimonio Cultural (SAPAC), Seminario de Arqueología y Etnología Turolense, Universidad de Zaragoza, del 19 al 21 d' octubre a Terol.

• 19 de octubre de 2009
Presentació del pòster d'A. Pitarch, I. Queralt, A. Alvarez i J. Guitart, titulat «**Pinturas murales de la ciudad romana de Ieso: resultados preliminares de la caracterización de los pigmentos mediante técnicas no destructivas»**, en el marc del *VIII Congreso Ibérico de Arqueometría*, organitzat per la Sociedad de Arqueometría Aplicada al Patrimonio Cultural (SAPAC), Seminario de Arqueología y Etnología Turolense, Universidad de Zaragoza, del 19 al 21 d' octubre a Terol.

• 19 de octubre de 2009
Presentació del pòster d' À. Alvarez, A. Pitarch, P. Arroyo i J. C. Ortiz titulat «**Estado de conservación y propuesta de restauración de la iglesia de Sant Vicenç (Tossa de Mar, Girona)»**, en el marc del *VIII Congreso Ibérico de Arqueometría*, organitzat per la Sociedad de Arqueometría Aplicada al Patrimonio Cultural (SAPAC), Seminario de Arqueología y Etnología Turolense, Universidad de Zaragoza, del 19 al 21 d' octubre a Terol.

• 20 de octubre de 2009
Ponència d'Isabel Rodà de Llanza titulada «**Vespasiano y la propaganda imperial**», en el marc del *Ciclo de conferencias: Pioneros de Occidente. Vespasiano, XX centenario de su nacimiento*, organitzat per la Sociedad Española de Estudios Clásicos, Delegación de Pamplona i Ateneo Navarro, del 20 al 22 d'octubre a Pamplona.

• 23 de octubre de 2009
Ponència de R. Buxó, J. Principal, N. Alonso, M. C. Belarte, D. López, S. Colominas, C. Rovira, M. Saña, E. Sobirà i S. Valenzuela titulada «**L'alimentació a l'edat del ferro a Catalunya (Projecte alimentació MAC)**», en el marc de la *IV reunión de economía en el primer milenio aC: De la cocina a la mesa*, organitzat per la Universitat de València i el Servei d'Investigacions Prehistòriques de l'Ajuntament de Caudete, del 22 al 23 d'octubre a Caudete de las Fuentes. València.

• 30 de octubre de 2009
Conferència de Marta Prevosti titulada «**Progetto ager Tarraconensis (PAT)**», en el marc de la *Presentazione del progetto dell' ager Tarraconensis. Studio sul paesaggio archeologico della colonia Iulia Urbs Triumphalis Tarraco*, organitzat per la Fundació Abertis a Roma.

• 31 de octubre de 2009
Conferència de M. Gemma Garcia, Antonio Moro i Francesc Tuset titulada «**La Seu d'Ègara. Les esglésies de Sant Pere de Terrassa**», en el marc del Congrés Internacional *Schnittpunkt, Architektur und ihre Ausstattung auf der Iberischen Halbinsel, im 6. – 10./11. Jahrhundert*, organitzat per la Ruprecht-Karls-Universität Heidelberg, Institut für Europäischec (IEK) ien colaboració con Carl Justi-Vereinigung, del 29 d'octubre al 1 de novembre a Heidelberg. Alemanya.

• 2 de novembre de 2009
Conferència de Judit Ciurana titulada «**El patrimoni ibèric i romà a l'Alt Camp**», en el marc del curs *Patrimoni cultural desconegut de l'Alt Camp. Un llegat del passat com a estratègia de futur,* organitzat per Consorci Pro Universitari Alt Camp-Conca de Barberà i la Universitat Rovira i Virgili, durant els mesos de novembre i desembre a Valls.

• 2 de novembre de 2009
Presentació del pòster de Núria Morell titulat «**Lead in Iron Age in Iberian Peninsula: Use and Practical Applications**», en el marc del *Archaeometallurgy Conference*, organitzat per la University of Bradford, del 10 al 12 de novembre.

• 3 de novembre de 2009
Xerrada de M. Gemma Garcia titulada «**Les esglésies de Sant Pere de Terrassa**», en el marc de les activitats de l'Obra social de la Caixa de Terrassa aTerrassa.

• 6 de novembre de 2009
Xerrada de M. Carme Belarte titulada «**Estat actual de la recerca sobre els espais domèstics ibèrics a Catalunya**», en el marc de *Els recintes ibèrics. Recerca i Divulgació. Jornada Homenatge a la professora Maria del Vilar Vilà*, organitzat per la Universitat de Barcelona, del 15 d'octubre a 5 de novembre a Barcelona.

• 6 de novembre de 2009
Conferència de J. Carruesco i E. Marcos titulada «**Mite i Arquitectura al servei del poder: dels tirans arcaics als emperadors bizantins**», en el marc dels cursos *Literatura, tècnica i poder a l'Antiguitat grecoromana*, organitzats pel Departament de Filologia Llatina de la Universitat de Barcelona i l'Institut de Ciències de l'Educació, durant el curs 2009-2010 a la Universitat de Barcelona a Barcelona

• 13 de novembre de 2009
Comunicació de N. Kallala, J. Sanmarti, J. Ramon-Torres, R. Álvarez, B. Maraoui, M. C. Belarte titulada «**Les relations entre Althiburos et Carthage d'après les fouilles récentes**», en el marc del VIIème *congrès international des études phéniciennes et puniques*, organitzat per l'Institut National du Patrimoine - Ministère de la Culture et de la Sauvegarde du Patrimoine, del 10 al 14 de novembre a Hammamet. Tunísia.

• 13 de novembre de 2009
Comunicació de D. Montanero i P. Olmos titulada «**La arquitectura militar de los asentamientos fenicios occidentales: nuevas aportaciones al estudio arquitectónico y metrológico**», en el marc del VIIème *congrès international des études phéniciennes et puniques*, organitzat per l'Institut National du Patrimoine - Ministère de la Culture et de la Sauvegarde du Patrimoine, del 10 al 14 de novembre a Hammamet. Tunísia.

• 13 de novembre de 2009
Ponència de J. López i M. Prevosti titulada «**Els segles II-I aC. Camp de Tarragona**», en el marc del *Època de canvis als inicis de la romanització. El món romà d'època romana*, organitzat per la Universitat de Girona, el Grup de Recerca Arqueològica del Pla de l'Estany a Banyoles.

• 17 de novembre de 2009
Conferència d'Isabel Rodà titulada «**La escultura**», en el marc del curs de la *La Colonia Caesaraugusta*, organitzat per la la Cátedra Galiay, Institución "Fernando el Católico", la Diputación de Zaragoza i el Museo de Zaragoza, del 3 al 26 de novembre a Zaragoza.

• 18 de novembre de 2009
Comunicació de M. G. Garcia, A. Moro i F. Tuset titulada «**Necròpolis del conjunt episcopal d'Ègara**», en el marc de les jornades *Arqueologia funerària al nord-est peninsular. ss. VII-XII,* organitzat per la Universitat de Barcelona i el Museu d'Arqueologia de Catalunya a Barcelona.

• 23 de novembre de 2009
Conferència de J. Guitart i R. Olmos titulada «**L'activitat a Itàlia: una mirada al futur**», en el marc del cicle de conferències *La celebració del centenari de l'Escola Espanyola d'Història i arqueologia a Roma*, organitzat per la Residència d'Investigadors, l'Institut d'Estudis Catalans, l'Istituto Italiano di Cultura i la Universitat de Barcelona a Barcelona.

• 25 de novembre de 2009
Ponència d'Isabel Rodà de Llanza titulada «**El material de la gemas y camafeos de Tarragona (Tarraco, Hispania citerior)»,** en el marc de *l'International Archaeological Symposium. Arts and crafts from Prehistory to the Early Middle Ages*, organitzat per International Research Centre for Archaeology (Brijuni-Medulin), United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), del 26 al 28 a Pula. Croàcia.

• 26 de novembre
Conferència de Cèsar Carrerras titulada «**Urbanismo y eliminación de residuos urbanos**», en el marc de la *Reunión científica: La Gestión de los residuos urbanos en Hispania romana. Xavier Dupré, in memoriam*, organitzat per el Instituto de Arqueologia de Mérida, del 26 al 27 de novembre a Mèrida.

• 26 de novembre
Conferència de Cèsar Carrerras i Julia Beltrán titulada «**Barcino**», en el marc de la *Reunión científica: La gestión de los residuos urbanos en Hispania romana. Xavier Dupré, in memoriam*, organitzat per l'Instituto de Arqueología de Mérida, del 26 al 27 de novembre a Mèrida.

• 27 de novembre de 2009
Ponència d'Isabel Rodà de Llanza titulada «**Reliefs et inscriptions de l'espace funéraire de Barcino**», en el marc del *Signa et tituli. Monuments et espaces de representation en Gaule Meridionale sous le regard croise de la scuplture et de l'epigraphie*, organitzat pel Centre Camille Jullian i la Université de Provence, del 26 al 28 de novembre a Aix-en-Provence. França.

• 2 de desembre de 2009
Participació d'Isabel Rodà en la taula rodona sobre «**La problemàtica de les relacions institucionals en el dia dia de la gestió del patrimoni arqueològic**», en el marc de les *Jornades tènciques sobre: Arqueologia, Patrimoni Històric i Urbanisme*, organitzades pel Grup de Ciutats patrimoni de la Humanitat d'Espanya i l'Ajuntament de Tarragona, els dies 1 i 2 de desembre a Tarragona.

• 10 de desembre de 2009
Ponència de J. Carruesco i A. Millet titulada «**Estructures i recursos de la narrativa: de Gilgamesh a Homer**», en el marc dels *Seminaris a Quatre Bandes: Pròxim Orient Antic i Món Egeu*, organitzats per la Universitat de Barcelona, els dies 29 d'octubre, 19 de novembre, 10 de desembre, 14 i 28 de gener de 2010 a Barcelona.

• 15 de desembre de 2009
Conferència d'Isabel Rodà titulada «**Pompeo Magno, tra Oriente e Occidente (a proposito dei trofei dei Pirenei)**», en el marc del *Seminario di Storia Romana Gli onori ai personaggi repubblicani e il culto agli imperatori*, organitzat per la Università degli Studi di Genova, del 14 al 16 de desembre a Gènova. Itàlia

6.3. Publicacions de l'ICAC al 2009

Un dels objectius de l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica, com a centre de recerca públic, és fer difusió de la seva tasca investigadora a partir de les publicacions. En aquests moments l'ICAC compta amb dues col·leccions: Documenta, creada l'any 2003 i compta ja amb 11 títols publicats i 7 en preparació, i Hic et Nunc, creada l'any 2006 té ja 7 títols publicats i 3 en preparació. En aquestes col·leccions hi han publicat i hi publicaran tant els investigadors de l'Institut com investigadors d'altres institucions.

A més de les sèries pròpies, l'ICAC també fa difusió de la seva tasca a partir de la participació en múltiples coedicions. Una d'aquestes coedicions és el *Corpus Signorum Imperii Romani,* un projecte internacional que compta a Espanya amb la participació de l'ICAC, la Universitat Autònoma de Barcelona i la Universitat de Múrcia en la gestió científica.

En el decurs del 2009 l'ICAC ha publicat un total de 8 llibres propis (5 de la col·lecció Documenta, 2 de la col·lecció Hic et Nunc i, fora de col·lecció, s'ha publicat el catàleg de l'exposició "Marbles and Stones of Hispania" organitzada en el marc dels actes del Congrés Internacional ASMOSIA IX). El 2009 l'ICAC ha publicat també 6 llibres en coedició amb la Universitat de Barcelona, la Universitat Rovira i Virgili, la Reial Societat Arqueològica Tarraconense, l'Institut d'Estudis Catalans, el Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació i la Universidad Nacional de Educación a Distancia (UNED), entre altres institucions.

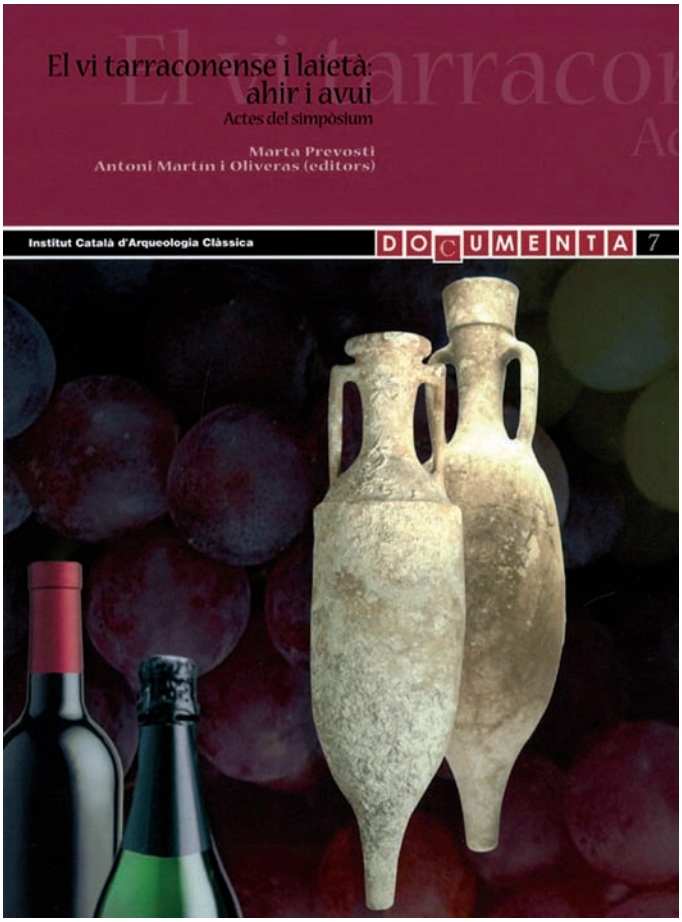

Publicacions pròpies - Col·lecció Documenta

→ *El vi tarraconense i laietà: ahir i avui. Actes del simpòsium*
Marta Prevosti i Antoni Martín i Oliveras (editors)
Documenta, 7
260 pàgines
Textos en català i francès, amb resums en anglès
Publicació amb la col·laboració de l'Ajuntament de Teià i el Museu d'Arqueologia de Catalunya

Aquesta obra recull les actes del *simpòsium* que va tenir lloc a Tarragona i a Teià els dies 9 i 10 de maig de 2007, organitzat per l'Ajuntament de Teià, l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica, i el Museu d'Arqueologia de Catalunya. Conté aportacions d'André Tchernia, Jean-Pierre Brun, Joan Miquel Canals, Loïc Buffat, Pere Castanyer, Josep Maria Nolla, Joaquim Tremoleda, Albert López Mullor, Ramon Járrega Domínguez, Josep Antoni Gisbert Santonja, Julia Beltrán de Heredia Bercero, Montserrat Comas i Solà, Cèsar Carreras, Pere Izquierdo i Tugas, Antoni Martín i Oliveras, Ferran Bayés i Colomer i Marta Prevosti

→ *La seu episcopal d'Ègara. Arqueologia d'un conjunt cristià del segle IV al IX*
Gemma Garcia i Llinares, Antonio Moro García i Francesc Tuset Bertrán
Documenta, 8
214 pàgines
Text en català, amb un resum en anglès
Publicació amb la col·laboració de l'Ajuntament de Terrassa i el Museu de Terrassa

Aquesta monografia presenta i posa al dia un dels conjunts episcopals antics més ben conservats a la península Ibèrica, el conjunt episcopal d'Ègara, format per tres esglésies: la catedral (actual església de Santa Maria), l'església funerària (actual església de Sant Miquel) i l'església amb funcions parroquials (actual església de Sant Pere). Al voltant de les esglésies hi ha una extensa necròpolis amb prop de 900 enterraments que van des del segle IV a l'època moderna.

Els treballs d'investigació arqueològica duts a terme

s'emmarquen dins les directrius del "Projecte de desenvolupament cultural i integració urbana del Conjunt Monumental de les Esglésies de Sant Pere de Terrassa" del Pla director de les Esglésies de Sant Pere, elaborat per l'Ajuntament de Terrassa amb la participació de la Generalitat de Catalunya, la Diputació de Barcelona, el Bisbat de Barcelona i la parròquia de Sant Pere, i amb el patrocini de Caixa Terrassa, el Ministeri de Foment i el Ministeri d'educació, política social i esports. L'any 2006 l'Ajuntament de Terrassa i l'ICAC firmen un conveni per l'elaboració i la publicació d'una monografia centrada en el moment episcopal, i aquest llibre n'és el resultat.

→ *Explotación de los recursos forestales desde el Neolítico hasta la época moderna en los valles de La Vansa-sierra del Cadí (Alt Urgell) y del Madriu (Andorra). Análisis antracológico de estructuras altimontanas*
Itxaso Euba Rementeria
Documenta, 9
116 pàgines
Publicació amb la col·laboració científica de l'IPHES i el suport del Govern d'Andorra
Text en castellà, amb un resum en francès

El treball presenta els resultats de l'anàlisi antracològica dels carbons obtinguts en la primera fase del projecte denominat "Ocupació del sòl i formes del paisatge de muntanya als Pirineus orientals de l'antiguitat a l'època medieval". Per a la coordinació d'estudis històrics i arqueològics l'ha dirigit el Dr. J. M. Palet (ICAC), i per als estudis paleoambientals, el Dr. S. Riera (SERP-UB). Tots dos s'integren al programa transversal "Arqueologia Ambiental i Paleoambient", que col·labora estretament amb la línia temàtica denominada "Arqueologia del paisatge, poblament i territori", de l'ICAC. El llibre se centra en dues àrees d'estudi: el vessant meridional de la serra del Cadí, concretament la vall de la Vansa (la Vansa-Fórnols i Josa-Tuixén, Alt Urgell) i la vall del Madriu. Les estructures documentades són carboneres, forns i estructures ramaderes des del neolític antic fins a l'època moderna.

→ *Roman Quarries in the northeast of Hispania (Modern Catalonia)*
Anna Gutiérrez Garcia-Moreno.
Documenta, 10
316 pàgines; 299 figures
Text en anglès

Aquest volum estudia de les principals pedreres romanes

de Catalunya, analitzant-ne, d'una banda, la localització geogràfica, la contextualització en el territori antic, el treball a la pedrera amb detecció de traces d'eina i el càlcul de volumetria i, d'una altra, la datació de material petri en època romana a través de l'estudi dels casos més significatius, com Tarraco, Dertosa o Barcino. Aquest volum parteix de la tesi que l'autora va defensar el desembre del 2007 a l'ICAC.

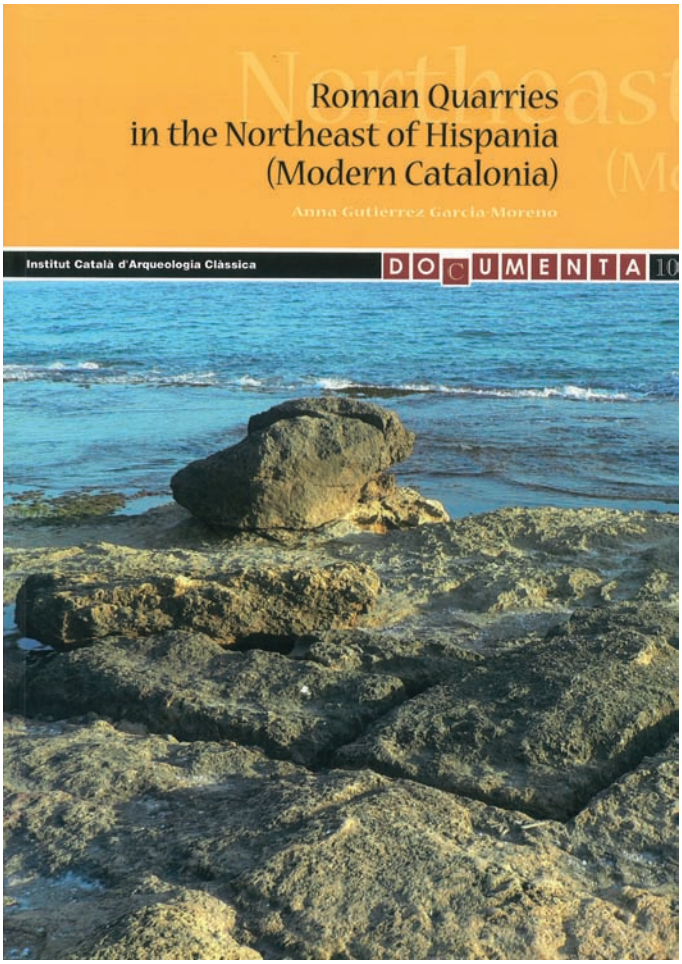

→ *Hispaniae. Las provincias hispanas en el mundo romano*
Javier Andreu Pintado, Javier Cabrero Piquero i Isabel Rodà de Llanza (editors)
Documenta, 11
547 pàgines
Textos en castellà (amb resums en anglès, francès o portuguès)
Publicació amb la col·laboració de la UNED de Tudela i la Facultad de Geografía e Historia de la UNED

Aquesta obra recull les ponències de la III Reunión de Tudela sobre Historia Antigua, que va tenir lloc a Tudela (Navarra) els dies 18, 19 i 20 d'abril de 2007, organitzada pel Centro Asociado de la UNED de Tudela i amb el suport del Ministeri de Ciència i Innovació. Hi van col·laborar les entitats següents: el Departamento de Historia Antigua de la UNED, el Vicerrectorado de Extensión Universitaria de la UNED, la Sociedad Española de Estudios Clásicos, la Sociedad de Estudios Históricos de Navarra, la Institución Príncipe de Viana del Govern de Navarra i l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica.

El manual està dividit en tres grans apartats: Pars I: Imago Hispaniarum. En torno a las fuentes sobre las Hispaniae; Pars II: Hispaniae ex Roma. La presencia de las Hispaniae en la historia de Roma, i Pars III: Roma ex Hispania. Las Hispaniae como provinciae del Imperio, i inclou articles dels millors especialistes.

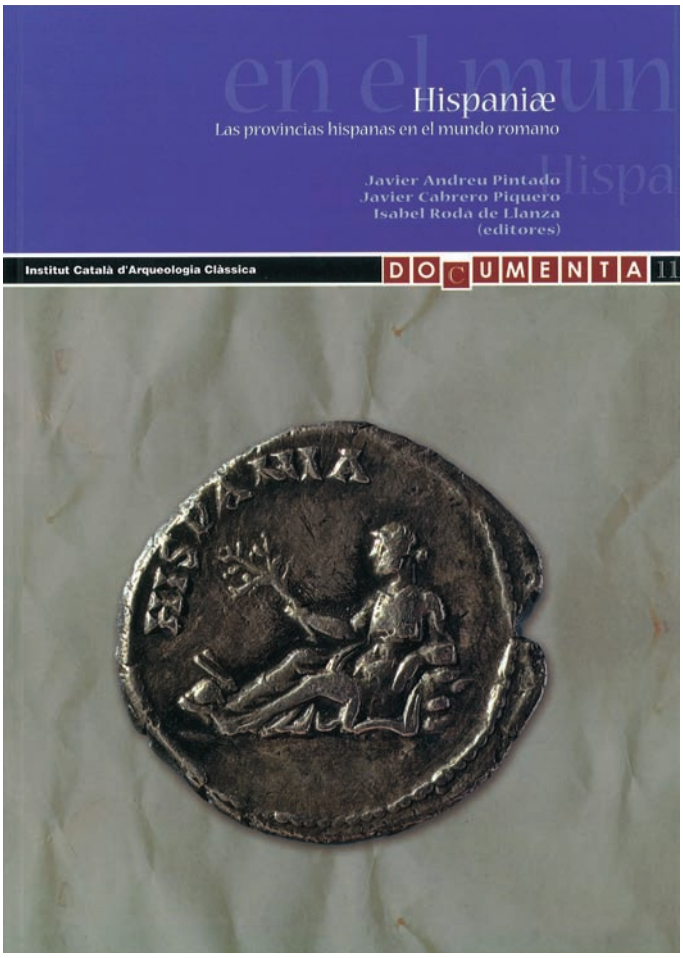

Publicacions pròpies – Col·lecció Hic et Nunc

→ *El marmor de Tarraco. Explotació, utilització i comercialització de la pedra de Santa Tecla en època romana / Tarraco marmor. The Quarrying, Use and Trade of Santa Tecla Stone in Roman Times*
Aureli Àlvarez Pérez, Virginia García-Entero, Anna Gutiérrez Garcia-Moreno i Isabel Rodà de Llanza
Hic et Nunc, 6
106 pàgines; 69 figures
Text bilingüe (català i anglès)

Aquest és el llibre més complet que hi ha sobre la pedra de Santa Tecla i el llisós, dos materials procedents de Tarra-

gona i molt utilitzats en època romana. Els autors, arqueòlegs i geòlegs, caracteritzen aquestes dues varietats i presenten el panorama de les seves aplicacions, i també donen pautes per identificar-les i diferenciar-les d'altres pedres que s'hi podrien confondre, com la "portasanta" o la pedra de Buixcarró.

→ *Grècia i Egipte en l'origen del drama. El context sagrat*
M. Isabel Panosa Domingo (ICAC)
Hic et Nunc, 7
125 pàgines; 80 figures
Text en català (resum en anglès)

El llibre gira entorn de l'origen del drama com a espectacle. Fa un viatge a les arrels que aquest gènere té tant a Egipte com a Grècia i analitza el context en què sorgí. Les primeres experiències escèniques de l'antic Egipte són comparades amb les primeres experiències teatrals gregues, que són les que marcaren el naixement de la tragèdia. Des d'aquesta perspectiva es pren com a fil conductor la trajectòria de dues figures estretament vinculades al drama: Osiris i Dionís, que fonamenten el relat mític que després nodrí les primeres representacions teatrals envers un públic en totes dues civilitzacions. L'autora estudia les tres arts escèniques (música, teatre i dansa) i aborda les circumstàncies que van fer derivar les experiències teatrals d'Egipte i Grècia per camins diferents i assentar les bases del Teatre occidental.

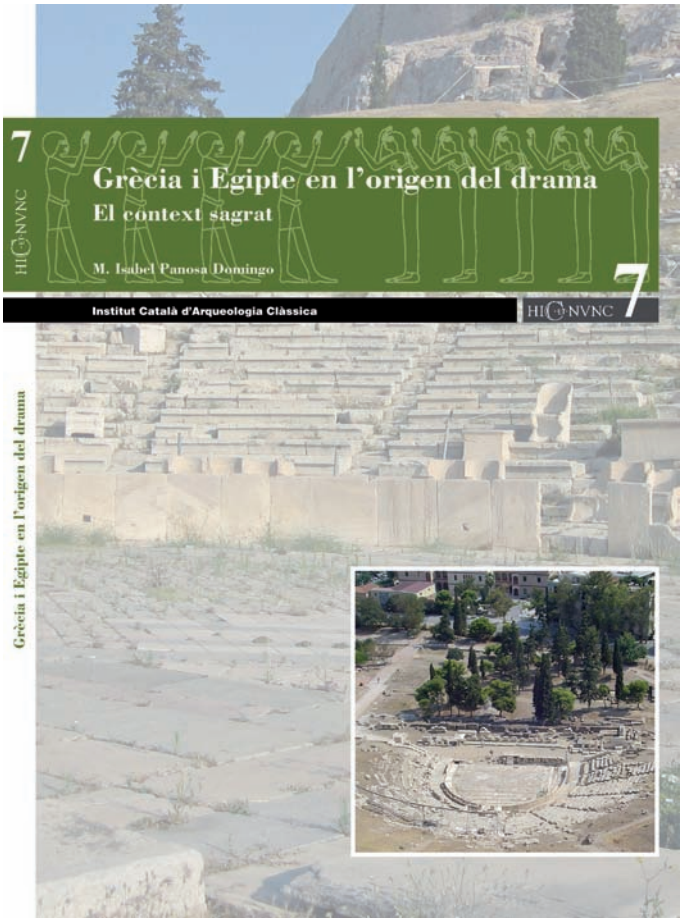

Publicacions pròpies - Fora de col·lecció

→ *Marbles and Stones of Hispania. Exhibition catalogue / Marbres i pedres d'Hispania. Catàleg de l'exposició / Mármoles y piedras de Hispania. Catálogo de la exposición*
Aureli Àlvarez Pérez, Ana Domènech de la Torre, Pilar Lapuente Mercadal, Àfrica Pitarch, Hernando Royo Plumed
144 pàgines en color
Text trilingüe (anglès, català i castellà)
Publicació amb la col·laboració de la UAB i de la URV

Primera guia de materials lapidis hispànics explotats en època romana a la península Ibèrica. El treball recull 16 varietats, i té especial interès en la descripció de la geologia dels entorns de les explotacions. Entre els materials lapidis figuren, per exemple, marbres de la zona d'Estremoz (Portugal), broccatello (també anomanat jaspi de la Cinta, procedent de Tortosa), marbres de la zona de Macael (Andalusia) i la pedra de Buixcarró (València). També s'hi estudien amb detall els punts d'explotació (pedreres)

i les diverses aplicacions donades a cada tipus de pedra. El llibre és trilingüe (anglès, català i castellà), està molt ben il·lustrat (en color) i s'ha publicat com a catàleg ampliat d'una exposició amb el mateix títol muntada en el marc de la IX Asmosia Internacional Conference (Tarragona, juny del 2009)

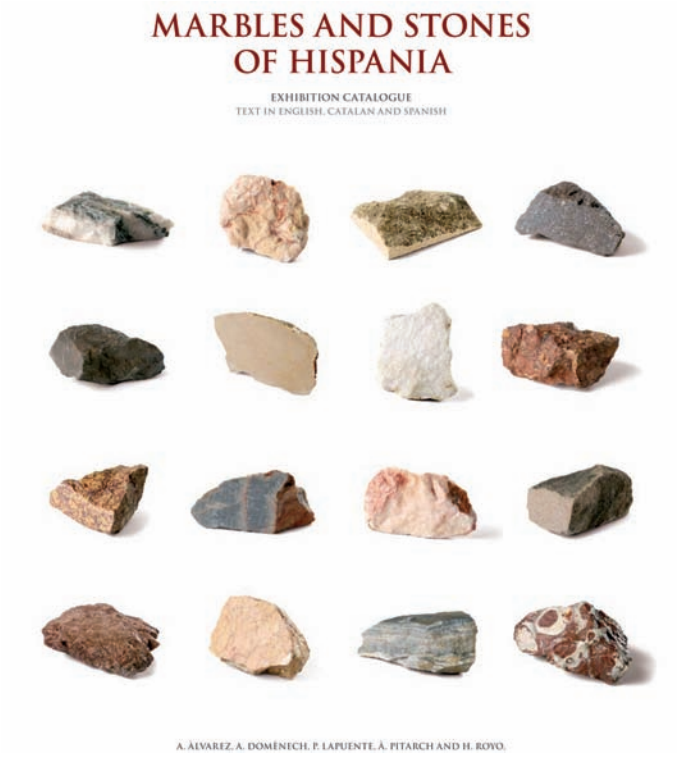

Publicacions en coedició

→ *L'espai domèstic i l'organització de la societat a la protohistòria de la Mediterrània occidental (1er mil·lenni aC). Actes de la IV Reunió Internacional d'Arqueologia de Calafell (Calafell-Tarragona, 6 al 9 de març de 2007).*
Maria Carme Belarte (editora científica, investigadora de l'ICAC)
Coedició: Universitat de Barcelona i Institut Català d'Arqueologia Clàssica (amb la col·laboració del Patronat Castell de Calafell i l'Ajuntament de Calafell)
Barcelona, 2009
Arqueo Mediterrània, 11 (Treballs de l'àrea d'Arqueologia de la Universitat de Barcelona)
Coedició: Universitat de Barcelona, ICAC i Ajuntament de Calafell
311 pàgines

La IV Reunió Internacional d'Arqueologia de Calafell recull les ponències dels especialistes més destacats en espai domèstic i protohistòria en les diferents àrees de la Mediterrània occidental: Dominique Garcia, Carme Belarte, Helena Bonet, Feliciana Sala, Francisco Burillo, Angela Antona, Gonzalo Ruiz Zapatero i Francesca Spatafora, entre d'altres.

→ *Fundamentos de Epigrafía Latina*
Javier Andreu Pintado (coordinador)
J. Andreu Pintado, E. Tobalina, P. Ozcáriz, A. Alvar i Á. A. Jordán (autors)
Madrid, 2009
Edició de Liceus, amb la col·laboració de la UNED, l'ICAC i l'AIEGL
720 pàgines; 17 x 24 cm
Text en castellà

Fundamentos de Epigrafía Latina és una obra col·lectiva destinada a professors i a estudiants d'aquesta disciplina. Els autors desgranen els rudiments bàsics conceptuals, metodològics i textuals de l'epigrafia llatina i del seu objecte d'estudi, les inscripcions llatines. El volum –amb bibliografia actualitzadíssima, notable aparell gràfic i diversos apèndixs documentals– està concebut com una obra de referència per a la formació i el perfeccionament en les competències lectores pròpies de tot epigrafista.

→ *Barcino I: marques i terrisseries d'àmfores al Pla de Barcelona*
Cèsar Carreras Monfort (ICAC/UOC) i Josep Guitart i Duran (ICAC/UAB) (curadors)
Barcelona, 2009
Col·lecció: Corpus international des timbres amphoriques
Coedició: Institut d'Estudis Catalans i Institut Català d'Arqueologia Clàssica
175 pàgines

Llibre resultant d'un projecte de publicació de les marques d'àmfora dels municipis romans de Catalunya que du a terme l'Institut d'Estudis Catalans dins del projecte Corpus international des timbres amphoriques de la Union Academique Internationale. És el volum 15 d'aquesta col·lecció i el segon llibre del projecte de l'IEC, després del de Baetulo. Es tracta d'una publicació sistemàtica i estandarditzada de totes les marques d'àmfora del Pla de Barcelona distingint si són d'origen local o forani, i reconstruint el context arqueològic i històric. Inclou una monografia de les dues darreres terrisseries trobades a la zona suburbana, al mercat de Santa Caterina i al carrer Princesa, 21. També s'han analitzat les evidències de viticultura i s'ha reconstruït l'antic paisatge del Pla.

→ *Literatura epigráfica. Estudios dedicados a Gabriel Sanders*
Xavier Gómez Font, Concepción Fernández Martínez i Joan Gómez Pallarès (editors)
Saragossa, 2009
Edició de Pórtico, amb la col·laboració de la Universitat de València, el Ministeri d'Educación i Ciencia, la Universidad de Sevilla, l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica i la Universitat Autònoma de Barcelona
351 pàgines; 15 x 21,4 cm
Text en castellà

Recull els treballs de la III Reunió Internacional sobre Poesia Epigràfica Llatina, organitzada per l'equip de redacció del CIL XVIII/2 i celebrada del 13 al 15 d'abril de 2007 a València.

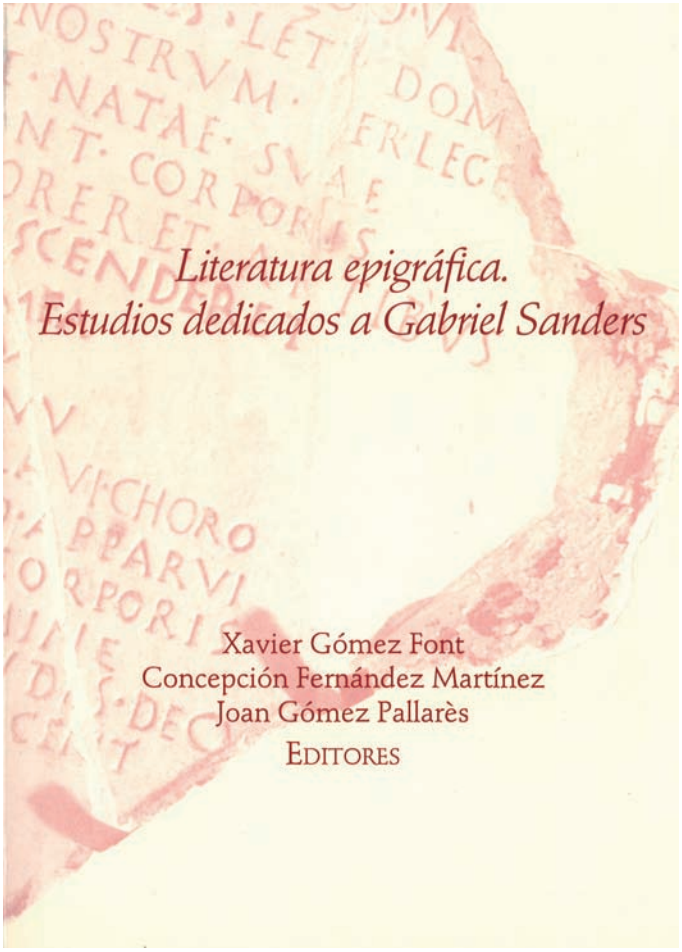

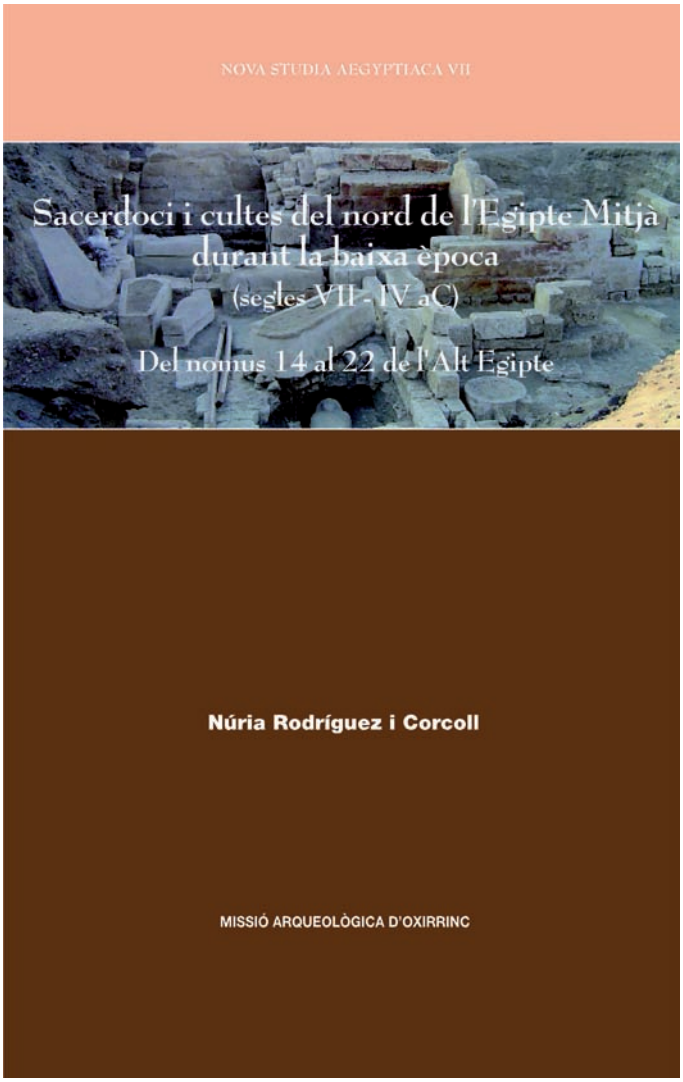

→ *Sacerdoci i cultes del nord de l'Egipte Mitjà durant la baixa època (segles VII-IV aC. Del nomus 14 al 22 de l'Alt Egipte*
Núria Rodríguez i Corcoll
Nova Studia Aegyptiaca VI
Barcelona, 2009
Coedició de la Missió Arqueològica d'Oxirrinc (Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació de la Generalitat de Catalunya, Universitat de Barcelona, Universitat Rovira i Virgili i Institut Català d'Arqueologia Clàssica)
584 pàgines; 21 x 29,7 cm
Text en català

Aquest llibre conté la tesi doctoral, amb menció europea, de l'autora. És una recerca sobre els títols sacerdotals egipcis del *nomus* d'Oxirinc i els *nomus* dels voltants. També s'hi estudien les persones que van utilitzar aquests títols, la seva genealogia i les relacions que mantenien amb els diversos déus i amb el poder, és a dir, amb l'aristocràcia faraònica. Es tracta d'una investigació de primera mà, ja que l'autora s'ha basat en les inscripcions trobades a Oxirinc i a localitats properes.

Difusió de les publicacions

Lligat a l'acte de presentació de les novetats editorials, l'ICAC sempre emet notes de premsa per als mitjans de comunicació, envia invitacions electròniques (unes 3.000) i en paper (unes 1.500) i publica la notícia i la fitxa del llibre a la web. La presència als mitjans ja queda recollida a l'apartat de corresponent a premsa d'aquesta memòria.

A més a més, l'ICAC té convenis d'intercanvi de publicacions amb 198 ens vinculats a l'arqueologia, pel qual els nostres llibres arriben a 54 universitats d'arreu del món i a 144 museus i institucions també d'arreu. També val la pena dir que qui distribueix les publicacions de l'ICAC per les llibreries espanyoles és Pórtico, distribuïdora especialitzada, entre altres temes, en arqueologia.

Difusió a través de la web 2.0

Des del 2008 les publicacions de l'ICAC són presents a la **Histara. Les comptes rendus**, una web multilingüe espe-

cialitzada en història de l'art i arqueologia. Durant el 2009 l'ICAC hi ha anat anunciant totes les novetats, amb la fitxa corresponent. Això vol dir que els usuaris d'Histara tenen la possibilitat de demanar i llegir tots els llibres de l'ICAC a canvi de publicar-ne la ressenya. Això és de gran importància perquè és una altra manera de difondre les publicacions, fa que l'ICAC sigui present a la web social o web 2.0 i a més en una plataforma adreçada directament a la comunitat científica dels arqueòlegs.

El desembre del 2009 l'ICAC va començar una segona experiència en la web social o web 2.0 en tenir disponibles les seves novetats editorials a la web **LibraryThing**. De moment hi té aquestes: Marbles and Stones of Hispania. Exhibition catalogue; La seu episcopal d'Ègara. Arqueologia d'un conjunt cristià del segle IV al IX, i Hispaniae. Las provincias hispanas en el mundo romano. Librarything és una comunitat de lectura virtual amb més de 850.000 membres creada per compartir catàlegs de llibres, lectures i ressenyes. El setembre hi va entrar Publicacions de la Universitat Rovira i Virgili, la primera editorial de parla no anglesa de LibraryThing, i nosaltres hi hem entrat de bracet amb ells.

Des del 2009, doncs, els usuaris de LibraryThing, com els d'Histara, tenen la possibilitat de demanar i llegir llibres de l'ICAC a canvi de publicar-ne la ressenya.

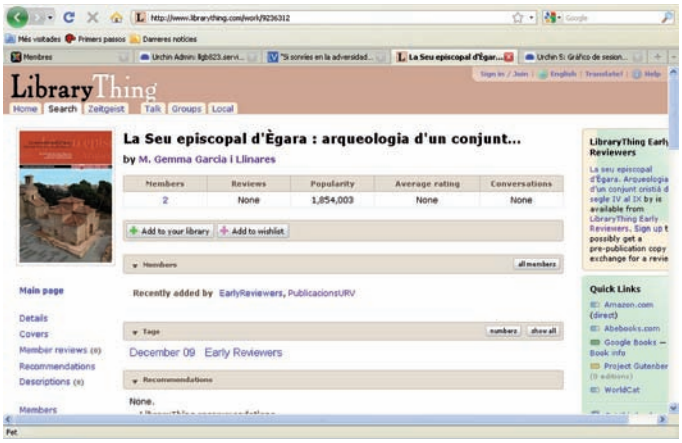

Difusió de les publicacions pròpies

Un dels objectius de l'ICAC, com a centre de recerca públic, és fer difusió de la seva tasca investigadora a través de les publicacions.

A més de la publicació en paper, els llibres també es publiquen electrònicament i íntegrament a la web de l'ICAC (en format PDF) al cap de nou mesos d'haver-se presentat. És el cas, per exemple, de *Terracotes arquitectòniques romanes*.

L'ICAC també fa difusió de la seva tasca a partir de la participació en múltiples coedicions. En aquest sentit, durant el 2009 l'Institut ha col·laborat amb diverses universitats (Universitat de Barcelona, Universitat Autònoma de Barcelona, Universitat Rovira i Virgili, Universidad Nacional Española a Distancia), ajuntaments (Terrassa i Teià), museus (Museu de Terrassa, el Museu d'Arqueologia de Catalunya), el Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació, l'Institut Català de Paleoecologia Humana i Evolució Social (IPHES) i el Govern d'Andorra, entre altres institucions.

En el decurs del 2009 l'ICAC ha presentat un total de 12 publicacions.

→ *La necròpolis protohistòrica de Milmanda (Vimbodí, Conca de Barberà, Tarragonès). Un exemple del món funerari català durant el trànsit entre els segles VII i VI aC*

Aquest llibre de Raimon Graells Fabregat es va presentar a la Universitat de Lleida el dimarts 27 de gener de 2009. Aquesta obra és el número 5 de la col·lecció Hic et Nunc de l'ICAC. El Dr. Emili Junyent, catedràtic de Prehistòria, va ser l'encarregat de fer-ne la presentació.

→ *La seu episcopal d'Ègara. Arqueologia d'un conjunt cristià del segle IV al IX*, escrit per M. Gemma Garcia, Antonio Moro i Francesc Tuset, es va presentar el divendres 13 de febrer de 2009 davant d'unes 250 persones a l'església de Sant Pere del Conjunt Monumental de les Esglésies de Sant Pere de Terrassa. Aquesta obra és la vuitena de la col·lecció Documenta de l'ICAC. L'encarregat de fer la presentació és el Dr. Marco Buonocore, Scriptor Latinus i Direttore Sezione Archivi de la Biblioteca Apostòlica Vaticana. L'acte va estar presidit pel bisbe de Terrassa, el regidor de Cultura de l'Ajuntament de Terrassa i la directora de l'ICAC.

D'altra banda, aquest llibre gaudeix de difusió al web social gràcies a la seva presència a LibraryThing.

→ *La vil·la romana del Mas d'en Gras (Vila-seca, Tarragonès)*

En un acte concorregut i solemne presidit pel Sr. Josep Poblet, alcalde de Vila-seca, la Casa Consistorial d'aquesta població va acollir la presentació d'aques llibre el 3 de març de 2009. L'acte també va comptar amb la presència de la directora de l'ICAC, la Dra. Isabel Rodà, i dels dos autors del llibre, Ramon Járrega Domínguez (Institut Català d'Arqueologia Clàssica) i Eduard Sánchez Campoy. El públic superava el centenar de persones. La presentacióva ser a càrrec del Sr. Josep Maria Carreté Nadal, director general del Patrimoni Cultural de la Generalitat de Catalunya.

→ *El vi tarraconense i laietà: ahir i avui. Actes del simpòsium*

La presentació del llibre va ser el dia 21 d'abril a la Casa Municipal de Cultura La Unió de Teià. Va ser a càrrec del Sr. Josep Manuel Rueda, subdirector general de Patrimoni Arquitectònic, Arqueològic i Paleontològic de la Generalitat de Catalunya. L'acte va comptar, també, amb la presència de l'alcalde de Teià, el Sr. Andreu Bosch, la directora de l'ICAC i la Dra. Marta Prevosti, editora de l'obra juntament amb Antoni Martín i Oliveras.

En el marc del congrés Asmosia (Association for the Study of Marbles and Other Stones In Antiquity), organitzat per l'ICAC al juny, es van presentar tres novetats editorials el dimarts 9 de juny de 2009 al Paranimf de la Universitat Rovira i Virgili a càrrec dels mateixos autors. Les obres presentades van ser les següents:

→ *Roman Quarries in the northeast of Hispania (Modern Catalonia)*

→ *El marmor de Tarraco. Explotació, utilització i comercialització de la pedra de Santa Tecla en època romana / Tarraco marmor. The Quarrying, Use and Trade of Santa Tecla Stone in Roman Times*

→ *Marbles and Stones of Hispania. Exhibition catalogue / Marbres i pedres d'Hispania. Catàleg de l'exposició / Mármoles y piedras de Hispania. Catálogo de la exposición*

Aquest darrer llibre gaudeix de difusió al web social gràcies a la seva presència a LibraryThing.

→ *Hispaniae. Las provincias hispanas en el mundo romano*

Aquest llibre ha tingut dos actes de presentació:

A la seu de la UNED de Tudela (Navarra) el dilluns 22 de juny a les 18 hores. Aquest acte formava part de la IV Semana Romana de Cascante. L'acte va estar presidit per Isabel Rodà, directora de l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica, i per Luis J. Fernández, director del Centro Asociado de la UNED de Tudela, i va tenir la presència de Javier Cabrero i Javier Andreu, editors de l'obra juntament amb Isabel Rodà.

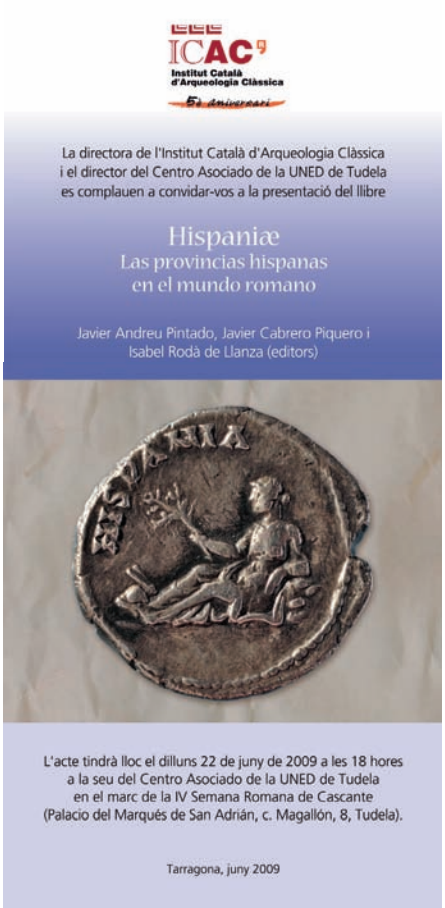

El 27 d'octubre es va presentar aquesta obra (Documenta, 11) a la Escuela Española de Historia y Arqueología en Roma. Els editors d'aquest llibre són Javier Andreu, Javier Cabrero i Isabel Rodà, directora de l'ICAC. La presentació la van fer Elio Lo Cascio (Università degli Studi di Roma "La Sapienza"), Paolo Liverani (Univeristà degli Studi di Firenze) i Margherita Bonanno (Università degli Studi di Roma "Tor Vergata").

A més, aquest llibre gaudeix de difusió al web social gràcies a la seva presència a LibraryThing.

→ *Explotación de los recursos forestales desde el Neolítico hasta la época moderna en los valles de La Vansa-sierra del Cadí (Alt Urgell) y del Madriu (Andorra).*

El volum 9 de la col·lecció Documenta es va presentar el dijous 5 de novembre de 2009 a les 19 hores a la seu de l'ICAC. La Dra. Itxaso Euba és l'autora de l'estudi, que parteix de la seva tesi doctoral, elaborada sent investigadora en formació a l'ICAC. La presentació va ser a càrrec de la Dra. Raquel Piqué Huerta, professora agregada del Departament de Prehistòria de la Universitat Autònoma de Barcelona. L'acte va comptar amb la presència de l'autora i la directora de l'Institut, la Dra. Isabel Rodà.

→ *Grècia i Egipte en l'origen del drama. El context sagrat*

El divendres 4 de desembre de 2009 a la seu de l'ICAC es va presentar aquest assaig de la Dra. M. Isabel Panosa Domingo (Hic et Nunc, número 7). El Dr. Josep Antoni Clua Serena, professor agregat de Filologia Grega de la Universitat de Lleida, va ser l'encarregat de fer la presentació. Boris Rotenstein, director de teatre i professor de l'Institut del Teatre de Barcelona, també va donar la seva visió de l'obra. Amb aquest acte es va tancar el II Col·loqui internacional sobre la concepció de l'espai a Grècia.

Durant el 2010 aquest llibre també estarà disponible a LibraryThing.

Difusió de les publicacions en coedició

→ *La maison funéraire de la nécropole haute à Oxyrhynchos (el Minyâ, Égypte): du tombeau à la diaconie*

És un llibre petit de gruix però molt ric de contingut, que m'ha ampliat el coneixement que tenia de l'antiguitat tardada a Egipte". Van ser paraules del Prof. Dr. Tilo Ulbert, antic director de l'Institut Arqueològic Alemany de Madrid, en la presentació d'aquesta obra d'Eva Subías Pascual, l'11 de febrer al Campus Catalunya de la Universitat Rovira i Virgili. Aquest llibre, el cinquè de la col·lecció Nova Studia Aegyptiaca i el segon de la sèrie Oxyrhynchos, és fruit dels projectes de recerca de la Missió Arqueològica d'Oxirrinc, formada per la URV, el Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació, la Universitat de Barcelona i l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica

→ *Barcino I: marques i terrisseries d'àmfores del pla de Barcelona*

Salvador Giner, president de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC), va ser qui va presidir la presentació del llibre Barcino I: marques i terrisseries d'àmfores del pla de Barcelona, dimarts 8 de setembre de 2009 al Museu d'Història de Barcelona. L'acte també va comptar amb els parlaments del director del Museu, el Sr. Joan Roca; de la directora de l'ICAC, la Dra. Isabel Rodà i de la cap Servei d'Arqueologia i Paleontologia de la Generalitat, la Sra. Gemma Hernández. La presentació va ser a càrrec de la Sra. Montserrat Comas, arqueòloga del Museu de Badalona i autora de l'anterior volum de la col·lecció dedicat a Catalunya, concretament a les marques d'àmfora de Baetulo (Badalona).

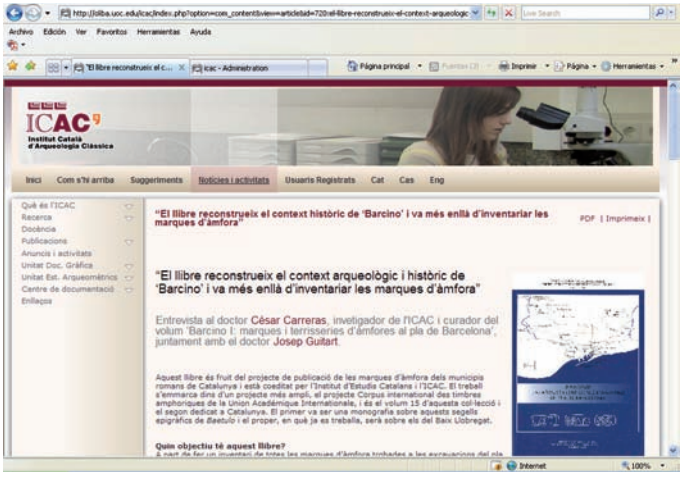

Llibres en preparació el 2009 per publicar el 2010

Publicacions pròpies

Capiteles tardorromanos y visigodos en la península ibérica (siglso IV-VIII d. C.), de Javier Ángel Domingo Magaña. Col·lecció Documenta.

Felix Turissa. La vil·la romana dels Ametllers i el seu fundus (Tossa de Mar), de Josep M. Nolla i Lluís Palahí. Col·lecció Documenta.

Tárraco en la Antigüedad Tardía, de Meritxell Pérez Martínez. Col·lecció Documenta.

Torcularia. La producción de vino y aceite en la Hispania romana, de Yolanda Peña Fernández. Sèrie Documenta.

Desiderio Vaquerizo Gil: *Necrópolis urbanas en Baética*. Col·lecció Documenta.

Marta González: *El flaminado provincial en Lusitania. Implantación y organización del culto imperial en una provincia hispana*. Col·lecció Hic et Nunc.

Pedro Azara i David Capellas (ed.): *Arquitectures celestials.* Sèrie Documenta.

Olesti, O., Guàrdia, J., Mercadal, O. (ed.): *Llívia i la Cerdanya a l'antiguitat*. Col·lecció Documenta.

Projecte Ager Tarraconensis (PAT). El paisatge arqueològic antic a la dreta del riu Francolí, de Marta Prevosti i Josep Guitart (dir.) Col·lecció Documenta. (3 volums).

El Bovalar. Poblament i religiositat en època visigoda, de Gemma Garcia Llinares i Francesc Tuset

La concepció de l'espai a Grècia: qüestions metodològiques i perspectives interdisciplinàries. Jornades d'homenatge a Jean-Pierre Vernant i Pierre Vidal-Naquet (2008), de Jesús Carruesco (editor)

The Western Roman Atlantic Facade, de Cèsar Carreras (editor)

Fouilles au site Numide et Romain d'Althiburos, de Joan Sanmartí i N. Kallala

Dues tesis de l'Institut:

La metal·lúrgia del plom durant el període ibèric: treball i ús del plom entre els ibers del nord, de Núria Morell

L'arquitectura domèstica de les ciutats romanes de Catalunya. Època tardorepublicana i altimperial, d'Ada Cortés

Publicacions en coedició

Actas del XI Coloquio Internacional de Arte Romano Provincial. Roma y las provincias: modelo y difusión (Mérida, 18-21 mayo 2009). Coedició entre el Museo Nacional de Arte Romano i l'ICAC

6.4. Col·laboració en llibres editats o coeditats per l'ICAC

Carreras, C., «Les marques d'àmfores produïdes als tallers de Barcino», a Carreras, C.; Guitart, J.; *Barcino I*, Marques i terrisseries d'àmfores al Pla de Barcelona. (Corpus Internationale de Timbres Amphoriques 15 – Union Accadémique Internationale). p. 21-44. Barcelona, 2009.

Carreras, C.; Guitart, J., «Preliminars: l'estudi del territori de la colònia i les primeres terrisseries», a Carrerras, C.; Guitart, J.; *Barcino I*, Marques i terrisseries d'àmfores al Pla de Barcelona. (Corpus Internationale de Timbres Amphoriques 15 – Union Accadémique Internationale). p. 11-20. Barcelona, 2009.

Carreras, C.; Berni, P., «Les marques d'Àmfores importades o d'altres àrees de la Tarraconense», a Carrerras , C.; Guitart, J.; *Barcino I*, Marques i terrisseries d'àmfores al Pla de Barcelona. (Corpus Internationale de Timbres Amphoriques 15 – Union Accadémique Internationale). Barcelona, p. 45-62. Barcelona, 2009.

Carreras, C., «Del Mujal a Xanten: noves visions del comerç romà del vi de la Tarraconense», a Prevosti, M; Martín, A. *El vi tarraconense i laietà: ahir i avui (Tarragona i Teià, 2007*, Sèrie Documenta, 7, p. 167-178. Tarragona, 2009.

Járrega, M., «La producció vinícola i els tallers d'àmfores a l'ager Tarraconensis i a l'ager *Dertosanus*», a Prevosti, M; Martín, A. *El vi tarraconense i laietà: ahir i avui (Tarragona i Teià, 2007)*, Sèrie Documenta, 7, p. 99-123. Tarragona, 2009.

Palet, J. M.; Riera, S., «Modelació antròpica del paisatge i activitats agropecuàries en el territori de la colònia de Barcino: aproximació de l'arqueomorfologia i la palinologia», a Carreras, C.; Guitart, J.; *Barcino I*, Marques i terrisseries d'àmfores al Pla de Barcelona. (Corpus Internationale de Timbres Amphoriques 15 – Unione Accadémique Internationale). p. 131-140. Barcelona, 2009.

Prevosti, M., «L'arqueologia del vi a l'àrea costanera de la Tarraconense. Una reflexió», a a Prevosti, M; Martín, A. *El vi tarraconense i laietà: ahir i avui (Tarragona i Teià, 2007*, Sèrie Documenta, 7, p. 249-259. Tarragona, 2009.

6.5. Col·laboració en llibres publicats per altri

Àlvarez, A., «El que ens expliquen les pedres», al Catàleg de l'exposició, *Tarraco* Pedra a Pedra, p. 28-35. Tarragona, 2009.

Àlvarez, A.; Cebrián, R.; Rodà, I, «El mármol de Almadén de la Plata y los *marmora* importados del foro de Segobriga», a Nogales, T., Beltrán, J., *Marmora Hispana*: explotación y uso de los materiales pétreos en la Hispania Romana, p. 101-120. Sevilla, 2009.

Belarte, M. C.; Noguera, J.; Olmos, P.; Cervelló, F., a El conjunt arqueològic de Sebes (Flix, Ribera d'Ebre), a *Miscel·lània del Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre*, p. 119-139. 2009.

Belarte, M. C., «Colonial Contacts and Protohistoric Indigenous Urbanism on the Mediterranean Coast of the Iberian Peninsula», a Dietler M., López-Ruiz, C., *Colonial Encounters in Ancient Iberia. Phoenician, Greek, and Indigenous Relations*, p. 91-112. Chicago, 2009.

Berni Millet, P., «Archeomed: un laboratorio virtual en ciencia y tecnología para la arqueología subacuática», a Nieto, X.; Cau, M. A., *Arqueologia Nàutica Mediterrània*, Monografies del Casc 8. p. 107-117. Barcelona, 2009.

Carreras, C., «Significado y comportamiento», a Carreras, C., *Evaluación TIC en el patrimonio cultural: metodologías y estudios de caso*, p. 121-134. Ediuoc, Barcelona, 2009.

Carreras, C., «El público: el actor principal», a Carreras, C., *Evaluación TIC en el patrimonio cultural: metodologías y estudios de caso*, p. 43-60. Ediuoc, Barcelona, 2009.

Carreras, C.; Pujol, L., «Métodos de evaluación», a Carreras, C., *Evaluación TIC en el patrimonio cultural: metodologías y estudios de caso*, p. 201-220. Barcelona, 2009.

Carreras, C.; Roca, B.; Llanza, M., «Operadores culturales», a Carreras, C., *Evaluación TIC en el patrimonio cultural: metodologías y estudios de caso*, p. 87-120. Ediuoc, Barcelona, 2009.

Carreras, C.; Sorzábal, A., «Introducción. Cultura digital en la sociedad del conocimiento», a Carreras, C., Evaluación TIC en el patrimonio cultural: metodologías y estudios de caso, p. 19-42. Ediuoc, Barcelona, 2009.

Genera, M.; Járrega, R., «Aproximació a la *Dertosa* romana: resultats de les investigacions arqueològiques al solar de la Costa dels Capellans», a *Pragma*, p. 237. Reus, 2009.

Gutiérrez, A., «Les pedreres de Tàrraco», al Catàleg de l'exposició, *Tarraco* Pedra a Pedra, p. 18-27. Tarragona, 2009.

Gutiérrez, A., «Canteras del noreste de Hispania (actual Cataluña): propuesta de cronología y consideraciones generales», a Basarrate, T.; Beltrán, J., *Marmora Hispana*: explotación y uso de los materiales pétreos en la Hispania Romana, p. 167-195. Sevilla, 2009.

Orengo, H. A., «5. Tecnologías digitales aplicadas a la obtención, el tratamiento y el análisis de los datos arqueológicos», a Palet, J. M.; Orengo, H. A.; Nadal, J., *La arqueología y la recuperación patrimonial*, p. 75-99. Barcelona, Ediuoc, 2009.

Padrós, N.; Valenzuela-Lamas, S., «Gestió ramadera i paisatge a *l'ager Tarraconensis*. Una aproximació arqueozoològica», a *The territory and its resources. Studies on the rural world in the roman period - 4*, p. 27-44. Girona, 2009.

Palet, J. M.; Orengo, H. A., «2. El paisaje arqueológico», a Palet, J. M.;Orengo, H. A.; Nadal, J.; *La arqueología y la recuperación patrimonial*, p. 16-43. Barcelona, Ediuoc, 2009.

Palet, J. M.; Nadal, J.; Orengo, H. A., «3. El yacimiento y la excavación arqueológica», a Palet, J.M.; Orengo, H.A. i Nadal, J., La arqueología y la recuperación patrimonial, p. 44-58. Barcelona, Ediuoc, 2009.

Riera, S.; Palet, J. M.; Ejarque, A.; Orengo, H. A.; Julià, R.; Curras, A.; Miras, Y., «Variabilité climatique, occupation du sol et gestion de l'eau en Espagne de l'Âge du Fer à l'époque médiévale: intégration des données paléo-environnementales et archéologiques», a Hermon, E., *Changements climatiques dans une perspective historique et systémique des interactions société-environnement naturel dans l'empire romain*, Université Laval. Québec, 2009.

Rodà, I., «Pedres i Marbres a l'antiguitat», Catàleg de l'exposició *Tarraco* pedra a pedra, p. 8-16. Tarragona, 2009.

6.6. Articles en actes de reunions científiques de reconegut prestigi

Belarte, M. C., «De l'ús de l'espai domèstic a la reflexió sobre les societats del passat», a *L'espai domèstic i l'organització de la societat ibèrica - Actes de la IV Reunió d'Arqueologia de Calafell* (Calafell - Tarragona, del 6-9 de març de 2007), Arqueo Mediterrània 11, p. 7-10. Barcelona, 2009.

Belarte, M. C.; Bonet, H.; Sala, F., «L'espai domèstic i l'organització de la societat ibèrica: els territoris de la franja mediterrània», a *L'espai domèstic i l'organització de la societat ibèrica - Actes de la IV Reunió d'Arqueologia de Calafell* (Calafell-Tarragona, 6-9 de març de 2007), Arqueo Mediterrània 11, p. 93-123. Barcelona, 2009.

Carruesco, J.; González, A., Rodà, I.; Tudela, M., «Una nueva propuesta educativa: Máster de Papirología (Tarragona, ICAC-URV)», a XII Congreso Español de Estudios Clásicos (València, 22-27 octubre de 2007), p. 373-378. Madrid, 2009.

Casas, A.; Cosentino, P. L.; Díaz, Y.; Fiandaca, G.; García, E.; Himi, M.; Lafuente, M.; Martorana, R., Macias, J. M.; Menchón, J. J.; Muñoz, A.; Sala, R.; Teixell, I., «Integrated archaeological and geophysical survey for searching the roman's augustus temple in Tarragona (Spain)», a *Scienza e Patrimonio Culturale nel Mediterraneo. Diagnostica e conservazione. Esperienze e Proposte per una Carta del Rischio. Atti del III convegno internazionale di studi La materia e i segni della storia. Quaderni di Palazzo Montalbo 15* (Palermo-Itàlia, 2007), p. 273-283. Palermo, 2009.

Noguera, J., «Los campamentos romanos de época republicana en el curso inferior del río Ebro durante la Segunda Guerra Púnica», a *XXth International Congress f Roman Frontier Studies (León, 2006*), p. 329-338. Anejos de Gladius, 13. Madrid, 2009.

Noguera, J.; Tarradell-Font, N., a Arévalo, González, A. (ed), *"Moneda y Arqueología"*, *Actas del XIII Congreso Nacional de Numismática,* (Cádiz, 2007), p. 119-142. Cádiz-Madrid, 2009.

Noguera, J.; Tarradell-Font, N., « Noticia sobre las monedas del campamento romano de la Segunda Guerra Púnica de la Palma (l'Aldea, Tarragona)», a *Actas del XIII Congreso Nacional de Numismática, "Moneda y Arqueología, Arévalo González"*, A., (Cádiz, 2007), p. 119-142. Cádiz-Madrid, 2009.

Tarradell-Font, N.; Noguera, J., «Avance al estudio de las monedas del Camí del Castellet de Banyoles (Tivissa, Tarragona).», a Arévalo González, A., *Actas del XIII Congreso Nacional de Numismática, "Moneda y Arqueología"*, (Cádiz, 2007), p. 143-162. Cádiz-Madrid, 2009.

6.7. Articles revistes de prestigi reconegut

Belarte, M. C., «Courtyard Houses and Other Complex Buildings in the Protohistory of Southern Gaul: from Architectural to Social Changes», a *Journal of Mediterranean Archaeology*, 22.2, 2009, p. 235-259.

Cela, X.; Noguera, J.; Ros, A., «Els materials arqueològics del jaciment ibèric de la Serra de l'Espasa (Capçanes, Priorat) dipositats al Museu d'Arqueologia Salvador Vilaseca de Reus: evidències d'un santuari?», a *Revista d'Arqueologia de Ponent*, 19, 2009, p. 111-138.

de Soto, P., Carreras, C., «La movilidad en época romana en Hispania: aplicaciones de análisis de redes (SIG) para el estudio diacrónico de las infraestructuras de transporte», a *Habis,* 40, 2009, p. 303-324.

Ejarque, A., Orengo, H. A., «Legacies of Change: the Shaping of Cultural Landscapes in a Marginal Mediterranean Mountain Range, the Garraf Massif, North-Eastern Spain», a Oxford *Journal of Archaeology*, 28 (4), 2009, p. 425 - 440.

Ejarque, A., Julià, R., Riera, S., Palet, J. M., Orengo, H. A., Miras, Y. i Gascón, C., «Tracing the history of highland human management in the Eastern Pre-Pyrenees (Spain): an interdisciplinary palaeoenvironmental approach», a *The Holocene*, 19 (8), 2009, p. 1241-1255.

Gorostidi, D., «Las asociaciones juveniles de Tusculum (Lacio, Italia): la evidencia epigráfica», a *Empúries*, 2009.

Járrega, R., «Una nueva producción de cerámica común de mesa romana, de época medioimperial (finales del siglo II – inicios del III) en la zona de Tarraco (Tarragona)», a *Ex/Officina/Hispana Boletín 01*, octubre 2009, 1, 2009, p. 22-25.

Marco, F.; Rodà, I., «A latin *defixio* (Sisak, Croatia) to the river god Savus mentioning L. Licinius Sura, hispanus*», a *VAMZ (Vjesnik Arheološkog Muzeja u Zagrebu)*, 3.s., XLI, 167-198, Zagreb, 2009.

Marin, E.; Claridge, A.; Kolega, M.; Rodà, I., «Skulpture iz Augusteuma Narone», a *Histria Antiqua, 18-2*, 2009, p. 9-34.

Olmos, P., «Aproximació a la metrologia ibèrica (segles V-II aC)», a *Revista d'Arqueologia de Ponent, 19*, 2009, p. 51-74.

Palet, J.M.; Fiz, I.; Orengo, H.A., «Centuriació i estructuració de l'ager de la colonia de Barcino: anàlisi arqueomorfològica i modelació del paisatge», a Quaderns d'Arqueologia i Historia de la Ciutat de Barcelona, 5, 2009, p. 106-123.

Rodà, I. 2009: "Espacios de representación e los foros de Hispania", a Noguera, J. M. (ed.), *Fora Hispaniae. Paisaje urbano, arquitectura, programas decorativos y culto imperial en los foros de las ciudades hispanorromanas*, Monografias 3, Museo Arqueológico de Murcia, Murcia, pàgs. 69-87.

Sanmartí, J.; Asensio, D.; Belarte, M. C.; Noguera, J., «Comerç colonial, comensalitat i canvi social a la protohistòria de Catalunya», a *Citerior, V*, 2009, p. 219-238.

Sanmartí, J., Kallala, N.; Belarte, M. C.; Ramon, J., «Evolució sociocultural a l'Àfrica preromana. El projecte de recerca a la ciutat númida i romana d'Althiburos», a *Auriga*, 57, 2009. p. 5-6.

6.8. Articles en d'altres revistes

Ciurana, J., «Les monedes en els contextos funeraris del suburbi oriental de Tarraco: més enllà de Caront», a *Butlletí Arqueològic de la Reial Societat Arqueològica de Tarragona*, 30, 2008, p. 123-139.

Rodà, I., «L'arqueologia pre-romana i romana al Montseny», a *Monografies del Montseny*, 24, 2009, p. 193-221.

Marco, F.; Rodà, I., «Sobre una *defixio* de Sisak (Croacia) al dios fluvial Savus con mención del hispano L. Licinius Sura*», a *MHNH* 8, 105-132. Madrid, 2009

6.9. Publicacions en premsa

Belarte, M. C., «L'habitat de Lattara au Ve s. av. n. è. : urbanisme, organisation de l'espace et vie domestique», a *Lattara*, 21.

Belarte, M. C.; Gailledrat, E.; Roux, J.-C., «Recherche dans la zone 1 de la ville de Lattara. Evolution d'un quartier d'habitation dans la deuxième moitié du Ve s», a *Lattara*, 21.

Belarte, M. C., «L'utilisation de la brique crue dans la Péninsule Ibérique durant la protohistoire et la période romaine», a *Troisièmes echanges transdisciplinaires sur les constructions en terre crue: la brique de terre* (Toulouse, 16-18 de maig de 2008).

Belarte, M. C.; Bechrifiia, S.; Noguera, J.,, «Les sondages dans la zone 1. Sèrie Documenta.», a Recherches sur la ville numide d'Althiburos (Le Kef, Tunisia), Institut Català d'Arqueologia Clàssica, Tarragona, 2010.

Belarte, M. C.; Miró, M.; Noguera, J., «Arquitectura i urbanisme a la Ibèria septentrional», a

Congrés internacional en homenatge a Theodor Hauschild. Tarraco: construcció i arquitectura d'una capital provincial romana (Tarragona, 28-30 de gener de 2009).

Buxó, R.; Principal, J.; Alonso, N.; Belarte, M. C.; Colominas, L., López, D., Pons, E., Rovira, M. C., Saña, M., Valenzuela, S., «Prácticas alimentarias en la Edad del Hierro en Cataluña», a *De la cocina a la mesa. IV Reunión de economía en el I mileni aC*. (Caudete de las Fuentes,València, 22-23 d'octubre de 2009).

Camañes, M. P., «Espacios de elaboración y consumo de alimentos en el asentamiento ibérico de Molí d'Espígol», a *De la cocina a la mesa. IV Reunión de economía en el I mileni aC*. (Caudete de las Fuentes,València, 22-23 d'octubre de 2009).

Carruesco, J., «Objets, lieux, pratiques: l'insaisissable archéologie du choeur archaïque grec», a *Kernos. Revue Internationale et Pluridisciplinaire de Religion Grecque Ancienne*.

Cau, M. A.; Macias, J. M., «Contextos cerámicos del Noreste peninsular y las Baleares (siglos V-VIII): hacia una regionalización de las producciones», a *I Congreso Internacional Espacios urbanos en el Occidente Mediterráneo (VI-VII)*, Junta de Comunidad Castilla la Mancha, Universidad Castilla la Mancha, Empresa pública Toletum visigodo (Toledo, 30 de setembre - 3 d'octubre).

Ciurana, J., «*Mors immatura*. Morir abans d'hora a Tarraco (segle I- III dC)», a *Empúries*, 2010.

Cortés, A.; Guitart, J., «La arqueología de la casa romana en Cataluña», a *Proceedings of the 17th International Congress of Classical Archaeology* (Roma, 22-26 setembre 2008), *Bollettino di Archeologia* [en línia].

Cortés, A., «L'arquitectura domèstica a Tarraco», a Tarraco: construcció i arquitectura d'una capital provincial romana. Congrès Internacional en homenatge a Theodor Hauschild (Tarragona, 28-30 de gener de 2009).

de Soto, P., «Transport accessibility and cost in the NW Hispania», a A Contribute for the Study of the Economy and Trade in the Atlantic Façade. From the Late Republic to the Early Empire period., *Instrument*.

Diaz, B.; Gorostidi, D., «*Tusculum* en época medio-republicana: los Furii», a *Archeologia Classica*.

Ejarque, A.; Miras, Y.. Riera, S., Palet, J.M., Orengo, H.A., «Testing microregional variability in the Holocene shaping of high mountain cultural landscapes: a palaeoenvironmental case-study in the Eastern Pyrenees», a *Journal of Archaeological Science*, 2010.

Fiz, I.; Macias, J. M., «*Forma Tarraconis*: GIS aplicado a la arqueología urbana», a SIG y análisis arqueológico del Territorio. V Simposio Internacional de Arqueología de Mérida (Mèrida, 7-10 de novembre de 2007).

Fiz, I.; Orengo, H. A., «Simulating Communication Routes in Mediterranean Alluvial Plains», a Computer Aplications and Quantitative Methods in Archaeology (Berlin).

Flórez, M.; Palet, J. M., «Dinámica del poblamiento y romanización en la Laietania interior (Vallès Oriental, Barcelona). Del s. IV a.C. al s. I a.C.», a *Proceedings of the 17th International Congress of Classical Archaeology* (Roma, 22-26 setembre 2008), *Bollettino di Archeologia* [en línia].

Flórez, M., Palet, J. M., «Estudio arqueomorfológico en un área urbana de la comarca del Vallès (Layetania interior, Barcelona). Aspectos metodológicos», a *Agri Centuriati*, 2010.

Flórez, M.; Palet, J. M., «Asentamientos rurales y estructuración de la Layetania interior (Barcelona): romanización e impacto de

los programas de organización territorial», a *Colóquio internacional Transformações da paisagem. O impacto das cidades romanas no Mediterrâneo Occidental* (Évora, maig de 2008).

González-Villaescusa, R.; Quevedo, A.; Aquilué, X.; Bertoldi, T.; Jàrrega, R.; Treilhou, S., «Sur la forme Uzita 48.1. Nouvelles données sur la production et distribution d'une forme céramique africaine», a *Antiquités Africaines, 45* (2009).

Gorostidi, D., «Las asociaciones juveniles de *Tusculum* (Lacio, Italia): la evidencia epigráfica», a *Empúries*, 2009.

Gorostidi, D.; López, J., «Nou fragment de la inscripció paleocristiana RIT 1036», a *Butlletí Arqueològic*, 30, 2009, p. 141-149.

Gorostidi, D., «Mito y organización simbólica del espacio en el Lacio antiguo: el caso de Tusculum», a *La concepció de l'espai a Grècia: qüestions metodològiques i perspectives interdisciplinàries. Jornades d'homenatge a Jean-Pierre Vernant i Pierre Vidal-Naquet*. (Tarragona – Barcelona, 3-4 de novembre de 2008).

Gorostidi, D., «El paisaje epigráfico tarraconense en época tardoantigua: las inscripciones paleocristianas», a *Mors Omnibus Instat*: Aspectos arqueológicos, epigráficos y rituales de la muerte en el Occidente Romano (UNED-Tudela, 16-18 de octubre de 2009).

Gorostidi D., «Conservadurismo itálico y ofi cialidad romana: los colegios sacerdotales de la ciudad de Tusculum. Novedades a través del estudio de la documentación epigráfi ca» a *Proceedings of the 17th International Congress of Classical Archaeology* (Roma, 22-26 setembre 2008), *Bollettino di Archeologia* [en línia].

Gorostidi, D.; López, J., «*Decurio Larum coloniae Tarraconensis*. Nueva lectura de RIT 401.», a Epigraphica.

Gorostidi, D.; Cartes, A.; «Grafitos procedentes de Mas d'en Pau (Tortosa, España)», a *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*.

Gorostidi, D., Ruiz Valderas, E., «Un nuevo testimonio del aedilis lustralis de Tusculum», a *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*.

Guitart, J., «The origint of the earliest Roman cities in Catalonia: An examination from the perspective of archaeology», a *Catalan Historical Review*, nº 3

Gutiérrez, A.; Rodà, I., «El mármol de Luni-Carrara en la fachada Mediterránea de Hispania», a *Ports Networks in the Roman Mediterranean* (Siena, 6-8 de març de 2008).

Járrega, R., «The impact of the organization of the Territory in a Provincial capital: the Colony of Tarraco and the Ager Tarraconensis», a *Transformaçoes da paisagem. O impacto das cidades romanas no Mediterrâneo Occidental*. (Castelo de Vide, San Salvador de Aramenha (Portugal, 15-17 de maig de 2008).

Járrega, R., «*Figlinae* y producción de ánforas en los *territoria* de *Tarraco* y *Dertosa*», a XXVI Congrès dels *Rei Cretariae Romanae Fautores*. (Cadis, 28 de setembre-5 d'octubre de 2008).

Járrega, R., «The late Roman pottery imports in the East of Hispania Tarraconensis: an approach», a *LRCW 3rd international conference on late Roman coarse wares, cooking wares and amphorae in the Mediterranean: Archaeology and Archaeometry*. (Parma/Pisa, Itàlia, 26-30 de març de 2008).

Járrega, R., «El puerto marítimo y fluvial de *Dertosa* (Tortosa, Catalunya) y el comercio entre el Ebro y el Mediterráneo.», a *Porti antichi e retroterra produttivi*. (Livorno, Itàlia, 26-28 de març de 2009).

Járrega, R., «El comercio con Africa y el Mediterraneo en las costas orientales de Hispania entre los siglos V y VII: las producciones cerámicas», a *Convegno Internazionale di Studi Ipsam Nolam barbari vastaverunt: l'Italia e il Mediterraneo occidentale tra il V secolo e la metà del VI*. (Cimitile, Nola, Santa Maria Capua Vetere, Itàlia, 18-19 de juny de 2009).

Járrega, R., «Ciudad y territorio en relación con el comercio africano en la costa Este de Hispania durante los siglos V y VI. La

aportación de la ceràmica», a *I Congreso Internacional. Espacios urbanos en el Occidente Mediterráneo (s. VI-VIII)*, (Toledo, 30 setembre-3 octubre de 2009.).

Járrega, R., «Las últimas importaciones romanas de cerámica en el este de Hispania Tarraconensis: una aproximación», a Cau, M. A, Reynolds, P., Bonifay, M, (ed). Late Roman Fine Wares: solving problems of typology and chronology. Preliminary meeting for Portugal and Spain, (Barcelona, 3 novembre 2008).

López, J. «El santuari paleocristià dels sants màrtirs Fructuós, Auguri i Eulogi en el suburbi de Tàrraco», a Pau, Fructuós i el cristianisme primitiu a Tarragona (segles I-VIII) (Tarragona, 2008).

López J., «El santuario paleocristiano de los mártires Fructuoso, Augurio y Eulogio en el suburbio de Tárraco», a *XV Congreso Internacional de Arqueología Cristiana* (Toledo, 2008).

López, J.; Prevosti, M. «El poblament rural del Camp de Tarragona en època tardo-republicana (segles II-I aC)», a *Studies of the rural word in the roman period* (Banyoles, 2009).

López, J.; Piñol, Ll.; Revilla, V. «La producción tarraconense de lastras Campana», a *Tarraco: construcció i arquitectura d'una capital provincial romana. Congrès Internacional en homenatge a Theodor Hauschild* (Tarragona, 28-30 de gener de 2009).

López, J.; Piñol, Ll.; Revilla, V., «Modelos itálicos y artesanado provincial: las lastras Campana de Tárraco y su territorio», a *XI Coloquio Internacional de arte romano provincial. Roma y las provincias: modelo y difusión* (Mérida, 18-21 de maig de 2009).

López, J., Fontanals, M., Vergès, J. M., Zaragoza, J., «La torre d'Esblada (Querol): una nova fortificació medieval a la conca del Gaià», a Segones Jornades d'Estudi i Divulgació de les terres del Gaià (Salomó, 19 -20 de març de 2010).

López Vilar, J.; Fontanals, M.; Vergès, J. M.; Zaragoza, J., «L'accés al castell de Pinyana (Querol): reinterpretació, estudi estructural i proposta de reconstrucció ideal», a *Segones Jornades d'Estudi i Divulgació de les terres del Gaià* (Salomó, 19 i 20 de març de 2010).

López Vilar, J.; Piñol, Ll., «Les terracotes romanes de la Granja Mitjana (Poblet, Tarragona)», a *Empúries*, 2010

Leveau, Ph; Palet, J. M., «Les Pyrénées romaines, la frontière, la ville et la montagne», a *Pallas*, 2010.

Macias, J. M.; Muñoz, A.; Teixell, I.; Menchon, J. J., «Nuevos elementos escultóricos del recinto de culto del Concilium Provinciae Hispaniae Citerioris (Tarraco, Hispania Citerior)», a *XI Coloquio Internacional de arte romano provincial. Roma y las provincias: modelo y difusión* (Mérida, 18-21 de maig de 2009).

Macias, J. M.; Menchon, J. J.; Muñoz, A.; Teixell, I., «La construcció del recinte superior de culte», a *Tarraco: construcció i arquitectura d'una capital provincial romana. Congrès Internacional en homenatge a Theodor Hauschild* (Tarragona, 28-30 de gener de 2009).

Macias, J. M.; Menchon, J. J.; Muñoz, A.; Teixell, I., «La Tarragona de Fructuós: una visió retrospectiva», a Congrés Internacional Pau, Fructuós i el Cristianisme primitiu a Tarragona (segles I-VIII), Institut Ciències Superiors Sant Fructuós-Facultat Teologia de Catalunya. (Tarragona, 19-21 de juny de 2008).

Macias, J. M.; Menchon, J.; Muñoz, A.; Teixell, I., «La acrópolis de Tárraco y la implantación urbana del culto imperial en la capital de la *Hispania Citerior*», a *Proceedings of the 17th International Congress of Classical Archaeology* (Roma, 22-26 setembre 2008), *Bollettino di Archeologia* [en línia].

Macias, J. M.; Remolà, J. A., «Portus Tarraconensis», a XVII International Congress of Classical Archaeology (Roma, 22-26 de setembre de 2008).

Macias, J. M, «L'arquitectura termal a Tarraco», a *Tarraco: construcció i arquitectura d'una capital provincial romana. Congrès Internacional en homenatge a Theodor Hauschild* (Tarragona, 28-30 de gener de 2009).

Macias, J. M, «*Horrea* y estructuras de almacenamiento en la ciudad y territorio de Tarraco: una primera aproximación», a Los horrea hispanos: el problema del almacenamiento en el contexto mediterráneo en época romana", La Casa de Velázquez (Madrid, 25-26 de juny de 2009).

Macias, J. M, «Els *suburbia* al Mediterrani de la Hispania Citerior, o els termòmetres de la salut de l'Imperi», a Col·loqui Internacional el Paisatge periurbà durant la protohistòria i l'Antiguitat a la Mediterrània Occidental, ICAC, Universitat de Monpellier III (Tarragona, 6-8 de maig de 2009).

Macias, J. M., «La musealización de Tarraco. De la realidad al posibilismo», a *La ciudad dentro de la ciudad. La tutela y conservación del patrimonio arqueológico en el ámbito urbano. Curso de Verano Universidad Pablo de Olavide* (Sevilla) (Carmona, 15-17 de juliol de 2008).

Miras, Y.; Ejarque, A.; Orengo, H. A.; Riera, S.; Palet, J. M.; Poiraud, A., «Prehistoric impact on landscape and vegetation at high altitudes: an integrated palaeoecological and archaeological approach in the eastern Pyrenees (Perafita valley, Andorra)», a Plant Biosystems, 6, 2010.

Miró, C., Orengo, H. A., «El cicle de l'aigua a Barcino. Una reflexió entorn a les noves dades arqueològiques», a *Quarhis*, 2010.

Monrós, M., «L'Edifici Singular A de la ciutat ibèrica del Molí d'Espígol (Tornabous, l'Urgell): interpretació i funcionalitat.», a *Cypsela*, 18, 2010, p. 22.

Montanero, D.; Olmos, P., «La arquitectura militar de los asentamientos fenicios occidentales: nuevas aportaciones al estudio arquitectónico y metrológico», a de *VIIème congrès international des études phéniciennes et puniques* (Hammamet, 10-14 de novembre 2009).

Morell, N., «El plomo en las aleaciones de base cobre: una visión diacrónica en el NE peninsular», a *Actas del V Simposio Internacional de minería y metalurgia históricas en el suroeste europeo, Homenage a Claude Domergue* (León, 19-21 de juny de 2008).

Noguera, J., «La Palma: a Publius Cornelius Scipio Africanus encampment during the Second Punic War in Iberia», a *American Journal of Archaelogy*, 2010.

Oliach, M., «Cisternes protohistòriques de la plana occidental catalana. Aspectes morfològics i utilitaris», a *Cypsela*, 18, 2010.

Olmos, Pau, «Aproximació a la metrologia ibèrica (segles V-II aC)», a *Revista d'Arqueologia de Ponent, 19,* 2009, p. 51-74.

Olmos, P., Puche, J. M., «La proporció en l'arquitectura ibèrica: la torre Y-Z d'Alorda Park», a *Butlletí Reial Societat Arqueològica Tarraconense*, 30, 2008, p. 29-41.

Orengo, H. A.; Palet, J. M., «Methodological insights to the study of centuriated field systems: a landscape archaeology perspective», a *Agri Centuriati*, 2010.

Orengo, H.A.; Fiz, J.I. i Macias, J.M., «Restitución 3D de la topografía de la antigua ciudad de Tarraco en un entorno SIG: propuestas metodológicas y primeros resultados», a *Anejos del Archivo Español de Arqueología*, 2010.

Orengo, H., Fiz, I., Macias, J. M., «Técnicas GIS aplicadas a la restitución topográfica 3D de Tárraco», a *SIG y análisis arqueológico del Territorio. V Simposio Internacional de Arqueología de Mérida* (Mèrida, 7-10 de novembre de 2007).

Palet, J.M., Orengo, H., Riera, S., Flórez, M., «Gestion des zones humides et aménagement du territoire dans les plaines littorales de Tarragone, Barcelone et Ampurias de l'Antiquité au Moyen Âge: apports de l'Archéologie du Paysage», a F. Trement; C. Franceschelli, *Aménagement et exploitation des zones humides depuis l'Antiquité. Approches comparées en Europe méditerranéenne et continentale*, Clermont-Ferrand, 2010.

Palet, J. M.; Orengo, H. A.; Ejarque, A.; Euba, I.; Miras, Y.; Riera, S., «Formas de paisaje de montaña y ocupación del territorio en los Pirineos orientales en época romana: estudios pluridisciplinares en el valle del Madriu-Perafita-Claror (Andorra) y en la

Sierra del Cadí (Cataluña)», a *Proceedings of the 17th International Congress of Classical Archaeology* (Roma, 22-26 setembre 2008), *Bollettino di Archeologia* [en línia].

Palet, J.M.; Orengo, H.; Riera, S.;, «Centuriación y modelación del paisaje en los llanos litorales de Barcino (Barcelona) y Tarraco (Tarragona): una investigación multidisciplinar a través de la integración de datos arqueomorfológicos y paleoambientales», a *Agri Centuriati*, 2010.

Palet, J.M.; Orengo, H.A. i Fiz, J.I., «Análisis planimétrico digital de la red viaria y del parcelario en el ager tarraconensis: formas del paisaje y articulación del territorio», a *Anejos del Archivo Español de Arqueología*, 2010.

Prevosti, M.; Abela, J.; Járrega, R.; López, J., «Occupation du paysage rural et formes de l'habitat dans l'ager Tarraconensis», a *Paysages ruraux et territoires dans les cités de l'Occident romain* (Barcelona, 25-27 de març de 2010).

Prevosti, M.; Orengo, H. A.; de Soto, P.; Abela, J., «Integración de tecnologías SGDB, SIG y GPS en la planificación, desarrollo y análisis de las prospecciones intensivas del ager tarraconensis», a *Anejos del Archivo Español de Arqueología*, 2010.

Puche, J.; López J., «Metrologia e proporzioni nelle basiliche paleocristiane di Tarraco: la basilica settentrionale del santuario suburbano di San Fruttuoso e la basilica dell'anfiteatro», a *XV Congreso Internacional de Arqueología Cristiana* (Toledo, 2008).

Rafel, N.; Belarte, M. C.; Graells, R.; Noguera, J., «Les necròpolis d'incineració a la Catalunya meridional i el Matarranya (segles IX-VI ane). Novetats de la recerca», a *Taula rodona internacional Les necròpolis d'incineració entre l'Ebre i el Tíber (Segles IX-VI aC)* (Barcelona, 21-22 novembre de 2008).

Rodà, I., «Licinio Craso en el Museo marés de Barcelona», a *VI Reunió de escultura romana en Hispania* (Parque Arqueológico de Segóbriga, 21-22 d'octubre de 2008).

Rodà, I., «La promoción de las élites en las ciudades del *Conventus Tarraconensis*», a *Itália Iberia - Iberia Italia. Congreso Internacional de Epigrafía e Historia Antigua* (Pamplona, Olite; del 15 al 18 d'octubre de 2008).

Rodà, I., «Marcus Aemilius Lepidus en un ladrillo de Oiasso», a *Arkeolan*.

Rodà, I., «Institut Català d'Arqueologia Clàssica: noves propostes 2008-2009», a Auriga, 2009.

7.
ESPAI WEB, EXPOSICIONS I ALTRES ACTIVITATS DE DIFUSIÓ

7.1. La pàgina web de l'ICAC

Al llarg del 2009 la pàgina web de l'ICAC (www.icac.net) ha tingut una mitjana de **367** visites diàries (19% més que el 2008, amb 298 visites diàries) i una mitjana de **10.859** visites mensuals (un 17% que el 2008, amb 9.034 visites mensuals). Anualment ha comptat amb un total de **130.308** visites, que representen un 18% més respecte de l'any anterior, que en va registrar 108.000. Vegeu les xifres de l'any per mesos:

	Visites/dia	Visites/mes
Gener	259	8.037
Febrer	267	7.485
Març	286	8.872
Abril	341	10.251
Maig	347	10.769
Juny	382	11.481
Juliol	486	15.096
Agost	317	9.828
Setembre	394	11.828
Octubre	425	13.183
Novembre*	465	13.976
Desembre	439	9.502
Mitjanes	**367**	**10.859**

Total visites/any **130.308**

Per socialitzar la tasca investigadora i editora de l'ICAC tant entre la comunitat científica com en la societat en general, a la web també s'hi pengen les publicacions de l'ICAC en format PDF al cap de nou mesos de la seva publicació en paper. És el cas, per exemple, del llibre *La necròpolis protohistòrica de Milmanda* (Hic et Nunc, 4). En les fitxes personals cada investigdor, igualment, hi penja la seva producció científica (articles, pòsters, etc.) també en format PDF.

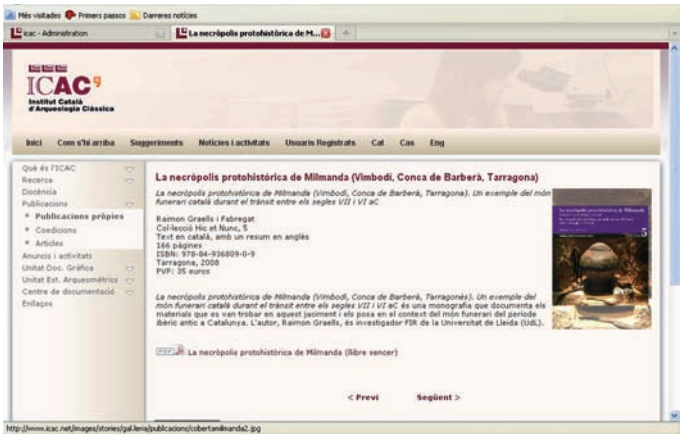

Per tenir una idea de la repercussió de l'activitat científica de l'ICAC agafem el mes de novembre de mostra. De les 2.746 descàrregues d'arxius, 1.108 correponen a articles o PDF de llibres de l'Institut, és a dir, el 40%. Els cinc més consultats van ser aquests:

	Els 5 arxius científics més descarregats el mes de novembre de 2009	Descàrregues
1	"Integrated archaeological and geophysical survey for seraching de roman's augustus temple in Tarragona (Spain)", de Josep M. Macias *et al.* (ICAC)	25
2	*Les termes públiques de l'àrea portuària de Tàrraco*, de Josep M. Macias (ICAC) [PDF llibre]	7
3	*Les basíliques paleocristianes del suburbi occidental de Tarraco* (vol. 1), de Jordi López (ICAC) [PDF llibre]	5
4	*Terracotes arquitectòniques romanes. Les troballes de la plaça de la Font*, de Jordi López (ICAC) [PDF llibre]	5
5	"Análisis antracológico de una acumulación de carbones en la villa romana del moro (Torredembarra, Tarragona)", d'Itxaso Euba (ICAC) i Ethel Allué	5

** A partir del 10 de novembre, migració d'Òliba (UOC) a Arsys, com s'explica més endavant.*

Al mateix temps, la web institucional de l'ICAC és la font d'informació real i actualitzada de l'activitat de l'Institut. No només s'hi dóna notícia dels congressos, seminaris, presentacions de llibres i altres activitats, sinó que també s'hi genera informació amb esperit més divulgatiu com entrevistes als investigadors de la casa. Vegeu-ne tres exemples.

D'altra banda, la web també vol ser una font d'informació i difusió de referència de les activitats relacionades amb l'arqueologia, organitzades per l'ICAC o per altres institucions, tant d'aquí com estrangeres. Les notícies, els reportatges i les entrevistes de la portada de la web responen a aquesta voluntat. Vegeu tot seguit, com a exemple, diverses portades al llarg de l'any 2009.

Migració de la web

La web de l'ICAC ha deixat, en el decurs del 2009 d'estar hostatjada en l'espai d'Òliba (Universitat Oberta de Catalunya) i ha migrat a un espai propi que l'Institut té contractat a l'empresa Arsys.

Noves aplicacions web

El 2009 s'ha muntat un gestor de base de dades, anomenat *Espai personal* de l'ICAC, amb una doble finalitat:

1. Recollir la informació de la recerca de forma corporativa i sistematitzada de la institució amb una aplicació accessible des d'internet. L'objectiu és automatitzar i simplificar la confecció de la Memòria d'Activitats i del Pla d'Activitats anuals.

2. Nodrir alguns apartats de la web pública de l'ICAC amb dades dinàmiques que les actualitzen els mateixos investigadors de l'Institut i que convertiran la web en un espai encara més interessant i útil per als visitants, especialment per als professionals de l'arqueologia. En concret, s'han fet els següents aplicatius:

    a. *Espai personal, perquè l'usuari pugui actualitzar les seves dades personals i penjar el seu currículum.*
    b. *Publicacions, perquè l'usuari hi pugui introduir la seva producció científica, també adjuntant-hi el PDF, i fins i tot associant les publicacions als projectes de l'ICAC.*
    c. *Gestor de projectes, que permet als membres de cada projecte actualitzar les dades tant per a la Memòria d'Activitats com per a la web pública de l'ICAC.*
    d. *Gestor de la difusió científica, perquè cada usuari pugui donar a conèixer les seves activitats (congressos, conferències, etc.).*
    e. *Eina per a generar la documentació de la Memòria d'Activitats de manera automàtica a partir de totes aquestes dades.*

Cap a la web 2.0

Per arribar a tota la ciutadania avui ja no n'hi ha prou centrant la presència institucional a internet en una web tradicional, deslligada del cúmul d'interaccions que es generen a la xarxa. Per això durant el 2009 s'ha començat a dissenyar el pas de la web de l'ICAC a la web social o web 2.0. L'empresa Enraona ha elaborat un informe en què es reflexiona sobre el model de participació d'una institució com l'ICAC en aquest espai i ha establert les directrius a tenir en compte a l'hora de confeccionar un *pla de participació* coherent a la xarxa d'acord amb el tarannà del nostre centre.

Al llarg del 2010 l'ICAC començarà a participar en la web social i una de les primeres accions serà la creació d'un *butlletí electrònic*, una iniciativa inèdita en l'àmbit de coneixement de l'arqueologia a casa nostra.

Primeres incursions en la web 2.0

Tal com s'explica a l'apartat sobre publicacions, des del 2008 els llibres de l'ICAC són presents a la **Histara. Les comptes rendus**, una web multilingüe especialitzada en història de l'art i arqueologia. Durant el 2009 l'ICAC hi ha anat anunciant totes les novetats, amb la fitxa corresponent. Els usuaris d'Histara tenen la possibilitat de demanar i llegir tots els llibres de l'ICAC a canvi de publicar-ne la ressenya. Això és de gran importància perquè és una altra manera de difondre les publicacions, fa que l'ICAC sigui present a la web social o web 2.0 i a més en una plataforma adreçada directament a la comunitat científica dels arqueòlegs.

A finals d'any Publicacions de l'ICAC va començar una segona experiència en la web social o web 2.0 en tenir disponibles les seves novetats editorials a la web **LibraryThing**. A 31 de desembre hi tenia aquestes: Marbles and Stones of Hispania. Exhibition catalogue; La seu episcopal d'Ègara. Arqueologia d'un conjunt cristià del segle IV al IX, i Hispaniae. Las provincias hispanas en el mundo romano. Librarything és una comunitat de lectura virtual amb més de 850.000 membres creada per compartir catàlegs de llibres, lectures i ressenyes. L'ICAC ha entrat a LibraryThing de bracet amb Publicacions de la Universitat Rovira i Virgili, que va ser la primera editorial de parla no anglesa que, al setembre, es va adherira a LibraryThing.

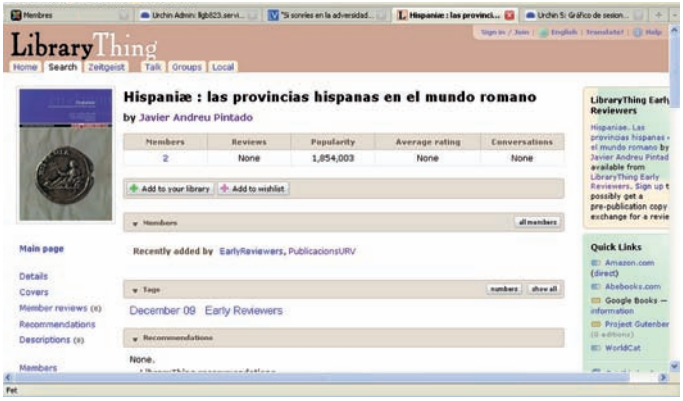

7.2. Participació de l'ICAC en exposicions i altres projectes de divulgació arqueològica.

• 9-14 de febrer
Co-organització del cicle de conferències **«L'estudi detallat dels principals monuments de Tàrraco i la seva aplicació didàctica»**, amb el Camp d'Aprenentatge de Tarragona, del 9 al 14 de febrer a Tarragona.

• 9 de febrer de 2009
Conferència de Josep Maria Macias titulada **«La ciutat de Tàrraco. Lectura general»**, en el marc del cicle de conferències **«L'estudi detallat dels principals monuments de Tàrraco i la seva aplicació didàctica»**, cooorganitzat amb el camp d'Aprenentatge de Tarragona, del 9 al 14 de febrer a Tarragona.

• 13 de febrer de 2009
Conferència de Judit Ciurana titulada «**El món de la mort a Tàrraco**», del cicle de conferències **«L'estudi detallat dels principals monuments de Tàrraco i la seva aplicació didàctica»** , cooorganitzat amb el camp d'Aprenentatge de Tarragona, del 9 al 14 de febrer a Tarragona.

• 15 de abril de 2009
Presentació per part de l'Isabel Rodà del llibre *Barcino* de Maria Carme Roca organitzat per la Editorial Columna i la Llibreria Proa Espais a Barcelona.

• 27-29 de maig de 2009
Organització del **«II Cicle de documentals arqueològics»** en el marc de les activitats de Tàrraco Viva, en col·laboració amb el Museu d'Història de Tarragona i el Festival de Cinema Arqueològic d'Irún. Tarragona.

Banderola de difusió del II Cicle de documentals arqueològics que penjava de l'edifici de l'ICAC

Póster del II Cicle de documentals arqueològics

• 28 de maig de 2009
Xerrada de Isabel Rodà, titulada **«Presentació del treball guanyador del Premi Tarragonès Beca d'Investigació Lucius Licinius Sura 2007: De Kese a Tarraco. La població de la Tarragona romanorepublicana, amb especial referència a l'epigrafia»**, en el marc de la presentació del llibre «De Kese a Tarraco», organitzat per Consell Comarcal del Tarragonès i Arola Editors a Tarragona.

• 29-31 de maig de 2009
Participació de l'ICAC amb un estand institucional en les jornades de divulgació històrica romana **«Tàrraco Viva»**, orga-

nitzades pel Museu d'Història de Tarragona, del 30 al 31 de maig. Tarragona.

L'estand de publicacions de l'ICAC a la fira de museus organitzada en el marc de les jornades Tàrraco Viva 2009.

• 8-13 de juny de 2009
Organització i comissariat de l'exposició «**Marbles and Stones of Hispania**», que tingué lloc en el marc del IX Congrés Internacional ASMOSIA, a l'edifici del rectorat de la URV. Tarragona.

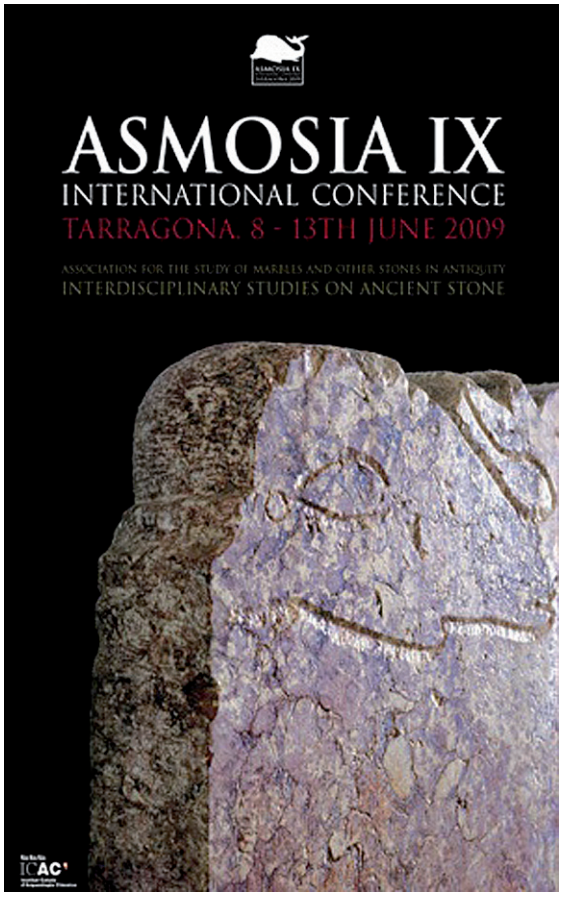

Póster del Congrés Internacional ASMOSIA IX

El Paranimf de la URV on es va celebrar el Congrés Internacional ASMOSIA IX

L'exposició Marbles and Stones of Hispania instal·lada al hall de l'edifici del Rectorat de la URV

Imatge de l'exposició Marbles and Stones of Hispania

Imatge de l'exposició Marbles and Stones of Hispania

• 10 juny de 2009– 10 de gener de 2010
Col·laboració i assessorament de l'exposició «**Tarraco: pedra a pedra**», Museu Nacional Arqueològic de Tarragona, en el marc del IX Congrés Internacional ASMOSIA, del 10 juny al 10 de gener de 2010. Tarragona.

Inauguració de l'exposició Tarraco: pedra a pedra a càrrec dle prof. Joaquín Ruíz de Arbulo (UdLl) i del Sr. Francesc Tarrats, director del MNAT

El públic assistent a la conferència inaugural de l'exposició

Una de les vitrines de l'exposició Tarraco: pedra a pedra

Mosaic prodecent de la província de Tarragona, una de les peces de l'exposició

• 6-17 de juliol de 2009
Coorganització del «**III Curs d'Arqueologia a Guissona. Ciutat Romana de *Iesso***», amb la Universitat Autònoma

de Barcelona i el Patronat d'Arqueologia de Guissona, del 6 al 17 de juliol. Guissona.

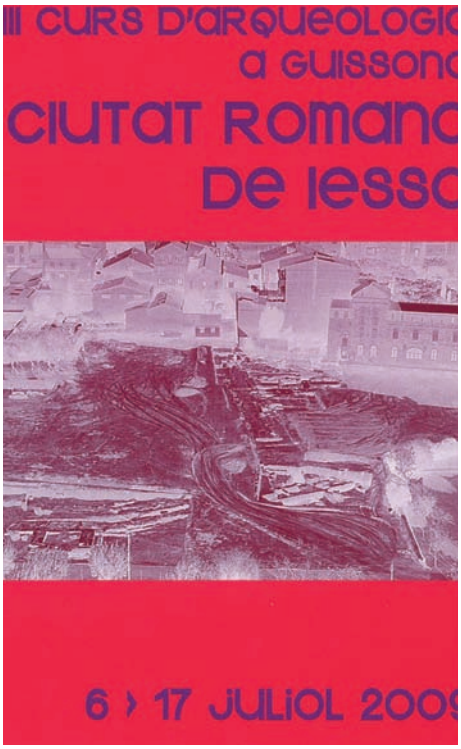

Caràtula del tríptic

Participants del III Curs d'Arqueologia a Guissona. Ciutat Romana de Iesso

Pràctiques d'excavació del III Curs d'Arqueologia a Guissona. Ciutat Romana de Iesso

Pràctiques d'excavació del III Curs d'Arqueologia a Guissona. Ciutat Romana de Iesso

- 6 de juliol de 2009

Conferència de Josep Maria Macias titulada **«Els banys termals a Tarraco: arquitectura i evolució social»**, en el marc del *III curs d'Arqueologia a Guissona. Ciutat romana de Iesso,* organitzat per el Patronat d'Arqueologia de Guissona, la Universitat Autònoma de Barcelona i l'Institut Català d'Arqueologia, del 6 al 17 de juliol a Guissona.

- 15 de juliol de 2009

Conferència de Jordi López Vilar titulada **«La necròpolis de Sant Fructuós de Tarragona»**, en el marc del *III curs d'Arqueologia a Guissona. Ciutat romana de Iesso*, organitzat per el Patronat d'Arqueologia de Guissona, la Universitat Autònoma de Barcelona i l'Institut Català d'Arqueologia, del 6 al 17 de juliol a Guissona.

- 15 de juliol de 2009

Conferència de Ciurana, J. titulada **«*Ianua Nigra*. La mort i els morts en època romana»**, en el marc del *III curs d'Arqueologia a Guissona. Ciutat romana de Iesso*, organitzat per el Patronat d'Arqueologia de Guissona, la Universitat Autònoma de Barcelona i l'Institut Català d'Arqueologia, del 6 al 17 de juliol a Guissona.

- 17 de juliol de 2009

Conferència d'Isabel Rodà titulada **«Pompeu al Pirineu i la Via Augusta»**, en el marc del *III Curs d'Arqueologia a Guissona. Ciutat romana de Iesso*, organitzat pel Patronat d'Arqueologia de Guissona, Universitat Autònoma de Barcelona i l'ICAC, del 6 al 17 de juliol a Guissona.

• setembre 2009
Participació d'investigadors de l'ICAC en l'organització del projecte «**Via Augusta**» que aplega diverses institucions de Catalunya per tal d'impulsar l'estudi d'aquesta important via romana dintre del mapa general de Catalunya.

Participació d'investigadors de l'ICAC en l'Associació Augusta Via com a motor de la candidatura de Tarragona com a seu dels Jocs del Mediterrani del 2017.

• 17-27 de setembre de 2009
Participació de l'ICAC en la «**XXI Feria del Libro de Antropología e Historia**», del 17 al 27 de setembre. Mèxic.

Póster XXI Feria del Libro de Antropología e Historia

Estand de publicacions de l'ICAC a la XXI Feria del libro de Antropología e Historia

Lydia Gil, bibliotecària de l'ICAC a l'estand de la XXI Feria del Libro de Antropología e Historia

• 1 d'octubre 2009 -10 de gener 2010
Col·laboració i assessorament de l'exposició «**Visions d'Egipte: Oxirrinc, ahir i avui**», organitzada de l'1 d'octubre de 2009 al 10 de gener de 2010 pel Museu d'Arqueologia de Catalunya. Barcelona.

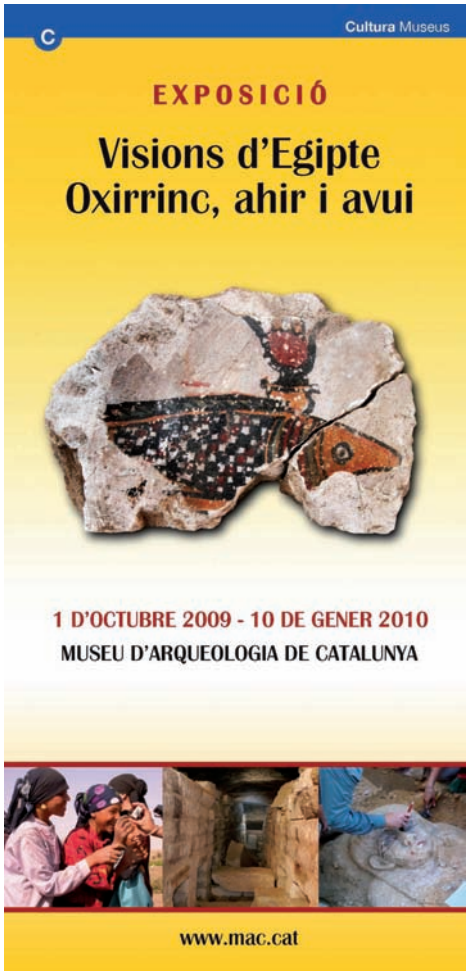

Fulletó divulgatiu de l'exposició "Visions d'Egipte: Oxirrinc, ahir i avui"

• 7-8 de novembre de 2009
Participació al «**V Fòrum Auriga. Diàleg sobre la tradició grecoromana a Catalunya**», organitzada del 7 al 8 de novembre a Figueres. Girona.

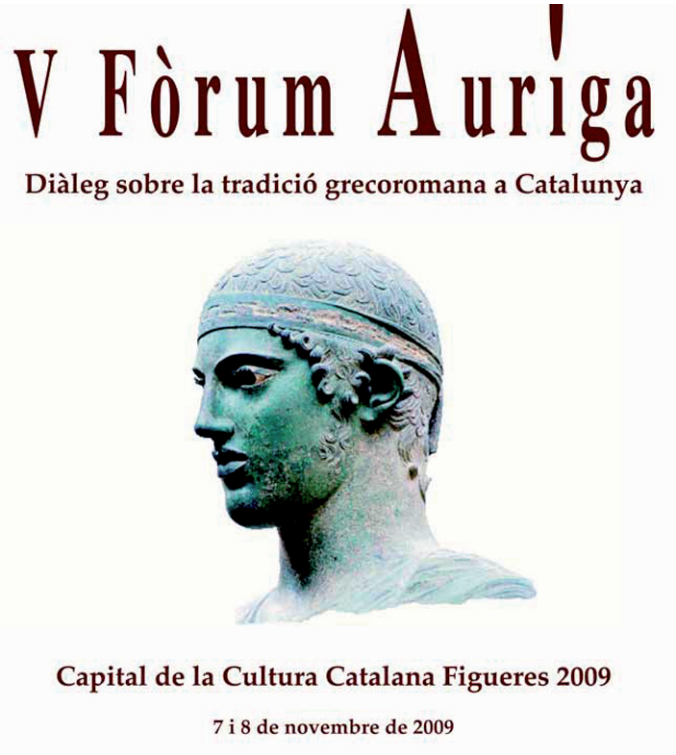

Póster del V Fòrum Auriga

Resums: una de les taules rodones del V Fòrum Auriga

• 7 de novembre de 2009
Ponència d'Isabel Rodà de Llanza titulada «**Institut Català d'Arqueologia Clàssica: noves propostes 2008-2009**», en el marc del «V Fòrum Auriga. Diàleg sobre la tradició grecorromana a Catalunya», organitzat per la Revista Auriga, l'Ajuntament de Figueres, la Càtedra Maria Àngels Anglada i Figueres Capital de la Cultura Catalana 2009, del 7 al 8 de novembre a Figueres.

Taula rodona- Peu de foto: La Dra. Isabel Rodà, directora de l'ICAC durant la seva intervenció al V Fòrum Auriga.

• 18-20 de novembre de 2009
Participació de l'ICAC a la «**14a Setmana de la Ciència**», coordinada per la Universitat Rovira i Virgili. L'ICAC en col·laboració del Camp d'aprenentatge va presentar un taller sobre l'alimentació en l'època romana amb diverses activitats destinades tant als alumnes de primària com d'ESO i batxillerat, del 18 al 20 de novembre. Tarragona.

Póster de la 14a Setmana de la Ciència

L'estand institucional de l'ICAC

Alguns membres del Camp d'Aprenentatge de Tarragona durant els tallers que l'estand de l'ICAC oferia als alumnes i visitants

Publicacions de l'ICAC a l'estand institucional de la 14a Setmana de la Ciència

7.3. Mitjans de comunicació (ràdio, televisió i premsa)

Participació en programes de ràdio

➔Tarragona Radio
Isabel Rodà
Jornades Homenatge a Theodor Hauschild
26 de gener de 2009

➔Radio Torredembarra
Isabel Rodà
Jornades Homenatge a Theodor Hauschild
27 de gener de 2009

➔Onda Cero, *programa La ciutat*
Isabel Rodà
Congrés Internacional ASMOSIA IX
8 de juny de 2009

➔Radio Tarragona
Isabel Rodà
Congrés Internacional ASMOSIA IX
8 de juny de 2009

➔Radio Tarragona
Isabel Rodà
3a Summer School sobre ceràmica romana
6 d'octubre de 2009

➔Tarragona Radio
Isabel Rodà
Projecte *Ager Tarraconensis*
28 de juliol de 2009

➔Onda Rambla
Isabel Rodà
Presentació del projecte *Ager Tarraconsensis* a Roma
30 d'octubre de 2009

➔Badalona Comunicació, *programa Ciutat oberta*
M. Isabel Panosa
Presentació del llibre Grècia i Egipte en l'origen del drama. El context sagrat i espectacle Set moviments – Egipte
10 de desembre de 2009

Participació en programes de televisió

➔Lleida TV
Jesús Carruesco
Cicle de conferències al Caixa Fòrum de Lleida
20 de gener de 2009

➔Canal Set
Isabel Rodà
L'Institut Català d'Arqueologia Clàssica
30 de gener de 2009

➔Televisió de Lleida. *Programa Cafeïna*
Isabel Rodà
L'Institut Català d'Arqueologia Clàssica
24 de febrer de 2009

➔3cat24.cat
Isabel Rodà
25 d'abril de 2009

➔Telenotícies comarques
Isabel Roda i Pau de Soto
Estudi de la Via Augusta. Presentació de l'Associació Augusta Via
17 de desembre de 2009

➔Badalona Comunicació – *TV. Programa Ciutat Oberta*
M. Isabel Panosa
Entrevista sobre el llibre *Grècia i Egipte en l'origen del drama. El context sagrat* i l'espectacle *Set moviments – Egipte*
10 de desembre de 2009

➔Badalona Comunicació – *TV. Programa Notícies*
M. Isabel Panosa
Entrevista i reportatge sobre l'espectacle *Set moviments - Egipte*
15 de desembre de 2009

➔Televisió de Catalunya - Canal 33. *Programa Nydia*
M. Isabel Panosa
Entrevista i reportatge sobre l'espectacle *Set moviments - Egipte*
26 de desembre de 2009

8.
OBJECTIUS ESTRATÈGICS I INDICADORS DE SEGUIMENT

TAULA D'EIXOS, OBJECTIUS ESTRATÈGICS, OBJECTIUS OPERATIUS, ACTIVITATS I INDICADORS 2007-2012

N.	EIX	N.	OBJECTIUS ESTRATÈGICS	N.	OBJECTIUS OPERATIUS	N.	ACTIVITATS DE 2009	Grau d'assoliment	Observacions
1	L'organització, l'equipament i el govern de l'Institut	1	Completar i millorar l'estructura organitzativa i l'equipament de l'Institut, amb l'objectiu d'aconseguir millorar-ne el funcionament per assolir els resultats programats.	1.1	Nomenar i posar en funcionament el Consell científic assessor de l'Institut.	1.1.1	Nomenar el membres del Consell científic assessor	Acomplert	
				1.2	Incrementar i millorar l'equipament de l'Institut, especialment el de les unitats de suport a la recerca.	1.2.1	Mantenir i ampliar l'equipament necessari per al funcionament òptim de l'Institut al mateix temps que es vagi amortitzant.	Acomplert	vegeu pàg. 15
						1.2.2	Adquirir periòdicament el programari informàtic per adaptar-nos a les noves tecnologies amb aplicació en el camp de l'arqueologia.	Acomplert	vegeu pàg. 15
						1.2.3	Adquirir periòdicament maquinària i programaris per a les unitats de suport a la recerca per mantenir-ne la capacitat de servei en el camp de la documentació, les analítiques i la documentació gràfica.	Acomplert	vegeu pàg. 15
						1.2.4	Implantar amb l'IPHES i els Serveis cientificotècnics de la URV una oferta de serveis de suport a la recerca en el camp de la prehistòria i l'arqueologia clàssica. Amb aquesta activitat es pretén poder adquirir i desenvolupar de manera conjunta els grans equipaments que si no serien difícilment sostenibles.	Iniciat	Signats 2 acords amb l'IPHES i s'està ultimant la redacció del conveni de col·laboració per crear la marca de referència dels serveis cientificotècnics de l'arqueologia impulsat per la URV, l'IPHES i l'ICAC

				1.3	Impulsar i consolidar 9 grups de recerca de l'ICAC a l'any 2012 i participar en 2 grans equips d'investigació.	1.3.1	Crear grups de recerca propis	En curs	Protocols pendents de redacció
						1.3.2	Participar en les convocatòries públiques de captació de recursos humans com són els programes Ramón y Cajal, ICREA, Juan de la Cierva, Beatriu de Pinós, Formació d'investigadors (FI), Formació de professors universitaris (FPU), Formació del personal investigador (FPI).	Acomplert	El 2009 s'han aconseguit: 1 Juan de la Cierva, 1 FI i 1 FPI. S'ha desestimat: 1 Ramón y Cajal i no s'ha pogut cobrir per raons administratives 1 PTA
						1.3.3	Implantar les convocatòries pròpies de captació de personal investigador en el nivells següents: investigadors en formació, investigadors postdoctorals, investigadors júniors i sèniors.	Acomplert	D'acord amb el Pla estratègic, s'ha convocat i resolt la primera convocatòria de investigadors en formació
						1.3.5	Desenvolupar l'adscripció d'investigadors d'altres institucions, especialment les universitàries.	En curs	Convenis pendents de sginatura
				1.4	Establir protocols que permetin incrementar l'eficàcia i l'eficiència del funcionament de l'Institut i utilitzar eines d'autoavaluació i d'avaluació externa de l'Institut abans de l'any 2010.	1.4.1	Preparar, entre d'altres, els protocols de gestió següent: projectes de recerca, ingressos i despeses, publicacions, direcció i seguiment de les tesis doctorals, reunions i altres activitats científiques.	Iniciat	Atès el ritme d'activitats dutes a terme, no s'han pogut acabar de redactar
						1.4.2	Establir el procediment per a l'autoavaluació interna quadrimestral de la gestió econòmica i administrativa, del desenvolupament dels projectes científics i del compliment dels indicadors.	Iniciat	Atès el ritme d'activitats dutes a terme, no s'han pogut acabar de redactar

2	La recerca de l'Institut i el seu posicionament envers Catalunya i Europa	2	Posicionar la recerca de l'Institut en el marc de referència europeu i ser un centre de recerca d'excel·lència en l'àmbit català. Les activitats científiques dutes a terme a Catalunya i la presència de missions arqueològiques de l'Institut juntament amb d'altres estratègies de col·laboració als països de l'entorn mediterrani seran els eixos principals d'actuació. També ho serà la difusió científica dels resultats.	2.1	Dur a terme projectes de recerca de referència en l'àmbit de l'arqueologia de Catalunya i comptar amb a la presència de missions arqueològiques a d'altres països de l'entorn mediterrani.	2.1.1	Desenvolupar projectes de recerca de referència a Catalunya, especialment en el camp de la planimetria arqueològica urbana, els estudis de territori, la implantació de les TIC a l'arqueologia, la formació i gestió de corpus i bancs de dades.	En curs	S'han arribat a acords amb Empúries i Barcino (els convenis no s'han signat el 2009)
						2.1.2	Mantenir la investigació a llarg termini en els jaciments arqueològics on l'ICAC és un referent: Tàrraco, Iesso, Can Tacó, el poblament protohistòric a la vall inferior de l'Ebre, etc.	Acomplert	Programa Tàrraco: pàg. 21-28, Programa Iesso: pàg. 28- 31, Projecte Can Tacó: pàg. 42-43, Programa Formació i desenvolupament de societats complexes en la protohistòria catalana: pàg. 65-71
						2.1.4	Establir nous acords amb la Universitat de Barcelona que permeti seguir investigant en els jaciments d'Altibhuros (Tunísia).	En curs	Si bé s'han arribat a acords, com és el cas de què es publiqui la investigació a través de l'ICAC, aquests no s'han conveniat
						2.1.5	Impulsar la presència d'investigadors de l'ICAC en investigacions arqueològiques a la Mediterrània, especialment a França, Itàlia, Grècia i Xipre.	En curs	
				2.2	Liderar algun projecte europeu d'ampli abast a les ribes de la Mediterrània.	2.2.2	Aprofitar altres convocatòries EUROMED, INTERREG, MED, etc. que permetin projectes comuns amb aquests països.	En curs	

				2.3	Impulsar definitivament l'estudi de l'arqueologia grega des de Catalunya.	2.3.4	Aprovar convenis de col·laboració amb la Universitat de Xipre, Atenes i Nicòsia i participar en projectes europeus liderats per aquestes universitats.	Iniciat	
						2.3.5	Iniciar programes Erasmus que permetin la presència de professors investigadors i investigadors en formació a l'ICAC.	Acomplert	5 convenis signats
						2.3.6	Organitzar i coorganitzar col·loquis i seminaris formatius que ofereixin els coneixements més específics en arqueologia grega.	Acomplert	
				2.4	Participar en la gestió d'alguns dels grans bancs de dades de l'arqueologia clàssica europea.	2.4.1	Desenvolupar i participar, entre d'altres, en les bases de dades i corpus següents: CSIR, CIL, ADVILLAM, EURYDICE.	Canvis	S'han ajornat els projectes AD VILLAM i FORMA ORBIS
				2.5	Consolidar l'edició de publicacions de referència, promoure reunions científiques i presentar els resultats de la recerca a la comunitat internacional.	2.5.1	Mantenir i augmentar el nombre de publicacions de l'ICAC (col·leccions Documenta i Hic et Nunc) i de coedicions (CSIR, URV, UB, etcètera).	Acomplert	vegeu pàg. 161-173
						2.5.2	Preparar les reunions científiques que ens permetin presentar els resultats dels nostres avenços científics i promoure la presentació dels resultats en reunions científiques promogudes per d'altres institucions.	Acomplert	vegeu pàg. 143-152
						2.5.3	Promoure la presència al nostre país de les reunions científiques internacionals que periòdicament s'organitzen per Europa i que per ara no hi ha hagut l'oportunitat de rebre.	Acomplert	vegeu pàg. 62-63, 92-94, 143-153

				2.6	Impulsar la presència de les unitats de suport a la recerca i del Centre de Documentació - Biblioteca en l'àmbit europeu.	2.6.1	Desenvolupar la Unitat de documentació gràfica per avançar amb les noves tecnologies del dibuix assistit, la topografia, la fotogrametria i la realitat virtual.	Acomplert	vegeu pàg. 95-97
						2.6.2	Desenvolupar la Unitat d'estudis arqueomètrics per consolidar el seu lideratge estatal en el camp dels estudis petrològics i arqueològics dels marbres, les ceràmiques i altres materials petris.	Acomplert	vegeu pàg. 91-94
						2.6.3	Desenvolupar el Centre de documentació i biblioteca per atendre les necessitats dels investigadors de l'arqueologia clàssica, especialment la dels membres de l'ICAC. Durant els propers anys es posarà l'accent en la documentació i difusió del fons Pere de Palol, la catalogació de la biblioteca de la Reial Societat Arqueològica per incloure-la en el catàleg col·lectiu de les biblioteques universitàries catalanes.	Acomplert i canvis	vegeu pàg. 99-110
						2.6.4	Implantar amb l'IPHES i els Serveis cientificotècnics de la URV una oferta de serveis de suport a la recerca en el camp de la prehistòria i l'arqueologia clàssica. Amb aquesta oferta, que es presentarà com una confederació de serveis, es vendrà la marca Campus URV Tarragona, que pot suscitar un gran interès en el nostre àmbit de la recerca i millorarà l'eficiència i la capacitat dels centres que hi participarem.	Iniciat	veure objectiu 1.2.4

3	L'Institut i la formació avançada en l'espai europeu d'educació superior (EEES)	3	Consolidar els estudis de postgrau i doctorat en què participa l'Institut i mantenir una àmplia oferta de cursos i seminaris de formació avançada en arqueologia clàssica.	3.1	Aprovar l'acreditació administrativa del Màster Oficial d'Arqueologia Clàssica i mantenir-ne un nombre d'alumnes suficient.	3.1.2	Implantar estratègies de difusió del Màster que mantinguin un nombre mínim de 20 alumnes per curs.	Acomplert	vegeu pàg. 137-138
						3.1.3	Mantenir el programa de beques per als estudis del Màster que, alhora, permet iniciar els estudiants en el camp de la recerca i els connecta amb d'altres universitats europees.	Acomplert	vegeu pàg. 137-138
						3.1.4	Preparar la secretaria del Màster a l'ICAC com a ens gestor que permeti obtenir un grau elevat d'eficiència en la gestió dels professors, dels alumnes i de les necessitats logístiques del Màster.	En curs	Cada cop més l'ICAC juga aquest rol de ser el referent en la gestió interuniversitària del màster i doctorat
				3.2	Assolir el nombre mínim de 3 tesis doctorals aprovades cada any a partir de l'any 2009.	3.2.1	Establir processos d'avaluació i seguiment semestral de les tesis que estan elaborant els doctorands amb relació contractual amb l'ICAC.	En curs	S'ha fet un seguiment personalitzat amb els directors de les tesis
						3.2.2	Iniciar programes de contractes per a l'elaboració de tesis doctorals en el camp de l'arqueologia clàssica per incorporar-les en els grups de recerca de l'ICAC.	En curs	En les convocatòries de l'ICAC s'ha tingut present aquest objectiu

				3.3	Assolir la internacionalització del Màster Oficial Interuniversitari en Arqueologia Clàssica en el marc del Màster d'Arqueologia. Arqueologia de la Mediterrània Antiga (ARCHEOMED).	3.3.1	Coordinar els programes d'estudis dels màsters participants en el màster ARCHEOMED i facilitar la mobilitat d'estudiants i professors a través del programa Erasmus.	En curs	
						3.3.2	Iniciar estratègies que permetin als estudiants del màster ARCHEOMED realitzar treballs de camp en les diferents intervencions arqueològiques promogudes per les institucions organitzadores del Màster.	En curs	
				3.4	Consolidar i impulsar nous cursos o seminaris amb presència de professors internacionals visitants.	3.4.1	Aprofitar les ajudes estatals per afavorir la presència a l'ICAC de professors internacionals.	Acomplert	vegeu pàg. 138-139
						3.4.3	Organitzar i coorganitzar reunions científiques que permetin atreure investigadors de primer nivell i difondre les recerques dutes a terme des de l'ICAC.	Acomplert	vegeu pàg. 62-63, 92-94, 143-153

4	La transmissió del coneixement per al gaudi i el creixement social	4	Augmentar i millorar les activitats de tot tipus que condueixin a la transmissió del coneixement de la cultura clàssica i de la dels altres pobles que hi hagin estat relacionats per al gaudi i el creixement social.	4.3	Aconseguir un creixement anual significatiu en el nombre de visites i descàrregues d'arxius del web de l'ICAC. I potenciar el treball en xarxa a través d'una intranet.	4.3.2	Convertir el web en el portal de referència de l'activitat de l'ICAC i de la producció científica dels seus investigadors.	En curs	vegeu pàg. 185-188
				4.4	Incrementar el paper de l'Institut en l'organització de conferències, exposicions i altres activitats de difusió.	4.4.1	Integrar el paper de l'ICAC en les activitats de difusió de l'arqueologia i el llegat grecoromà de Catalunya col·laborant, d'una banda, amb els mitjans de comunicació i participant, de l'altra, en iniciatives d'institucions de qualsevol àmbit.	Acomplert	vegeu pàg. 189-195
						4.4.2	Participar en fires científiques i d'altres manifestacions de promoció de la recerca.	Acomplert	vegeu pàg. 189-195

5	El creixement econòmic dels recursos propis de l'Institut	5	Augmentar de forma significativa els recursos econòmics obtinguts a través de l'activitat de l'Institut i que, juntament amb les aportacions de la Direcció General de Recerca de la Generalitat de Catalunya, permetran assolir els objectius fixats.	5.1	Incrementar el nombre de projectes de recerca la gestió dels quals l'assumeixi l'Institut.	5.1.1	Impulsar l'acció de l'Institut com a eina eficaç i eficient a l'hora de gestionar els recursos assignats per al desenvolupament de projectes de recerca de l'arqueologia clàssica. S'oferiran les avantatges legals que emparen l'activitat de la recerca (IVA, contractació pública, etc.).	Acomplert	vegeu pàg. 17-97
				5.2	Incrementar el nombre de contractes per al desenvolupament de projectes de recerca i d'encàrrecs de prestació de serveis i consultoria de les unitats de suport a la recerca.	5.2.1	Elaborar estratègies de difusió de les activitats de les nostres unitats de suport a la recerca per promoure'n la contractació.	En curs	vegeu pàg. 91-97
						5.2.3	L'acreixement continuat dels coneixements tècnics i tecnològics de les unitats de suport a la recerca els permet establir un lideratge important en l'àmbit d'aquestes activitats.	Acomplert	vegeu pàg. 91-97
				5.3	Millorar la quantia dels ingressos obtinguts per via competitiva i el volum dels recursos econòmics d'altri gestionats per l'Institut.	5.3.1	Participar en convocatòries públiques que puguin aportar un increment dels recursos gestionats per l'Institut, especialment en les convocatòries d'àmbit europeu.	Acomplert	
						5.3.2	Liderar i promoure la participació conjunta, amb d'altres institucions europees, per obtenir recursos gestionats i/o coordinats per l'ICAC.	En curs	

Taula d'indicadors de seguiment

INDICADORS	Previsió 2009	Aconseguit	Observacions
Indicadors dels objectius: 1.1. a 1.4.			
Eix 1. L'organització, l'equipament i el govern de l'Institut			
Grups de recerca liderats per l'Institut	4	4	Arqueologia del Paisatge, Programa Tàrraco, Ciutat i territori i Produccions Artístiques i Arqueometria
Contractació de personal:			
Investigadors	15	17	
Investigadors en formació i becaris	13	17	
Suport a la investigació	11	11	
Administració i serveis	11	11	
Indicadors dels objectius: 2.1. a 2.6.			
Eix 2. La recerca de l'Institut i el seu posicionament envers Catalunya i Europa			
Nombre de projectes de recerca	32	35	El nombre total de projectes en curs durant el 2009 és de 43 però són 35 els que cal considerar realment com a projectes consolidats
Participació en missions arqueològiques a d'altres països de l'entorn mediterrani	4	4	Egipte, Tunísia, Andorra i Itàlia
Nombre de projectes europeus	1	1	Programa europeu C.U.L.T.U.R.E. coordinat per l'Ajuntament de Tarragona
Bancs de dades europeus d'arqueologia clàssica	2	1	Base de dades virtual de ceràmica tardoromana
Publicacions:			
En llibres preparats per publicar per l'ICAC	5	13	En edicions pròpies de l'ICAC: 8 Sèrie Documenta (5), Sèrie Hic et Nunc (2) i fora de catàleg (1) Publicacions en coedició: 5
En llibres preparats per publicar per d'altres editorials	6	19	Publicats: 19 En premsa: 1
Articles en actes de reunions científiques de prestigi reconegut	8	8	Publicats: 8 En premsa: 13
Articles en revistes de prestigi reconegut	10	12	Publicats: 12 En premsa: 2

Reunions científiques:			
Organitzant-les i coorganitzant-les	4	5	
Participant-hi	8	10	L'ICAC ha tingut una important representació en 10 reunions científiques i un total de 45 ponències i comunicacions d'investigadors de l'ICAC han estat acceptades en diversos congresos i col·loquis internacionals durant el 2009
Nombre de documents incorporats al fons documental	300	1.212	
Indicadors dels objectius: 3.1. a 3.4.			
Eix 3. L'Institut i la formació avançada en l'espai europeu d'educació superior (EEES)			
Nombre de titulats en el Màster Oficial Interuniversitari en Arqueologia Clàssica	15	11	35 inscrits (17 a 1r curs i 18 a 2n curs)
Seminaris i altres cursos internacionals	4	4	
Tesis doctorals llegides	3	1	La Dra. Núria Morell va defensar la seva tesi doctoral el mes de juny de 2009. La Dra. Ana Ejarque va dipositar la seva tesi el mes de desembre de 2009 i s'ha llegit el mes de febrer de 2010
Indicadors dels objectius: 4.1. a 4.6.			
Eix 4. La transmissió del coneixement per al gaudi i el creixement social			
Contractes per transferència del coneixement	3	3	Can Tacó-Turó d'en Roïna, La Llosa, Sant Pau de Riusec
Nombre de visites al web de l'ICAC	250.000	130.308	
Nombre de descàrregues d'arxius de la web de l'ICAC	90.000	2.746	
Conferències	6	7	
Col·laboració en exposicions i d'altres activitats	3	7	
Indicadors dels objectius: 5.1. a 5.5.			
Eix 5. El creixement econòmic dels recursos propis de l'Institut			
Ingressos per contractes, convenis o obtinguts per via competitiva	434.942	1.615.089,17	
Recursos econòmics d'altri gestionats per membres de l'ICAC	133.060	91.652	